کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان

دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی

ئاراس

زنجیرەی رۆشنبیری

*

خاوەنی ئیمتیاز: شەوکەت شێخ یەزدین

سەرنووسەر: بەدران ئەحمەد حەبیب

* * *

ناوونیشان: دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس، گەڕەکی خانزاد، هەولێر

س. پ. ژمارە: ١

www.araspublisher.com

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان

حامید گەوهەری

ناوی کتێب: کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان
نووسینی: حامید گەوهەری
بڵاوکراوەی ئاراس- ژمارە: ٢٤٦
دەرهێنانی هونەری و بەرگ: ئاراس ئەکرەم
خۆشنووسیی بەرگ: محەمەد زادە
هەڵەگری: دڵشاد مستەفا
سەرپەرشتیی چاپ: ئاوڕەحمانی حاجی مەحموود
چاپی یەکەم: هەولێر- ٢٠٠٤
لە کتێبخانەی بەڕێوەبەرایەتیی گشتیی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەولێر ژمارە (١٢١)ی ساڵی ٢٠٠٤ی دراوەتێ

چەند ڕاوبۆچوون دەربارە چاپی یەکەمی کۆمەڵەی ژ. ک

کتێبی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان جاری یەکەم ساڵی ١٩٩٨ لە وڵاتی سوید لە ستۆکهۆڵم بڵاوکرایەوە. دوای بڵاوبوونەوەی، ژمارەیەک نامەم لەلایەن دۆستان و خوێنەرانییەوە پێ گەیشت. لە زۆربەی نامەکاندا دەستخۆشییان لێکردووم و بەڕێنوێنی باش و بەکەڵکیان هانیانداوم کە پتر هەوڵی نووسینی بابەتی مێژوویی و دیاردە و ڕووداوەکانی کوردستان بدەم. چەند وتاری ڕەخنەگرانەش لەسەر کتێبەکەم لە گۆڤارەکاندا کەتە بەرچاو، کە بەتێکڕا بوونە هۆی خۆشحاڵیم و پتر هانیاندانم بۆ بەشوێن کەوتنی داخوازەکانیان.

لەناو نامە و بڵاوکراوەکاندا، بڵاوکراوەی بەڕێز ئەفراسیاو هەورامی پترلە هەمووان بۆ من جێگەی سەرنج و دوور لە چاوەڕوانی بوو. ناوبراو پێشتر وەرگێڕاوی چەند بەڵگەنامەی ڕووسیی بۆ ناردبووم، کە لە ئەرشیوەکانی یەکێتیی سۆڤیەتی جاران بەدەستی هێنابوو. لە لاپەڕەی ٧ی چاپی یەکەمی (ژ. ک)دا ئاماژەم بۆ ئەو بەڵگەنامانەی کاک ئەفراسیاو کردووە و دوای سوپاس و ڕێزم بۆ ناوبراو ڕامگەیاندووە، کە بەڵگەنامە ڕووسییەکانی هی کاک ئەفراسیاون و لە پاشکۆی کتێبەکەدا بەناوی خۆی بڵاویان دەکەمەوە. کەچی لە بڵاوکراوەکەی ئەفراسیاودا وادەردەکەوێ کە ناوبراو چاوەڕوانی ئەوە بووە کە من کتێبەکەم دوای حەوت ساڵ لێکۆڵینەوە بەناوی ئەو بنووسم و بڵاوی بکەمەوە.

لە بەشی مێژووی چەککردنی شارەبانی مهابادا کەڵکم لە نوسینێکی ژەنراڵ حەسەن ئەرفەع و بەڵگەنامەیەکی ئەرشیوی ڕووسیە وەرگرتووە، کە دەرکەوت هەردوو لە نووسینی مێژووی چەککردنی شارەوانیدا هەڵەیان کردووە. دوو تێلگرافی قەرەنی ئاغای مامەش لە سندوس و ئەفشارپەنا لە میاندواو، مێژووی دروستی چەککردنی شارەبانی مهاباد ڕوون دەکەنەوە. لەو چاپکراوەدا ئەم هەڵەیەم ڕاستکردووەتەوە.

لە کۆتاییدا سوپاسی ئەو دۆست و نووسەرە بەڕێزانە دەکەم کە لەسەر چاپی یەکەمی ژ. کافیان نووسیوە و چاپی دووەمیان دەوڵەمەند کرد. بۆ بینینی دەقی بەڵگەنامەکانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بەزمانی تورکی ئازەربایجانی بڕواننە پاشکۆی کتێبەکە.

حامید گەوهەری

١/١/٢٠٠٣ سوید

چەند وتەیەک دەربارەی مێژووی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان

تا ئێستا دوو نامیلکە و گەلێک وتار و نووسراوەی کورت بەشێوەی پچڕپچڕ لە کتێب و گۆڤاراندا دەربارەی ژیان و چۆنیەتی دامەزرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان «ژ. ک» لەلایەن نووسەرانی خۆماڵی و بێگانەوە بڵاوکراونەتەوە. لەناو ئەو نووسراوانەدا کەمن ئەوانەی لایەنە جۆراوجۆرەکانی ژیانی ئەو ڕێکخراوەیە، قەوارەی تەشکیلاتی، بەسەرهات و لەنێوچوونیان بەبەڵگە بۆ خوێنەران ڕوونکردبێتەوە، یان تەنانەت ناو و مێژووی دامەزرانیان بەدروستی نوسیبێ. نووسراوەی ئەو بەڕێزانە جیا لە چەند دانەیان کە لەو بەشە و بەشەکانی دیکەی ئەم کتێبەدا ئاماژەیان بۆ دەکەم، دوای تێپەڕبوونی دەیان ساڵ بەسەر هەڵوەشانی ژێکافدا، لە زمانی خەڵک وەرگیراون و حاڵەتی بیرەوەرییان هەیە، یاخود لە نووسراوەی نووسەرانی بێگانەی وەک «ویلیام ئیگلتن جۆنیز» و «ئارچیڤ ڕۆزڤێلت» وەرگیراون و جیا لە دووپات و چەند پاتکردنەوەی گوتنی ئەوان شتێکی نوێیان تێدا بەرچاو ناکەوێ. لەبەر ئەوە، هەرچەندە پتر لەنیو سەدە بەسەر هەڵوەشانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستاندا تێپەڕیوە، ژیان و بەسەرهاتەکانی هەروا تەمگرتوون و لە تاریکیدا ماونەتەوە و دوور نەبوو بەدرێژەکێشانی شەڕی سارد لەنێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوای ئەوروپا یان بەوتەیەکی تر یەکێتی سۆڤیەتی جاران و وڵاتە سەرمایەدارەکان، ئەو ڕازە بنگڵ ببوایە.

بەم هەلومەرجە سیاسییەی کە لە یەکێتیی سۆڤیەتی جاراندا سەری هەڵدا، دەرگای ئەرشیڤی حیزبە کۆمۆنیستەکان کرایەوە و گەلێک بەڵگەی نهێنی و شاردراوە لەسەر بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی نەتەوە بندەستەکان، لەوانە نەتەوەی کورد و ئازەری ژێردەستی ئێران، کەوتنە دەست کەسانی وردبینی خاون تێبینیی نەتەوەیی. ژمارەیەک لەو بەڵگانە پێوەندی ڕاستەوخۆیان بەنەتەوەی کورد، کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان، کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان «ژ. ک»، حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران و کۆماری کوردستانەوە هەیە، کە من ئەم کتێبەم لەبەر ڕۆشنایی ئەو بەڵگانە و ژمارە بەڵگەیەکی تر نووسیوە.

ئەو بەڵگانە بەشێوەی جیاواز و لەلایەن کەسایەتیی جیاوازەوە بەمن گەیشتوون، کە پێویستە لێرە ئاماژەیان بۆ بکەم و وێڕای سوپاسی فراوانم بۆ ئەو ئازیزانە ئەوانیش لە ئامادە بوونی ئەم بەرهەمە مێژووییەدا بەشەریک و بەشدار بناسێنم.

١- بەڵگە نووسراوەکان بەزمانی ئازەری لەلایەن کاک حوسێن بەخشی دانیشتووی ئاڵمان بەمن گەیشتوون و بەیارمەتیی مێژوونوسی ئازەری زمان کاک «جەواد موفرەد» کردوومن بەکوردی. لەم بارەیەوە سوپاسی کاک حوسێنی بەخشی و کاک جەواد موفرەد دەکەم.

٢- بۆ نووسینی سەرچاوەکانی بەرگی ١-٦ی گۆڤاری نیشتمان، لە کتێبی دوکتۆر جەماڵ نەبەز بەناوی «گۆڤاری نیشتمان- زمانی حاڵی کۆمەڵەی ژێکاف» کەڵکم وەرگرتووە.

٣- بەرگی ٧، ٨، ٩ی گۆڤاری نیشتمان جارێک لەلایەن دوکتۆر ئەمیری حەسەنپوور و جارێکیش لەلایەن کاک حەسەنی قازییەوە بەمن گەیشتووە، کە بەگەرمی سوپاسیان دەکەم.

٤- ڕۆژژمێرەکانی کۆمەڵەی ژ. ک و دیاریی کۆمەڵە ژ. ک بۆ لاوان، کە بریتین لە: دیاریی مەلا محەمەدی کۆیی. گوڵبژێرێک لە دیوانی حاجی قادری کۆیی، دەستە گوڵێکی جوان و بۆنخۆش لە باغی نیشتمانپەروەریدا، لەلایەن دوکتۆر ئەمیری حەسەنپوورەوە بەمن دراون.

٥- بەڵگەنامە نووسراوە ڕووسییەکان، لەلایەن کاک ئەفراسیاو هەورامی لە ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراڵ بەدەست هاتوون. کاک ئەفراسیاو بۆخۆی ئەوانەی کردووەتە کوردی و هەشت بەڵگەی بۆ گۆڤاری گزینگ و گۆڤاری ڕابوون ناردووە. منیش دوای خوێندنەوەی ئەو بەڵگەنامانە لە گۆڤاری گزینگی ژمارە ١١ و ١٣ و گۆڤاری ڕابوونی ژمارە ٢٢-١٩٩٧دا، بەنامە و تەلەفۆن پێوەندیم بەکاک ئەفراسیاوەوە گرت و پێم ڕاگەیاند کە چەند ساڵێکە لەسەر مێژووی ژ.ک دەکۆڵمەوە و گەلێک بەڵگەی بەنرخم دەست کەوتووە و خەریکم لە کتێبێکدا بڵاویان دەکەمەوە. داوام لێکرد ئەگەر دەربارەی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بەڵگەیتری لایە و دەیەوێ بڵاویان بکاتەوە، بۆ منیان بنێرێ، کە لە کتێبەکەمدا بەناوی خۆی کەڵکیان لێوەرگرم. کاک ئەفراسیاو لە وەڵامدا وەرگێڕانی ١٩ بەڵگەی ڕەشنوسی بۆ ناردم. دوای سوپاس بۆ بەڕێزیان و دەستەی نووسەرانی گزینگ و ڕابوون، لە ژمارەیەکیان کە پێوەندییان بەکۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستانەوە هەیە بەناوی کاک ئەفراسیاو هەورامییەوە کەڵک وەردەگرم.

٦- بەشێک ئاگاداریی لەسەر ژیان و بەسەرهاتەکانی دوکتۆر عەزیزی زەندی (عەزیز

ئاڵمانی) و وێنەکەیم لەلایەن «میدیە زەندی»، کچی خوالێخۆشبوو عەزیزی زەندییەوە پێ گەیشتوون، کە جێگەی سوپاسی فراوانە.

٧- هەر بەڵگەیەکیتر کە لەو کتێبەدا کەڵکم لێوەرگرتبێ لە شوێنی خۆیاندا پەراوێزم بۆ کردوونەتەوە و ئاماژەم بەسەرچاوە و خاوەنەکانیان کردووە.

٨- گوتم، ئەو ژمارە کتێب و نووسراوانەی کە تا ئێستا دەربارەی ژێکاف بڵاوکراونەتەوە، لایەنە جۆراوجۆرەکانی ژیانی کۆمەڵەیان بەدروستی بۆ خوێنەران ڕوون نەکردووەتەوە و بگرە دەربارەی ناوی کۆمەڵە و مێژووی دامەزرانیشی بەهەڵە چوون. بۆ ئەوەی لە بەشە جیاوازەکانی ئەم کتێبەدا ناچار نەبم لە مەبەستی دەستنیشانکراو لابدەم و پەنجە بۆ ئەو نووسراوانە ڕاکێشم، پێویستە لێرە لەو بەشەدا بەکورتی ئاماژە بۆ چەند نووسراوەیەکیان بکەم، کە بوونەتە سەرچاوەی نووسینی زۆربەی نووسەرانی دوایی، دەربارەی ژیان و بەسەرهاتەکانی ژێکاف.

ئا- دامەزرانی ژ. ک. دەربارەی مێژووی دامەزرانی (ژ. ک)دا گەلێک زانیاریی دژ بەیەکتر و ناڕاست بڵاو کراوەتەوە:

١- گۆڤاری ڕۆژی نوێ لە لاپەڕەی ٦ی ژمارەی ١٠ی ساڵی یەکەمیدا کە لە ١ی کانوونی دووەمی ساڵی ١٩٦١دا بڵاوکراوەتەوە دەربارەی دامەزرانی ژ. ک نوسیویەتی:

«کاتێ کە لەشکری ئینگلیز هاتە (سنە)وە، لەشکری سوریش هاتە مەهاباد و ناوچەکانیکەی کوردستانەوە... حیزبی ئازادیخوازی کوردستان بڕیاریدا کە بەرنامەی خۆی بگۆڕێ، وە نەک هەر ئەوە بەڵکوو ناوی خۆشی گۆڕی وە ناوی خۆی نا (ژ. ک) ژیانەوەی کورد[1].»

دوکتۆر جەماڵ نەبەز دەربارەی حیزبی ئازادیخوازی کوردستان دەڵێ: «حیزبی ئازادیخوازی کوردستان حیزبێکی نهێنی بووە، زانیاریمان زۆر نییە، هەر هێندە دەزانین کە ئەم حیزبە بەسەرۆکایەتیی دوکتۆر عەزیزی زەندی لە دەوروبەری ساڵی ١٩٣٩دا لە نێوچەی موکریان دامەزرێنراوە. ئەم حیزبە هەتا مانگی ئابی ١٩٤١، واتە ئەو کاتەی کە لەشکری سۆڤیەت هاتە ئازەربایجان و ڕۆژهەڵاتی کوردستانەوە هەر مابوو. چونکە

١- گۆڤاری نیشتمان زمانی حاڵی «کۆمەڵەی ژێکاف» و ئیدیۆلۆژیی هوردە بۆرژوای ڕۆشنبیری ناسیۆنالیست لە کوردستاندا، ل٣٠، نووسینی د. جەماڵ نەبەز.

بەیاننامەیەک لەو حیزبە بەجێماوە کە بەخێرهاتنی لەشکری سۆڤیەت دەکات بۆ کوردستان، کە ئەمەش هەر لە مانگی ئابی ۱۹٤۱دا بووە. پاش ئەمە حیزبی ئازادیخوای کوردستان بەجارێک نێوی نەماوە. ئەورەحمانی زەبیحی، کە خۆی یەکێک بووە لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژێکاف و بەڕێوەبەری گۆڤاری «نیشتمان»، لە پەنجاکاندا پێمی گوت کە گوایە عەزیزی زەندی بەهۆی ئەوەوە کە هێندێ لە هاوکارەکانی بە«ناپاک»یان داناوە، دوورکەوتوونەتەوە لێی، و بەوە حیزبی ئازادیخوازی کوردستان تێکچووە، و ئەوجا ماوەیەک کورد لە ڕۆژهەڵاتدا بێڕێکخراو ماونەتەوە، هەتا بەنهێنی «کۆمەڵەی ژێکاف»یان لە ساڵی ۱۹٤۲دا دروست کردووە، و بۆ ئەمەش یەکەم کۆبوونەوەیان لە باخێک کردووە لە نزیک مەهاباد و لەو ڕۆژەدا بڕیاریان داوە «کۆمەڵەی ژێکاف» دامەزرێنن.»

۲- ویلیام ئیگلتن جۆنیز لە لاپەڕەی ٦٥ی کتێبی «کۆماری کورد لە ۱۹٤٦»دا وەرگێڕاوی (سەید محەمەدی سەمەدی) دەڵێ: «کۆمەڵەی ژێکاف لە ۲٥ی خەرمانان (شهریور)ی ساڵی ۱۳۲۱- ۱٦ی سێپتەمبەری ساڵی ۱۹٤۲ لە باخی حاجی داود لە شاری مهاباد دامەزراوە.»

۳- دوکتۆر عەبدولڕەحمانی قاسملو لە لاپەڕەی ۷٦ی کتێبی «کورد و کوردستان» کە ساڵی ۱۹٦٤ لە براتسلاڤا (چیکۆسلۆڤاکیا) بەزمانی سلاڤی و ساڵی ۱۹٦٥ بەزمانی ئینگلیزی بڵاوی کردووەتەوە، دەربارەی مێژووی دامەزرانی ژ. ک دەڵێ: «پاش ئەوەی دوا بنکەی پۆلیسی ئێران لە ساڵی ۱۹٤٤ لە مهاباد کۆکرایەوە، ئەوجا خەڵک بۆخۆی بوو بەفەرمانڕەوای ئەم ناوچەیە. لەو کاتەدا ڕێکخراوێکی ناسیۆنالیستانە بەنێوی «کۆمەڵەی ژیانی کورد» دەستی کرد بەچالاکی نواندن لە کوردستاندا(۲).»

دوکتۆر قاسملو لە لاپەڕەی ۱۸ی «چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی»دا لە نووسینی پێشووی خۆی پەشیمان بووەتەوە و ئەم جارە دەربارەی مێژووی دامەزرانی ژ. ک نووسیویەتی: «دامەزرێنەرانی کۆمەڵە ۱۱ کەس بوون کە لە ۲٥ی خەرمانانی ساڵی ۱۳۲۱- ۱٦ی سێپتەمبەری ۱۹٤۲ی زایینی لە مهاباد کۆبوونەوە و کۆمەڵەیان دامەزراند.»

٤- کەریمی حسامی لە لاپەڕەی ٤۲ی کتێبی «کۆماری کوردستان یان خودموختاری»دا

۲- هەمان سەرچاوە لاپەڕەی ۳۱.

کە ساڵی ۱۹٤٦ بڵاوی کردووەتەوە دەربارەی مێژووی دامەزرانی ژ.ک نوسیویەتی: «لە مانگی سێپتەمبەری ساڵی ۱۹٤۲ کۆمەڵێک لە ڕووناکبیران و وردە بۆرژوازی شاری مهاباد کۆمەڵەی ژی.کاف (ژیاندنەوەی کورد)یان دامەزراند.»

حسامی لە لاپەڕەی ۱٦۱ی کتێبی «پێداچوونەوە»دا کە ساڵی ۱۹۹٦ لە سوید بڵاوی کردووەتەوە، لە نووسینی پێشووی پەشیمان بووەتەوە و نووسیویەتی «وەک دەزانین کۆمەڵەی ژ. ک لە ۲٥ی گەلاوێژی ساڵی ۱۳۲۱- ۱٦ی ئوتی ساڵی ۱۹٤۲ لە شاری مهاباد دامەزراوە.»

٥- عەبدولقادر دەباغی لە لاپەڕەی ۹ی «ڕاپەڕینی کۆمەڵەی ژی-کاف»، ۱٤/۱۲/۱۳٦۱ی هەتاوی، کە لەلایەن بەشی ئینتشارات و تەبلیغاتی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لە چاپ دراوە، دەربارەی دامەزرانی ژ. ک دەڵێ: «لە خەرمانانی ۱۳۲۱ی هەتاوی چەند کەسێک لە باخێکدا کۆبوونەوە و بنچینە و بناغەی کۆمەڵەیەکی تەواو میللی و نەتەوایەتییان داڕژاند کە لە دواڕۆژدا بەتیشکی ڕووناکی هێنەری، ڕۆژە پڕشنگ هاوێژەکەی کوردستانی ڕووناک کردەوە.»

٦- سەید محەمەدی سەمەدی لە لاپەڕەی ۱۱ی کۆکراوەی خۆیدا بەناوی «ژی.کاف چ بوو؟ چی دەویست؟ وە چی لێ بەسەرهات؟»دا دەربارەی مێژووی دامەزرانی کۆمەڵەی ژێکاف، پەنجە بۆ وتەی مەلا قادری مودەڕیسی ڕادەکێشێ و دەنوسێ: «ئەو تین و مەیلە لە ۲٥ی شهریوەری ساڵی ۱۳۲۱ی هەتاوی ڕێکەوتی ۱٦ی سێپتەمبەری ۱۹٤۲ شکڵی گرت.»

۷- ئارچی ڕۆزڤێڵت لە لاپەڕەی ۹ی کتێبی کۆماری کورد لە مهاباد وەرگێڕانی خالد عەزیزی، دەربارەی مێژووی دامەزرانی ژ. ک دەڵێ: «لە ۱٦ی مانگی ئاگۆستی(۳) ساڵی ۱۹٤۳، دە پازدە کەس لە هوردە بۆرژوا و ڕووناکبیرەکانی مهاباد کۆمەڵەی ژی-کاف، (کۆمەڵەی ژیاندنەوەی کورد)یان دامەزراند.»

۸- دوکتۆر جەماڵ نەبەز لە لاپەڕەی ۳۲ی گۆڤاری نیشتمان زمانی حاڵی «کۆمەڵەی ژێکاف» و ئیدیۆلۆژیی هوردە بۆرژوای ڕۆشنبیری ناسیۆنالیست لە کوردستاندا دەڵێ: «گۆڤاری نیشتمان وەرامی ڕاستەقینەی ئەو پرسیارە دەداتەوە کە کەی «کۆمەڵەی

۳- ۱٦ی ئەگۆستی ساڵی ۱۹٤۳ دەبێتە ۲٥ی گەلاوێژی ساڵی ۱۳۲۲ی هەتاوی.

ژێکاف» دامەزراوە. لە لاپەڕەی (٢)ی ژمارە (٢)ی نیشتماندا هەواڵێک نووسراوە کە جەژنی سەری ساڵی کۆمەڵە لە ٢٥ی گەلاوێژ گیراوە، کە ئەمەش ساڵڕۆژی دامەزراندنی «ژێکاف»ە.

ئەمانە بەشێکن لەو بۆچوونانەی، کە دەربارەی مێژووی دامەزرانی کۆمەڵەی ژێکاف نووسراون. وەک دەبینین زۆربەیان نوسینی ویلیام ئیگلتن جۆنیزیان کردووەتە سەرچاوەی نووسینەکانیان، کە ئەویش مانگی گەلاوێژی بەهەڵە کردووەتە (شهریوەر- خەرمانان). مانگی گەلاوێژی کوردی دەبێتە مانگی «مرداد»ی ئێرانی نەک مانگی شهریوەر. دەربارەی مێژووی دامەزرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان دەکرێ پەنجە بۆ دەیان وتاری دیکەش ڕاکێشین، کە ئەوانیش لە چوارچێوەی ئەم بۆچوونانەدان و هەر بەم جۆرە دەربارەی مێژووی دامەزرانی ژێکاف دواون.

وەک دوکتۆر جەماڵ نەبەز دەڵێ: «وەڵامی دروست و ڕاستەقینەی ئەو پرسیارە، کە کەنگێ کۆمەڵەی ژێکاف دامەزراوە، دەبێ لە گۆڤاری نیشتمان و بەڵگەنامەکانی‌تری ژێکافدا بدۆزێتەوە.» بەڵگەنامەکانی ژێکاف لەوە دەدوێن کە بەر لە دامەزرانی کۆمەڵەی ژێکاف، کۆمەڵەیەک لە مانگی یونی ساڵی ١٩٣٨ لە مهاباد دامەزراوە، کە ناوی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان بووە. ئەو کۆمەڵەیە بەداگیرکردنی ئێران لەلایەن سوپای وڵاتە هاوپەیمانەکانی ئەمریکا، ئینگلیز و سۆڤیەت و جێگیربوونی سوپای ئینگلیز و سۆڤیەت لە کوردستاندا، تاکە ڕێکخراوەی سیاسیی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بووە. دوای ئەمە هەروەکوو مامۆستا زەبیحی بۆ دوکتۆر جەماڵ نەبەزی گێڕاوەتەوە، بەهۆی سەرهەڵدانی ناکۆکی لەنێوان ئەندامانی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستاندا، «عەزیزی زەندی» و غەفوری مەحموودیان کۆمەڵەیان بەجێهێشتووە و کۆمەڵە لە ئاکامی ناکۆکیی لەنێوان ئەندامانیدا هەڵوەشاوە. بەخۆکشاندنەوەی عەزیزی زەندی و مەحموودیان لە کۆمەڵە، ئەندامە بەجێماوەکانی لەگەڵ ژمارە ڕووناکبیرێکی‌تری شاری مهاباد یەکیان گرتووە و لە ٢٥ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٢١هەتاوی کە دەبێتە ١٦ی ئاگۆستی ساڵی ١٩٤٢ی زاینی، ڕێکخراوەکەیان زیندوو کردووەتەوە. لەو گۆڕانکارییەدا ناوی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستانیان هەڵگرتوە و کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستانیان لە جێی داناوە و مێژووی خەباتی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستانیان بەمێژووی خەباتی ژێکافەوە لکاندووە و بەناوی کۆمەڵەی ژ. ک ناساندوویانە.

ب- ناوی ژێکاف. دەربارەی ناوی کۆمەڵەش گەلێک ئاگادارییی ناڕاست بڵاوکراوەتەوە، کە دەکرێ بەکورتی ئاماژە بۆ چەند دانەیەکیان بکەم:

١- لە بەشی مێژووی دامەزرانی کۆمەڵەی ژ.کدا، ئاگادارییی نووسینی گۆڤاری ڕۆژی نوێ دەربارەی ناوی ژ. ک بووین، کە دەڵێ:

> «کاتێ کە لەشکری ئینگلیز هاتە (سنە)وە، لەشکری سوریش هاتە مەهاباد و ناوچەکانیکەی کوردستانەوە... حیزبی ئازادیخوازی کوردستان بڕیاریدا کە بەرنامەی خۆی بگۆڕێ، وە نەک هەر ئەوە بەڵکوو ناوی خۆشی گۆڕی وە ناوی خۆی نا (ژ. ک) ژیانەوەی کورد.»

٢- ویلیام ئیگلتن جۆنیز لە لاپەڕەی ٦٧ی کتێبی «کۆماری کورد لە ١٩٤٦»دا وەرگێڕاوی سەید محەمەدی سەمەدی، ناوی «کۆمەڵەی ژیاندنەوەی کوردستان»ی بۆ ژ. ک بەکار هێناوە.

٣- دوکتۆر عەبدولڕەحمانی قاسملو لە لاپەڕەی ٧٦ی کتێبی کورد و کوردستاندا کۆمەڵەی ژ. ک بە«کۆمەڵەی ژیانی کورد» دەناسێنێ، بەڵام لە لاپەڕەی ١٨ی «چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی»دا، ناوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردی بۆ ژ. ک بەکارهێناوە.

٤- کەریمی حسامی لە لاپەڕەی ٤٢ی گتێبی «کۆماری کوردستان یان خودموختاری»دا دەربارەی ناوی ژ. ک دەڵێ: کۆمەڵێک لە ڕووناکبیران و وردە بورژوازی شاری مهاباد کۆمەڵەی ژێکاف (ژیاندنەوەی کورد)یان دامەزراند.» ناوبراو لە لاپەڕەی ١٦١ی کتێبی «پێداچوونەوە»شدا، ژ. ک بە«کۆمەڵەی ژیاندنەوەی کورد» دەناسێنێ و لە ژێر سەردێری ناوی کۆمەڵەی ژێکافدا دەڵێ: - «بەبڕوای من پڕ بەپێستی بارودۆخی ئەودەمی کوردستان و لەگەڵ ویست و ئامانجی نەتەوەی کورد یەکیدەگرتەوە. ڕاستە هاتنی ئۆردووی هاوپەیمان و ڕوخانی ڕێژیمی دیکتاتۆری پەهلەوی کوردی لە ژێردەستی و زۆرداری حکومەتی عەجەم ڕزگار کردبوو، بەڵام ژیاندنەوەی بیر و هۆشی نەتەوایەتی و توانای مەعنەوی و گێڕانەوەی هێزی هیوا بەخۆبوونی کورد بوو بەئەرکی تێکۆشانی کۆمەڵەی ژ. ک.»

٥- ئارچی ڕۆزڤێڵت لە لاپەڕەی ٩ی کتێبی کۆماری کورد لە مهاباد وەرگێڕانی خالد عەزیزی، ناوی «کۆمەڵەی ژیاندنەوەی کورد»ی بۆ ژ. ک بەکار هێناوە.

٦- دوکتۆر جەماڵ نەبەز لە لاپەڕەی ٣١ی گۆڤاری نیشتمان زمانی حاڵی «کۆمەڵەی

ژێکاف» ، ژێکافی بە«کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد» ناساندووە و لە بەشێک لە نووسینەکەیدا دەڵێ: ئێمە با لێرەدا لەوە بگەڕێین کە قاسملو نێوی ژێکافی بەهەڵە نووسیوە و بە«کۆمەڵەی ژیانی کورد»ی داناوە، ڕاستییەکەی ژ. ک- کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردە نەک کۆمەڵەی ژیانی کورد......

٧- مەحموودی مەلا عیزەت لە لاپەڕەی ٦٣ی کتێبی کۆماری میللی مهاباد، لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی سیاسی، بڵاوکراوەی یەکێتیی نووسەرانی کوردستان، کە ساڵی ١٩٨٤ لە چاپخانەی شەهید ئیبراهیم عەزۆدا چاپ کراوە، کۆمەڵەی ژێکافی بەکۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان ناساندووە.

٨- پرۆفیسۆر لازاریێڤ لە لاپەڕەی ١٧٧ی کتێبی «بزووتنەوەی کورد لە سەردەمی هەرە تازەدا» کە ساڵی ١٩٨٧ لە مۆسکۆ بڵاوی کردووەتەوە، ناوی «ژیانەوەی کوردستان»ی بۆ ژێکاف بەکارهێناوە(٤).

٩- گۆڤاری ڕێگا کە لە مانگی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٧- ئۆکتۆبەر و نۆڤێمبەری ١٩٤٨، نزیکەی دوو ساڵ دوای ڕوخانی کۆماری کوردستان، تەنیا ژمارەیەکی لەلایەن غەنی بلوریان و محەمەدی شاپەسندی و بەهاوکاریی عەبدولڕەحمانی زەبیحی و حەسەنی قزڵجی لە باشووری کوردستان لە گوندی «سیتەک» دەرچووە، لە لاپەڕەی یەکەمیدا، لەژێر سەردێری «ڕێگا» نووسیویەتی، «اورگانی کومەلەی ژیانی کورد.» غەنی بلوریان دەربارەی هەڵبژاردنی ئەو ناوە بۆ گۆڤارەکەیان دەڵێ: «بۆ ئەمە ئەو ناوەمان هەڵبژارد و کەڵکمان لە ناوی حیزبی دیموکرات و کۆمەڵەی ژێکاف وەرنەگرت، کە هەڤاڵانی بەندییکراو و ئەو کەسانەی کە لەژێر چاودێریی پۆلیسدا بوون، توشی چەرمەسەری و لێدان و شکەنجە نەبن.

بە کورتی هەتا ئێستا ناوەکانی «کۆمەڵەی ژیانی کورد» ، «کۆمەڵەی ژیانی کوردستان» ، «کۆمەڵەی ژیاندنەوەی کورد» ، «کۆمەڵەی ژیاندنەوەی کوردستان» ، «کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد» و «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان» بۆ ژێکاف بەکار هێنراوە.

هەروەک دەزانین، کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان لەسەر بنەما و بنچنەی نیشتمانی و بۆ ئازادکردن و تێکخستنەوەی جەستەی زامدار و لەتوکوتکراوی کوردستان دامەزراوە. دامەزرێنەرانی کۆمەڵە لەم بڕوایەدا نەبوون، کە کورد نەماوە و دەبێ زیندووی بکەنەوە.

٤- لە لاپەڕەی ١٦٩ی کتێبی پێداچوونەوە، نووسینی کەریم حسامی وەرگیراوە.

ئەوان باوەڕیان بەشێوازی سروشتی ژیان هەبووە و زیانیویانە کوردیش وەک نەتەوەکانیتر دەمێنێ و ژمارەی دەچێتە سەر. ئەوەی لە ڕوانگەی ئەوانەوە بوونی حەقیقیی بۆ کورد نەبووە، نیشتمانی کورد بووە، کە لەژێر پۆستاڵی داگیرکەراندا هەر ڕۆژەی کوتێکی لێ خراوەتە سەر خاکی داگیرکەران. لەبەر ئەوە و بەپێی بەڵگەنامەکانی کۆمەڵە، ناوی تەواوی ژێکاف، «کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان» بووە. کۆمەڵە لەم ڕوانگەیەوە ناوی ئۆرگانەکەی خۆی ناوە گۆڤاری «نیشتمان» و «دایکی نیشتمانی» هێناوەتە سەر شانۆ و ناوی گۆڤاری «هاواری نشتمان»یش بەتێکڕا لە ناوی کۆمەڵە وەرگیراون و ڕەنگدانەوەی بیر و بۆچوونی دامەزرێنەرانی و هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بووە. تەنانەت هەڵبژاردنی سرودی نەتەوەیی ئەی ڕەقیبیش لەوە سەرچاوەی گرتووە کە ڕێبەران، شاعیران و نووسەرانی کورد لەو سەردەمدا نەتەوەکەیان پێ زیندوو بووە.

ئەی ڕەقیب هەرماوە قەومی کورد زوبان
نای ڕمێنێ دانەیی تۆپی زەمان
کەس نەڵێ کورد مردووە کورد زیندووە
زیندووە قەت نانەوێ ئالاکەمان(٥)»

جیا لەو هەڵە نووسینانەی کە دەربارەی ناو و مێژووی دامەزرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بینیمان، زۆربەی ڕووداو و چالاکییەکانی کۆمەڵەش بەهەڵە تۆمار کراون یان بەمەبەستی سیاسیی کەڵکیان لێ وەرگیراوە یان باسیان لێ نەکراوە. بۆ نمونە هەرکەسە بەشێوەیەک دەربارەی دەستبەسەرداگرتنی ناوەندی شارەبانی (پۆلیس) مهاباد دواوە و زۆربەی نوسەران بۆ نووسینی ئەو بەشە، کتێبی کوردەکانی «حەسەن ئەرفەع» ، (سەرۆکی نووسینگەی سوپا)ی ئێرانیان کردووەتە سەرچاوەی نووسینەکەیان، کە ئەویش نووسینەکەی دوور لە هەڵە نییە. ژمارەیەکیش، لەوانە دوکتۆر قاسملو، ساڵی ١٩٨٣ لەنێوان کۆنگرەکانی ٥-٦ی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێراندا، کە حیزبەکەی لە گێژاوی بەربەرەکانی ناوخۆییدا بوو، ڕۆژی ٢٦ی سەرماوەزی ساڵی ١٩٤٥ی، کە ڕۆژی

٥- ئەم هۆنراوەیە کە بووەتە سرودی نەتەوایەتیی کورد، یونس ڕەئووف «دڵدار» هۆندوویەتیەوە. دڵدار لە ٢٠ی شوباتی ساڵی ١٩١٨ لە شاری کۆیە لە دایکبووە. ئەندامی چالاکی کۆمەڵەی هیوا و بۆ ماوەیەک سکرتێری ئەو کۆمەڵەیە بووە. ١٩٨٤/١١/١٢ کە تەنیا ٣٠ ساڵی تەمەن هەبوو، چرای پرشنگداری ژینی کوژایەوە.

هەڵکردنی ئاڵای کوردستانە لەلایەن پێشەوا قازی محەمەدەوە، بەمەبەستی سیاسی کردە ڕۆژی چەککردنی شارەبانی مەهاباد. بەم بۆنەیەوە، ئەو ڕۆژە بەرۆژی چوککردنی شارەبانی مەهاباد و ڕۆژی پێشمەرگەی حیزب ناسێنرا. دیارە زۆر بابەتی هەڵەکراویتریش هەن، کە لەم کتێبەدا لەگەڵیان ڕووبەڕوو دەبن.

لە کوتاییدا پێویستە ئەوەش بڵێیم کە کاک فەرهاد شاکەلی ئەم کتێبەی بۆ بژار کردووم و هەڵەکانی بۆ ڕاست کردوومەتەوە، کە جێگەی سوپاسی فراوانە.

حامید گەوهەری

ستۆکهۆڵم ١٩٩٨

سەرەتا

شەڕی چاڵدیران لەنێوان ئیمپراتۆریەتەکانی سەفەوی و عوسمانییدا بەنوختەگۆڕانێکی گرنگی مێژووی نەتەوەی کورد و کوردستان دەژمێررێ. لەو شەڕەدا کە **٢٣**ی ئاگۆستی ساڵی **١٥١٤**زاینی بەهێرشکردنی لەشکری سوڵتان «سەلیمی عوسمانی» بۆ سەر لەشکری شا «سمایلی سەفەوی» دەستی پێکرد، کوردستان بوو بەگۆڕەپانی شەڕ و پێکدادانی نێوان دەوڵەتەکانی سونەی عوسمانی و شیعەی ئێران کە دامەزرێنەکەی شا سمایلی سەفەوی بوو. چونکە کوردەکان لە لایەک سونە بوون و لە لایەکیترەوە شەڕەکە لە هەرێمی ئەواندا ڕوویدابوو، زۆربەی سەرۆک عەشیرەتە کوردەکان لەو شەڕەدا پشتی عوسمانیەکانیان گرت و لە ئاکامدا سوڵتان سەلیم توانیی لەشکری شاسمایل بشکێنێ.

شکانی سەفەوییەکان لە شەڕی چاڵدیراندا، سەرەتای دابەشبوونی خاکی کوردستان بوو بەسەر دوو دەوڵەتی ئێران و عوسمانیدا. ئێران هەرچەندە لە شەڕی چاڵدیراندا شکا، بەڵام شەڕی لەگەڵ عوسمانی بەزوویی کۆتایی پێ نەهات و هەر دوو دەوڵەت بۆ سەقامگیرکردنی دەسەڵاتی پتری خۆیان بەسەر کوردستاندا دەیان ساڵ بەربەرەکانیی یەکتریان کرد، تا سەرئەنجام سوڵتان «موراد»ی چوارەم توانیی بەسەر شا «سەفیەدین»ی ئەوەڵدا زاڵ بێت و لە ساڵی **١٦٣٩**ز لە شارۆچکەی «زوهاو» پەیمانی دابەشکردنی کوردستانی پێ مۆر بکات. لە ڕاستیدا سوڵتان سەلیمی گەورە ئەم پەیمانەی لە ساڵی **١٥٥٥**زاینی بەسەر شا «تەهماسب»ی یەکەمدا سەپاندبوو. بەپێی پەیمانی زوهاو سێ لەچواری خاکی کوردستان کەوتە ژێر دەستی دەوڵەتی سونەی عوسمانییەکان و یەک لە چواریشی چووە ژێر دەستی دەوڵەتی شیعەی ئێران[1].

هەوڵ و تێکۆشانی دەوڵەتەکانی ئێران و عوسمانی دوای شەڕی چاڵدیران بۆ دەستەمۆکردنی سەرۆک عەشیرەتە کوردەکان و داسەپاندنی دەسەڵات بەسەر کوردستاندا بەئاسایی ئەنجامی نەگرت و کوردەکان ئامادە نەبوون بەئاسانی خۆ بەدەستەوە بدەن و دەست لە ژیانی ئازاد و سەربەستی خۆیان هەڵگرن. لەبەر ئەوە، بۆ بەچۆکداهێنانی

١- کورد، تورک وعەرەب، نووسینی سیسیل ج ئیدمۆندس، وەرگێڕانی نووسەری ئەم کتێبە.

عەشیرەتەکان توشی گەلێک شەڕی دژواری ناوچەیی بوون. لە هەموو ئەو شەڕانە گرنگتر ڕاپەڕینی «خانی لەپ زێڕینی برادۆست» بوو، کە ساڵی ١٦٠٨ز دژی دەسەڵاتدارییەتی شا «عەباسی سەفەوی» لە قەڵای دمدم ڕوویدا. ڕاپەڕینی قەڵای دمدم کە بەیتەکانی لەلایەن «ئوسکارمان»ی ئاڵمانی لە ناوچەی مهاباد کۆکراوەتەوە، بەشێوەی بەربڵاو و یەکنەگرتوو هەستی کوردایەتیی تێدا دەبینرێ.

هەستی کوردایەتی لەناو عەشیرەتە کوردەکاندا لە سەدەی حەڤدەی زایینیدا سەری هەڵداوە و بووەتە هۆی بزواندنی هەستی نەتەوایەتیی ژمارەیەک نووسەری کورد. لەوانە، «فەقێ تەیران» و «مەلای جەزیری» بۆ نوسینەکانیان لە زمانی زگماکی کوردی کەڵکیان وەرگرتووە و «ئەحمەدی خانی»ش داستانی مەسنەویی مەموزینی نووسیوە. مەموزینی ئەحمەدی خانی یەکەم نووسراوەی کوردە کە لەژێر پەردەی بەیتی مەموزیندا هەستی ناسیۆنالیستی کورد زەق دەکاتەوە. بەڵام بیری پاشکەوتووی دەرەبەگایەتی لە قۆناخی فیۆدالیزمی ئەو سەردەمی کوردستاندا و بەهێزبوونی بیری ئیسلامی لەناو کوردە دەسەڵاتدارەکاندا، پێشی بەهەڵدانی دروست و بەجێی ئەو هەستە نەتەوایەتییە داڕێژراوە گرت و نەیهێشت بەشێوەی سروشتی گەشە بکات و پەرەبستێنێ و بگاتە ئاستی هۆشیارکردنەوەی نەتەوەی کورد لەو قۆناخەدا.

کوردستان لە سەدەی هەژدە و نۆزدەدا بەدەست سەرۆک عەشیرەتە کوردەکان هەڵدەسوڕا. ئەوان لە پلەی میرەکانی «هەکاری»، «بۆتان»، «بادینان»، «سۆران»، «بابان»، «ئەردەڵان» و «موکری»دا، نزیک بەهەموو کوردستانیان بەدەستەوە بوو. هەرکام لەو میرە کوردانە بەداب و ڕەسمی ئەوکاتە، خاوەنی دەزگای بەڕێوەبەری حکومەتیی و هێزی پارێزەر بوون، بەڵام هەرگیز نەیانتوانی لەسەر دەسەڵاتێکی گشتی نەتەوەیی یەک بگرن و دەوڵەتی کورد دامەزرێنن و بچنە ژێر فەرمانی چوارچێوەداری دەوڵەتییەوە. ئەوان هەمیشە بۆ ڕاگرتن و بەردەوامبوونی دەسەڵاتی ناوچەیی خۆیان هەوڵیان داوە و ئەگەر ژیان و سەربەستیی ناوچەکەیان لە مەترسی کەوتبێ، ماوەیەک دژی نەیاران بەربەرەکانیان کردووە، تا سەرئەنجام دەوڵەتەکانی تورک و ئێران بەکۆکردنەوەی دەسەڵات لە ناوەندی حکومەتەکانیاندا، کۆتاییان بەژیانی ئەو میرنشینانە و دەسەڵاتی بەڕێوەبەرایەتی ئەوان لە کوردستاندا هێنا.

گرنگترین بزووتنەوەی کورد بۆ ئازادیی کورد و سەربەخۆیی کوردستان بەسەرۆکایەتیی شێخ «عوبەیدوڵڵای نەهری» لە کۆتایی سەدەی نۆزدەدا ئەنجامی گرت. شێخ کە ڕێبەرێکی

ئایینی و کەسایەتییەکی ناسراوی سیاسیی کورد بوو، ساڵی ١٨٨٠ بەهاریکاریی «بەحری بەگ بەدرخان» توانی سەرۆک عەشیرەتەکانی «زەرزا»، «گەورک»، «مامەش»، «پیران» و «مەنگوڕ» لێکنزیک کاتەوە و بەدروشمی ئازادکردنی کوردستان و دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کورد، هەرێمەکانی «ماکۆ»، «خۆی»، «سەڵماس»، «ورمێ»، «شنۆ»، «مهاباد» و «مەراغە» ڕزگار بکات. لەشکری شێخ بەرەو «تەورێز» دەچێ، کەچی لەوێ بەدەست دەوڵەتەکانی تورک و ئێران دەشکێ و پاشەکشەی پێدەکرێ. شێخ لەلایەن تورکەکانەوە دەگیرێ و لە «ئەستەمبوڵ» دەستبەسەر دەکرێ و سەرئەنجام بۆ «مەکە» دوور خرایەوە و لە ساڵی ١٨٨٢دا لەوێ کۆچی دوایی کرد[٢].

دوای شکانی بزووتنەوەی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری، کوردە ڕووناکبیرەکانی ژێردەستی دەوڵەتی عوسمانی بەئەزموون وەرگرتن لە بزووتنەوەگەلییەکانی وڵاتانی ئەورووپا، لە فیکری دامەزراندنی کۆڕ و کۆمەڵی سیاسی و نووسین و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە دەکەون، تا لەو ڕێگایەوە، سەرەڕای هۆشیارکردنەوەی نەتەوەکەیان بەربەرەکانیی داگیرکەرانی کوردستان بکەن. «میقداد مەدحەت بەدرخان» لە ساڵی ١٨٩٨دا یەکەم ڕۆژنامەی کوردی بەناوی کوردستان لە «قاهیرە» بڵاوکردەوە[٣]. ڕۆژنامەی کوردستان ئەستێرەیەکی پرشنگدار بوو لە ژیانی سیاسی، ڕۆشنبیری، فەرهەنگی و کۆمەڵایەتیی نەتەوەی کورددا.

لە ساڵی ١٩٠٠وە تا کۆتایی شەڕی یەکەمی جیهانیی و دابەشکردنی کوردستانی ژێردەستی تورکیا بەسەر سوریا و دەوڵەتی تازە دامەزراوی عێراقدا، نەتەوەی کورد گەلێک چالاکیی ڕێکخراوەیی بەشێوەی دامەزراندنی کلوب و کۆمەڵە هەبوو. ساڵی ١٩٢٠، بەپێی پەیمانی «سیڤر» هەلێکی لەبار بۆ کورد ڕەخسا کە دەوڵەتی سەربەخۆ دامەزرێنێ، بەڵام بەدەسەڵات گەیشتنی «مستەفا کەمال» لە تورکیا و مۆرکردنی پەیمانی «لۆزان» لە ١٩٢٣دا، ئەم ئاواتەی کوێرکردەوە و بووە هۆی ئەوە کە کێشەی کورد بۆ ماوەی نزیک بە ٧٠ ساڵ لە ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکانەوە لەبیر بکرێ و بزووتنەوەی کوردستان ببێتە بازاڕی سەودا و مامەڵەی نێوان دەوڵەتانی بەناو سۆسیالیستیی و وڵاتە سەرمایەدارەکان و هەر جارەی لایەنێک بەقازانجی خۆی کەڵک لە کێشەی کورد وەرگرێ، تا سەرئەنجام ڕووسیە و هاوپەیمانەکانی ناوی پیرۆزی سیستمی سۆسیالیستییان لەسەر

٢- کوردەکان، لاپەڕەی ٣٥، نوسینی حەسەن ئەرفەع، وەرگێڕانی نووسەری ئەم کتێبە.

٣- کوردستان یەکەم ڕۆژنامەی کوردی ١٨٩٨-١٩٠٢، کۆکردنەوەی دوکتۆر کەمال فوئاد.

خۆیان هەڵگرت و ئاگری شەڕی ساردی نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوایان کوژاندەوە.

کوردستان بەدوای شەڕی یەکەمی جیهانیدا گەلێک ئاڵوگۆڕی نوێی سیاسیی بەسەردا هات. ڕەزا شا لە ساڵی ١٩٢١ لە ئێران بەدەسەڵات گەیشت و لە ٢٥ی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٢٢دا بۆ تواندنەوەی کورد پەیمانێکی هاوکاریی لەگەڵ مستەفا کەمال مۆر کرد. ناوبراو ساڵی ١٩٢٥ سوپای ئێرانی نوێکردەوە و بەشێوەیەکی مۆدێرن ڕێکیخست و سیستمی سەربازگیریی ئیجباریی دامەزراند. فەرمانی چەککردنی گشتیی عەشایری ڕاگەیاند و عەشیرەتەکانی چەککرد. عەشیرەتی «جەلال»ی لە کوردستانەوە گواستەوە بۆ «قوچان» و دەوروبەری «مەشهەد» و لەبەرکردنی بەرگی کوردیی یاساخکرد و نەیهێشت لە دەزگا حکومەتییەکان، خوێندنگەکان و شوێنە گشتییەکانی کوردستاندا کورد بەزمانی زگماکی بدوێن. بزووتنەوەکانی «سمایل ئاغای سمکۆ»، «مەلا خەلیلی گۆڕەمەڕێ»، «جافرسوڵتانی هەورامی» و «حەمە هەتیو»ی سەرکوت کرد. مەلا خەلیل، مەلایەکی ناسراوی ناوچەی مەنگوڕایەتیی مهاباد بوو، کە دژی یاساخکردنی بەرگی کوردی ڕاپەڕیبوو.

مستەفا کەمال ساڵی ١٩٢٢ بەپشتگیریی کوردان دەوڵەتی کۆماری تورکیای دامەزراند. ناوبراو هەر لە سەرەتای دامەزراندنی حکومەتەکەیەوە دژی کوردان ڕاپەڕی و عەشیرەتە کوردەکانی چەککرد و کۆمەڵێکی زۆری لە کوردستانەوە گواستەوە بۆ شارە تورک نشینەکانی «ئانادوڵ.» چەند بزووتنەوەی لە ناوچەکانی «سیواس»، «بینگول» و «ساسون» سەرکوت کرد. ساڵی ١٩٢٤ لەبەرکردنی بەرگی کوردی و ئاخفتن بەزمانی کوردیی یاساخکرد و ڕایگەیاند تورکیا وڵاتی تورکانە و تەنیا تورکی لێ دەژی. مستەفا کەمال زۆر بێڕەحمانە سەدان گوندی کوردانی سوتاند و بزووتنەوەکانی شێخ سەعید، سەید ڕەزا و ڕاپەڕینی ئاراراتی سەرکوت کرد. ڕاپەڕینی ئارارات لەلایەن کۆمەڵەی «خۆیبوون»ەوە سەرۆکایەتی دەکرا. خۆیبوون ڕێکخراوەیەکی سیاسیی کورد بوو، کە بەئامانجی ئازادکردنی کوردستان، بەیەکگرتنەوەی چەند کۆمەڵەی کوردی بەسەرۆکایەتیی «ئیحسان نوری پاشا» دامەزرا. خۆیبوون یەکەم کۆنگرەی خۆی لە مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٩٢٧ لە «بحمدون»ی «لبنان» بەست. تا ساڵی ١٩٣١ خەباتی کرد و بەشکانی بزووتنەوەی ئارارات لەناو چوو(٤).

٤- تاریخچە جنیشهای ملی کرد از قرن ١٩ تا پایان جنگ جهانی دوم، لاپەڕەی ١٠٧، نووسینی دوکتۆر سادق شەرەفکەندی بە نازناوی سعید بدل.

فەیسەڵی یەکەم لە دووی خەرمانانی ساڵی ١٩٢١ کرا بەشای عێراق. ئەم وڵاتە تا ساڵی ١٩٣٠ لەژێر چاودێری و سەرپەرشتی (قیم) ڕاستەوخۆی ئینگلیزەکاندا بوو. لە ساڵی ١٩٣٢دا بەوڵاتێکی سەربەخۆ ناسرا و بەئەندامی شورای وڵاتە یەکگرتووەکان وەرگیرا. دوای پێکهاتنی وڵات و دەوڵەتی نوێ لە عێراق، کە بەشێکی کوردستانیش خرایە سەر ئەو وڵاتە، زمانی کوردی و ڕێزگرتن لە داب و نەریتی کوردی لەو بەشەی کوردستان یاساخ نەکراو لە سەردەمی شۆڕشی شێخ مەحموودەوە هەتا ئێستا شۆڕش و بزووتنەوە کوردییەکان ئەم دەستکەوتەیان بۆ نەتەوەی ئێمە پاراستوە و کوردی ژێردەستی عێراق بەهەموو دەرد و ئازاری نەپساوەیانەوە توانیویانەتی لە بواری سیاسی و فەرهەنگییدا چالاک بن و مناڵانیان لە خوێندنگەکانی کوردستاندا زمانی زگماکی بخوێنن. بەر لە دامەزرانی دەوڵەتی عێراق، شێخ مەحموودی حەفید لە مانگی گوڵانی ساڵی ١٩١٩دا دەوڵەتی پاشایەتیی کوردی ڕاگەیاند. ئینگلیزەکان دژی دەوڵەتی شێخ مەحموودی ڕاپەڕین و بۆ شکاندنی بزووتنەوەی شێخ «ئەحمەدی بارزانی» و «مەلا مستەفای بارزانی»ش ڕاستەوخۆ هاوکاریی سوپای عێراقیان کرد.

دامەزرانی کۆمەڵەی ژ. ک

نەتەوەی کورد لە ڕەوتی ژیانیدا بەپێی تێکەڵاوی ڕەگەزی، ژیانی نیوە کۆچەری و پێداویستییەکانی کاری ڕۆژانەی زۆری گوێنەداوەتە سنورە دەستکردەکانی دوژمن لەناو خاکی کوردستانداو سەرەڕای زەبروزەنگ و توندوتیژیی داگیرکەران نەیهێشتووە پێوەندییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانی نێوان کوردی هەرێمە جیاوازەکانی کوردستان لێک بپچڕێ.

کۆتایی سەدەی نۆزدە و سەرەتای سەدەی بیستی زایینی قۆناغی هۆشیاربوونەوە و گەشەکردنی بیری نەتەوایەتی و پەرەستاندنی ڕاپەڕین و بزوتنەوەکانی نیشتمانی کوردە. بزوتنەوەی ڕزگاریخوازانەی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهری، بڵاوکردنەوەی یەکەم ڕۆژنامەی کوردستان لە لایەن «میقداد مەدحەت بەدرخان» ، پەسەندکردنی پەیمانی «سیڤەر» بۆ سەربەخۆکردنی بەشێک لە خاکی کوردستان، دامەزرانی دەوڵەتی کورد لە لایەن شێخ مەحموود، بزووتنەوەکانی شێخ سەعید، سەید ڕەزا، سمایل ئاغای سمکۆ، سەرهەڵدانی پەیتاپەیتای بزوتنەوەکانی ناوچەیی و دروستبوونی دەیان کۆمەڵە و یانەی سیاسی و فەرهەنگی و بڵاوبوونەوەی کتێب و ڕۆژنامەی جۆراوجۆری کوردی لە بەشە جیاوازەکانی کوردستاندا، بەڵگەی زیندووی ئەم ڕاستییەن کە کورد لە کۆتایی سەدەی نۆزدە و سەرەتای سەدەی بیستەمی زاینیدا پێی ناوەتە قۆناغی هۆشیار بوونەوەی سیاسی و بیری نەتەوایەتیی پەرەیستاندووە. ڕووناکبیرە خەباتگێڕە کوردەکان لەم ڕوانگەیەوە هەمیشە پێوەندی ڕاستەوخۆیان بەیەکەوە هەبووە و هاوکاریی یەکتریان کردووە و نەیانهێشتوە پێوەندی سیاسیی نێوان بەشەکانی کوردستان لێک بپچڕی. ئەوان لە پلەی پێشڕەوانی نەتەوەی کۆڵۆنی کورددا، دوای هەڵوەشانەوەی پەیمانی «سیڤەر» و پەسەندکردنی پەیمانی «لۆزان» ، لەنێو جەوی دیکتاتۆرییەت و زەبروزەنگی داگیرکەرانی کوردستاندا، کە هێشتا خەیاڵی تواندنەوەی کورد و خاکی کوردستانیان لە مێشکدایە، بەچەشنی ڕووناکبیرانی وڵاتانی جیهان، کە بەتایبەت دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتۆبەر بەرەو دامەزراندنی ڕێکخراوەی کۆمەڵایەتی، فەرهەنگی و سیاسی چوون، بەپێی بارودۆخی زاڵ بەسەر کوردستاندا بۆ دامەزراندنی ڕێکخراوەی سیاسی جەماوەری هەنگاویان هەڵگرت.

دەوڵەتە داگیرکەرەکانی ئێران، عێراق و تورکیا بەزانیاری لەو «بیرە ڕزگاریخوازییە هەڵقولاوە» لەناو ڕووناکبیرانی نەتەوەی کورددا، ئیزنیان نەداوە کورد بەشێوەی دیموکراتی و بەئاشکرا باس لە مافە سیاسییەکانی خۆی بکات و بۆ بەرگریکردن لەو، هەوڵیان داوە کوردی ڕزگاریخواز بەجیاوازیخواز بناسێنن و خەبات و تەنانەت ویستە سەرەتاییەکانی لە چوارچێوەی نەرم و نیانی لابدەن و ئاوێتەی شەڕ و پێکدادانی چەکدارانەی بکەن و سەرئەنجام بەهێزی سەربازی و بەچەک وەڵامی داواکارییەکانی بدەنەوە. هەوڵی داگیرکەرانی کوردستان بۆ بەئەنجام گەیاندنی ئەو سیاسەتە تەنیا چوارچێوەی دەسەڵاتدارییەتی خۆیانی نەگرتووەتەوە، بەڵکوو سەرەڕای گشت ناکۆکییەکانیان، بۆ کپکردنی دەنگی کوردان هەمیشە بەیەکەوە هاوکارییان کردووە. بۆ نمونە، ئەوان لە مانگی یونی ساڵی ١٩٣٧دا، لەگەڵ دەوڵەتی ئەفغانستان یەکیان گرت و بەبەشداربوونی نوێنەری دەوڵەتی ئینگلیز لە کۆشکی «سەعدئاباد»ی تاران کۆبوونەوە و پەیمانێکی دە خاڵییان مۆر کرد، کە لە مێژوودا بە پەیمانی «سەعدئاباد» دەناسرێ. ئەو دەوڵەتانە لە بەندی حەوتی پەیمانی سەعدئابادا بەڵێن دەدەن کە هیچ جموجۆڵێکی چەکداریی دژ بەخۆیان لە ناوچەدا نەهێڵن و ئیزنی تێکۆشانیش بەهیچ ڕێکخستنێک نەدەن، کە دژی بەرژەوەندی ئەوان پێک بێ. هەروەها بۆ ئەوەی پێوەندیی نێوان بەشەکانی کوردستان لێک بپچڕن، پاراستن و دابینکردنی ئاسایشی سنوورە دەستکردەکانیان کردبووە خاڵی سەرەکیی پەیمانەکەیان[١].

بەرلە دامەزرانی کۆمەڵەی ژ. ک لە مهاباد، لە باشووری کوردستان «کۆمەڵەی لاوان» دامەزرا. ئەو کۆمەڵەیە لە ساڵی ١٩٣٤دا گۆڤاری «دیاریی لاوان»ی بڵاوکردەوە. ساڵی ١٩٣٥، کۆمەڵەیەکی نهێنی لە سلێمانی دامەزرا، کە ناوی «کۆمەڵەی پێشڕەوی نیشتمان» بوو[٢]. هەرچەندە ئەو دوو کۆمەڵانە نەیانتوانی بۆ ماوەیەکی زۆر درێژە بەژیان بدەن، بەڵام توانییان تا ئەو ڕادەیە شوێن لەسەر مێشکی کوردە ڕووناکبیرەکانی بەشی باشوور و ڕۆژهەڵات دانێن کە بۆ دامەزراندنی ڕێکخراوی سیاسی نەتەوەیی و نیشتمانی هەنگاو هەڵگرن. لە درێژەی ئەم ڕەوتەدا کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان لە پلەی یەکەم

١- دەقی پەیمانی سەعد ئاباد.

٢- گۆڕانکارییە ڕامیارییەکان لە عێراق ١٩٤١-١٩٥١ نووسینی جەعفەر عەباس حەمیدی، وەرگێڕانی فەهد گردوانی.

ڕێکخراوەی سیاسی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە دایک بوو. بەوردبوونەوە لە بەڵگەنامەکانی ژ. ک دەردەکەوێ، ژ. ک هەمان کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان بووە، کە لە ٢٥ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٢١- ١٦ ئاگۆستی ١٩٤٢، ناوی خۆی گۆڕیوە و بووەتە کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان.

کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان لە هەلومەرجێکدا پێکهات، کە دیکتاتۆریەتی ڕەزا شا باڵی ڕەشی بەسەر کوردستاندا کێشابوو. ڕەزا شا دەیویست بەیارمەتیی مستەفا کەمال «ئاتاتورک» نەتەوەی کورد و خاکی کوردستان بتوێنێتەوە. چونکە کۆمەڵە ڕێکخراوەیەکی تەواو نهێنی بووە و دەزگای ڕاگەیانەنی چاپ و بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامە و گۆڤاری نەبووە، بەڵگەیەکی لەسەر چۆنیەتی هەڵوەشان یان گۆڕینی ناوی لێ بەجێنەماوە، بەڵام «قاسمی ئیلخانی زادە» کە ڕۆڵێکی گرنگی هەبووە، لە دامەزراندنی پێوەندی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان لەگەڵ کاربەدەستانی سۆڤیەتدا، لە دانیشتنێکدا ئەم دیاردەیەی بۆ حەسەنۆڤ سەرکۆنسوڵی سۆڤیەت لە تەورێز ڕوونکردووەتەوە، کە کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان هەمان کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستانە. «ماکسیمۆڤ م» باڵوێزی سۆڤیەت لە ئێران لە ڕاپۆرتی ڕۆژی ١٣/١١/١٩٤٤- ٢٢ی خەزەڵوەری ١٣٢٣یدا پەنجە بۆ ڕاپۆرتی حەسەنۆڤ ڕادەکێشێ و دەڵێ:

– «بەپێی ڕاپۆرتی هاوڕێ حەسەنۆڤ کە لەگەڵ قاسمی ئیلخانی زادە سەبارەت بەپارتی ژێکاف هەیبووە، وا دەردەکەوێ کە ئەم پارتییە پێش هاتنی سوپای سۆڤیەت بۆ ئێران لە دایکبووە.» ماکسیمۆڤ ئینجا لە کەوانەدا دەڵێ: «دیارە مەبەست لە پارتی ئازادیخوازی کوردستانە[٣].»

جیا لە قاسمی ئێلخانی زادە کە بەشێوەی ڕەسمی لە لای حەسەنۆڤ ئاماژەی بۆ کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان کردووە و چۆنیەتییەکەی لە ڕاپۆرتی ماکسیمۆڤدا ڕەنگی داوەتەوە، هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵەی ژ. ک لە هیچکام لە ڕاپۆرتەکانیدا بۆ یەکێتیی سۆڤیەت ئاماژەی بۆ بەم دیاردەیە نەکردووە و بگرە مێژووی خەباتی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستانی بەناوی خۆی تۆمار کردووە. تەنانەت لە ڕاپۆرتێکیدا بۆ «مۆلۆتۆف» وەزیری دەرەوەی سۆڤیەت، دەربارەی هاتنی سوپای سۆڤیەت بۆ ناو خاکی

٣- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ، ف ٠٩٤/ ئو ٣٠/ د ٦٦/ پ ٣٤٨/ لاپەڕەی ٥٦. لە پاشکۆدا بڕوانە دەقی بەڵگەنامەکە، کە ئەفراسیاو هەورامی کردوویەتە کوردی.

کوردستان نوسیویەتی:

«بەبۆنەی هاتنی لەشکری سوور بۆ مهاباد، حیزبی ئێمە بەیاننامەیەکی نووسی و دەست بەدەست بڵاوی کردەوە و ڕایگەیاند هەرکەس ئەم بەیاننامەیەی پێدەگات، لاپەڕەیەکی لە ڕوو بنوسێتەوە و بیدات بەکەسێکی تر. حیزبی ئێمە لەو بڵاوکراوەیەدا لەشکری سووری بەناوی لەشکری ئازادکەری نەتەوەی کورد ناساند. دوای هاتنی لەشکری سووری سۆڤیەت بۆ ئێران دەرکەوت حیزبی ئێمە لەناو حیزبەکانی دیکەدا حیزبی هەرە پێشکەوتووی دژ بەفاشیست بووە.»

کورد لە قۆناغی پێش شەڕی یەکەمی جیهانیدا بەتەواوی لە شار و گوندەکان نیشتەجێ نەبووە و دوای شەڕیش هەرچەندە ژمارە گوندێکی زۆر سازکرابوون لە کوردستاندا، بەڵام بەشێک لە دانیشتووانی کوردستان بەپێی پێداویستییەکانی ژیانی ئاژەڵداریی ناچار بوون بەرەو لەوەڕگە و کوێستانەکان کۆچ بکەن و چەند مانگی ساڵ لەو جێیانە بژین. ڕۆژهەڵاتناسی ڕووس «مینۆرسکی» لە دائیرەتولمعارفی ئیسلامیی ساڵی ١٩٢٥دا دەڵێ: «ژمارەی کورد لە کوردستانی ئێران نیو ملیۆن و لە کوردستانی تورکیا یەک ملیۆن و نیوە.» بەپێی سەرژمێری ساڵی ٢٣-١٩٢٤ لە عێراق، ژمارەی دانیشتووانی پارێزگای موسڵ ٤٩٤٠٠٧ کەس بووە. لەو ژمارەیە ١٨٩٠٠٠ کەسیان لە هەرێمی سلێمانی و ١٧٠٦٥٠ کەسیشیان دانیشتووی هەرێمی هەولێر بوون. ژمارەی دانیشتووانی کوردستان لە سەردەمی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستاندا نزیک بەنۆ ملیۆن کەس بووە[٤]، کە لە ڕووبەری ٥٤٣ هەزار کیلۆمەتری چوارگۆشەی کوردستاندا ژیاون. لە سێ ملیۆن کوردی ژێردەستی ئێران لە سەردەمی کۆمەڵەدا، ٣٠٠,٠٠٠ کەسیان لە شارەکان و ٢,٧٠٠,٠٠٠ کەسیشیان لە گوندەکان ژیانی نیوە کۆچەرییان هەبووە[٥]. لە کۆی ئەم ژمارەیە، تەنیا نزیکەی پێنج لە سەدی کوردان خوێندەوار بوون و ئەوانیتر بەتایبەت ژنانەکان خوێندەوارییان نەبووە. گوندەکانی کوردستان خوێندنگە و بنکەی تەندروستی و پزیشکیان نەبوو. بۆ نمونە شارێکی وەک مهاباد تەنیا خوێندنگەیەکی هەبووە. کوردستان هەرچەندە خاوەنی گەلێک کانزای بەپیتە، بەڵام داگیرکەرانی کوردستان هێشتا هەوڵیان نەداوە بنکە

٤-گۆڤای نیشتمان ژمارە ٥، لاپەڕەی ٣، ڕێبەندانی ١٣٢٢.

٥- چل ساڵ خەبات لە پێناوی ئازادی، لاپەڕەی ١٠، نووسینی دوکتۆر عەبدولڕەحمانی قاسملو.

و کارگای سنعەتیی پێشکەوتووی لێ دامەزرێ و بەشێوەی جۆراوجۆر پێشیان بەگەشەکردنی کوردستان گرتووە و خەڵکەکەیان بەهەژاری هێشتووەتەوە.

ئاوی زۆر و کێڵگە و لەوەڕگەی بەپیتی کوردستان سەرچاوەی ئەسڵیی داهاتی خەڵکەکەی بووە، بەڵام لەم بارەیەشەوە چونکە دەغڵودانی کوردستان بەئامراز و کەرەسەی کۆن و پاشکەوتوو بەدەست هاتوون! بەرهەمی کوردستان تەنیا بەشی خەڵکی خۆجێی کردووە. لە لایەکی‌ترەوە کوردستان ئەو کاتە سەردەمی دەرەبەگایەتیی پشتسەر نەنابوو، ئابوورییەکەی بەپێی داب و نەریتی دەرەبەگایەتی بەڕێوە چووە و وەرزێڕانی خاوەنی زەویی خۆیان نەبوون و بەرهەمی ڕەنج و زەحمەتیان چووەتە ناو گیرفانی دەرەبەگەکانەوە و بۆ خۆیان لەوپەڕی هەژاری و دەستەنگیدا ژیاون.

لەو هەلومەرجە ناسکەی کوردستاندا کۆمەڵێک لاوی ڕووناکبیری بەهەستی شاری مهاباد، بەپێی داب و نەریتی ئەوکاتی شەوانی ڕەمەزانی کوردستان هەر شەوەی لە ماڵێک کۆبوونەتەوە و یاریی «جۆرابێن»یان کردووە. ئەوان لەو کۆبوونەوانەدا بەرەبەرە بەگوێگرتن لە دەنگی قەوانی سەید «عەلی ئەسغەری کوردستانی» و خوێندنەوەی شیعری شاعیرانی کورد، بەتایبەتی شیعرەکانی حاجی «قادری کۆیی» بەرەو باسی سیاسی ڕاکێشراون و سەرئەنجام بەو ئاکامە گەیشتوون، کە بەچەشنی براکانیان لە باشوور و باکوری کوردستان کۆمەڵەیەک دامەزرێنن. هەوێنی فیکری دامەزراندنی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان بۆ یەکەمجار لە دەروونی ئەو ژمارە لاوانە هەڵقولیوە. ئەوان هەرچەندە بەژمارە کەم بوون، بەڵام خۆڕاگر و بەتاقەت و لەخۆبردوو بوون و توانیویانە لەژێر کۆنترۆڵی توند و تیژی حکومەتی ئێراندا کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان دامەزرێنن[٦].

هەیئەتی ناوەندی ژ.ک لە ڕاپۆرتێکی گشتیدا، کە لەسەر چۆنیەتیی دامەزراندنی ژ.ک، مێژووی خەباتی، چۆنیەتیی دامەزرانی پێوەندی لەگەڵ یەکێتیی سۆڤیەت، قەوارەی تەشکیلاتی، پرۆگرام، شێوەی ئەندام وەرگرتن و ژمارەی ئەندام، پێوەندی لەگەڵ کوردی بەشەکانی دیکەی کوردستان، دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کورد و چەند

٦- ئاڵەکۆک، نووسینی غەنی بلوریان. کۆکردنەوە و ئامادەکردنی نووسەری ئەم کتێبە. مامە غەنی بە جێگەی کەڵک وەرگرتن لە ناوی کۆمەڵەی ڕزگاریخوازی کوردستان کەڵکی لە ناوی کۆمەڵەی ژێکاف وەرگرتووە.

بابەتی‌تر بەنامەی ژمارە ٤٤٤ی ڕۆژی ٧ی بەفرانباری ساڵی ١٣٢٣- ٢٨ی دیسێمبەری ساڵی ١٩٤٤ بۆ «مۆلۆتۆف» وەزیری دەرەوەی سۆڤیەتی ناردووە، هیچ ئاماژەیەکی بۆ کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان نەکردووە و ناڵێ چۆن کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان بوو بەکۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان، بەڵام مێژووی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستانی بەمێژووی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان گرێداوە و دەربارەی دامەزران و مێژووی ژ.ک نووسیویەتی:

– «حیزبی ئێمە لە مانگی یونی ساڵی ١٩٣٨ دامەزراوە، بەڵام بەهۆی کۆنترۆڵی توند و تیژی حکومەتی ئێران چالاکییەکی زۆری نەبووە. تا ئەو جێیەی کەسێک بەتەواوی جێی متمانەی ئێمە نەبایەت، داوای ئەندامەتیی لێ نەکراوە و سیاسەتی ئێمە لەم بارەیەدا ئێستاش هەر بەم جۆەیە. لە مانگی مای ساڵی ١٩٣٩دا، کوردەکانی عێراق داوای پێوەندییان بەحیزبی ئێمەوە کرد. هەر لەو مانگەدا ئەندامێکی نوێنەری حیزبی ئێمە چووە ناوچەی سەرسنوری عێراق و چاوی بەدوو ئەفسەری کوردی عێراقی کەوت. لەو چاوپێکەوتنەدا بڕیاردرا هاوکاریی دوولایەنە پەرەی پێ بدرێ. دوو کوردی مەدەنی «سویل»یش لەو کۆبوونەوەیەدا بوون. بەهۆی خیانەتی یەکێک لەو ئەفسەرانە بەناوی «فایق ئەمین» حکومەتی عێراق بەبڕیارەکانی ئەو کۆبوونەوەیەی زانی بوو. عێراق لەبەر ئەوەی کە لە پەیمانی «سەعدئاباد»دا بوو، چۆنیەتیی ئەم دیدارە و بڕیارەکانی بەئێران ڕاگەیاند و ئێرانیش کوردستانی خستە ژێر کۆنترۆڵ و چاودێریی توند. حکومەتی ئێران بەپەلە هێزی چەکدارەکانی خۆی هۆشیار کردەوە، کە کوردەکانی ناو سوپاکەی بخەنە ژێر چاودێری و شوێنی گرنگی سەربازییان پێ نەسپێرن. لە درێژەی ئەو سیاسەتەدا زۆربەی ئەو کوردانەی کە لە کوردستانی ئێرانەوە هاتوچۆی کوردستانی عێراقیان دەکرد، لە ناوچەی خۆیان دوور خرانەوە. ژمارەیەکی بەرچاویان لە ئەندامانی ئێمە لەگەڵ ئەو کەسانە دوور خستەوە. کردەوەی زاڵمانەی حکومەتی ئێران هەلی بۆ ئێمە ڕەخساند، کە بەشی ڕاگەیانەنی حیزب چالاک بکەین و هەستی بێزاریی خەڵکیش لە حکومەت ڕێگەی بۆ ئەم بزاڤەی ئێمە دژی حکومەت خۆشکرد[٧].»

هەر وەکو غەنی بلوریان لە لاپەڕەی ٩ی ئاڵەکۆکدا ئاماژەی بۆ کردووە، حوسێنی فروهەر و محەمەدی ڕاتبی دوو «ئەندامی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان» لەناو دوور

٧- بۆ بینینی دەقی بەڵگەنامەکە بە زمانی تورکی ئازەربایجانیی بڕوانە پاشکۆی کتێبەکە.

خراوەکاندا بوون و بۆ هەرێمی «شیراز» و «کرمان» دوور خراونەتەوە و لاوێکیش بەناوی «حاجی خەسرەوی» گیراوە. جیا لەوە، عەزیزی زەندیش ساڵی **١٩٣٩** چووەتە ئاڵمان و دوای جێگیربوونی سوپای وڵاتە هاوپەیمانەکان لە ئێران گەڕاوەتەوە مهاباد.

بەپێی ئەم بەڵگەیەی هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵەی ژ. ک کە لە چۆنیەتی دامەزرانی کۆمەڵە دەدوێ، دەردەکەوێ کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان لە مانگی یونی ساڵی **١٩٣٨** زایینی دامەزراوە. دوای گەڕانەوەی بەشێک لە ئەندامانی لە زیندان و تەبعید و سەفەری دوورە وڵات، ناکۆکییان لێ پەیدا بووە. لە درێژەی ئەم ڕەوتەدا کە پێشتر پەنجەم بۆ ڕاکێشا و دوکتۆر جەمال نەبەزیش ئاماژەی بۆ کردووە، ئەندامانی کۆمەڵە بڵاوەیان بەڕێکخراوەکەیان کردووە و بەکردەوە کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان هەڵوەشاوە. دوای تێپەڕبوونی نزیک بەساڵێک بەسەر هەڵوەشانی کۆمەڵەدا، حوسێنی فروهەر و چەند هەڤاڵی دیکەی لەگەڵ ژمارە ڕووناکبیرێکی‌تری مهاباد یەکیان گرتووەتەوە و لە **٢٥**ی گەلاوێژی ساڵی **١٣٢١- ١٦**ی ئاگۆستی ساڵی **١٩٤٢** ناوی کۆمەڵەی ئازادیخوازییان گۆڕیوە و کردوویانە بەکۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان. هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵە لە ڕۆژژمێرە تایبەتییەکانی خۆیدا بۆ ساڵی **١٣٢٢**هە- **٤٣-١٩٤٤**ز و ساڵی **١٣٢٣**هە- **٤٤-١٩٤٥**ی زاینیدا ئاماژە بەمێژووی دامەزرانی ژ. ک دەکات و دەڵێ کۆمەڵە لە ڕۆژی **٢٥**ی گەلاوێژ دامەزراوە.

ڕێبەرانی کۆمەڵەی ژ. ک لە ڕاپۆرتی هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵەدا ئاماژەیان بەڕۆژیی دامەزرانی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان نەکردووە و نەیانگووتوە کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان لەچ ڕۆژێکدا دامەزراوە و تەنیا پەنجەیان بۆ ساڵ و مانگی دامەزرانەکەی ڕاکێشاوە. لەبەر ئەوە، دەتوانین بڵێین کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان لەنێوان ڕۆژانی **١١**ی جۆزەردان و **٩**ی پوشپەڕی ساڵی **١٣١٧**ی هەتاوی واتە مانگی یونیی ساڵی **١٩٣٨** دامەزراوە و مێژووی خەباتیشی سەرەتا بەناوی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان و پاشان بەناوی کۆمەڵەی ژ. ک تۆمار کراوە[٨].

٨- «اسفندیار بزرگمهر» لە کتێبی بەسەرهاتەکانی ژیانیدا بە ناوی «کاروان عومر»، کە ساڵی **١٣٧٢** لە لەندەن بڵاوی کردووەتەوە، لە فەسڵی حەوتەم، «دیدار از آذربایجان و کردستان»، لاپەڕەی **٩٧**دا ئاماژە بە چالاکییەکانی حیزبی ئازادیخوازی کوردستان لە مهاباد دەکات و پەنجە بۆ گرتن و دوورخستنەوەی ئەندامانی ئەو ڕێکخراوەیە لە لایەن دەزگا پۆلیسیەکانی ڕەزا شاوە ڕادەکێشێ، بەڵام ناوی گرتووەکانی و دوورخراوەکانی نەنووسیوە.

ناوی تەواوی کۆمەڵەی ژ. ک

لە بڵاوکراوەکانی ژ. کدا ناوی تەواوی کۆمەڵە نەنووسراوە و ناوی کۆمەڵە تەنیا بەدوو پیتی ژ.ک ناسێنراوە. ئەم ناڕوونییە هەلی بۆ ژمارەیەک نووسەر ڕەخساندووە کە بەسەلیقە و بۆچوونی خۆیان جۆرە ناوێک بۆ ژ. ک بەکار بێنن و لە ئاکامدا کەمبوون ئەوانەی ناوی دروست و تەواوی کۆمەڵەیان بۆ ژ. ک بەکار هێنابێ.

هەروەکو لە لاپەڕەکانی ١٦-١٧دا گوتم، کۆمەڵە لەسەر بنەما و بنچینەی نیشتمانی و بۆ ئازادکردن و تێکخستنەوەی جەستەی زامدار و لەت و کوت کراوی کوردستان دامەزراوە.

ئەگەر بەوردی چاو بەمێژووی جوگرافیای سیاسیی کوردستاندا بخشێنرێ لە لایەک دەردەکەوێ سەردەمێک «هەگماتانە»، «مەندەلی»، «موسڵ»، «ئەرزەڕۆم»، «ئەرزەنجان» و... بەشێک بوون لە خاکی کوردستان، بەڵام دوژمن بەپەیڕەویکردن لە سیاسەتی تواندنەوەی کورد ئەو جێیانەی لێ زەوت کردووە، لە لایەکی ترەوە بەوردبوونەوە لە نێوەڕۆکی وتارە نووسراوەکانی گۆڤاری نیشتمانی ژمارە ١-٩ و سەرنجدان بەبار و دۆخی کوردستان دوای هەڵوەشاننەوەی پەیمانی «سیڤەر»، کە سەربەخۆیی بەشێک لە خاکی کوردستانی تێدا گونجابوو و پەسەندکردنی پەیمانی «لۆزان» لەلایەن «دەوڵەتە هاوپەیمانەکانەوە»، شکانی یەک لە دوای یەکی ڕاپەڕین و بزووتنەوە کوردییەکان و یاساخکردنی زمان و فەرهەنگی کوردیی لەلایەن دەوڵەتە داگیرکەرەکانی تورک و ئێرانی و بەتورک، فارس و عەرەبکردنی کوردستان، هەر جارەی لە لایەکەوە بەشێک لە خاکی کوردستان بەرتەسک کراوەتەوە و خراوەتە سەر وڵاتی داگیرکەرانی کوردستان. ئەم کارەساتانە، ڕووناکبیرە کوردەکانی ناچار کردووە بۆ بەرگریکردن لە تواندنەوەی پتری کوردستان، کە بەشێکی بەهۆی کۆچ پێدانی بەزۆرەملێی کوردان لە شوێنی ژیانیان و یاساخکردنی زمان، فەرهەنگ و شوێنەوارە کوردییەکان و تێخزاندنی تورک، فارس و عەرەب لە کوردستاندا ئەنجامی گرتووە، بەتێکخستنەوەی خاکی چەند پارچەکراوی کوردستان، ئەو وڵاتە بژێیننەوە، تا کوردستان لە نەمان ڕزگاری بێ و کورد بتوانێ چەشنی گەلانی‌تری جیهان لە وڵاتی خۆیدا بەسەربەستی بژی.

دامەزرێنەران و ڕێبەرانی کۆمەڵە بەزانیاری لە هەلومەرجی ئەو کاتی جیهان، کە گەلانی کۆڵۆنی هەوڵی ئازادکردنی نیشتمانی و دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوەیی خۆیان داوە، بەم ئاکامە گەیشوون کە ئەگەر کورد خاکەکەی لە دەست بچێ، ئیتر ناتوانێ پێناسەی نەتەوایەتیی خۆی بسەلمێنێ و داوای مافی چارەنوسی خۆی بەدانانی دەوڵەتی ناسیونالی کوردی بکات. دامەزرێنەران و ڕێبەرانی کۆمەڵە لەم ڕوانگەیەوە هەموو تیۆری و سیاسەتی خۆیان لەسەر بنەمای نیشتمانی و لە چوارچێوەی ئازادکردنی خاکی کوردستاندا دامەزراندووە.

کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان بەزانیاریی لەم ئامانجە بۆ ئازادکردنی کوردستان پێک هاتبوو. کاتێکیش هەڵوەشا و ناوی کرا بەکۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان، هەر ئەو ئامانجەی هەبووە و ویستوویەتی بەتێکخستنەوەی خاکی کوردستانی لەتلەتکراو کوردستان بژێنێتەوە و دەوڵەتی دیموکراتی کورد دامەزرێنێ. بەڵگەنامە بڵاوکراوەکانی یەکێتیی سۆڤیەت دەربارەی ناوی تەواوی ژ. ک ئەم ناڕوونی و شکوگومانە لەناو دەبەن. حەسەنۆڤ سەرکۆنسوڵی سۆڤیەت لە شاری تەورێز کە پێوەندی ڕاستەوخۆ و هەمیشەیی بەنوێنەرانی هەیئەتی ناوەندیی ژێکافەوە هەبووە و لایەنی پێوەندیگری سۆڤیەت لەگەڵ ژ. ک بووە، لە ڕاپۆرتێکدا بەڕوونی پەنجە بۆ ناوی تەواوی کۆمەڵە ڕادەکێشێ و دەڵێ:

– «زەبیحی وتەکانی ئێلخانی زادەی دووپات کردەوە و وتی: «ئەم ڕێکخراوە نزیکەی دوو ساڵە پێک هاتووە و ناوی پارتی ژ. کاف بەواتای پارتی ژیانەوەی کوردستانە»[١].

١– بەڵگەنامەی ژمارە ف ٠٩٤ / ئو ٣٠/ د ٦٥/ پ ٣٤٨ ل ١٤٩ لە ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕوسیەی فیدراتیڤ. دەتوانن ئەم بەڵگەیە لە لاپەڕەی ٥٣ی ڕابوونی ژمارە ٢٢– ١٩٩٧شدا بخوێننەوە.

دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان

دەربارەی ناوی دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستانیش پێویستە ڕابگەیەنم کە لە بەڵگەنامەکانی هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵەی ژ. کدا ئاماژە بۆ ناوی دامەزرێنەرانی کۆمەڵە نەکراوە، بەڵام نووسراوەی نووسەرە خۆماڵی و بیانییەکان و وتەی شاهیدانی زیندوو دەسەلمێنن، کە هەوێنی فیکریی دامەزراندنی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان لە سەرەتادا لە مێشکی ئەو کەسانە هەڵقوولیوە کە لە کۆڕی شەوانی ڕەمەزانی ساڵانی ٣٦–١٩٣٧دا بەشدارییان کردووە[١] و بەسەرۆکایەتیی عەزیزی زەندی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستانیان دامەزراندووە. ژمارەی دروستی ئەو بەشدارانە ڕوون نییە، بەڵام لە ڕووداوەکانی دوای دامەزرانی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان دەردەکەوێ، عەزیزی زەندی، حوسێنی فروهەر، حوسێنی مکایلی، کەریمی یاهو، غەفوری مەحموودیان و محەمەدی ڕاتبی لە بناغەدانەران و دامەزرێنە سەرەکییەکانی کۆمەڵە بوون. ئەوانە بوون، کە دوای پێوەندی گرتن لەگەڵ کوردی بەشی باشوور کەوتوونەتە بەر پەلاماری حکوومەتی ڕەزاشا و حاجی خەسرەوی گیراوە و حوسێنی فروهەر و محەمەدی ڕاتبی لە مهاباد دوورخراونەتەوە و عەزیز زەندیش چووەتە وڵاتی ئاڵمان[٢].

دوای داگیرکردنی ئێران لەلایەن سوپای وڵاتە هاوپەیمانەکانەوە و جێگیربوونی سوپای سۆڤیەت لە باکور و ناوەندی «ڕۆژهەڵاتی کوردستان» لە ٣ی خەرمانانی ١٣٢٠–٢٥ی ئاوگۆستی ١٩٤١دا، حوسێنی فروهەر و هەڤاڵانی لە زیندان و شوێنی دورخستنەوە و عەزیزی زەندی لە ئاڵمان گەڕاونەتەوە مهاباد. دوای گەڕانەوەی ئەو ژمارەیە، کۆمەڵەی

١– ئاڵەکۆک نووسینی غەنی بلوریان. کۆکردنەوە و ئامادە کردنی نووسەری ئەم کتێبە.

٢– لە بەرگی یەکەمی کتێبی «اسناد احزاب سیاسی ایران (١٣٢٠–١٣٣٠)»، کە لەلایەن «بهروز طیرانی» کۆکراوەتەوە و «انتشارات سازمان اسناد ملی ایران» لە ساڵی ١٣٧٦ چاپی کردووە، ڕاپۆرتێکی «سەیفوڵڵای نانەوازادە (سەهبا)»، خوێندکاری «دبیرستان نظام»ی تارانی دەبینرێ، کە لە هاوینی ١٣٢١–١٩٤٢دا دژی چالاکیی حیزبی ئازادیخوازی کوردستان و ئەندامانی ئەو ڕێکخراوەیە، بە تایبەت خەباتگێڕی چالاک محەمەدی نانەوازادە ئاراستەی ئۆرگانەکانی باڵای سوپای ئێرانی کردووە.

ئازادیخوازی کوردستان کەوتووەتە بەر هەڕەشەی ناکۆکیی ئەندامانی و لە ئاکامدا عەزیزی زەندی و غەفووری مەحموودیان کۆمەڵەی بەجێهێشتووە و لە ئاکامدا کۆمەڵە هەڵوەشاوە. لەبەر ئەوەی کە مهاباد و ناوچەی موکریان ئەوکاتە دەسەڵاتی داگیرکەرانی بەسەرەوە نەبووە، ئەندامانی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان دوای دوورکەوتنەوەی عەزیزی زەندی و مەحموودیان لە کۆمەڵە، لەگەڵ ژمارەیەکی‌تر لە نیشتمانپەروەرانی دانیشتووی مهاباد، کە خاوەن بیری نەتەوەیی بوون و باوەڕیان بەسەربەخۆیی کورد و تێکخستنەوەی خاکی کوردستان و دامەزراندنی دەوڵەتی گەورەی کورد هەبووە، یەکیان گرتووە و ناوی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستانیان گۆڕیوە و بەسەرۆکایەتیی حوسێنی فروهەر و بەناوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان درێژەیان بەخەبات داوە. ئەوانەی لەم گۆڕانکارییەدا پتر ناویان بەدەرەوە و لە بەڵگەنامەکان و نووسراوەکانی ژ. ک و ڕاپۆرتی کاربەدەستانی سۆڤیەتدا ناویان هاتووە بریتن لە:

> قاسمی قادری قازی مامۆستای خوێندنگە، عەلی ڕیحانی بازرگان، عەلی مەحموودی مامۆستای خوێندنگە، مستەفای سوڵتانیان بازرگان، عەبدولڕەحمانی کەیانی بازرگان، ئیبراهیمی ئیبراهیمیان (نەوجەوان) بازرگان، عەبدولڕەحمانی زەبیحی گەنج، حوسێنی فروهەر (حوسێنی زێڕینگەران) بازرگان، محەمەدی یاهو کارمەند، مەلا عەبدوڵڵای داودی (مەلای حەجۆکێ) ڕووناکبیر، محەمەد ئەمینی شەرەفی بازرگان، سەدیقی حەیدەری بازرگان، محەمەدی نانەوەزادە و محەمەد دڵشاد ڕەسوڵی کوڕە بازرگان.

لە بڵاوکراوەکانی ژێکافدا دەردەکەوێ، دامەزرێنەرانی کۆمەڵە لە سەرەتادا بەگشتی جیا لە دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان دژ بەهیچ کام لە دەوڵەتانی دنیا نەبوون و ئامادە بوون دەست بۆ هەر دەوڵەتێک ڕاکێشن کە ئامادەی یارمەتیکردن بەکورد بێ، بەڵام دوای دامەزراندنی پێوەندی کۆمەڵە لەگەڵ یەکێتیی سۆڤیەت، چوارچێوەی خەبات و تاکتیکی کۆمەڵە لە باری هەڵبژاردنی دۆست گۆڕاوە و بەم مەبەستە کە دەوڵەتی ئینگلیز بەشێوەی ڕاستەوخۆ دژی بزووتنەوەی شێخ مەحموود هاوکاری ڕژێمی عێراقی دەکرد و لەمپەری خستبووە بەر دامەزرانی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردستان و نەیهێشتبووە کیانی کورد

بەڕەسمی بناسرێ، بەپاڵپشتی سۆڤیەت دژی دەوڵەتی ئینگلیز ڕاوەستاوە[3]، کە لە شوێنی خۆیدا ئاماژەیان بۆ دەکەم.

بەرلەوەی کە کۆتایی بەو بەشە بێنم باشترە زنجیرەی باسەکە بەرنەدەم و ئاماژەیەکی کورت بەژیان و بەسەرهاتی عەزیزی زەندی و چەند دامەزرێنەری سەرەکیی ژ. ک بکەم کە لە سەرەتاوە لەگەڵ دامەزراندنی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان و کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بوون:

١- حوسێنی فروهەر ناسراو بە«حوسێنی زێڕینگەران» گەنجێکی ڕووناکبیر و خوێندەوارێکی نەسرەوتووی شاری مهاباد بوو. سەرەتا بۆ کرینی کوتاڵ هاتوچۆی کوردستانی بندەستی عێراقی کردووە و لەوێوە گۆڤار و ڕۆژنامەی کوردیی لەگەڵ خۆی هێناوە و گەیاندوویەتە دەست هەڤاڵە ڕووناکبیرەکانی و ماوەیەکیش کارمەندی ئیدارەی ماڵیەی شاری مهاباد بووە. فروهەر یەکێک بووە لە بناغەدانەران و دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان. ساڵی ١٣١٧- ١٩٣٨، لەلایەن پۆلیسی ڕەزا شاوە گیراوە و بۆ شاری «کرمان» دوورخراوەتەوە و دوای داگیرکردنی ئێران لەلایەن هێزە هاوپەیمانەکانەوە لە ساڵی ١٣٢٠- ١٩٤١ گەڕاوەتەوە مهاباد.

دوای دوورکەوتنەوەی عەزیزی زەندی لە کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان، فروهەر لەگەڵ چەند کەسێکی‌تر کە پێشتر ئاماژەم بۆ ناوەکانیان کرد، ناوی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستانیان گۆڕیوە و کردوویانە بەکۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان. هەروەکوو مامۆستا هەژار لە لاپەڕەی ٦٠ی «چێشتی مجێور»دا ئاماژەی بۆ کردووە، حوسێنی فروهەر ئەندامی ژمارە یەکی ژێکاف و سەرۆکی ئەو کۆمەڵەیە بووە. ناوبراو هەروەها لە کۆماری کوردستاندا پلەی سەرهەنگیی هەبووە بەڵام بەهۆی لەژێرپێ نانی دیسیپلینی سەربازی، دەرەجەی لێ وەرگیراوەتە. مرۆڤێکی زۆر ئازا و چاونەترس بووە، دوای ڕوخانی کۆماری کوردستان لەگەڵ ژمارەیەک لە هاوڕێیانی گیراوە، بەڵام لەو کاتەدا کە ویستوویانە لەگەڵ «عەبدوڵڵای ڕۆشنفیکر»، «حامیدی مازووچی»، «ڕەسوڵی نەغەدەیان» و «محەمەدی

٣- وتاری «ئەستێرەیێکی تازە لە ئاسمانی چاپەکانی کورددا» کە دوای بڕیاری ڕۆژی ٢٣ی گوڵانی ساڵی ١٣٢٢ی قەڵای سارمێ لە لاپەڕەی ٢ی گۆڤاری نیشتمانی ژمارە ٣-٤دا چاپ و بڵاو کراوەتەوە و «جوانمێری و مەردوم دۆستی بریتانیای گەورەی» خستۆتە پاڵ دەوڵەتی ئینگلیز، پێش دامەزرانی پێوەندی ژ. ک لەگەڵ یەکێتیی سۆڤیەت نووسراون.

نازمی[٤]» ئەفسەرانی کۆمار بیبەنەوە مهاباد و ئیعدامی بکەن، لەبەر ئەوەی کە پێشتر لە کۆماری کوردستاندا دەرەجەی لێ ئەستاندرابووەوە، لە مەرگ ڕزگاری بووە و وەبەر بەخشینی شای ئێران کەوتووە. دوای ماوەیەک لەگەڵ ڕێبەرانیتری کۆماری کوردستان لە زیندان ئازاد کراوە.

حوسێنی زێڕینگەران دوای ئازادبوونی لە بەندیخانە کۆڵی نەدا و لە پلەی شۆڕشگێڕێکی نەسرەوتوودا، دەستی لە خەبات دژی دەوڵەتی داگیرکەری ئێران هەڵنەگرتووە. لەبەر ئەوە چەند جاری دیکەش گیراوە و پتر لە پازدە ساڵ لە زیندانەکانی تەورێز، تاران و «بەرازجان»دا ڕاگیراوە و سەرئەنجام بەهۆی نەخۆشیی دەردەباریکە «سیل» لە زیندان ئازاد کراوە و لە تەمەنی پیریدا بەم نەخۆشییە سەری ناوەتەوە و تەرمی پیرۆزی لە شاری مهاباد بەخاکی نیشتمان سپێرراوە.

٢- عەزیزی زەندی ناسراو بەعەزیز ئاڵمانی ساڵی ١٢٧٧هەتاوی ١٨٩٨ی زایینی لە گوندی «قالوێی زەندان» لە ناوچەی مهاباد چاوی بەژین کردووەتەوە. لە حوجرەی فەقێیان و لە لای مام ڕەسوڵ ناوێک، کە کەسایەتییەکی موسوڵمانی خوێندەوار بووە، قورئانی خوێندووە و هەر لە لای ئەو مام ڕەسوڵە خوێندنی سەرەتایشی تەواو کردووە. لە سەرەتای مێرمنداڵیدا لەگەڵ بنەماڵەکەی چووەتە مهاباد و بۆتە کەوش دووروو (پینەچی).

لە ساڵی ١٣١٧- ١٩٣٨ لەگەڵ حوسێنی مکایلی، کەریمی یاهو، حوسێنی فروهەر، غەفوری مەحموودیان و چەند کەسیتر کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستانی دامەزراندووە. ساڵی ١٣١٨-١٩٣٩ ، لە گەرمەی شەڕی دووەمی جیهانیدا، کە هاوڕێیانی لەلایەن پۆلیسی ئێرانەوە گیراون و دوورخراونەتەوە، لەگەڵ چەند گەریدەی خاچهەڵگر چووەتە ئاڵمان و یاسای خوێندووە و بووەتە پارێزەر. ساڵی ١٣٢٠-١٩٤١ دوای جێگیربوونی سوپای وڵاتە هاوپەیمانەکان لە ئێران و کوردستان، گەڕاوەتەوە مهاباد و ماوەیەک لە بەڕێوەبەرایەتی ئیدارەی سجیل کاری کردووە. عەزیزی زەند دژی پێوەندی کۆمەڵە لەگەڵ

٤- حوسێنی زێڕینگەران ویستبووی سێ تاوانبار سزا بدات، کە بە هۆی پێوەندی گرتن بە ڕژێمی ئێران لە لایەن کۆماری کوردستانەوە لە شارەوانی مهاباد بەندی کرابوون. ناوی ئەو سێ کەسانە لە وتاری « عەیبەی بزانن مەلعونینە» لە لاپەڕەی ٣ ڕۆژنامەی کوردستانی ژمارە ٨دا بڵاوبووەتەوە و ئەوانە بریتین لە: مەلا عەبدولڕەحمانی سرونجداغی، محەمەدی فاروقی و هەمزەی قاوەچی خەڵکی نەغەدە.

یەکێتیی سۆڤیەتی جاران و سپاردنی کاری کوردستان بەڕووسەکان بووە. بەم هۆیەوە لەگەڵ ئەندامانی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان ناکۆکیی لێ پەیدا بووە و بەلایەنگری کردن لە ئاڵمانی نازی تاوانبار کراوە. دوکتۆر عەزیزی زەندی بەم بۆنەیەوە لەگەڵ غەفوری مەحموودیان حیزبی ئازادیخوازی کوردستانی بەجێهێشتووە و بۆ پارێزگاری کردن لە گیانی خۆی و بنەماڵەکەی چووەتە شاری تەورێز و لەوێ نیشتەجێ بووە. دوای چوونی عەزیز بۆ تەورێز، غەفوری مەحموودیان لە گەڕەکی جولەکانی شاری مهاباد لە بەردەرگای ماڵی «باباجو»ی تاجر تیرۆر کراوە. بەپێی ڕاگەیاندراوی ژمارەی ١٩١٢٥- ١٠/١/١٣٢٦- ١٩٤٧/٣/٣٠ی ڕوکنی ٢ی لەشکری چواری سوپای ئێران لە ورمێ، کە لە بەشی دوایی ئەم کتێبەدا بەرچاو دەکەوێ، یەکێک لەو تاوانانەی کە دادگای سەربازیی سوپای ئێران خستوویەتە پاڵ پێشەوا قازی محەمەد، کوژرانی غەفوری مەحموودیان بووە.

عەزیزی زەندی کەسایەتێکی خوێندەواری خاون قەڵەم بووە. ناوبراو کتێبی «ئیرشاد و لمزنبین» (ڕێنوێنی گوناحکاران)ی، کە کتێبێکی ئایینی خاچهەڵگرانە لە زمانی ئینگلیزییەوە کردووەتە کوردی و لە لاپەڕەی ٢٤٥ی وەرگێڕاوەکەیدا کە لە پاشکۆی ئەم کتێبەدا بەرچاو دەکەوێ نووسیوییەتی:

«تەواو بوو کتێب ارشاد المذنبین دە ساوجبلاغی مکریدا دە ١٩٢٦ میلادیدا مطابقی ٧ی مانگی شوالی ١٣٤٤ محمدی (س) کە ترجمە کرا لە زبانی ئینگلیزی بەسەبەبی فقیر عاصی میرزا عزیز زندیە مشهور بەئاڵمانی.»

ئەم کتێبە ئێستاش لە کتێبخانەی کۆنگرە Library of Congressی ئەمریکایە. دوکتۆر عەزیزی زەندی بەر لە دامەزرانی حکومەتی ئازەربایجان بەسەرۆکایەتیی پیشەوەری، بەناچار تەورێزیشی بەجێهێشتووە و چووەتە تاران و لە ٢٦ی ڕێبەندانی ١٣٢٥- ١٩٤٧وە وەک پارێزەر لە وەزارەتی «داد» دامەزراوە و کاری پارێزەریی لە ئەستۆ گرتووە و ئیتر نەگەڕاوەتەوە کوردستان. ناوبراو پێنج کوڕ و سێ کچی هەیە، کە لە هەمووان ناودارتر میدیە خانی زەندییە کە لە تەمەنی سێزدە ساڵەیەوە لە بەشە کوردییەکانی ڕادیۆ ئێران کاری وێژەریی کردووە. میدیە ماوەیەک هاوسەری هونەرمەندی ناسراوی کورد خوالێخۆشبوو حەسەن زیرەک بووە.

عەزیزی زەندی لە ٢٤ی پوشپەڕی ساڵی ١٣٥١-١٩٧٢، لە تەمەنی ٧٤ ساڵەییدا

بەنەخۆشیی شێرپەنجە (سەرەتان) لە تاران کۆچی دوایی کردووە و تەرمی پیرۆزی لە گۆڕستانی «بەهەشتی زەهرا»ی تاران بەخاک سپێرراوە[٥].

٣- عەبدولڕەحمانی زەبیحی ساڵی ١٩٢٠ زایینیی لە مهاباد چاوی بەژین کردووەتەوە. لە سەرەتای منداڵییەوە خولیای زمانی شیرینی کوردی بووە و لەو ڕێگایەدا بەپلەی هەرە بەرزی زمانەوانیی کوردی گەیشتووە. هەرچەندە مەرگ مەودای پێنەدا، کە نووسینی قاموسەکەی تەواو بکات، بەڵام بەم حاڵەش بەرگی یەکەمی قاموسەکەی کە تەنیا پیتەکانی «ئا» و «ب»ی تێدا تۆمار کراوە، گرنگترین قاموسی زمانی کوردییە، کە تا ئێستا لە چاپ دراوە.

زەبیحی لە پێشگوتنی قاموسەکەیدا دەڵێ: هێشتا منداڵ بووم گرۆگاڵی زمانەوانی سەراسوێی خاوی مێشکمی لێگرتم و دەستی کرد بەسەرەتاتکێ و چاوشارکێ دەگەڵم، هەر دەرسێکی دەمخوێند دەمکرد بەکوردی، وشە سەخت و ڕەقەکانم بەکوردی مانا لێ دەدایەوە.

دەگەڵ «هەژار»ی دۆستم کە ئەوسا «فەقێ» بوو دەمانەویست کە قسە دەکەین کەس تێمان نەگا، لە کۆمەڵگای مەهاباتا بەتایبەتی لەناو ئافرەتانا جۆرە زمانێکی لاپرەسەنی باو بوو، کە دەنگی «ز» یا «سک»یان لە هەموو کەرتێکی وشەیەک زیاد دەکرد و بەرەوانی گفتوگۆی پێ دەکرا و ناویان نابوو: «ئەزەتۆزۆ- یا- ئەسکەتۆسکۆ»، ئەمە و نووسین بەحیسابی «ئەبجەد» یا بەوتەی فەقێیان «خەتی شەجەری» و .... لەو کارانە بوون کە بەچاکی لێیان ڕاهاتبووین و نامەمان بۆ یەکتری پێ دەنووسی.

مامۆستا زەبیحی جیا لە شارەزایی تەواو لە زمانی کوردییدا، زمانەکانی فارسی، تورکی، عەرەبی، فەڕانسەیی و تەنانەت ڕووسی و ئینگلیزیشی زانیوە. ڕاپۆرتەکانی کۆمەڵەی بەزمانێکی پاراوی تورکی بۆ کاربەدەستانی ڕووسیا نووسیوە. دوای هەڵوەشانی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان لە ساڵی ١٩٤١دا، ڕۆڵی بەرچاوی هەبووە لە زیندوو کردنەوەی ئەو ڕێکخراوەیەدا، کە بەناوی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان دەستی بەخەبات کردووە. مودیری ئیدارەخانەی نیشتمانی و لێپرسراوی پێوەندییەکانی کۆمەڵە لەگەڵ کاربەدەستانی سۆڤیەت بووە و بۆ ماوەیەک سەرۆکی کۆمەڵە بووە. ناوبراو لەگەڵ قاسمی

٥- ئاگاداریی لەسەر کار و ژیانی عەزیزی زەندی لە میدیەی زەندی وەرگیراوە.

قادری قازی و محەمەد دڵشادی ڕەسوڵی، پێنج مانگ بەرلە هەڵوەشانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان و دامەزرانی حیزبی دیموکراتی کوردستان لە کاتی مەئموورییەتی حیزبییدا لەلایەن هێزی ژاندارمەریی ئێرانەوە لە ناوچەی ورمێ گیراوە و دوای هەشت مانگ ڕاگیران لە زیندان و ڕاگەیاندنی کۆماری کوردستان لە مهاباد ئازاد کراوە. ڕۆژنامەی کوردستان لە لاپەڕەی ٣ی ژمارەی ١٤ ڕۆژی چوارشەمە ٢٤ی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٤- ١٣ی فێبرواری ١٩٤٦دا، لەژێر سەردێڕی (مزگێنی) ڕایگەیاندووە:

> وەڵام گەیشتوە کە سێ کەس ئازادیخوازی ئێمە: عبدالرحمن زبیحی و دڵشاد و قاسم قادری کە هەشت مانگ لەمەوبەر لەلایەن کاربەدەستەکانی فاشیست مایی ئێرانی بەناحەق بەدیل گیران و یەکراست بردنیانە تاران لە حمدی خودا دەگەڵ ئازادی ئێمە ئەوانیش ئازاد کراون و ئەم ڕۆژانە خزم و کەس و برایان بەوان شاد دەبن.

زەبیحی و ڕەسوڵی دەگەنەوە مهاباد و قاسمی قادری بەهۆی نەخۆشی لە تەورێز دەمێنێتەوە. زەبیحی و دڵشاد لە مهاباد لەلایەن خزم و هەڤاڵان و ئەندامانی حیزبی دیموکراتی کوردستانەوە بەگەرمیی پێشوازییان لێ دەکرێ. زەبیحی کە بەهۆی مەئموریەتی حیزبیی ناتوانێ سەردانی یەکە یەکەی پێشوازییکەران بکاتەوە، ڕۆژنامەی کوردستان، لاپەڕەی ٣، ژمارەی ١٨، ڕۆژی شەمە ٤ی ڕەشەمەی ١٣٢٤-٢٣ی فێبرواری ١٩٤٦دا، لەژێر سەردێڕی (سوپاس و معذرت) ڕادەگەیەنێ:

> عدەیەک لە برایان کە بەتشریف هێنانی خۆیان مفتخریان کردبون لەبەر ماموریتێک کە پیم رجوع کرا نەم توانی بچمەوە خذمتیان و حضورا سوپاسی بی پایانی خۆمیان پیشکەش بکەم؛ بەهوی ئەم چەند ووشەیە داوای لی بوردن دەکەم.
>
> ئیتر بژی کوردستانی ئازاد عبدالرحمن زبیحی

مامۆستا زەبیحی کەسایەتییەکی چالاک بووە لە کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان و کۆماری کوردستاندا و دەیان وتاری بەنرخی بەنازناوی «بیژەن ٢» و «ع بیژەن» لە نیشتماندا بڵاو کردووەتەوە و خاوەنی «ڕۆژنامەی مرۆ» بووە، کە ڕۆژنامەیەکی تایبەت بەئەندامانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بووە و لەنێو ئەواندا بڵاوکراوەتەوە. دواتریش کە لە زیندان ئازاد کراوە بەناوی عبدالرحمن زبیحی وتار و وەرگێڕاوەکانی لە ڕۆژنامەی کوردستان ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستاندا بەرچاو دەکەون. نووسینەکانی لە

ڕۆژنامەی کوردستاندا و هەڵگرتنی دروشمی (بژی کوردستانی ئازاد) لە وەڵامی پێشوازییکەرانیدا نیشانەی هەستی پاکی زەبیحییە بەکۆماری کوردستان و پێشەوا قازی محەمەد.

زەبیحی دوای ڕوخانی کۆماری کوردستان ڕووی کردە باشووری کوردستان. ماوەیەک لە لای شێخ لەتیفی کوڕی شێخ مەحموود لە گوندی سیتەک گیرساوەتەوە و دوایی لەگەڵ مامۆستا هەژار و مامۆستا حەسەنی قزلجی دوو خەباتگێڕی تری کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان یەکی گرتووەتەوە. بۆ ماوەک بەنازناوی «عیسا» لە سوریا و «عولەما» لە عێراق هاوکاریی پارتی دیموکراتی کوردستانی کردووە.

زەبیحی دوای شکانی شۆڕش مەزنی ئەیلول لە ساڵی ١٩٧٥دا، لە بەغدا مایەوە و بەرە بەرە لە بەشێک لە کارە پێوەندییدارەکان بەکورد و کوردستانەوە هاوکاریی ڕژێمی سەدام حوسێنی کرد. ڕژێمی عێراق لە زستانی ساڵی ١٩٨٠دا، زەبیحی لەگەڵ مەلا «جەلالی حوسێنی» و «حامیدی حەمە تایر بەگی جاف»[٦] بەدوو ئۆتۆمبیلی «پیکاب»ی پڕ لە چەک ناربووەوە ڕۆژهەڵاتی کوردستان تا یارمەتی بەمەلا جەلال نوێنەری دەفتەری مەلا شێخ عیزەدینی حوسێنی بکات، بۆ دامەزراندنی ڕێکخراوی خەبات[٧]. یەکێک لە ئۆتۆمبیلەکان کە حامید بەگی تێدا بوو، لەنێوان «باشماخ» و مەریوان لە ٤٠-٥٠ مەتری

٦- حامید بەگ بەکرێگیراوی دەزگای پاراستنی ڕژێمی عێراق بوو. لە ناوچەی هەورامان هاوکاریی ڕژێمی بەعسی دەکرد. لە ساڵی ١٩٨١، بەنامەی کۆمیتەی هەورامانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران لە نەوسوودەوە هاتە مهاباد تا بەدەفتەری سیاسی حیزب رابگەیەنێ، کە ئامادەیە دەست لە هاوکاری کردنی بەعس هەڵگرێ و بێتە ڕیزی پێشمەرگەکانی حیزبی دێمۆکراتەوە. ناوبراو چاوی بەسێ ئەندامی دەفتەری سیاسی کەوت و بڕیاردرا، بەرپرسایەتیی پێشمەرگەکانی ناوچەی جوانڕۆی پێ بسپێرن، بەڵام بەر لەوەی کە مهاباد بەجێبهێڵێ، لەلایەن پێشمەرگەکانی ڕێکخراوی چریکە فیداییەکانەوە لە هۆتێل کەیانی مهاباد دزرا و بەبێ لەبەرچاوگرتنی هۆی هاتنی بۆ مهاباد کوشتیان.

٧- شێخ جەلال ئەوکاتە بە ناوی دەفتەری مەلا شێخ عیزەدینی حوسێنی خەباتی دەکرد. ڕژێمی عێراق زەبیحی و حامیدی حەمە تایر بەگی جافی بە کۆمەڵێک چەکەوە ناردبووە ناوچەی مەریوان، کە لە دامەزراندنی دەفتەری مامۆستادا یارمەتی مەلا شێخ جەلال بکەن. من ئەوکاتە لە لایەن شورای نیزامیی (پێشمەرگە)ی حیزبی دیموکراتەوە چووبووم کە لە ڕێکخراوەکانی سنە، دیواندەرە، دێگوڵان و مەریوان هێزێکی پێشمەرگە ڕێکبخەم و مەلا محەمەدی جوانڕۆیی (بابی تارا) وەک فەرماندەی ئەو هێزە بناسێنم. ئەو هێزە لە پێشمەرگەکانی سنە، کامیاران، و مەریوان پێکهات.

بازگەی «بایەوە» لە بەفر چەقیبوو و حامید بەگ و چەکەکان کەوتبوونە دەست پێشمەرگەکانی لکی مەریوانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، کە دوای پێوەندیی لەگەڵ دەفتەری سیاسی حیزبی دیموکرات و بەفەرمانی حیزب، حامید بەگ و چەکەکان تەسلیمی مەلا جەلالی حوسێنی کرانەوە.

مامۆستا زەبیحی لە ساڵی ١٩٨٢وە بێسەروشوێنە و هیچ بەڵگەیەک لەسەر ونبوونی بەدەستەوە نییە. نەوشیروان مستەفا ئەمین لە بەرگی دووەمی بیرەوەرییەکانیدا بەناوی «پەنجەکان یەکتر دەشکێنن» ، ڕادەگەیەنێ کە زەبیحی لەنێوان «سۆنێ» و قەڵادزێ ونبووە، کە هێزە کوردییەکانی هەردوو بەشی تێدا بووە. مەبەستی نەوشیروان لەوەی کە هێزە کوردییەکانی هەردوو بەشی تێدا بووە، یەکێتی نیشتمانیی کوردستان و حیزبی دیموکراتی کوردستانە و بەو نووسینەی دەیەوێ بڵێ، مامۆستا زەبیحی لەلایەن حیزبی دیموکراتەوە بێسەروشوێن کراوە، کە ئەمە هەرگیز ڕاست نییە.

کەریمی حسامی لە بیرەوەرییەکانیدا ئاماژە بۆ ونبوونی زەبیحی دەکات و دەڵێ: «دوو حەوتە بەر لەوەی کە بۆ خۆم لە ساڵی ١٩٨٢دا بەدەست ڕژێمی عێراق بگیرێم، دۆستە کوردەکانم لە بەغدا پێیان ڕاگەیاندم، مامۆستا زەبیحی لە ئێران گەڕاوەتەوە و نزیکەی دوو حەوتوو دەبێ لە بەغدا ونە.» ناوبراو ئینجا پەنجە بۆ گوتنی یەکێک لە زیندانەوانەکانی زیندانی بەغدا ڕادەکێشێ، کە گوتوویەتی عەبدولڕەحمان مەعدووم و لەبەر ئەوە ڕای وایە کە زەبیحی بەدەست ڕژێمی عێراق کوژراوە.

مامۆستا هەژار لە بیرەوەرییەکانیدا پەنجە بۆ بێسەروشوێن چوونی زەبیحی ڕادەکێشێ و دەڵێ ناوبراو لە ئێران و لە نزیکی تەورێز بێسەروشوێن کراوە، بەم جۆرە تا ئێستا دیار نییە لە کوێ ونبووە، بەڵام هەرچۆنێک بێ، ئەمە ڕوونە، کە زەبیحی لەلایەن ڕژێمی عێراقەوە نێرراوەتە ئێران و لەوە دەچێ بەهۆی پێوەندیگرتنی بەیەکێتی نیشتمانیی کوردستانەوە وەک «عەبدوڵڵای ئیسحاقی» (ئەحمەد تۆفیق) و زۆر کەسی دیکە بەدەست ڕژێمی عێراق بێسەروشوێن کرابێ. لەبەر ئەوە وتەی کەریمی حسامی پتر لە ڕاست دەچێ تا هی نەوشیروان مستەفا ئەمین.

لەو دوایانەدا، عەلی کەریمی خوشکەزای مامۆستا زەبیحی، کۆکراوەیەکی بەشێوەی وتووێژ و چاوپێکەوتن لەسەر ژیانی و بەسەرهاتەکانی مامۆستا زەبیحی لە قەوارەی کتێبێکدا بڵاو کردووەتەوە. لەناو کۆکراوەکەیدا ناوی چەند کەسێکی دوژمن بەمافەکانی گەلی کورد و کۆماری کوردستان و تەنانەت پێشەوا قازی محەمەد دەبینرێ. یەکێک لەو

کەسانە سەرهەنگ عیسا پژمان، خزمەتکاریی شا و ساواکە، کە زیانێکی زۆری بەبزووتنەوەی کورد لە هەموو پارچەکانی کوردستان و بەتایبەت لە باشووری کوردستان گەیاندووە. کەریمی لە کۆکراوەکەیدا زۆری هەوڵداوە، کە زەبیحی و پێشەوا قازی محەمەد لە تەرازوویەک بنێ و بەیەکەوە هەڵیانسەنگێنێ و تەنانەت وا بەخوێنەرانی کۆکراوەکەی بگەیەنێ کە زەبیحی دژی هەڵوەشاندنی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان و پێک هاتنی حیزبی دیموکرات بەجێی ئەو بووە، بەڵام تیری بەختەتا ڕۆیشتووە، چونکە هەروەک ئاماژەم پێ کرد زەبیحی پێنج مانگ بەرلە هەڵوەشانی کۆمەڵە و دامەزرانی حیزبی دیموکرات لە تاران زیندانی بووە. هەروەها هەر کەسێک لە ژیانی سیاسیی و کۆمەڵایەتی خۆیدا پلە و پایە و جێگەی لە مێژوودا دیارە.

عەلی کەریمی هەروەها هەوڵی داوە بەکەڵک وەرگرتن لە ناوی زەبیحی و ئاشکرا کردنی خزمایەتی خۆی لەگەڵ ئەو، بەدەستکەوتێکی سیاسی و مەعنەوی بگات، کەچی بەهۆی تێبینییە ناڕاستەکانی، لێفەی لەسەر هەتیو هەڵگرتووە و نەک هەر بۆخۆی قازانجی لێ نابات، بەڵکوو کۆکراوەکەی بوو بەهۆی دابەزاندنی کەسایەتی مامۆستا زەبیحی نووسەر و خەباتگێری سەردەمی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان و کۆماری کوردستان. ئەوەی زەبیحی لە دواسالانی مەرگیدا توشی هاتبوو و بەشێک لە خەباتگێران ئاگاداریی نەبوون، ئاشکرای کرد و لێی لە قاو دا. تەنانەت وای کرد کە شارەزایان چەند کتێب و نامیلکە و وتار بەدژی زەبیحی بلاو بکەنەوە و ڕاستییەکانی دوا ساڵەکانی ژیانی زەبیحی بۆ خوێنەران ڕوون بکەنەوە، کە جێگەی داخە.

٤- قاسمی قادری کوڕی قازی قادر کوڕی میرزا ڕەحمان کوڕی میرزا عەبدوڵلای قازی، کارمەندی ئیدارەی پەروەردەی شاری مهاباد و مامۆستای خوێندنگەکانی ئەو شارە بووە. دوای هەڵوەشانی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان لە ساڵی ١٩٤١دا، یەکێک بووە لە کەسایەتییە هەرە بەتەمەنەکانی کورد، کە بەشداریی کردووە لە زیندوو کردنەوەی ئەو ڕێکخراوەیەدا. ئەندامی هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بووە و لەگەڵ مامۆستا زەبیحی و مامۆستا هەژار بەشدار بووە لە کۆبوونەوەی سێ سنووری لە بناریی دالانپەر و چەند کۆبوونەوەی ئەندامانی کۆمەڵەی ژ. ک لەگەڵ کاربەدەستانی یەکێتیی سۆڤیەتدا. لە نامەیەکدا کە کۆمەڵە لەسەر داوای کۆنسولی سۆڤیەت لە تەورێز دەربارەی ئەندامانی خاوەن بیروباوەڕ و ئەمەگناس ئاراستەی کردووە، ناوی قاسمی قادری دەبینرێ.

قازی لە مەئمورییەتێکی هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵەدا، لەگەڵ زەبیحی و ڕەسولی لە

نزیک بەندی ورمێ لە کەمینی سوپا و ژاندارمەکانی ورمێ کەوتووە و دوای هەڵوەشانی ژ. ک و دامەزرانی کۆماری کوردستان ئازاد کراوە. بۆ ماوەیەک بەهۆی نەخۆشیی لە تەورێز ماوەتەوە و دوای ڕوخانی کۆماری کوردستان چووتە ورمێ و لە دەزگای بەڕێوەبەرایەتی پەروەردەی ئەو شارەدا مامۆستایەتی کردووە. دوکتۆر قادری مەحموود زادە (ئاسۆ) لە بیرەوەرییەکانیدا پەنجەی بۆ ئەو یارمەتییانە ڕادەکێشاوە کە قاسمی قادری لە سالانی دوای ڕوخانی کۆماری کوردستاندا بەکوردەکانی مهابادی کردووە. قاسمی قادری لە سالانی ١٣٤١ یان ١٣٤٢هەتاویدا کە دەبێتە ٦٢-١٩٦٣زاینی لە مهاباد کۆچی دوایی کردووە و تەرمی پیرۆزی لە گۆڕستانی ئەو شارە بەخاکی نیشتمان سپێرراوە.

ستروکتوری کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان لە سەرەتای دامەزرانیدا لەسەر پایەی کەتلە، ئیدارەی محەلی، ئیدارەی ناوەندی، کۆنفرانسی محەلی و کۆڕی باڵای ڕاوێژی هەیئەتی ناوەندیی دامـــەزراوە. ئەم ڕەوتە هەتا ســـاڵی ١٩٤٥ بەردەوام بووە و لەو ســـاڵەوە، بەرە بەرە قەوارەکەی هەڵوەشاوە و وەک پارتییەکی دەرگا ئاوەڵەی لێ هاتووە. شوێنی هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵە لە مەهاباد بووە. هەرکام لە شارەکانی مەهاباد، بۆکان، شنۆ، ورمێ، سەردەشت، سەقز، سنە، تاران، کرماشان، هەولێر و سلێمانی[١] ئیدارەیەکی محەلی و پێنج کەتلەیان هەبووە. هەرکام لە کەتلەکان پەنجا و پێنج ئەندامیان هەبووە، کە بەتێکڕا بوونەتە ٢٧٥ کەس و بەزیادکردنی ژمارەی ئەندامانی ئیدارە محەلییەکان گەیشتوونەتە نزیکەی ٣٠٠ ئەندام. هەیئەتی ناوەندیی ئیدارە محەلییەکان لێپرسراوی کاروباری ناوچەی خۆیان بوون. هەیئەتی ناوەندی ژ.ک لە ڕاپۆرتێکیدا بۆ مۆلۆتۆڤ نووسیویەتی:

«بەپێی نامەی گەیشتوو لە ئیدارەی محەلیی کرماشانەوە، ئەو ئیدارەیە نوێنەری بۆ «لوڕستان» دیاریی کردووە و بەدوای ئەوەدا هەواڵێکی تازەمان پێنەگەیشتووە.... بۆ دامەزراندنی پێوەندی لەگەڵ کوردەکانی ورمێ و دەوروبەری، ئیدارەی محەلی «شنۆ»مان بەرفراوان کردووەتەوە و دەسەڵاتی پترمان داوەتێ و ژمارەیەکی زۆرمان نوێنەر بۆ ناردووە.»

هەیئەتی ناوەندی و هەیئەتە محەلییەکان و کەتلەکان بەیەک شێوە ڕێکخراون. هەرکامیان سەرۆک، سکرتێر، لێپرسراوی لێژنەی ڕاوێژ، لێپرسراوی ئابووری و لێژنەی ڕاوێژیان هەبووە. کارەکانی ژ.ک بەڕێگەی ڕاوێژکردن ئەنجامیان گرتووە و ئەگەر لە خەباتی ناوخۆی حیزبدا، ناکۆکی لە نێوان ئەندامانی حیزب ڕوویدا بێ، لێژنەی ڕاوێژ

١- ناوی ئیدارە محەلییەکانی ورمێ، سەقز، سنە و تاران لە ڕاپۆرتی ڕۆژی ٢٨-٣٠ کۆمیسارۆڤ سەرکۆنسولی سۆڤیەت بەژمارەی ف ٠٤٩/ ئو ٣١/ د ٧٠/ پ ٣٥٤/ ل١٢-١٣ لە ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤدا نووسراون و ئەوانی تر لە ڕاپۆرتی ئاراستەکراوی کۆمەڵە بە مۆلۆتۆڤدا.

چارەسەری کردوون. هەموو ساڵێ بەبۆنەی ساڵڕۆژی دامەزرانی ژ.ک، ئیدارە محەلییەکان کۆنفرانسیان بەستووە و نوێنەرانی خۆیان بەشداریی کۆڕی باڵای ڕاوێژی هەیئەتی ناوەندیی کردووە. لەو کۆنگرانەدا، لە خەباتی ساڵی پێشوویان کۆڵیوەتەوە و پلانی خەباتی ساڵی نوێیان داڕشتووە[٢].

بەڵگەنامەکانی ژ. ک پێشان دەدەن کۆمەڵە تا ئەو کاتەی ناوی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان بووە، هیچ کۆنگرەیەکی پێک نەهێناوە، بەڵام دوای گۆڕینی ناوی و بوونی بەکۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان دوو کۆنگرەی بەستووە. کۆنگرەکانی ژ.ک هەموو ساڵێ لە یەک کات و زەماندا نەبەستراون و کۆنگرەکانی بەپێی هەلومەرجی خەبات پێک هاتوون، بۆ نموونە جەژنی ساڵڕۆژی دامەزرانی کۆمەڵە کە دوای تەواوبوونی کۆبوونەوەی کۆڕی باڵای ڕاوێژی هەیئەتی ناوەندی (کۆنگرە) بەڕێوە چووە، جارێک لە ٢٥ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٢٢-١٩٤٣ لە ساڵڕۆژی دامەزرانی کۆمەڵەدا پێک هاتووە و هەواڵەکەی لە لاپەڕەی ٢ی نیشتمانی ژمارە ٢دا بڵاوکراوەتەوە و ساڵی دواییش لە مانگی یانواری ١٩٤٥زایینی واتە بەفرانبار- ڕێبەندانی ١٣٢٣هە ئەنجامی گرتووە. هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵە بەم بۆنەیەوە لە یەکی یانواری ١٩٤٥ز بۆ سەرکۆنسولی سۆڤیەت لە شاری تەورێز نووسیویەتی: «بەبۆنەی ساڵڕۆژی دامەزرانی حیزب پڕ بەدڵ سڵاوتان ئاراستە دەکەین.» هەیئەتی ناوەندی هەروەها لە ڕاپۆرتی خۆیدا بۆ مۆلۆتۆڤ دەربارەی شێوەی پێکهێنانی کۆبوونەوەکانی ژ. ک دەڵێ:

«بۆ ئەوەی پتر بایەخ بەنهێنییەکانمان بدەین، حیزبی ئێمە لە هەوای لەباردا لە چیاکان و لە کاتی سەرمادا لە مزگەوتەکان کۆبوونەوەکانی خۆی دەبەستێ.»

ئەو ستروکتورەی کە کۆمەڵەی لەسەر دامەزرابوو، لە ساڵی ١٩٤٥وە بەرەبەرە هەڵوەشاوە و کۆمەڵە وەک پارتییەکی دەرگا ئاوەڵەی لێهاتووە، کە دەرگاکەی بەسەر چاک و خراپدا کراوەتەوە. ئەم کردەوەیە ڕێگای بۆ هەڵوەشان و لەناوچوونی کۆمەڵە خۆشکردووە. کۆمەڵە لە مانگی مارسی ١٩٤٥دا، دوو ئەندامی خۆی کە ناوەکانیان ڕوون نەکراوەتەوە لەگەڵ عومەر خانی شەریفی ناردووەتە ناوچەی «سەڵماس» تا ئیدارەی محەلیی کۆمەڵە لەو ناوچەیە دامەزرێنن. نوێنەرانی کۆمەڵە لە گوندی «زەندەشت» کە

٢- بەڵگەنامەی ژ. ک. بۆ بینینی بڕوانە پاشکۆ.

گوندی عومەر خان بووە، کۆبوونەوەیەکیان لەگەڵ «مەمەد قۆتاس ئاغا» سەرکردەی تایفەی مەمەدی، «تاهیر خانی سمکۆ» سەرکردەی تایفەی عەودویی، «حەسەن تیلۆ» سەرکردەی تایفەی دیری، «موراد برۆ» سەرکردەی تایفەی نیسانی و «شێری سمایل» سەرکردەی تایفەی پسگا پێکهێناوە و بەپێی ئەو خاڵانەی خوارەوە کە خاڵی یەکەم و سێیەمی دژایەتی لەگەڵ ستروکتوری ڕێکخراوەیی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان هەبووە، ئیدارەی محەلی و ڕێکخراوی کۆمەڵەیان لە ناوچەی سەڵماس دامەزراندووە:

١- ڕێکخراوی کۆمەڵە دەبێ لەناو تایفە و تیرەکاندا لەلایەن سەرکردەکان یاخود گەورەی تایفە و تیرەکانەوە بەڕێوە بچێت و بەشێوەی نهێنی کار بکات.

٢- ئیدارە محەلییەکانی کۆمەڵە دەبێ لەنێوان ٦٠٠ - ١٠٠٠ ئەندامیان هەبێ و لەو ژمارەیە ئیدارە محەلییەکان پێک بێن. ئەگەر لە ١٠٠٠ ئەندام زیاتر بن، دەبێ دوو ئیدارەیان لێ پێک بێ.

٣- ڕێکخراوەیەک کە ژمارەی نەگاتە ٦٠٠ کەس ئیدارەی محەلی پێک ناهێنێ و بەڕێوەبەریی ئەم بەشە دەدرێتە دەست گەورەی تایفە و ئەویش دەبێ یاریدەدەر و سکرتێرێکی هەبێ.

٤- ڕێکخراوەکانی ژێکاف دەبێ لەسەر پرنسیپی ناوچەیی بێت و لە ڕێگای هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵە و لە ناوەندەوە ڕێبەرایەتی بکرێ.

٥- ناوەند ناوی نهێنیی هەیە و لە نووسینەکاندا تەنیا ناوە نهێنییەکانی ئیدارە محەلییەکان دەنووسرێ.

کۆمەڵە بەم پرنسیپە نوێیەوە لە بەهاری ساڵی ١٩٤٥دا ڕێکخراوەکانی خۆی بەبەشداربوونی گشت پیاوی هۆزە کوردییەکانی شکاک لە هەرێمی سەڵماس دامەزراندووە[٣].

گۆڕانکاریی لە ستروکتوری کۆمەڵەدا بەگوێرەی هەر بڕیارێک بووبێ، دژی پرۆگرامی کۆمەڵە بووە. ڕێبەرایەتی کۆمەڵە لە لایەک لە ڕاپۆرتەکانیدا بۆ کاربەدەستانی سۆڤیەت، سەرۆک هۆزەکانی بەدوژمنی ڕێکخراوەکەیان و گەلی کورد ناساندووە و لە لایەکی تریشەوە لە ناوچەی سەڵماس دەسەڵاتی بەڕێوەبەرایەتی و نووسینگەکانی داوەتە دەست سەرۆک عەشیرەتەکان.

٣- ڕاپۆرتی کۆنسولی سۆڤیەت لە ماکۆ، لاپەڕەی ١١٣-١٥٢ ساڵی ١٩٤٥.

شیمای ڕێکخستنی ئیدارە مەحەلییەکانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان

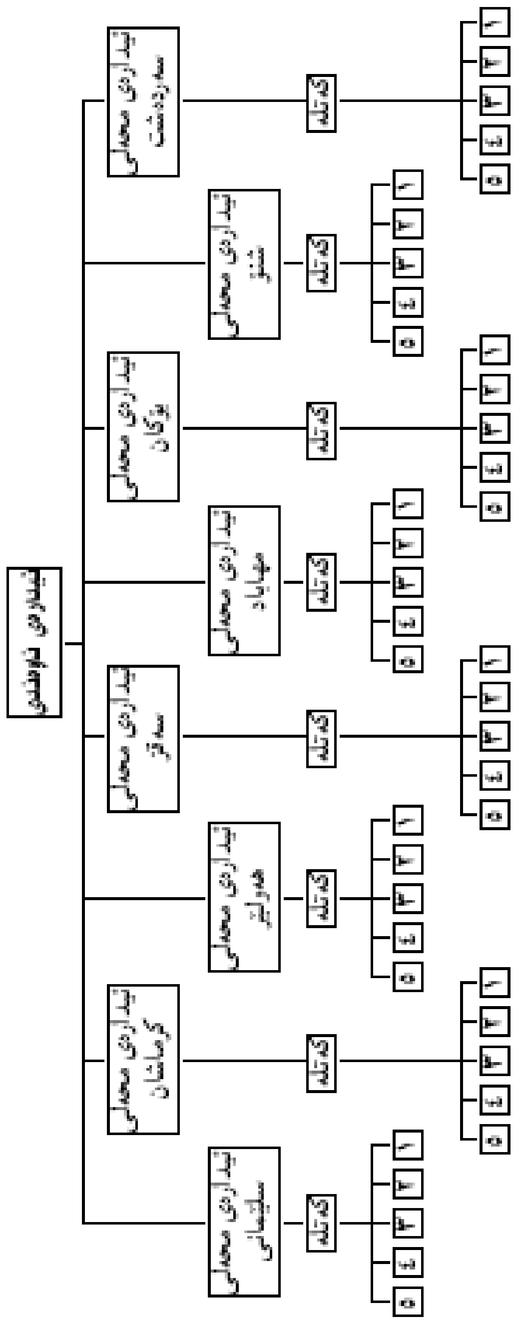

ئامانجی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بەمەبەستی ئازادکردنی نەتەوەی کورد و تێکخستنەوەی هەرێمە لێکدابڕاوەکانی کوردستان و پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆی کورد دامەزراوە و ڕێکخراوەیەکی نیشتمانی، نەتەوەیی و دیموکراتی بووە. کۆمەڵە بەهۆی ئەو ئامانجە پیرۆزەی کە بوویەتی، لە ماوەیەکی کورتدا پتر لە نیوەی کوردی ڕۆژهەڵات و باشووری کوردستانی لە دەوری خۆی کۆکردووەتەوە و ڕووناکبیرانی باکور و ڕۆژئاوای کوردستانیش پشتیان گرتووە. هەیئەتی ناوەندی ژ. ک لە یەکەم ژمارەی نیشتماندا دەربارەی ئامانجی کۆمەڵە نووسیویەتی و دەڵێ:

«کۆمەڵەی ژ. ک بەپێچەوانەی هەموو بەرهەڵست و قۆرت و چەڵەمەیەکی وەکوو دوژمنایەتیی خۆبەخۆ، دووبەرەکیی و خۆخۆریی، پووڵ پەرەستیی و بێگانە دۆستیی کە لە ڕێگای پێشکەوتن و سەرکەوتنی کورددا هەیە، بەهەموو هێز و توانای خۆی تێدەکۆشێت تا زنجیر و کەلەمەی دیلی و ژێردەستی لە ئەستۆی نەتەوەی کورد دامالێ و لەم کوردستانە لەت و کوتەی ئێستادا کوردستانێکی گەورە و ڕێکوپێک بێنێتە بەرهەم، کە هەموو کوردێک بەسەربەستی تیادا بژی.»

هەیئەتی ناوەندی ژ. ک هەروەها لە ڕاپۆرتی ئاراستەکراوی بەمۆلۆتۆف، دەربارەی ئامانجی کۆمەڵە دەڵێ: پرۆگرامی خۆمان پێشتر ئاراستەی ئێوە کردووە و ئێستاش کورتەی ئەوتان پێشکەش دەکەین.

«ئامانجی حیزبی ئێمە تێکخستنەوەی هەموو پارچەکانی کوردستان و ئازادکردنی نەتەوەی کوردی ژێردەست و خزمەتکردن بەهەڵدان و گەشەکردنی کۆمەڵی مرۆڤایەتی و شارستانیەتی گەلانی جیهانە.»

هەیئەتی ناوەندی ژ. ک هەروەها لە نیشتمانی ژمارە شەشەمدا پەنجە بۆ بەندەکانی ٧، ٨ و ١١ی مەرامنامەی کۆمەڵە ڕادەکێشێ و لەم بارەیەوە دەڵێ:

٧- بەبۆنەی متدین بوونی بەشی زۆری نەتەوەی کورد بەدینی ئیسلام، کۆمەڵە لە کوردستاندا تەنیا دینی مقدسی ئیسلام بەڕەسمی دەناسێ

و بۆ تەرویجی شەریعەتی خاوێنی ئیسلام و بەجێ گەیشتنی هەموو ڕێوشوێنێکی ئیسلامەتی تێدەکۆشێ و لەگەڵ منافقات بەربەرەکانێکی بەشیدەت ئەکا.

٨- مەسلەکی کۆمەڵە دیموکراتییە و لەم پێناوەدا بۆ خۆشی ژیانی بەشەر کوششت دەکا.

١١- کۆمەڵە هەموو قەبیلە و عەشیرەتەکانی کورد بەچاوێک تەماشا دەکا و بۆ برایەتی هەموان کوششت دەکا- ڕەخنەگری و انتقاداتی کۆمەڵە لە ئاکاری ئەوان تەنیا لە ڕووی دڵسۆزی کورد دایە و تێوەیەکە حەز بەلە نێوچوونی ئاکار و ڕەفتاری ناشیرین لەنێو کوردەواریدا دەکا.

هەیئەتی ناوەندی ژ. ک هەروەها لە نیشتمانی ژمارە پێنجەمیشیدا ئاماژەی بەخاڵێکی تری مەرامنامەکەی کردووە و نووسیویەتی: بۆ وەڵامی هێندێک لە نەفام و تێنەگەیشتووان بەندێکی مەڕامنامەی کۆمەڵە دەنووسین:

«کۆمەڵەی ژ. ک لەسەر چوار کۆڵەکەی ئیسلامەتی، کوردایەتی، مەدەنیەت و سولح و ئاشتیخوازی دانراوە و هەموو قانوون و نیزامنامەکانی لەگەڵ شەریعەتی مقدسی ئیسلام تەطبیق ئەکرێ و ئینجا ئەخرێتە کار.»

کۆمەڵەی ژ.ک ڕێکخراوەیەکی ئاشتیخواز بووە و بۆ بەجێگەیاندی پرۆگرامەکەی و بەئامانج گەیاندنی نەتەوەی کورد ڕێگای خەباتی ئاشتیخوازانەی هەڵبژاردووە و ویستوویەتی لەو ڕێگایەوە کورد بەئامانج بگەیەنێ؛ تا ئەو کاتەی ناوی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان بووە و هەلومەرجی خەباتی نیوە ئاشکرای بۆ نەڕەخساوە، بەشێوازی حیزبێکی نهێنی توانیویەتی خۆی ڕاگرێ و نەهێڵێ دوژمن بەویستی خۆی زەفەری پێ بەرێ و دوای گۆڕینی ناوی و نیوە ئاشکرا بوونیشیدا هەر دوو لایەنی خەباتی نهێنی و نیوە ئاشکرای ڕەچاو کردووە و تەنانەت ڕێکخراو و لێپرسراوانی ناوی نهێنییان هەبووە. هەیئەتی ناوەندی ژ. ک زۆر شێلگیرانە بۆ یەکێتیی و یەکبوونی کورد و ڕاکێشانی ڕووناکبیران و خوێندەوارانی کورد بۆ ناو ڕیزی کۆمەڵە هەوڵی داوە و دژی تاقمگەرایی و ناوچەگەرایی بووە و لەم ڕێگایەدا گەلێک سەرکەوتنی بەدەست هێناوە. هەر وەکوو لە مەرامنامەی ژ. ک، بابەتە نووسراوەکانی گۆڤاری نیشتمان و بەڵگەنامەکانیدا دەردەکەوێ لە ڕێبازی ئاشتیخوازی و شارستانیەت پێڕەوی کردووە و ویستوویەتی بەدور لە شێوازی خەباتی چەکدارانە کوردستان تێکخاتەوە و دەوڵەتی کورد

دامەزرێنێ. هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵە لەم ڕوانگەوە دەڵێ:

«زۆر کەس وا لێک دەدەنەوە کە ئەبێ نەتەوەی کورد بەزۆر و نیروی چەک لە دیلی ڕزگار بکرێت، بەڵام ئەوانە هەموو بەهەڵە چوون و ڕێگای ڕاستیان لێ ون بووە، چونکە چەک و تفاقی شەڕ کە لە چەنگ کورد دایە لە بەرامبەر چەک و تفاقی شەڕی ئەمانەی بوونە بەرهەڵستی سەربەستی ئێمە کار ناکات، ئەبێ کورد بزانێت ئیمڕۆ تفەنگ لە چاو گوللە پرژێن و تۆپ و تانک و فڕۆکە و ......و...... تۆقتۆقەیەک زیاتر نییە، تەنیا ڕێگەیەک ئەبێ کورد بەرەو سەربەستی بی‌با و بروا بەشەقامی شارستانییە، ئەم ڕێگایە ڕاست و ڕەوان ئەچێتە ناو مێرگی ئازادی و سەربەستی[1].»

کۆمەڵەی ژێکاف تەنیا بۆ ڕازاندنەوەی پرۆگرامەکەی هەڵوێستی ئاشتیخوازانەی نەگرتووتە بەر، بەڵکوو بەئاگادار بوونی ڕێبەرانی لە کۆمەڵگای کوردەواری و ڕادەی هۆشیاریی و پلەی فەرهەنگیی نەتەوەی کورد، دروشمی ئاشتیخوازی کردووەتە ئامانج و ڕێگای ئاشتیخوازانەیی بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد هەڵبژاردووە و تەنانەت کاتێک «خەلیل فەهیمی» وەزیری کاربی ئێران ڕۆژی ١٤ی یانواری ١٩٤٤-٢٤ی بەفرانباری ١٣٢٢ سەردانی مهابادی کردووە، ئیبراهیمی ئیبراهیمیان (نەوجەوان) بەنوێنەرایەتیی هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵە، بەلەبەر چاوگرتنی دۆخی ئێران لە شەڕی دووهەمی جیهانیدا، ئەم گەلاڵەی خوارەوەی بەناوی «ستراتیژی کاتیی کۆمەڵە» ئاراستە کردووە:

«دوای بیست ساڵ دیکتاتۆری واتە پاش ئاگۆستی ١٩٤١ دەوڵەتی ئێران بەدنیای ڕاگەیاند کە لە ئێران کۆتایی بەدیکتاتۆرییەت هاتووە و دیموکراتییەت جێگیر بووە. ئەم ڕاگەیاندنە بۆ سێ ملیۆن گەلی کورد لە ئێران زۆر هەواڵێکی شادی هێنەر بوو. گەلی کورد وا تێگەیشت کە لە ئێراندا کۆتایی بەدرۆ و دەلەسە و چەوساندنەوە و پیلانگێران هاتووە و کوردەکان دەتوانن ئێستا لەو ئازادییە کەڵک وەرگرن.

هەروەکوو لە ڕۆژنامەکانی تاران دەردەکەوێت، ئەم هەموو بەڵێنانە بەدرۆ دەرهاتن و نە تەنیا کوردەکان بەڵکوو گەلانی ئێرانیش ئازادیی دیموکراتییان بەدەست نەگەیشت. بەبۆنەی هاتنی ئێوەوە و بەکەڵک وەرگرتن لە سەفەرەکەتان بۆ کوردستان داواتان لێ دەکەین ئەم

١- گۆڤاری نیشتمان، ژمارە ١ پوشپەڕی ١٣٢٢، لاپەڕەی ٢.

داخوازیانەی کوردان بگەیەنن بەپەرلەمانی ئێران:

١- زمانی کوردی لە کوردستاندا ببێت بەزمانی ڕەسمی.

٢- فێرکردن لە قوتابخانەکاندا، هەروەها نووسین لە دامودەزگاکانی دەوڵەت لە کوردستاندا بەزمانی کوردی بێت.

٣- بەلانی کەمەوە لە شەو و ڕۆژێکدا دوو سەعات بەرنامەی ڕادیۆی تاران بەکوردی بڵاو بکرێتەوە.

٤- داواکاری خاڵی یەک و دوو دەبێ پەرلەمانی ئێران بڕیاریان لەسەر بدات. ئەم داواکارییانە تەنیا تایبەتن بەکاتی شەڕ، دوای تەواوبوونی شەڕی دووەمی جیهانی دەبێ کێشەی کورد بخرێتە بەردەست و ئێمە هیوادارین کە لە کۆنفرانسێکی ئاشتیدا کێشەی کورد چارەسەر بکرێت[2].

کاربەدەستانی سۆڤیەت لە ئێران، ڕۆژی ١٢ی ئۆکتۆبەری ساڵی ١٩٤٥ ڕاپۆرتێکیان دەربارەی ڕووداوەکانی کوردستان و هەلومەرجی کۆمەڵەی ژێکاف ئاراستەی «گ. م. دیمیترۆڤ» سکرتێری کۆمیتەی ناوەندی حیزبی کۆمۆنیستی یەکێتیی سۆڤیەت کردووە. لە بەشێکی ئەم ڕاپۆرتەدا ئاماژە بۆ پرۆگرامی کورتخایەنی کۆمەڵە کراوە و دەڵێ، پرۆگرامی مینیمۆمی کۆمەڵەی ژێکاف ئەم داخوازانەی خوارەوەن:

- ڕیفۆرمی عەرزی: دەست بەسەرداگرتنی تەواوی عەرزە دەوڵەتییەکان، مەوقووفەکان و فیۆداڵییەکان و دابەشکردنی بەلاشیان بەسەر زەحمەتکێشان و جوتیاران و ئاژەڵداراندا.
- گەڕاندنەوەی زەوی ئەو جوتیارانەی کە لەلایەن دەزگا دەوڵەتییەکان و فیۆداڵەکانەوە بەشێوەی نایاسایانە دەستیان بەسەردا گیراوە.
- هەوڵدان بۆ پێشخستنی بازرگانیی و پیشەسازیی لە ناوچە کوردنشینەکاندا.
- دابینکردنی مافی زەحمەتکێشان، جوتیاران، ئاژەڵداران و پیشەسازان.
- خەبات دژی دەسەلاتی فیۆداڵی و دەوڵەتی ناوەندی.
- هەوڵدان بۆ پێشخستنی خزمەتگوزاریی گشتی وەک لەشساخی، فێرکردن و بارهێنان.

٢- ڕاپۆرتی ٢٦ی فیبرواری ساڵی ١٩٤٤ی حەسەنۆڤ. بەڵگەنامەی ژمارە ف ٠٩٤/ ئو ٣٠/ د ٦٦/ پ ٣٤٨/ ل١٢٤-١٢٦ لە ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ.

– هەوڵدانی بێوچان بۆ دیموکراتیزەکردنی ڕادیکاڵانەی ژیانی کۆمەڵایەتیی کوردان.

هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵەی ژ. ک، ئیدارەخانەی گۆڤاری نیشتمان، ئەندام و لایەنگرە نووسەر و شاعیرەکانی کۆمەڵە بۆ ئەوەی دروشمە بنچینەییەکانی ژ. ک بەرنە ناو جەماوەر و ئەوان لە دەوری ڕێکخراوەکەیان کۆ بکەنەوە، گەلێک وتار، پەخشان، شیعر و بانگەوازی جۆراوجۆریان لە نیشتماندا بڵاوکردووەتەوە و لەو بەرهەمانەدا لە ئامانجی ڕزگاریخوازانەی کۆمەڵە بۆ خەڵک دواون. م. ش. هێمن (محەمەد ئەمینی شێخ السلامی) شاعیری بەتوانای سەردەمی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان، کە لەلایەن کۆماری کوردستانەوە شەرەفی شاعیری نەتەوەیی پێبەخشرا، لە شیعری «کوردم و.....»، لە لاپەڕەی ١٩ی نیشتمانی ژمارە ٢، لە خەزەڵوەری ١٣٢٢دا دەڵێ:

کوردم و داوای حقووقی پایەماڵی خۆم دەکەم
ماڵی خۆمە ملکی کورد؛ داوایی ماڵی خۆم دەکەم
ملکی کوردستان ئیرسی بابو و باپیری منە
ئیدعای حەق و میراتی حەلاڵی خۆم دەکەم
هەر وەکوو باران لە چاوم دێتە خوارێ ئەشکی خوێن
هەر زەمانێک بەرژەوەندێکی لە حاڵی خۆم دەکەم
گەرچی لای ئاغا خەیاڵی خاوە فیکری میللییەت
من لە لام باشە هەتا ماوم خەیاڵی خۆم دەکەم
من لەدەست بێگانە قەت ناکەم شکایەت ئەی ڕەفیق
گەر شکایەت کەم لە چەنگی مام و خاڵی خۆم دەکەم
ناسحا بەس پێم بڵێ فیکری محاڵە فیکری تۆ
نەسحەتم ناوێ ئەمن فیکری محاڵی خۆم دەکەم
ڕۆژێ شێخم دیت و پێم گوت هەتبێ حیسسی میللیەت
پێی گوتم من چم لەوانە داوە سواڵی خۆم دەکەم
من ئیتر ماهوت و شاڵی ئەجنەبی ناکەم لەبەر
ڕانکوچۆغەی خۆم لە بوزوی ڕەنگی شاڵی خۆم دەکەم
چیدیکە زەحمەت لەبۆ منداڵی خەڵکی ناکێشم
علم و زانست و هونەر فێری منداڵی خۆم دەکەم

با دەڕێژم خوێنی پاکی خۆم لەسەر ئەم مەقسەدە
یانە فیکرێک بۆ برای ڕووت و ڕەجاڵی خۆم دەکەم
چاوەدێری ڕۆژی خۆشی جێژنی سەربەستیم ئەمن
گەر مدارا وا دەگەڵ ئەم ڕۆژی تاڵی خۆم دەکەم

ئەمەش بانگەوازی (ئەی لاوی کورد)ە کە ئەندامێکی کۆمەڵە بەنازناوی «م. ئاریا» کە ئاڵای کوردستانی بەخەڵاتی پێبەخشراوە، نووسیویەتی و لە لاپەڕەی ٢٢ی نیشتمانی ژمارە ٢دا بڵاوکراوەتەوە.

ئەی لاوی کورد

لە ڕێگای وەدەست هێنانەوەی سەربەخۆیی کوردستان، لە پێناوی سەربەستیی کورد، بۆ لەناوبردنی هەموو ئەم چەوتی و ناڕەوایانەی لە کوردەواریدا هەیە بۆ ئەستاندنی حەقی مەشروعی خۆت و دوایی هێنان بەم حاڵە پەرێشانەی ئێستای قەومەکەت و بەربەرەکانی دژی ئەوانەی حەز بەدیلی و ئێخسیریمان ئەکەن، هەڵستە!

ژیان بەبێ سەربەستی و سەربەخۆیی چییە؟ ڕابە! دایکی نیشتمان چاوەنواڕی قیامی تۆیە؛ قیامێکی وا کە لە جادەی شارستانیەتی دەرنەکەوێت؛ قیامێکی وا هەموو چارەڕەشی و نەگبەتییەکی لەسەر نەتەوە و هاونیشتمانەکانت هەڵبگرێت. هەڵستە، نهزەتێکی بکە چونکو سەورەی لاوەکان دەسمایە و خەزێنەی ڕۆژی تەنگانەی نیشتمانە؛ هیوا و ئومێدی ڕزگار بوون چ خۆشە ئەم ڕۆژە کە دەنگی لاوەکانی کورد بۆ وەگیر خستنی سەربەستی ئەم میللەتە مەزلوم و حەقخوراوە دنیا بخاتە جونبش و خولانەوە.

ئەی لاوەکانی کورد ڕێککەون قودرەت و اقتدار لە ڕێککەوتنا شیردراوەتەوە بەنیروی یەکێتیی و برایەتی بەشەمشیری نیشتمانپەروەری ئەم دەستانەی بەناحەق بۆ سەر وڵاتی ئێوە درێژ کراون و ئەستۆی براکانت ڕێکدەکوشن بپەڕێنە و خاکی پاکی کوردستان بێنە وێنەی بەهەشتی خۆش و خوڕەم.

ئەی لاوی هێزداری کورد تێبکۆشە تا وەکو باپیرەکانت لە وڵاتی «نابری» «کوردنەن» «کوردیەن»دا بەدنیایان نشاند ئەتۆش هێز و توانایی خۆت

> پێشانی دانیشتوکانی ڕوی زەوی بدەی، مەگەر نازانی حەقی مەشروعی تۆ لەناو دەچێ مەگەر نازانی چۆن بەناحەق و زوڵم ئەم خاکە پیرۆزەی تۆیان دابەشکردووە و هەر پارچەیەکی خراوەتە ژێر حوکمی دەوڵەتێکی بێگانە، کە بەئارەزوی خۆیان لە هەموو ئەم نعمەتانەی خوا بەخشیویێتی بەکوردستان کەڵک ئەستێنن و بۆ ئەوەی نەتەوەی کورد نەپەرژێتە سەر فکر و خەیاڵی ئازادی خۆی هەر ڕۆژە بەنەوعێک سەری گەرم ئەکەن، ڕۆژێکی بەپارەو دراو عەشیرەتەکانمان هەڵدەخەڵەتێنن و ئەیانکەن بەبەرهەڵست و مانعی کاری لاوەکان؛ جارێکی تر بەوەسیلەی کاربەدەستەکانی خۆیان تۆوی نفاقیان لەناودا ئەپرژێنن و بەگژ یەکیاندا ئەکەن تا یەکتر بکوژن. ئاخر تا کەنگێ وا بێ مبالاتی دەبێ بۆچی مەگەر تۆ گوێت لە ئاه و ناڵەی دایکی نیشتمان نییە وا بەدەست بێگانەوە ئەگری و ئەناڵێنی، ڕاپەڕە و بکەوە فریای دایکی نیشتمان کە لە تۆ زیاتر کەسی نییە بگاتە هاواری.

نوێنەرانی ژ. ک کاتی دامەزراندنی هەیئەتی محەلی لە هەرێمی سەڵماس ئامانجەکانی ژ.ک بەشێوەی خوارەوە بۆ لایەنگرانیان شی کردووەتەوە:

– مەبەستی پارتی لە گەیشتنی کورد بەسەربەخۆیی، کوردی بەشەکانی ئێران، عێراق، تورکیە و سوریە دەگرێتەوە.
– ژ. ک دەیەوێ کۆتایی بەراوڕووت و دژایەتیی نێوخۆیی بێنێ.
– کوردی هەموو بەشەکانی ئێران، عێراق و تورکیە ڕێک بخات.
– چارەسەر کردنی کێشەی سەربەخۆیی دەوڵەتی کورد بخرێتە بەردەستی دەوڵەتە هاوپەیمانەکانی سۆڤیەت، ئینگلیز و ئەمریکا(٣).

چونکە هەر سێ دەوڵەتی هاوپەیمان دژی سەربەخۆیی کوردستان و دامەزراندنی دەوڵەتی کورد بوون و یەکێتی سۆڤیەت ئەم داواکارییەی بەویستێکی پێش وەخت بۆ نەتەوەی کورد زانیوە، لەلایەن کۆنسوڵەکانیەوە بەڕاشکاوی دژی ئامانجی سەربەخۆیی خوازانەی ژ. ک پروپاگەندەی کردووە. لە نفوزی خۆی لەناو سەرۆک عەشیرەتەکان و گوندییەکاندا کەڵکی وەرگرتووە و نەیهێشتووە بیری ڕزگاریخوازانەی ژ. ک لەناو کۆمەڵانی خەڵکدا گەشە

٣- ڕاپۆرتی کۆنسوڵی سۆڤیەت لە ماکۆ، ل١١٣-١٥٢ ساڵی ١٩٤٥ز، لە ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ.

بستێنێ و تەنانەت هەوڵی داوە کۆمەڵە لەوەی کە هەیە پتر بەهێز بێ. لەم چوارچێوەیەدا کۆنسوڵی سۆڤیەت لە «ماکۆ» لە ڕاپۆرتی ساڵی ١٩٤٥ی خۆیدا دەنووسێ:

– «عومەر خان و هاوڕێیانی بۆ دامەزراندی لقی کۆمەڵەی ژ. ک و بەدەست گرتنی کاروباری ئەم ناوچەیە، چەند جاران لە مانگی سێپتەمبەردا نوێنەری خۆیان ناردووەتە لای سەرۆک عەشیرەتە کوردەکانی هەرێمی ماکۆ، کە لەم بارەوە کۆنسوڵی خۆمان لە تەورێز و باڵوێزخانەمان لە تاران ئاگادار کردووە. هەروەها لە چاوپێکەوتنەکانماندا لەگەڵ نوێنەرانی کورد هەموو کاتێک پێمان ڕاگەیاندوون کە کێشەی پێکهێنانی سەربەخۆیی کوردستان ڕیئالی نییە و پێش وەختە. ئێمە ئامۆژگاریمان کردوون کە پێوەندی بەڕێکخراوە دیموکراتە ئێرانییەکانەوە بگرن و بەم چەشنە دەتوانن بەمافە دیموکراتییەکان بۆ گەلی کورد بگەن. ئەوان بەڵێنیان داوە گوێڕایەڵی ئامۆژگارییەکانمان بن. بەم چەشنە عومەر خان نەیتوانی لەناو کوردەکانی هەرێمی ماکۆ لقی کۆمەڵەی ژ. ک دامەزرێنێ(٤).

٤- هەمان سەرچاوە.

شێوەی ئەندام وەرگرتن و ژمارەی ئەندامانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بەلەبەر چاوگرتنی هەلومەرجی خەبات و ژیانی کۆمەلایەتی و پێوەندییە بنەماڵەییەکان لە کوردستاندا و باری سایکولۆژیی خەڵکی کورد لە قۆناغی ئەوکاتی کوردستاندا، هەوڵی داوە بەدوو شێوە ئەندام وەرگرێ. یەکەم وەرگرتنی ئەندام بەشێوەی تاکەکەسی و بەستراوە بەکەتلە و ئیدارە مەحەلییەکان و دووەم ئەندامی نەبەستراوە بەکەتلە و ئیدارە مەحەلییەکانی ژێکاف، کە ئەو بەشەیان پێوەندیی ڕاستەوخۆی بەهەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵەوە هەبووە. ئەندامی نەبەستراوە بەڕێکخراوەکانی ژ. ک پتر لەو جێیانە نیشتەجێ بوون، کە ڕێکخراوەی ژێکافی لێ نەبووە یاخود ئەوانە کەسایەتییەکانی ناسراوی ناوچەکان بوون و لە دەرەوەی هەیئەتە مەحەلییەکان و کەتلەکان کاریان بۆ ژ. ک کردووە. کۆمەڵەی ژ. ک هەروەها بەمەبەستی جێ خۆشکردن لەناو بنەماڵەکاندا هەوڵی داوە سەرۆکی بنەماڵەکان بەئەندام وەرگرێ و لە ڕێگای ئەوانەوە ئەندامانی بنەماڵەکان بکێشێتە ڕیزی کۆمەڵەوە. هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە دەربارەی ئەو شێوە ئەندام وەرگرتنە و ژمارەی ئەندامانی بۆ مۆلۆتۆف وەزیری دەرەوەی سۆڤیەتی نووسیوە:

- «ئەگەر هەڵسوکەوتی بنەماڵە کوردەکان لەبەرچاو بگرین لە کوردستاندا بۆمان دەردەکەوێ، بەشدارییکردنی هەر ئەندامێکی بنەماڵە لە دیاردەیەکدا، ئەندامانیتری بنەماڵەکەش تێیدا بەشداریی دەکەن. بەکەڵک وەرگرتی لەو ڕەوتە هەوڵمان داوە بەڕادەی توانا سەرۆکی بنەماڵەکان بەرەو حیزب ڕاکێشین.» ڕاپۆرتی کۆمەڵە هەروەها دەربارەی ژمارەی ئەندامانی نەبەستراوە بەکەتلە و ئیدارە مەحەلییەکانی کۆمەڵە دەڵێ:
- «لە بەشە جیاوازەکانی کوردستانی ئێران و عێراق و زۆربەی گوندەکاندا ژمارەیەکی بەرچاومان ئەندامی نەبەستراوە بەڕێکخراوەکان هەیە.»

هەیئەتی ناوەندی لە کۆتاییدا ئاماژە بۆ یاسای ئەندام وەرگرتنی کۆمەڵە لە پێڕەوی نێوخۆی ژێکافدا دەکات و دەنوسێ:

- ئەندامانی نوێ لەلایەن ئەندامانی کۆنەوە بەحیزب دەناسرێن و ئەندامانی کۆن بەهەموو شێوەیەک ئەندامی نوێ دەستەبەر دەکەن.

- کەسانێک لە حیزبی ئێمەدا بەئەندام وەردەگیرێن کە خاوەن ڕابردووی خاوێن بن و کار بکەن و بێکار نەبن.
- پرۆگرامی حیزبی ئێمە قبووڵ بکەن.
- بڕیارەکانی حیزب بەڕێوە بەرن.
- پێوەندییان بەڕێکخراوێکی دیکەوە نەبێ . «ئەگەر پێوەندییان بەڕێکخراوێکی دیکەوە هەبێ، پێویستە پێشتر حیزب ئاگادار بکەن و دەبێ پێوەندیی خۆیان لەگەڵ ئەو ڕێکخراوە بپچڕن، ئەگەرنا بەئەندام وەرناگیرێن. ئەوانەی دەبن بەئەندامی حیزب نابێ پێوەندیی سیاسییان بەحیزبێکی دیکەوە هەبێ.»
- بۆ ئەوەی ئەندامانی تازە وەرگیراو بەئامانجەکانی حیزب وەفادار بمێننەوە، پێویستە بەقورئان سوێند بخۆن، کە نهێنییەکانی حیزب دەپارێزن و لای کەس تەنانەت لای دایک و باوکیشیان نایاندرکێنن.
- ئەندامی حیزب دەبێ بۆ پەرەپێدانی حیزب هەوڵ بدات و لە ڕادەی توانادا پەسەندکراوەکانی حیزب بەجێ بگەیەنێ و ئەوەی لە دەستی دێ بۆ حیزبی ئەنجامی بدات.
- بەبێ ئیزنی حیزب مافی پێوەندیگرتنیان بەحیزبێکی سیاسی یان کەسانی سیاسیی حیزبیترەوە نییە.
- ئەندامی حیزب بەڵێن دەدەن لە هەر کارێکدا بەرژەوەندییەکانی حیزب و ئەندامانی حیزب لەبەرچاو بگرن.
- هەرکام لە ئەندامانی حیزب مانگێ بەلانی کەمەوە تمەنێک دەدەن بەحیزب. ئەوانەی باری ئابوورییان باشە بەڕادەی توانا یارمەتی بەحیزب دەکەن و لە بەرامبەردا ڕەسید وەردەگرن. هەیئەتی ناوەندی ژ. ک لە درێژەی ڕاپۆرتەکەیدا دەڵێ:

«بۆ ئەوەی ئەندامانی حیزب بەپلەی باڵای بەرپرسایەتی بگەن، حیزب تەماشای کار و پیشەی شەخسی ئەوان لە دەرەوەی حیزب ناکا و تەنیا ڕادەی خەبات و لێوەشاوەیی هەڵسوڕانی ئەندامانی لەناو خۆی حیزبدا لە بەرچاو دەگرێ. ئەندامانی حیزب بەهۆی خەبات و تێکۆشانی شێلگیریان بەرپرسایەتییان دەدرێتێ و بەپلەی باڵای حیزب دەگەن.»

بەم پێیە ئەندامانی هەڵسوڕ و خاوەن بیروباوەڕی کۆمەڵە لە سەرەتادا هەمیشە جێگەیان

لەناو حیزبدا دیار بووە و پاداشی خەباتی سادقانەی خۆیان وەرگرتووە. بۆ نموونە دەبینین لە لاپەڕەی ١٠ی نیشتمانی ژمارە پێنجدا ئاماژە بەسیامەک (عەبدولقادری دەباغی) ئەندامی ژمارە ٥٧ کراوە، کە لە مانگی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٢-١٩٤٤ چووەتە باشووری کوردستان و ئیدارەیەکی محەلیی دامەزراندووە، هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە سوپاسی خزمەتی بەنرخی بەڕێزیانی کردووە. هەروەها مودیری بەشی ڕاگەیاندنی کۆمەڵەی ژێکاف عەبدولڕەحمانی زەبیحی لە وەڵامی نامەیەکی حەسەنۆف سەرکۆنسوڵی یەکێتیی سۆڤیەت لە شاری تەورێزدا، کە ناوی ژمارەیەک ئەندامی هەڵسوڕ و بەبیروباوەڕی حیزبی ویستووە، ئەو نامەیەی خوارەوەی ئاراستە کردووە:

بەڕێز سەرکۆنسوڵی یەکێتیی سۆڤیەت لە شاری تەورێز

ناوی ژمارەیەک ئەندامی هەڵسوڕ و بەبیروباوەڕی حیزبی ئێمەتان ویستبوو، کە بەشێوەی خوارەوە پێشکەشتان دەکرێ:

١- قاسم قادری قازی، مهاباد، بەتەمەن
٢- عەلی ڕیحانی، مهاباد، بەتەمەن
٣- عەبدولڕەحمانی کەیانی، مهاباد، گەنج
٤- مەنافی کەریمی، مهاباد، گەنج
٥- محەمەدی یاهو، مهاباد، گەنج
٦- محەمەد دڵشاد، مهاباد، گەنج
٧- سەدیقی حەیدەری، مهاباد، گەنج
٨- محەمەد ئەمینی شەرەفی، مهاباد، گەنج
٩- ڕەحمانی ئیلخانی زادە، بۆکان، گەنج
١٠- عەباسی حەقیقی، بۆکان، گەنج
١١- ڕەحمانی شەرەفکەندی، بۆکان، گەنج
١٢- مامەندی قادری، نەغەدە، گەنج
١٣- مەجید خەسرەوی، نەغەدە، گەنج
١٤- محەمەدی قادری، شنۆ، گەنج
١٥- نافع، سەقز، گەنج
١٦- محەمەد سەعید حافدی، کرماشان، گەنج

١٧- تاهر هاشمی، کرماشان، گەنج
١٨- عوسمان دانش، سلێمانی عێراق، گەنج
١٩- قادر دەباغی، سلێمانی عێراق، گەنج - سەقز
٢٠- محەمەد سەعید مەلا عەلی، هەولێر، گەنج
٢١- فەتاحی غولامی، سەردەشت، گەنج
٢٢- محەمەد ئەمین شێخ السلامی، مهاباد، گەنج

مودیری بەشی ڕاگەیانەنی ژ. ک ڕەحمانی زەبیحی
١٩٤٤/١٢/٢٣

کۆمەڵە لە ساڵی ١٩٤٥وە شێوازێکی نوێی بۆ ئەندام وەرگرتن و ڕێکخستنی لقەکانی گرتووەتەبەر و یاسا و پرنسیپی پێشووی لەژێر پێ ناوە. ئەم جارە لە جیاتی ئەوەی کە بەهۆی سەرۆکی بنەماڵەکانەوە، ئەندامی بنەماڵەکان بەرەو کۆمەڵە ڕاکێشێ، لەژێر بەرپرسایەتیی سەرۆک عەشیرەتەکاندا، ئەندامی عەشیرەتەکانی ڕێکخستووە، کە ئەو شێوە نالەبارە، یەکێک لەم هۆیانە بووە، کە ڕێگای بۆ جاسوس و خۆفرۆشەکان لەناو کۆمەڵەدا کردووەتەوە و هەلی بۆ ڕەخساندوون کە کۆمەڵە بەچۆکدابێنن و ڕێگا بۆ هەڵوەشانی کۆمەڵە خۆشبکەن. کۆنسوڵی سۆڤیەت دەربارەی پرنسیپی ئەندام وەرگرتن و ڕێکخستنی هەیئەتی محەلیی کۆمەڵە لە ناوچەی سەڵماس دەنووسێ:

لەسەر وەرگرتنی ئەندام لە کۆمەڵەی ژێکافدا

- ژ. ک هەوڵ دەدات پتر خەڵکی خوێندەوار بێنێتە ڕیزی خۆی. وەرگرتنی ئەندام لە ژێکافدا دەبێ بەشێوەی تاکەکەسی بێت و داوای لێ بکرێ:
- بەرامبەر بەبەرپرسی ڕێکخراو سوێند بخوات.
- ئەندامی وەرگیراو لە ژێکافدا دەبێ کوردی ڕەسەن بێ. واتە هەم لە دایک و هەم لە باوکەوە.
- ئەندامی وەرگیراو لە ژێکافدا دەبێ کوردی خۆش بوێ و ڕێز لە داب و نەریتی کوردەواری بگرێ.
- ئەندامی ژێکاف دەبێ پارەپەرەست نەبێ و خۆی بەپارە نەفرۆشێ و بەم چەشنە ناموسی کورد بپارێزێت.

– ئەندامی ژ. ک دەبێ مانگانە یەک تمەن مافی ئەندامەتی بدات. دەوڵەمەندەکان دەتوانن جگە لە مافی ئەندامەتیی مانگانە هێندێ یارمەتی دراویش بدەن.

پرنسیپەکانی رێکخستنی رێکخراوەکانی پارتی

– رێکخراوی کۆمەڵە دەبێ لەنێو تایفە و تیرەکاندا لەلایەن سەرکردەکان یاخود گەورەی تایفە و تیرەکانەوە بەڕێوە بچێت و بەشێوەی نهێنی کار بکات.

– ئیدارە محەلییەکانی کۆمەڵە دەبێ لەنێوان ٦٠٠ – ١٠٠٠ ئەندامیان هەبێ و ئیدارە محەلییەکان لەو ژمارەیە پێک دێن. ئەگەر لە ١٠٠٠ ئەندام زیاتر بن، دەبێ دوو رێکخراویان لێ پێک بێ.

– رێکخراوەیەک کە ژمارەی نەگاتە ٦٠٠ کەس ئیدارەی محەلی پێک ناهێنێ و بەڕێوەبەری ئەم بەشە دەدرێتە دەست گەورەی تایفە و ئەویش دەبێ یاریدەدەر و سکرتێرێکی هەبێ.

– رێکخراوەکانی ژێکاف دەبێ لەسەر پرنسیپی ناوچەیی بێت و لە رێگای هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە و لە ناوەندەوە رێبەرایەتی بکرێ.

– ناوەند ناوی نهێنیی هەیە و لە نووسینەکاندا تەنیا ناوە نهێنییەکانی ئیدارە محەلییەکان دەنوسرێ.

کۆمەڵە بەم پرنسیپە نوێیە لە بەهاری ساڵی ١٩٤٥ رێکخراوەکانی خۆی بەبەشداربوونی گشت پیاوی هۆزە کوردییەکانی شکاک لە هەرێمی سەلماس دامەزراندووە[١].

١- راپۆرتی کۆنسولی سۆڤیەت لە ماکۆ، لاپەڕەی ١١٣-١٥٢ ساڵی ١٩٤٥ ز، لە ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی رووسیەی فیدراتیف.

ژ. ک و دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان

لە ٢٥ی ئاگۆستی ساڵی ١٩٤١ەوە کە سوپای دەوڵەتە هاوپەیمانەکان لە ئێران و رۆژهەڵاتی کوردستان جێگیر بوون و کوردستان کەوتە ژێردەستی سوپای سۆڤیەت و ئینگلیز، دەوڵەتە داگیرکەرەکانی ئێران و تورکیا بەتوندی دژی داوا رەواکانی گەلی کوردستان کەوتنە جموجۆڵ و دەیان پیلانیان دژی نەتەوەی ئێمە گێڕا، کە بەشێکیان لە دانیشتن و نامە گۆڕینەوەکانی نێوان «حەیدەر ئەکتای» لێپرسراوی باڵوێزی تورکیا و «ئا. ی. ویشینسکی» وەزیری کاروباری دەرەوەی سۆڤیەت و «ئیدەن» وەزیری دەرەوەی بریتانیا و «کریپس» باڵوێزی بریتانیا لە سۆڤیەت و مۆلۆتۆف وەزیری کاروباری دەرەوەی سۆڤیەت رەنگ دەدەنەوە. «ئا. ی. ویشینسکی» لە یادداشتەکانی رۆژانەی خۆیدا بەژمارە ٤٤ رۆژی ١٥ی یانواری ١٩٤٢ دەربارەی چاوپێکەوتنی لەگەڵ حەیدەر ئەکتای باڵوێزی تورکیا دەنووسێ:

> «سەعات ١٥.٠٠ی ئیمڕۆ، ئەکتای هاتە لام و لە ئەنجامی داگیرکردنی بەشێک لە خاکی ئێران لەلایەن سوپایەکانی سۆڤیەت و ئینگلیزەوە، پێی راگەیانەم کە کوردەکانی ئێران و عێراق توانیویانە دەست بەچالاکی بکەن و بەئاراستەکردنی هێندێک داخوازی خۆیان بەدەوڵەتی ئێران کەوتوونەتە جموجۆڵ. لەبەر ئەوە دەوڵەتی تورکیا ناتوانێت بەرامبەر ئەم رووداوانە و چالاکیی کوردەکان بێدەنگ بێ کە لە سنوورەکانی تورکیا روو دەدەن. دەوڵەتی تورکیا لەم بارەیەدا لە رێگای باڵوێزی ئینگلیز لە تورکیا دەوڵەتی ئینگلیزتانی ئاگادار کردووە.

هوگسۆن لە وەڵامی ئەم بیرخستنەوەیەدا رایگەیاند، هێزەکانی سوپای ئینگلیز و سۆڤیەت پاڵپشتی بزووتنەوەی کوردان نین و ئەوان هان نادەن. دەوڵەتی تورکیا لەم وەڵامەی باڵوێزی ئینگلیز دڵنیایە و زۆر سوپاسی دەوڵەتی ئینگلیز دەکات.

باڵوێزی ئینگلیز لە ئەنقەرە هەر ئەو رۆژە رایگەیاند کە لە کاتی وتووێژی بەڕێز «و.م. مۆلۆتۆف» لەگەڵ بەڕێزان «ئیدەن» و «هوگسۆن» لە مۆسکۆ، مۆلۆتۆف هێندێک مەسەلەی دەربارەی کێشەی کورد شیکردەوە.

ئەکتای لەم بارەیەوە داوا دەکات کە بەڕێز مۆلۆتۆڤ ئاگادار بکرێتەوە تا ڕاگەیاندراوەکەی بگەیەنێتە باڵوێزی دەوڵەتی خۆی لە تورکیا.

منیش لە وەڵامی ئەکتایدا گوتم: داواکەی دەگەیەنمە هاوڕێ مۆلۆتۆڤ و دیسان ئاگاداری دەکەمەوە. ئەم چاوپێکەوتنە دە دەقیقەی خایاند و «نیکیتینکوڤا» لەوێ بوو[1].

مۆلۆتۆف لە وەڵامی نامەی ئا. ی. ویشینسکی، ڕۆژی ١٩٤٢/١/١٠، بەڕێگای ویشینسکیدا بیرخەرەوەی خوارەوەی بۆ ئەکتای ناردووە:

لە وەڵامی داخوازی باڵوێزی تورکیا، بەڕێز ئەکتای کە لە ١٩٤٢/١/١٤ لەلایەن وەزیری کاروباری دەرەوە «ئا. ی. ویشینسکی» درابوو، لەسەر هەواڵی ئەو گفتوگۆیانەی کە لەنێوان وەزیری کاروباری دەرەوەی سۆڤیەت، کە بەداخوازی «ئیدەن» سەبارەت بەکێشەی کورد کرابوو، دەتوانین بەم چەشنەی خوارەوە پێیان ڕابگەیەنن:

> پێش ڕۆیشتنم لە مۆسکۆ لە مانگی دیسێمبەری ساڵی ڕابردوودا، بەڕێز ئیدەن سەبارەت بەپەرۆشی تورکیا لەسەر ڕووداوەکانی کوردستانی ئێران، بیرخەرەوەیەکی دابوو بە«و. م. مۆلۆتۆڤ.» لەو بیرخەرەوەیەدا گوتراوە، دەوڵەتی تورکیا سەبارەت بەبزووتنەوەی کورد لە ئێران، دوو جار باڵوێزی دەوڵەتی ئینگلیستانی لە تورکیا هۆشیار کردووەتەوە. بەتایبەتی لەسەر ئەوەی کە کوردەکان بەنیازن دەوڵەتێکی سەربەخۆی کورد پێک بێنن، دەستدرێژی دەکەنە سەر خاکی تورکیا. گوایە هێزەکانی لەشکری سوور کە لە ئێران جێگرن، یارمەتیی کوردە ڕاپەڕیوەکان دەدەن و ئەو کارە بووەتە هۆی ئاژاوە لە ناوچەکەدا. لەوە دەچێ هەواڵەکانی دەوڵەتی تورکیا زۆر گەورە کرابن. جگە لەوە، لە بیرخەرەوەی ئیدەندا ئاماژە بۆ نیگەرانیی تێکچوونی پێوەندییەکانی ڕووسیا و تورکیا و هەروەها لەگەڵ ئینگلیستانیش بەدوای ئەو ڕووداوەدا کراوە.

لە یادداشتی تورکیا بۆ ئینگلیستان هەروەها ئەوەش گوتراوە کە دەوڵەتی تورکیا ڕەنگە ناچار بێت سوپای خۆی بنێرێتە سەر سنوورەکانی. هەر لەوکاتەشدا بەڕێز «ر. بولارد» لە زمانی باڵوێزی ئینگلیستانەوە لە ئێران، لە بیرخەرەوەیەکدا دەڵێ، یەکێک لەو هۆیانەی

١- یادداشتەکانی ڕۆژانەی ئا. ی. ویشینسکی بە ژمارە ٤٤ ڕۆژی ١٥ی یانواری ١٩٤٢. وەرگێڕاوی ئەفراسیاو هەورامی. گزینگی ژمارە ١٣، لاپەڕەی ٢٦.

کە شک و گومانی پێکهێناوە، سەفەری ژمارەیەک ڕێبەر و سەرۆک عەشیرەتی کوردە بۆ باکۆ.

وەزیری کاروباری دەرەوە لە وەڵامی بەڕێز ئیدەن بەڕێگای لەندەن و هەروەها بۆ بەڕێز «کریپسو» لە مۆسکۆ ئەوە دەستنیشان دەکات، کە تەنیا بەهۆی بیرخەرەوەی دەوڵەتی ئینگلیستان کە وتەکانی وەزیری دەرەوەی تورکیا دەگێڕێتەوە، ئێمە زانیومانە کوردەکان بەنیازن دەوڵەتی سەربەخۆی کورد پێک بێنن و هەروەها کوردەکان هێرش دەبەنە سەر خاکی تورکیا. لە وەڵامدانەوەکەی ئێمەدا هەروەها گوتراوە کە دامودەزگاکانی سۆڤیەت هیچ پێوەندییەکیان بەنیاز و کردەوەی کوردەکانەوە نییە. هێزە جێگیرکراوەکانی لەشکری سوور لە ئێران، نە تەنیا یارمەتی بەو کوردانە ناکات، بەڵکوو یارمەتی بەهیچ کوردێک بۆ ئاژاوەنانەوە ناکات. بەپێچەوانە بۆ چەککردنی کوردەکان هەنگاو هەڵدەگرێت و ئەو چەکانەش لەو ناوچانەوە بەدەست دێن کە لە هێزەکانی ئێمە دوورن.

– هێزەکانی سۆڤیەت هەوڵی زۆریان داوە و دەیدەن کە نەهێڵن هیچ پێکدادانێک لەنێوان کوردەکان و ئێرانییەکاندا ڕوو بدات. لە یادداشتی وەڵامدانەوەکەدا هەروەها گوتراوە و ئەمڕۆش دەکرێ بۆ بەڕێز ئەکتای و دەوڵەتی تورکیا دووپات بکرێتەوە، کە نابێ هیچ پەرۆش بن بەرامبەر بەوەی کە لەلایەن هێزەکانی سۆڤیەتەوە یارمەتی بەکوردەکانی ئازەربایجانی ئێران بۆ نانەوەی ئاژاوە لەوێ دەدرێت. سەرەڕای ئەوەش، هیچ بیانوویەک بۆ ناردنی هێزەکانی سوپای تورکیا بۆ سەر سنورەکانی تورکیا لەگەڵ ئێران لەلایەن دەوڵەتی تورکیاوە نییە. بەم چەشنە دەتوانین بڵێین کە هیچ هۆیەکیش نابینرێ کە ببێتە هۆی تێکچوونی پێوەندییەکانی ئێمە لەگەڵ تورکیادا.

بەڵام سەبارەت بەچوونی ژمارەیەک لە ڕێبەرانی کورد بۆ شاری باکۆ کە بەڕێز ئیدەن لە بیرخەرەوەی خۆیدا باسی لێ کردووە، دەبێ بگوترێ کە ئەم دیدارە تەنیا لایەنی فەرهەنگیی هەبووە و بەمەبەستی سیاسی ئەنجامی نەگرتووە.

ئەمە کورتەی یادداشتی ئاڵوگۆڕکراوی نێوان بەڕێزان ئیدەن و مۆلۆتۆڤ لەسەر کێشەی کورد بوو، کە بەڕێز ئەکتای دەیەوێت ئاگاداری بێت و بەدەوڵەتی خۆی ڕابگەیەنێت[2].

کۆمیساریای گەلیی کاروباری دەرەوە ٢٠ی ژانویەی ١٩٤٢

٢- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ. وەرگێڕاوی ئەفراسیاو هەورامی، گزینگی ژمارە ١٣، لاپەڕەی ٢٦- ٢٧.

جیا لەوە، باڵوێزی بریتانیاش لە سۆڤیەت پەرۆشی خۆی و دەوڵەتی تورکیای لە ئاست بزووتنەوەی گەلی کورد بەباڵوێزی سۆڤیەت ڕادەگەیەنێ و لەم بارەیەوە ئیدیەن لە نامەیەکدا بۆ مۆلۆتۆف دەنووسێ:

نیگەرانیی تورکیا لەسەر ڕووداوەکانی کوردستانی ئێران

ڕۆژی دووی دیسێمبەر، وەزیری دەرەوەی تورکیا لە نامەیەکی سکاڵاکەرانەدا، کە بۆ باڵوێزخانەی خاوەنشکۆی ناردووە، دەربارەی مەبەستی کوردان بۆ پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆ شکایەتی کردووە و دەڵێ هێزە داگیرکەرەکان لە ئێران یارمەتیی کوردان دەدەن و ئەوانیش دەستدرێژی بۆ سەر خاکی تورکیا دەکەن.

پێنجی دیسێمبەر سکرتێری گشتیی وەزارەتی دەرەوەی تورکیا، سەبارەت بەو مەسەلەیە بەشێوەیەکی زۆر توند ڕایگەیاند کە دەوڵەتی تورکیا لەوانەیە ناچاربێت سوپای خۆی بۆ سەر سنووری تورکیا ڕاگوێزێت.

بەڕێز «ر. بولارد» گوتی کە لەگەڵ هاوتای سۆڤیەتیی خۆی قسەی کردووە و پێشنیازی پێ کردووە کە لەم بارەیەدا هاوتای تورکیی خاترجەم بکات. بەڕای بەڕێز. ر. بولارد یەکێک لە هۆیەکانی دڕدۆنگی دەتوانێ دیداری تەبلیغاتیی ڕێبەرانی کورد و سەرۆک عەشرەکانی دیکەی کورد لە باکۆ بێ کە لەلایەن ئۆرگانەکانی سۆڤیەت وەڕێخراوە باڵوێزی سۆڤیەت ڕایگەیاند کە ئەو چاوپێکەوتنانە تەنیا لایەنی فەرهەنگییان هەبووە بەڵام ڕایگەیاند پێشتر لەو بارەیەدا هیچ ئاگادارییەکی پێ نەگەیشتووە.

یازدەی دیسێمبەر، دەوڵەتی تورکیا بەناردنی دووهەمین نامەی سکاڵای خۆی سەبارەت بەچالاکیی کوردەکان ڕایگەیاند کە لەلایەن هێزە داگیرکەرەکانی سۆڤیەتەوە پشتیان دەگیرێ، پێوەندیی تورکیا و تاران تێکچووە و بارودۆخێکی نائارامی پڕ لەمەترسیی پێکهێناوە.

هەرچەند ڕاپۆرتەکانی دەوڵەتی تورکیا لەو بارەیەدا زۆری تێچاندنە، بەڵام مەترسییەکی واقیعیش بەرچاو دەکەوێ و ڕەنگە ئەو ڕووداوە ببێتە هۆی تێکچوونی پێوەندیی تورکیا و ڕووسیا و هەروەها ئێمەش. لەبەر ئەوە بەقازانج دەبێ کە ئەگەر دەوڵەتی سۆڤیەت کارێک بکات کە دەوڵەتی

تورکیا خەیاڵی ئاسودە بێ. بەبۆچوونی «ر. بولارد» گرفتی مەزن لەو بارەیەدا ئەوەیە کە سیاسەتی سۆڤیەت لە ناوچەی داگیرکراودا لەلایەن چەند ئۆرگانێکەوە پیادە دەکرێ کە باڵوێزی سۆڤیەت لە تاران تەئسیرێکی کەمی لەسەریان هەیە[٣].

مۆلۆتۆف لە وەڵامی ئیدەندا بۆ کریپس دەنووسێ:

- سەبارەت بەنامەی «نیگەرانیی تورکیا لەسەر ڕووداوەکانی کوردستانی ئێران» کە لەلایەن «ئیدەن»ەوە لە ٢٠ی دیسێمبەری ١٩٤١دراوە، دەکرێ بەم جۆرەی خوارەوە ڕاگەیێنرێ:

تەنیا لە نامەی باسکراودا کە نووسراوەکانی وەزارەتی دەرەوەی تورکیای کردووەتە بەڵگە، لێمان ڕوون بووەوە کە کوردەکان دەیانەوێ دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردی دامەزرێنن و هەروەها سەبارەت بەوە کە کوردەکان دەستدرێژی دەکەنە سەر خاکی تورکیا. لەو بارەیەوە پێویست بەبیرخستنەوەیە کە لەو بەشەی خاکی ئێران کە هێزەکانی سۆڤیەت تێیدا جێگیرن، پێشهاتی ئەوتۆ ڕاست نین و بەتێکڕایی لە مەبەست و ئاکاری یادکراوی کوردەکان، ئۆرگانەکانی سۆڤیەت هیچ پێوەندییەکیان بەئەوانەوە نییە.

سەبارەت بەهاتوهاواری نێوان هۆزە کوردەکان کە گوایە لەلایەن لەشکری سووری جێگیر لە ئێران وەڕێخراوە و لە نامەی یادکراودا هاتووە، هیچ چەشنە ئاگادارییەکمان نییە. بەپێچەوانەی نامەکەی‌تری تورکیا کە پشتی پێدەبەسترێ، سوپای سۆڤیەتی جێگیر لە ئێران نە تەنیا بەوان و هیچ کوردێکی دیکە لە پێکهێنانی ناهێمنی یارمەتی ناکات بەڵکوو بەپێچەوانەوە، ئاکارێک ڕەچاو دەکا کە چەک لە کوردەکان وەربگیرێتەوە. دیارە چەکەکانیش لە ناوچەیەکەوە دێن کە هێزەکانی سۆڤیەتی لێ جێگیر نین.

یەکەکانی سوپای سۆڤیەت کە ڕەوانەی باکوری ئێران کراون، هەر زۆر زوو

٣- نامەی ئیدەن لە ٢٠/١٢/١٩٤١. ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ. وەرگێر ئەفراسیاو هەورامی. گزینگی ژمارە ١١، لاپەڕەی ٢٤.

بۆ پێشگیری لە پێکهەڵپڕژانی نێوان کورد و ئێرانییەکان گەلێک هەنگاویان هەڵگرتووە و تا ئێستا هیچ چەشنە کێشە و پێکدادانێک نەبینراوە، لە نێو کوردەکاندا لەو شوێنانەی کە هێزەکانی سۆڤیەتی تێدا جێگیرن.

پێویستە بیرتان بێنینەوە کە دەوڵەتی ئێران لە ئاکار و کرداری سوپای سۆڤیەت لە ئاست کوردەکاندا، هیچ چەشنە ناڕەزایەتییەکی دەرنەبڕیوە و لەوبارەیەوە هیچ بیرو بۆچوونێکی بەباڵوێزی سۆڤیەت لە ئێران ڕانەگەیاندووە. لەم پێوەندییەدا، تەنیا دەتوانین ئەوە بڵێین کە بەگوێرەی ڕاپۆرتی باڵوێزی ئێمە لە ئێران، یازدەی دیسێمبەری ئەمساڵ سەرۆک وەزیری ئێران بەڕێز «فروغی» لە کن باڵوێزی سۆڤیەت، باڵوێزی بریتانیای ئاگادار کردبۆوە کە ئینگلیزەکان پشتیوانییان لە کوردەکان کردووە و لە هێندێک ناوچەدا دژی ئێرانییەکان هانیان داون.

کەوابوو دەوڵەتی تورکیا ناتوانێ هیچ هۆیەکی بۆ نیگەرانی خۆی لەو ڕووەوە هەبێ کە گوایە کوردەکانی ئازەربایجانی ئێران لەلایەن هێزەکانی سۆڤیەتەوە بۆ پێکهێنانی ناهێمنی هان دەدرێن و بۆ ئەم مەبەستە پاڵیان پێوە دەنرێ، لەبەر ئەوە تورکیا هیچ بەڵگەیەکی نییە بۆ ناردنی هێزەکانی خۆی بۆ سەر سنووری خۆی لەگەڵ ئێران. لەگەڵ ئەوەشدا وا دەردەکەوێ کە هیچ بەڵگەیەک کە ببێتە هۆی تێکچوونی پێوەندیمان لەگەڵ تورکان لە ئارادا نییە.

بەڵام ئەوەی چاوپێکەوتنی چەند کەسایەتییەکی کورد لە باکۆ بگرێتەوە، ئەو سەفەرە تەنیا لایەنی فەرهەنگیی هەبووە و بۆ هیچ جۆرە مەبەستێکی سیاسی نەکراوە. قسەکانی بولارد کە پێی وایە سیاسەتی سۆڤیەت لەو ناوچانەی کە هێزەکانی سۆڤیەت تیاندا جێگیرن گوایە لەلایەن ئۆرگانێکەوە دادەڕێژرێ کە باڵوێزی ئێمە کارتێکەریی کەمی لەسەر هەیە، بەتەواوی بێجێیە.

هەمووی ئەم وتانەی سەرەوە دەتوانن ببنە سەرینی خاترجەمی دەوڵەتی تورکیا ئەگەر پێویست بێ، بەڵام جێی خۆیەتی لەوبارەیەوە دەستنیشان

بکرێ کە تا ئێستا نە دەوڵەتی تورکیا و نە دەوڵەتی ئێران سەبارەت بەو مەسەلەیە کە لە نامەی بەڕێز «ئیدەن»دا هاتووە، دەوڵەتی سۆڤیەتیان ئاگادار نەکردووەتەوە.

مۆسکۆ، ٢٨ی دیسێمبەری ١٩٤١(٤)

کۆمەڵەی ژ. ک پێوەندی و نزیکایەتیی بەهیچکام لە دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستانەوە نەبووە و هەموو داگیرکەرانی کوردستانی بەچاوێک تەماشا کردووە و ویستوویەتی بەتێکخستنەوەی هەموو پارچە لێکدابڕاوەکانی کوردستان و ئازادکردنی نەتەوەی کوردی ژێردەست، دەوڵەتی گەورەی کوردستان دامەزرێنێ. کۆمەڵە بۆ گەیشتن بەو ئامانجەی سنووری دەستکردی بەزاندووە و لە سلێمانی و هەولێر ئیدارەی مەحەلیی دامەزراندووە و لەگەڵ کۆمەڵەی «هیوا» یەکی گرتووە. لە مانگی ئوتی ساڵی ١٩٤٤دا، عەبدولڕەحمانی زەبیحی، مامۆستا هەژار و قاسمی قادری قازی ناردووەتە گوندی (دزە). لە نزیک ئەو گوندە و لە ڕەشماڵی شێخ عوبەیدوڵڵای زینوێ لە بناری چیای داڵانپەر زنجیرە کۆبوونەوەیەکی لەگەڵ نوێنەرانی حیزبی هیوا بەناوەکانی شێخ عوبەیدوڵڵای زینوێ و سەید عەزیزی شەمزینی ڕێکخستووە بۆ پێکهێنانی بەرەیەکی نەتەوەیی و ئەوانە پێکەوە پرۆگرامی خەباتی هاوبەشیای داڕشتووە(٥).

جێگەی سەرنجە، کۆمەڵە بۆ گەیشتن بەو ئاواتانە ڕێگای ئاشتیخوازانەی گرتووەتەبەر و بەپێی ئەو سیاسەتە تاکتیک و پلانی خەباتی خۆی داڕشتووە و بەپێچەوانەی بزووتنەوەکانی پێشووی کوردستان پشتی بەچەک و شەڕی چەکدارانە نەبەستووە.

مەلا قادری مودەڕیسی یەکێک لە ئەندامانی هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵە لە لاپەڕەی ١٢ی نامیلکەی سەید محەمەدی سەمەدیدا بەناوی «ژێکاف چبوو؟ چی دەویست؟ وە چی لێ بەسەرهات؟» دەبارەی هەڵوێستی ئاشتیخوازانە و نەرم نیانی کۆمەڵە و دەست نەبردنی بۆ چەک لە بەرامبەر داگیرکەرانی کوردستاندا، دەڵێ:

١- «بناغەدانەرانی ژێ. کاف لە ڕووی تەجرەبە و ڕووداوە مێژووییەکان بۆیان دەرکەوتووە کە دەست بردن بۆ چەک غەیرە چارەڕەشی و بەدبەختی بۆ

٤- نامەی ئیدەن لە ١٩٤١/١٢/٢٠. ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ. وەرگێر ئەفراسیاو هەورامی. گزینگی ژمارە ١١، لاپەڕەی ٢٤.

٥- چێشتی مجێور، لاپەڕەی ٦٤-٦٥، نووسینی مامۆستا هەژاری موکریانی.

گەلی کورد هیچ بەرهەمێکی دیکەی نییە، یانی دیتن بەچاو و بوون لە تاریخدا ئەو مەسەلەیەی پێ سەلماندبوون نە ترسەنۆکی.»

هەیئەتی ناوەندی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان لە چەند ژمارەی نیشتماندا بەتوندی دژی داگیرکەرانی کوردستان هەڵوێستی گرتووە و ئاماژەی بەکردەوەی ناڕەوا و زاڵمانەی ئەوان لە ئاست نەتەوەی کورد کردووە و هۆشیاری کردوونەتەوە، کە دەست لە ویستی پاوانخوازانەی خۆیان لە کوردستان هەڵگرن. گۆڤاری نیشتمان لە لاپەڕەکانی ٣٠-٣٣ی ژمارە ٣-٤یدا لەژێر سەردێڕی تاران- ئەنقەرەدا دەڵێ:

«بێگومان هەموو کوردێک ناوی ئەم دوو شاربازێڕانەی بیستووە، بەڵام هێزێکی ئەم دوو ناوە ئەیکەنە سەر بیر و ڕەوانی نیشتمانپەروەرانی کورد گەلێک دەگەڵ ئەم هەستە فەرقی هەیە کە کوردە (ماڵ و مقام) دۆستەکان بۆیان پەیدا ئەبێ لە کاتێکا کە لەم دوو شاربازێڕەی ئێران و تورکیا ئەدوێن. چونکوو هەموو کوردێکی دڵسۆز و تێگەیشتوو ئەزانێ کە لەم دوو شارە زلەدا چلۆن چارەنوسی نەتەوەی بێکەس و کەس بێگانەی کورد وەکو تۆپی پێ (فوتبۆڵ)، یاریی پێ ئەکرێت و.....

چاک نییە تێ بگەن کوردێکی زنجیر پچڕێنەر کە چەند هەزار ساڵە زمانی خۆی ڕاگرتووە و زۆر کەم زمانی بێگانە تێیدا نفووزی کردووە بەتەنگەتاو کردنی ئەوان دەستی لێ هەڵناگری و زمانەکەی نابێتە تورکی یا فارسی ئەگەر بەدزییش بێت لەبن کێوانیشدا بێت گۆوار و ڕۆژنامەی خۆیان دەردەهێنن.»

عەبدولڕەحمانی زەبیحی ئەندامی هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە و لێپرسراوی ئیدارەخانەی گۆڤاری نیشتمان بەنازناوی «ع. بیژەن» لە وتاری «کوردستان قووت نادرێ»، لە لاپەڕەی ١ی نیشتمانی ژمارە ٨،٧ و ٩دا نووسیویەتی:

«... کوردن هیچ تێ ناگەن چەند پیاوێکی زرینگ، هێندێک ماڵ و دراو دەگەڵ وەعدەییێکی درۆ بۆ فریودانی گەورەکانیان بەسە گەنجەکانیش بەزۆری ئەم گاورانە دادەمرکێن» ئەو ڕستەیە بیر و خەیاڵی دەوڵەتانی تورکیا، ئێران و عێراقە کە چەندین ساڵە وەک زەروو بەکوردستانەوە نووساون، خوێنی دەمژن و بێهێزی دەکەن، بەڵێ خوێنخۆری پەردەییێکی

ئەستووری ئەستوور لەنێوان عەقڵ و مێشکدا پەیدا دەکا و دەبێتە هۆی تێنەگەیشتن و نەفامین؛ جا پیاوی نەفامیش ئارەزووی سەیری دێتە مێشکی و وەکوو هیتلەر دەکەوێتە خولیای جیهانگیری و شاهەنشاهی- ئیتر نازانێ ئەم هەموو دونیایە ناخرێتە دەست یەکێکەوە تا ئاغایەتیی بەسەردا بکات.

دەوڵەتانی تورکیا، ئێران و عێراقیش پیت و بەرەکەتی کوردستان زۆر لەمێژە چاوی سوور کردوون و خستوونیە خولیای قوتدانی ئەم وڵاتە گەورەیە کە نیزیکەی ٤٠٠،٠٠٠ کیلۆمەترەی چوارگۆش پانایی و نۆ (٩) ملیۆنی دانیشتووی هەیە بەڵام وشیاربوونەوەی کورد قامچییەکی زۆر توند بوو کە لە جەنگی ڕابردوودا لە دەمی ئەو دەوڵەتە ئیستعماری یانە درا و حاڵیی کردن: کورد هەتا هەتایە لە ژێردەستی ئەواندا نامێنێتەوە و بێگومان حەقی خۆی داوا دەکا-....» هەر لە نیشتمانی ژمارە ٨،٧ و ٩دا، ئەندامێکی کۆمەڵە بەنازناوی «ڕژدی- ٣٤» لە وتاری «ئاشتی»دا، کە لە لاپەڕەی ١٢ چاپ کراوە، دەنووسێ:

«... دوور نەچین ئەم کوردستانەی خۆمان کە سیاسەتی ئیستعمار خستوویەتە ژێر چەنگاڵی جەور و ستەمی دەوڵەتانی تورکیا، ئێران، عێراقی هیچ و پووچ؛ چاوی وردبینی دنیای متمدن گەوایە کە ماوەیێکی زۆر درێژە هیچ کامێک لەم حکوومەتانە نانی ڕەحمەتیان نەخواردوە و دایمن لە گۆشەییێکی کوردستاندا ئاگری شەڕ گڕی بۆ ئاسمان بەرز بۆتەوە و گەلێک زیانی ماڵی و گیانیی بەم دەوڵەتە نەگریسانە داوە، بۆچی؟ لەبەر ئەوەی کورد هەستی بەمەزلوومییەتی خۆی کردووە و دەیەوێت خۆ ڕزگار بکات.»

کۆمەڵەی ژ. ک کێشەی کوردی هەموو پارچەکانی کوردستانی بەمەسەلەیەکی نێونەتەوەیی زانیوە و زۆر جار لەسەر بەندەکانی ٦٢، ٦٣ و ٦٤ی پەیمانی سیڤەر پێی داگرتووە و داوای لە کۆمەڵی وڵاتە یەکگرتووەکان کردووە، کە مافی نەتەوەی کورد بەڕەسمی بناسن و ڕێگا بدەن کوردیش وەک نەتەوەکانیتری دنیا دەوڵەتی خۆی هەبێ. لە چوارچێوەی ئەم مەبەستەدا هەیئەتی ناوەندیی ژ. ک لە لاپەڕەی ٣٢ی نیشتمانی ژمارە ٣-٤یدا لە ژێر سەردێڕی تاران- ئەنقەرە دەڵێ:

«ئەمانە هەموو نەتیجەی خوار تێگەیشتن یا لەخۆ گۆڕینی کاربەدەستانی تاران- ئانکارایە کە تێناگەن یا خۆ باش نییە بزانن مەسەلەی کورد تا ساڵی ١٩١٩ بەمەسەلەیێکی (محەلی) جێگایی دەزانرا، بەڵام لەم ڕۆژەوە کە ژەنراڵ شەریف پاشای بەدرخانی لایحەی مەشهوری خۆی تەسلیمی کۆنفرانسی ئاشتی کرد و داوای میللیی کوردی خستە ئێسکی بەندەکانی ٦٢، ٦٣ و ٦٤ی پەیمانی «سیڤەر» ئیتر مەسەلەی کورد بۆتە پرسیارێکی (بین المللی) و وازی لێ ناهێنرێ.»

ڕێبەرایەتی ژ. ک لە درێژەی نووسینەکەیدا ڕادەگەیەنێ:

گۆیا مەسڵەحەت نییە چاوێک بەدەستوورەکەی ئەتلانتیک کە لە دڵ و دەروونی وەکوو ئاوی ئوقیانوسی ئاتلانتیک ساف و ڕوونی سەرۆک ڕوزڤێلت و میستەر چەرچیلەوە هاتۆتە سەر کاغەز و مارشاڵ ستالین پێشەوای دلێری سۆڤیەتستانیش تەسدیقی کردووە بخشێنن و حاڵی بن کە حەقی ژیان دراوە بەهەموو نەتەوەییێکی پچووکی گێتیی و کوردی دە ملیۆنی وا لەتوکوت نامێنێتەوە و حەقی خۆی داوا ئەکات.»

ئەندامێکی تری کۆمەڵە بەنازناوی «ع. مرۆ ٦٧» لە لاپەڕەی ٥ی نیشتمانی ژمارە ٩.٨.٧دا لە ژێر سەردێڕی مۆسکۆ واشنگتون لوندوندا دەنووسێ:

«ئەوە هاواری هەموو کوردانە بۆ ئەو سێ دەوڵەتە گەورانە کە بۆ ڕزگاری و خۆشبەختیی گێیتی بەشەڕ دین/ کوڕ و باب و برای خۆیان بەکوشت دەدەن تا کوڕ و باب و برای نەتەوە پچووکەکان پێک شاد و شوکر بن، زەوی کێڵدراو و پڕ حاسلی بەسووتاندن دەدەن و......

کوردیش کە یەکێک لە گەلانی بەشخوراو و زۆرلێکراوە لەسەر ئەو بڕیارە لە ئازادی و سەربەستی و ڕزگاریی خۆی دڵنیایە و دەهێندەی هەموو دنیا بەو بڕیارە دڵخۆشە و شانازیی پێوە دەکا: چونکە هیچ میللەتێ وا ژێرچەپۆکە و سووک و چرووک و بەشخوراو نەبووە.

دراوسێکانی ئێمە (تورک، عەرەب و فارس) ئێمەیان لەناو خۆیاندا بەشکردووە و بەچاوی دیلی و یەخسیری تەماشامان دەکەن- و هیچ چاکمان پێ ڕەوا نابین و لە هیچ خراپێک دەربارەمان خۆ ناپارێزن.

پێویستە (عەرەب، تورک و فارس)ەکان چاک بیر لە داوای میللی ئێمە (کوردان) بکەنەوە و چیدیکە خۆمان لێ گێل نەکەن و لێمان نەبنە (وشتری ناو پەمبۆ) دەستی ئێمە و داوێنی ئێوە! ئەی حکوومەتە گەورە و دادپەروەرەکانی گێیتی.»

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان و دەوڵەتی داگیرکەری ئێران

لەناو دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستاندا، ئێران دوژمنی هەرە سەرسەختی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بووە و بۆ لەناو بردنی کۆمەڵە و بزووتنەوەی کورد لەوبەشەی کوردستان ڕۆڵی سەرەکی و بەرچاوی گێڕاوە. هەرچەندە دوای داگیرکردنی ئێران لەلایەن دەوڵەتە هاوپەیمانەکانەوە لە ڕۆژی ٣ی خەرمانانی ١٣٢٠- ٢٥ی ئاگۆستی ١٩٤١دا، ڕەزا شا بۆ دوورگەی «موریس» دوور خرایەوە و کوڕەکەی «محەمەد ڕەزا» جێی گرتەوە و دەوڵەتی ئێران بەدنیای ڕاگەیاند، کە لە ئێراندا کۆتایی بەدیکتاتۆرییەت هاتووە و دیموکراتیی جێگیر بووە، بەڵام سیاسەتی شۆڤنیستی دەوڵەتی ئێران بەرامبەر نەتەوەی کورد و نەتەوە بندەستەکانی‌تر نەگۆڕا.

دوای ڕاکردنی سوپا و دەزگا پۆلیسیی و پاراستنەکانی دەوڵەتی ئێران لە مهاباد، شنۆ، نەغەدە، بۆکان، مەریوان، بانە، میاندوئاو و... حکوومەت زۆر بەپەلە پێوەندیی بەو ژمارە دەرەبەگ و کۆلکە مەلا کۆنەپەرستە کوردانەوە گرت، کە ئامادە بوون بۆ قازانجی خۆیان، بەرژەوەندی وڵات و نەتەوەکەیان پێشێل بکەن. حکوومەتی ئێران ئەو ژمارەیەی بەژەنراڵ «هوشمەند ئەفشار» فەرماندەی لەشکری چواری سوپای ئێران بەستەوە، کە ئەرکی پیلانگێڕیی و ئازاردان و تواندنەوەی کورد و کوردستانی پێ سپێردرابوو. شوێنی لەشکری چوار و ژەنراڵ هوشمەند ئەفشار لە سەقز بوو و کاربەدەستانی ئێران پتر لە سەقزەوە گوشاریان دەخستە سەر بەشی ڕزگارکروای کوردستان.

بەپێی ڕاپۆرتی ڕۆژی ٧ی ڕەزبەری ساڵی ١٣٢٣- ٢٩ی سێپتەمبەری ١٩٤٤ی کۆمەڵە کە لە پاشکۆی ئەم کتێبەدا هاتووە، هوشمەند ئەفشار لە سەقز دوو کوڕی سەیف اللەخان و برازایەکی حاجی ئەمینی توجاری گرتووە. کۆمەڵە لە نامەی ڕۆژی ١٤ی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٣- ٥ی دیسێمبەری ١٩٤٤یدا ئاماژە بۆ نامەی ژمارە ٣٤١ی هەیئەتی ناوەندی دەکات، کە دەڵێ:

«فەرماندەی قشونی ئێران سەرتیپ «هوشمەند ئەفشار» چووەتە سەردەشت. لەو بابەتەوە خەڵکی سەردەشت زۆر بەپەرۆشن، چونکە سوپای ئێران پێ لە هەر جێیەک دەنێ، بۆ پێشاندانی هێز و داسەپاندنی

دەسەڵاتی، ژمارەیەک دەگرێ و زیندانی دەکات. ئێستا لەناو ئەوانەی کە لە سەردەشت گیراون، سێ کەسیان ئەندامی ئێمەن. یەکێک لە گیراوەکان خەڵکی مهابادە، کە پێی گوتراوە: بۆ ئەوەی نەوتی ئێران بدەن بەسۆڤیەت دژی کابینە قسە دەکەن و ئێمەش بەو تاوانە ئێوە دەگرین.»

لە ڕاپۆرتی ٢٨- ٣٠ یانواری کۆمیساڕۆڤ دەردەکەوێ «ڕەحمانی غەنی پور» و ٢٠ کەسی‌تر لە سەردەشت بەتاوانی لایەنگرییکردن لە ژ. ک گیراون و ماڵەکانیان لێ زەوت کراوە. هەروەها ڕاپۆرتی کۆمەڵە بۆ مۆلۆتۆڤ وەزیری دەرەوەی سۆڤیەت ئەمە ئاشکرا دەکات کە لە مانگی سێپتەمبەری ١٩٤٣دا سێ ئەندامی ژ. ک بەدەست سەرۆک عەشیرەتەکانی سەر بەڕژێم لە مهاباد گیراون، بەڵام بەهۆی هەوڵی ئەندامانی کۆمەڵە گیراوەکان دوای دوو کاتژمێر ئازاد کراون. کۆمەڵە هەروەها لە ڕاپۆرتی خۆیدا بۆ مۆلۆتۆڤ دەڵێ:

ئێمە هەرچەندە ئەسڵی نهێنیکاریمان لەبەر چاو دەگرت، بەو حاڵەش بەهۆی هەوڵ و تێکۆشانی مەئمورە حکوومەتییەکانی ئێران لە ڕۆژی ٧ی مای ساڵی ١٩٤١- ١٧ی گوڵانی ١٣٢٠، شەش کەس گیران و لە زیندانی شارەبانیی مهاباد زیندانی کران. لەناو گیراوەکاندا سێ کەسیان ئەندامی حیزبی ئێمە بوون. مەئمورە حکوومەتییەکان، ماڵی گیراوەکانیان پشکنی، بەڵام هیچ بەڵگەیەکیان دەست نەکەوت. سەرەڕای ئەوەش، حکوومەت تا هاتنی لەشکری سووری پاڵەوانی سۆڤیەت، ئەوانی لە زیندانەکانی مهاباد و ورمێدا ڕاگرت و دوای هاتنی لەشکری سوور لەگەڵ زیندانییەکانی‌تر ئازاد کران[١].

دەوڵەتی ئێران جیا لە بەربەرەکانیی چەکدارانەی دژی کۆمەڵەی ژێکاف و هاندانی دەرەبەگە کوردەکان دژی ئەو ڕێکخراوەیە، لە ڕێگای ڕۆژنامە و دەزگاکانی ڕاگەیاندنی بەناو ئازادیشدا بەربەرەکانیی ژێکافی کردووە و تەنانەت بەبێ ئەوەی کە گەلی کورد نوێنەر بۆ خولی ١٤ی پەرلەمانی ئێران هەڵبژێرێ، کاربەدەستانی ئێران بۆخۆیان کەسێکیان بەناوی «حەبیبی موحیب» کردووەتە نوێنەری کوردان لە پەرلەمانی ئێراندا. هەیئەتی ناوەندیی ژێکاف بەناوی دانیشتووانی کوردستانەوە، داوای لە پەرلەمانی ئێران

١- مێژووی ئەو گیراوانە دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان.

کردووە کە نوێنەرایەتیی حەبیبی موحیب پەسەند نەکات و ڕایگەیاندووە، گەلی کورد حەبیبی موحیبی هەڵنەبژاردووە و ئەو لەلایەن ئەفسەرانی سوپای ئێرانەوە بەفرۆفێڵ کراوەتە نوێنەری گەلی کوردستان. ڕۆژنامەی «کەیهان»ی ڕۆژی ١٩٤٥/٧/٢١ بەشێکی لە نامەی کۆمەڵە چاپکردووە و ئینجا فرمێسکی تمساحی بۆ کورد هەڵڕشتوە و دژی داوا ڕەواکانی نەتەوەی کورد لە وەڵامی ژێکافدا نووسیویەتی:

«لەوانەیە بەشی نەخوێندەواری کورد نەزانن واتای «سەربەخۆیی» چییە. لە سەردەمی ئێستادا کاتێک تەنانەت گەلانی گەورە و فرە نەتەوە هەوڵی یەکگرتن ئەدەن و پشتی یەکتر دەگرن، داخوا دەکرێ باوەڕ بەو شتە بکرێت کە ژمارەیەک خەڵک لە هۆزە ڕەسەنەکانی ئێران دەیانەوێ جیابنەوە. باشە ئەوانە بۆ کوێ دەچن؟ ئەگەر ئێستا نەتەوەی پازدە ملیۆنی ئێران لەچاو دەوڵەتە زلهێزەکانی جیهان دەورێکی بچووک دەبینێت، ئەگەر بێت و ئەو هۆز و خێڵانە جیابنەوە چییان پێ دەکرێ؟ کوا «بوخارا» و «خوارەزم»، «گەنجە» و «تیفلیس»، «کوردستانی تورکیا» و «بلوچستانی ئینگلیز» کە لە ئێران جیابوونەوە، چییان بەسەر هات؟ کەیهان ئینجا هەڵدەکوتێتە سەر ژ. ک و دەڵێ: کۆمیتەیەکی وا (ژ. ک) کە بەو چەشنە باسی دەکەن لە کوردستاندا وجوودی نییە و ئەگەر وجوودی هەبێ، ئەندامانی تەنیا چەند بەکرێگیراوێکی وڵاتانی دەرەوەن[٢].»

کۆنسوڵی سۆڤیەت لە ورمێ لە نامەیەکدا بەئیمزای «هاشمۆڤ» و «عەلی ئەکبەرۆڤ» دەربارەی پیلانگێڕیی دەوڵەتی ئێران سەبارەت بەکۆمەڵەی ژ. ک و بڵاوکردنەوەی تۆوی دووبەرەکی لەناو ئەندامانی ئەو ڕێکخراوەیەدا و تەنانەت جیاکردنەوەی مهاباد ناوەندی ڕێبەرایەتی کۆمەڵەی ژ. ک لە پارێزگای ورمێ و خستنێ سەر پارێزگای سنە و ئیدراەکردنی ڕاستەوخۆی لە تارانەوە دەنووسێ:

«دەسەڵاتدارییەتی ئێران لەهەموو لایەکەوە هەوڵ دەدات پارتی ژێکاف لە ناوەوە تێک بدات. بەکڕینی ژمارەیەک سەرۆک عەشیرەت و دەرەبەگی

٢- بەشێک لە ڕاپۆرتی نێرراو لە ئێرانەوە بۆ «گ.م. دیمیترۆڤ» لە ١٢ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥. لە ئەرشیڤی ناوەندی هەڵگرتن و لێکۆڵینەوەی بەڵگەنامە مێژووییەکانی سەردەم، ف ١٧/ ئۆ ١٢٨/ د ٤٤/ ل ٧٢-٧٩.

کورد دەیەوێ جیاوازی بخاتە نێوان ڕیزەکانی پارتی ژێکافەوە. هێندێک جار ئەو سیاسەتەیان بۆ چووەتە سەر، بۆ نموونە ئەوانە دوژمنایەتییان خستووەتە نێوان ڕەشید بەگ و نوری بەگ و هەروەها نێوان ڕەشید بەگ و تەمەرخان و قەرەنی ئاغای مامەش و قازی محەمەد و..... هەروەها کێشە لەسەر زەوی و زار و دەست بەسەرداگرتن یاخود فرۆشتنی قەند و شەکر لەناو سەرۆکە کوردەکاندا دەبینرێ. وەک ڕامانگەیاند دەسەڵاتدارییەتی ئێران چارەسەرکردنی کێشەی کورد تەنیا لە چەککردنی کورداندا دەبینێ. چونکە مهاباد ناوەندی سیاسیی کوردانە و لەوێ باس لە کێشەی سەربەخۆیی کوردستان و چارەسەر کردنی دەکرێ، دەسەڵاتدارانی ئێران بایەخێکی زۆر دەدەن بەو شارە.

دەسەڵاتدارانی ئێران کە هیوایان بەجێ پێ قایمکردنی خۆیان لە مهاباد نەماوە، هەروەها نەیانتوانیوە سوپای ئێران بنێرنەوە ئەو شوێنە، هەوڵ دەدەن مهاباد لە پارێزگای چوارەم (ئازەربایجانی ڕۆژئاوا) جیا بکەنەوە بیکەنە ناوچەیەکی تایبەت سەر بەسنە، بەڵام ڕاستەوخۆ لە تارانەوە سەرپەرشتیی بکەن. مەبەستی دەسەڵاتدارانی ئێران لەم کردەوەیە، ئەوەیە کە ئەم ناوەندە سیاسییەی کوردان لەژێر کارگەرییەتی سۆڤیەت بخرێتە ژێردەسەڵاتی خۆیان. زۆربەی کوردەکان دژی ئەم گۆڕانکارییەن. کاربەدەستانی ئێران بۆ جێبەجێکردنی ئەو پیلانە بەبەردەوامی پێوەندی بەپیاوە ناسراوەکانی کورد دەگرن تا لەگەڵ لکاندنی مهاباد بەسنەوە هاودەنگی بکەن. دەسەڵاتدارییەتی ئێران تا ئێستا توانیویەتی بەڵێنیی ژمارەیەک سەرکردەی کوردی وەک: قەرەنی ئاغای مامەش، عەلی ئاغای ئەمیر ئەسعەد، غەفوری مەحموودیان، عەولاغا و عەلی ئاغای مەنگوڕ و ژمارەیەکی تر بەدەست بێنێ. دەسەڵاتدارانی ئێران هەروەها ئاماژەیان بەناوی قازی محەمەد، عومەرخانی شەریفی، نوری بەگ، تەمەر خان و... هتد کردووە و ئەوانە بەهەڵگیرسێنەری بزووتنەوەی جیاوازیخوازانە و یاخیبوون و یاخیکردنی کوردان لە دەوڵەتی ئێران تاوانبار دەکەن[٣].»

٣- ڕاپۆرتی کۆنسوڵی سۆڤیەت لە ورمێ، لە ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ، ئۆ ٣٠/ د ٣٢٧/ پ ٣٦٩/ ل ٥١- ٥٤.

دەوڵەتی ئێران بۆ ڕاکێشانی دەرەبەگەکانی کوردستان بۆ لای خۆی قەند و شەکر و پارەی مانگانەیان دەداتێ و ئەوانیش ئەرکی سیخوڕی و زەبر لێدانی بزووتنەوەی کورد و کۆمەڵەی ژێکافیان لە ئەستۆ گرتووە. بەپێی بەڵگەنامەکانی ژ. ک، ئەوانەی لەو خیانەتەدا دەستی باڵایان هەبووە لە کوردستاندا و بەچەشنی ناوەندێک لەنێوان ڕژێم و ئەو ژمارە دەرەبەگە خۆفرۆشانەدا هەڵسووڕاون، بریتی بوون لە: «قەرەنی ئاغای مامەش» و «ئەمیر ئەسعەد» (عەلی ئاغای دێبوکری) لە مهاباد و دەوروبەری، «مەحموود خانی کانی سانان» لە ناوچەی مەریوان و «بابەکری سەلیم ئاغای پشدەر» لە باشووری کوردستان، کە لە ژێر فەرمانی ئەفسەرە ئینگلیزەکانی جێگیر لە باشووری کوردستاندا دوای خیانەتی گەورە بەبزووتنەوەی شێخ مەحموود، هەوڵی شکانی بزووتنەوەی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی دەدا. ڕۆژنامەی «باختر» لە ژمارەی ڕۆژی ١٩٤٥/٧/٢٥یدا دەربارەی کردەوەی مەحموودخانی کانی سانان لە هەرێمی بانە دەنوسێ:

«لە کوردستانەوە هەواڵی ناخۆش و دڵتەزێن دەگات، بەڵام ناگەنە گوێی نوێنەرانی پەرلەمان. کار گەشتووەتە ئەو جێیەی کە تاقمەکانی مەحموودی کانی سانان شمشێریان لە ڕووی براکانیاندا هەڵکێشاوە و سوپای شاهەنشاهیش تۆپ و تفەنگی دژی خەڵکی بێ تاوان بەکار هێناوە. ئەم ڕووداوە دوای ئەو هەراوهوریایە بەڕێوە چووە، کە حیزبی ژێکاف دروشمی سەربەخۆیی کوردستانی هەڵگرتووە و هەروەها داسەپاندنی حەبیبی موحیب بەنوێنەرایەتیی پەرلەمان، کوردەکانی زۆر ناڕازی و بەپەرۆش کردووە[٤].»

دوای ئەم شانۆگەرییانە، سوپای ئێران بەر لەوەی کە ناوچەی موکریان بگرێتەوە، گوشارێکی زۆر دەباتە سەر ناوچەکانی مەریوان و بانە و بۆ ئەم مەبەستەش جیا لە هێزە پرچەکەکانی سوپا بەسەرۆکایەتیی سەرتیپ هوشمەند ئەفشار لە عەشیرەتەکانی سەر بەمەحموود خانی کانی سازان، تیلەکۆ، کلباخی و فەیزوڵلابەگی دەوری سەقز یارمەتی وەردەگرێ. هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە لە ڕاپۆرتی خوارەوەدا کە لە پاشکۆی ئەم کتێبەدا چاپکراوە، بۆ حەسەنۆڤ سەرکۆنسوڵی سۆڤیەت لە شاری تەورێز لەم بارەیەوە دەنووسێ:

٤- بەشێک لە ڕاپۆرتی نێردراو لە ئێرانەوە بۆ «گ.م. دیمیترۆڤ» سکرتێری کۆمیتەی ناوەندی حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت لە ١٢ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥دا. لە ئەرشیڤی ناوەندی هەڵگرتن و لێکۆڵینەوەی بەڵگەنامە مێژووییەکانی سەردەم، ف ١٧/ ئو ١٢٨/ د ٤٤/ ل ٧٢-٧٩.

کۆمەڵەی ژ. ک
ئیدارەی ناوەندی
بەرواری ٧ ڕەزبەری ١٣٢٣- ٢٩ سێپتەمبەر ١٩٤٤
بژی کورد و کوردستانی گەورە!
بۆ بەڕێز سەرکۆنسوڵی یەکێتیی سۆڤیەت لە شاری تەورێز

بە حورمەتەوە ڕادەگەیەنم، چەند ڕۆژ پێش قشونی ئێران ویستی بچێ بۆ «مەریوان» ، کە «حەمە ڕەشید خان» پێشی پێ گرت. دوای ئەم ڕووداوە، ژەنراڵ «هوشمەند ئەفشار» هاتە مهاباد و ویستی قشونی ئێران بگەڕێنێتەوە ئەو شارە و مهاباد وەسەر «سەقز» بخات.

سەرتیپ هوشمەند ئەفشار، «مەحموود خانی کانی سانان»ی دژی حەمە ڕەشیدخان هان داوە. مەحموود دوای تێکهەڵچوونێکی بچووک ڕایکرد.

ڕۆژی ٢٢ی سێپتەمبەر- ٣١ی خەرمانان، پۆلێکی مەزن لە سوپای ئێران لە سنەوە هاتوون و لە «سەقز» مۆڵ دراون. سەرۆک عەشیرەتەکانی «تیلەکۆ»یی، «کلباخی» و «فەیزوڵڵا بەگی»ی دەوری سەقز یارمەتییان بەسوپای ئێران کردووە. لە «ئەمیر ئەسعەد»یشیان یارمەتی ویستووە. ناوبراو بەڵێنی داوە، بەڵام تا ئێستا بۆ یارمەتیکردنیان نەچووە. قشونی ئێران و هێزەکانی عەشایریی بەرەو «مەریوان» دەچن و تانکی مۆدێرنیشیان پێیە.

لەناو کوردەکانی عێراقدا، عەشیرەتی جاف لەگەڵ شێخ «لەتیف»ی کوڕی شێخ مەحموودی ناسراو، کە چەند مانگە بە ١٥٠٠ سوارەوە لە «سەردەشت» جێیان گرتووە، لەگەڵ گروپێکی سەر بەعەشیرەتەکانی «گەورک» و «مەنگوڕ» بەهانای حەمە ڕەشید خانەوە چوون. لە ئاکامی تێکهەڵچوونێکی بچووکدا برازای حەمە ڕەشید خان بریندار بووە و حەمە ڕەشید خان لە مەریوان کشاوەتەوە و خۆی گەیاندووەتە «بانە.» لەوە دەچێ قشونی کۆکراوەی ئێران لە سەقزەوە بچێ شارەدێی بانەش داگیر بکات. لەبەر ئەوە حەمە ڕەشید خان بۆ ئێمەی نووسیوە و دەڵێ:

- «...... پولکونیک (سەرهەنگ) «سەلیم ئاتاکیشیۆڤ بەڵێنی پێ داوە، هەر کاتێک لەنێوان ناوبراو و سوپای ئێراندا شەڕ هەڵگیرسێ، دەوڵەتی سۆڤیەت یارمەتی بەحەمە ڕەشید خان دەکات یاخود پێش بەچوونی سوپای ئێران دەگرێ. بەڵگەی ئەو گوتنە لە کۆنسوڵی سۆڤیەت مەوجوودە.»

ئێستا حەمە ڕەشید خان داواتان لێ دەکات پێش بەهێرشی سوپای ئێران دژی ئەو بگرن، تا کوردەکان لە شوێنی ترەوە بەهانایەوە دەچن و یارمەتیی پێ دەگەیەنن. هەروەها ئیزن مەدەن سوپای ئێران دژی حەمە ڕەشید خان لە تانک کەڵک وەرگرێ. ئنیگلیزەکان لە عێراق، تفەنگ بەعەشیرەتە کوردەکان دەدەن و وێدەچێ دانی ئەو تفەنگانە بۆ شەڕ دژی عەرەبەکان بێ.

هەیئەتی ناوەندی ژ. ک

هەیئـەتی ناوەندی ژ. ک هەروەها فـۆتۆکـۆپیی دوو تێلگرافی ڕۆژی ۱۹٤٤/۹/۳۰ی حەمە ڕەشید خانی بانەی بۆ لێپرسراوانی سۆڤیەت ناردووە، کە حەمە ڕەشید خان پێشتر بۆ کۆتایی هێنان بەشەڕ و ئاژاوە لە ناوچەکانی بانە و مەریواندا بۆ کاربەدەستانی ئێرانی ناردبوون. ئەمەش دەقی تێلگرافەکانە کە وەک خۆی لە پاشکۆی کتێبەکەدا چاپ کراون:

تێلگرافی یەکەم

لە حەمە ڕەشید خانەوە بۆ تاران

بۆ خاوەن شکۆ شاهەنشا فەرماندەی گشتی هێزە چەکدارەکان، جەنابی سەرۆک وەزیر، سەرۆکی پەرلەمانی ئێران، وەزیری نێوخۆی وڵات، وەزیری داد (عـەدلیـە)، ئاغـای سـەید زیا تەباتەبایی، ئاغـای ئاسف نوێنەری پەرلەمان، ئاغای سەدری قازی نوێنەری پەرلەمان، ئاغای ئەسعەد نوێنەری پەرلەمان، ڕۆژنامەی ڕەعد و ڕۆژنامەی مەردانی کار.

دوای ئاراستەکردنی تێلگرافی ژمارە ۸۹۳۵ی مانگی سێپتەمبەر، کە هەڤاڵانم لە مەریوان دوورخستەوە، بۆ دەرکردنی «مەحموود خانی کانی سازان» لە مەریوان کە گەلێک زیانی بۆ حکوومەت و خەڵکی ناوچە هەیە، بۆ هێمن کردنەوەی ناوچە هەوڵم دا و بۆ بەجێگەیاندنی فەرمانی ئێوە هەڤاڵانم لە مەریوان دوورخستەوە.

لە ۲۲ی سێپتەمبەردا، کە تێلگرافی ئێوەم پێگەیشت، لەلایەن فەرماندەی لەشکری چوارەوە هەڤاڵانم و بنەماڵەکەم کەوتنەبەر ئاگری چەکەکانی لەشکری چوار و زیانێکی قورسیان پێگەیشت. فەرماندەی لەشکری چوار دەبوایە سەبر بکات، ئەگەر لە ماوەی دوو ڕۆژاندا هێزەکانم لە مەریوان دوور نەکردبایەوە، ئەوجا حەقی هەبوو دەست بۆ چەک بەرێ.

چونکە کردەوەی فەرماندەی لەشکری چوار لە مەریوان زیانی بۆ حکوومەت و خەڵک هەبووە، حکوومەت پێویستە لە کردەوەی ناوبراو بکۆڵێتەوە. فەرماندەی لەشکری چوار بەکردەوەی خۆی خەڵکی ئەو ناوچەیەی لە لوتف و مەرحەمەتی دەوڵەت سارد و نائومێد کردووە. خەڵک لەو نزیکانەدا تەواوی ناوچەکانی سەرسنوور بەجێدێڵن. لەبەر ئەوە، من بەسودی حکوومەت لە فەرماندەی لەشکری چوار شکایەت دەکەم. ئەو دەیەوێ خەڵکی ناوچەکە بەتەواوی لەناو بەرێ.

بە پشت بەستن بەکام یاسا جوتیارانی ناوچەی مەریوانیان تاڵان کرد و دەستیان بۆ ناموسیان درێژ کرد؟ ئەگەر دەوڵەت پێش بەکردەوەی خایینانەی فەرماندەی لەشکری چوار نەگرێ، ئەو ئاسایشی ناوچەکانی سەر سنوور دەخاتە مەترسییەوە و لە ئاگری خیانەتەکانی خۆیدا دەیانسوتێنێ.

محەمەد ڕەشید کوڕی قادر ۱۹٤٤/۹/۳۰

تێلگرافی دووهەم

لە حەمە ڕەشید خانەوە بۆ تاران

بۆ جەنابی سەرۆک وەزیری ئێران، وەزیری دارایی، سەرۆکی دارایی، دوکتۆر میلیسپو، ئاغای ئاسف نوێنەری پەرلەمان، ئەغای سەدری قازی نوێنەری پەرلەمان.

هەروەکوو دەزانن لەو ڕۆژەوە کە بەرپرسایەتیی ئاسایشی بانە لەلایەن حکوومەتەوە بەمن سپێردراوە، مووچەی مەئمورە حکوومەتیەکانیش دیاریی کراوە. من بەهەموو هێزەوە بۆ ڕاگرتنی ئاسایشی بانە هەڵسوڕاوم و لە هەمان کاتیشدا هاوفیکرییم لەگەڵ فەرماندەکانی حکوومەت کردووە. بەهۆی شکایەتی من لە فەرماندەی لەشکری چوار، لەلایەن ناوبراوەوە دژی خەڵکی بانە بەربەرەکانی سەری هەڵداوە:

١- شەش مانگە مووچەی مەئمورانی حکوومەت لە بانە نەدراوە.

٢- بانە مافی ۲۸ تن شەکر و چایی هەیە، کە تەنیا ۲۳ تنی دراوەتێ. پارەی ئەو ۲۳ تنە بەبەڵگەی ژمارە ۱۷۰ - ۲۱۱٦۷۵ دراوە بەبەڕێوەبەرایەتی ئیدارەی دارایی سەقز. پێنج تن شەکر و چا ماوەتەوە،

بەم بیانووە کە بازاڕی بانە پارەی نەداوە، ئەو پێنج تنەیان نەداونەتێ.

ئەو گوتنانە، ئەوە دەسەلمێنن کە مووچەخۆرەکانی بانە کەوتوونەتە بەر بێ لوتفی و ڕقەبەرایەتیی فەرماندەی لەشکری چوار. «ئەگەر حکوومەت بەچەشنی دانیشتووانی ئێران ناڕوانێتە خەڵکی بانە، بۆچی ئەوانی خستووەتە ژێردەستی فەرماندەی لەشکری چوار، کە ئەو بۆچوونەکانی خۆی بەسەر ئەو خەڵکەدا بسەپێنێ.» ئەگەر حکوومەت بەباشی نەڕوانێتە ئەو ناوچەیە، من بەرپرسایەتیی ئاسایشی ناوچەکە ناگرمە ئەستۆ.

محەمەد ڕەشید کوڕی قادر ١٩٤٤/٩/٣٠

عەبدولڕەحمانی زەبیحی لەو نامەیەی خوارەوەدا ئاماژە بەکردەوەکانی هوشمەند ئەفشار و نۆکەرایەتیی بابەکری سەلیم ئاغای پشدەر دەکات و لە بەرامبەر ئەواندا لە دەوڵەتی سۆڤیەتی دەوێ پشتی حەمە ڕەشید خانی بانە بگرن تا لەو جێیە پاشەکشەی پێ نەکرێ.

کۆمەڵەی ژ. ک

ئیدارەی ناوەندی

بەرواری ٧ی ڕەزبەری ١٣٢٣- ١٩٤٤/٩/٢٩

بژی کورد و کوردستانی گەورە

یەکێک لە کوردەکانی کوردستانی عێراق کە سەرۆکی عەشیرەتی پشدەرە بەناوی «بابەکری سەلیم ئاغا» بەویستی ئینگلیزەکان نامەیەکی بۆ «ئەمیر ئەسعەد» نووسیوە، کە پێش بەگەشەکردنی حیزبی ئێمە بگرێ.

سەرتیپ «هوشمەند ئەفشار» لە سەقز ئەو کەسانەی خوارەوەی بەتاوانی پێوەندی لەگەڵ «حەمە ڕەشید خان» زیندانی کردووە:

دوو کوڕی «سەیف الله خان» و برازایەکی. حاجی ئەمینی توجار.

سەرتیپ هوشمەند ئەفشار بۆ تواندنەوەی کوردان فەرمانی لە دەوڵەتی ئێران وەرگرتووە. سەرهەنگ «درەخشانی» پارێزەری ورمێ هاتووەتە مهاباد و شەو لە ماڵی دوکتۆر «ئەمین ئەفشار» ماوەتەوە.

لە کۆتایی ئەو نامەیەدا داوای گەیاندنی یارمەتیی ئێوە بەحەمە ڕەشید خان دەکەین.

مودیری بەشی ڕاگەیانەنی ژ. ک عەبدولڕەحمانی زەبیحی

یەکێکی تر لەوانەی دژایەتی کۆمەڵەی ژێکافی کردووە، «قولی خانی بوزچلو» خەڵکی سندوسی ناوچەی نەغەدە بووە، کە هاشمۆف لە ڕاپۆرتی ڕۆژی ١٨ی مارسی ١٩٤٥یدا پەنجەی بۆ ڕادەکێشێ و دەڵێ:

- «٦ی ئاپریلی ١٩٤٥ بەخشداری سندوس قولی خانی لەگەڵ خزمەکانی لەوانە پاشا خان و ئینتسابی کە موڵکداری گەورەن، هاتە لامان و شکایەتی کوردەکانی لە ئێمە کرد و گوتی لەم دوایانەدا کوردەکان سوکایەتی بە«قەرەپەپاخ»ەکان دەکەن و ناچاریان دەکەن بچنە ڕیزی پارتی ژێکافەوە و دەیانەوێ لەنێوان کورد و ئازەرییەکاندا دوژمنایەتی پێک بێنن و لەو ڕێگایەوە دانیشتووانی ئازەربی ناوچەکە تالان بکەن و ناکۆکیی نێوان کورد و قەرەپەپاخەکان بەبەردەوامی بمێنێتەوە. خەڵکی ناوچە لە کۆنەوە گوتوویانە «بیر تەرەفندە دێنیز، ئوچ تەرەفندە دۆنگوز» (لە لایەک دەریا و سێ لایەکەی دیکەی بەراز).

قولی خان لە کۆتایی مانگی مارسی ئەمساڵدا مێتینگێکی بەبەشداریی ١٥٠٠ کەس ڕێک خست، کە ئاسوری، ئەرمەنی و ئازەری و کوردی تێدا بووە و بێجگە لە کوردەکان ئەوانی تر پشتی قولی خانیان گرتووە. ناوبراو دەربارەی کۆمەڵەی ژێکاف گوتی، ئەندامانی ئەو ڕێکخراوەیە بەتۆبزی خەڵک لە ڕیزی ڕێکخراوەکەیاندا دەنووسن. قولی خان بەچاوێکی باش دەڕوانێتە حیزبی تودەی ئێران. هاشمۆف لە درێژەی ڕاپۆرتەکەیدا هەروەها ئاماژە بەڕاگەینراوی حیزبی توده دەکات و دەنووسێ:

لە ڕاگەیاندنی «ئازاد وەتەن» لێپرسراوی حیزبی تودە لە ورمێ دەردەکەوێ، کوردەکان هێزی چەکداریان دامەزراندووە و کاتێک ئەندامانی ژێکاف دەچنە گوندێک دوای پروپاگەندە بۆ هاتنە ڕیزی حیزبەکەیان، ئەگەر کەسێک ئامادە نەبێ ناوی خۆی لە ژێکافدا بنووسێ، بەزۆر دەیبەن و بەقورئان سوێندی دەدەن. لەناو ئەوانەدا کە بەزۆر ناچاریان کردوون بچنە ڕیزی ژێکافەوە، ئەندامی حیزبی تودەش دەبینرێن[٥].

هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵەی ژ. ک بۆ هۆشیارکردنەوەی دەرەبەگە

٥- ڕاپۆرتی هاشمۆف ١٨ی مارسی ١٩٤٥. لە ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ، ف ٠٩٤/ ئو ٣١/ د ٧٠/ پ ٣٥٤/ ل ٨٧- ٩٢.

کوردەکانی سەر بەڕژێمی ئێران، بەشێکی گۆڤاری نیشتمانی بۆ ئەم مەبەستە تەرخان کردووە و بەشێوەی جۆراوجۆر داوای لێ کردوون دەست لە خیانەت بەنەتەوە و نیشتمانەکەیان هەڵگرن. لەم ڕوانگەیەوە ئیدارەخانەی گۆڤاری نیشتمان چەند داواکاریی، شیعر و پەخشانیی نووسەر و شاعیرە نیشتمانپەروەرەکانیشی بڵاوکردووەتەوە کە بەشێکیان بەم جۆرەن:

تەماع

هۆیەکی زلی دواکەوتنی کورد تەماع و پوول پەرەستییە. ئەم هەستە بەتایبەت لەناو عەشیرەتەکانی کورددا زۆر بەهێزە؛ گەلێ جار هەڵکەوتوە کە هەموو وەسایلی سەربەستی کوردستان هاتۆوتە بەرهەم و لە هیچ لایەکەوە ماوە بۆ ناحەز (مخالف)ەکان نەماوەتەوە و بەجارێک هیوا بڕاو بوون، بەڵام دەریسان وەرنەگرتوە بۆ چاندنی تۆوی دووبەرەکی لەناو عەشیرەتەکانی کورددا دراوێکی زۆریان بڵاو کردووەتەوە و نەتیجەی باشیان وەرگرتووە.

ئەوانەی بەدراو هەڵخەڵەتاون بیرییەکی زۆر پەست و خراپیان هەیە و بەئەندازەی منالێک تێناگەن، کە ئەم دراوەی دوژمن ئەیانداتێ قوورقووشمە لە گەروویان ئەکا، ئەم دراوە ئەبێتە مایەی ماڵوێرانی و چارەڕەشی دوا ڕۆژی خۆیان و ماڵ و منالیان.

ئەی ئاغاوات و سەردار عەشیرەتە خۆشەویستەکانی کورد:

تۆزی ورد ببنەوە بزانن ئەم دراوەی دوژمن ئەتانداتێ بۆ چییە؟ بۆ بەختیاری و ڕزگار کردنی ئێوەیە؟ نا! ئێوە دەبێ بزانن ئەمانەی ئیمڕۆ بەبار دراوتان لە ناوا بڵاو ئەکەنەوە وەکوو ئێوە بێ مێشک نین و پارە بەفیڕۆ نادەن؛ ئەوان دەزانن ئەم دراوە ئەبێتە مایەی دواکەوتنی سەربەخۆیی کوردستان تا چەند ساڵی ترەوە هیوایان هەیە لەم ماوەیەدا کارەساتێکی وا بکەن لە ڕوی زەویدا کورد تەنیا ناوی بمێنێت. ئەزانن بۆ؟ چونکە خاکی پیرۆزی کوردستان هێندە بەپیت و بەرەکەتە، دەس لێ هەڵگرتنی وەک گیان دەرچوونە، بەڵام ئێمە چ بکەین ئەم گەوهەرە هێژا و بەنرخە لە دەس کوردی بێکەس و هەژار دایە، کە لەبەر نفاق و دوژمنایەتی یەکتر ناپەرژێن کەڵکی

لێ بستێنن و بێگانەکان بەئارەزوی خۆیان گەنم، ڕون و... و... و... زۆر شتی تری بەبار لێ ئەکێشنەوە بۆ وڵاتی خۆیان و برسی و ڕەش و ڕووتی وڵاتەکەیانی پێ تێر ئەکەن.

ئەی ئاغاوەت و سەردار عەشیرەتەکانی کورد: ئێوە بن و خوا ئەم تەماعە (کە بەیەقینی ڕۆژێک ئەبێتە هۆی ماڵویرانی خۆتان) فرێ بدەن تا سەربەخۆیی کوردستان وەدوا نەکەویت[٦].

ئەمەش بەشێکە لە دەردی دەروون، کە لە لاپەڕەی ١٠ی نیشتمانی ژمارە شەشەمدا بڵاوکراوەتەوە:

دمەتەقەی دوو کەس

بایز: ئەدی ئاغامان خەریکی چییە؟
لە مێژە ئاگام لە حاڵی نییە
باپیر: ئەمن چوزانم هیچ ناسەلمێنی
خەریکە دیسان قەندی بستێنی
بایز: جا قەندی بۆچی دەدەنێ کاکە؟
خو آغانەی بووە قەت بوو وان چاکە
باپیر: قەندی دەدەنێ، دەبەستن دەستی
هەتاکوو نەکا بیری سەربەستیی
بایز: لەباتی قەندیی چی دەدا قیمەت؟
باپیر: شەرەف و نامووس و ویجدان و غیرەت
بایز: دەک یاخوا جەرگی بێ پارە پارە
شەرەف دەفرۆشی بەپوول و پارە؟
هەلا هەلا بێ کەم دەوڵەمەندە؟
چی احتیاجی بەپوول و قەندە
باپیر: مەگەر نەتبیستوە بایزە رووت ئەتۆ؟
کەشک ڕەق ترە تا پتر بێ دۆ

٦- گۆڤاری نیشتمان ژمارە یەک، پوشپەڕی ١٣٢٢، لاپەڕەی ٤-٥.

بایز: بەخێر نەیەوە نەفامی بێ هۆش
نەمدی قەت پێت بی خەبەریکی خۆش

هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە لە بەندی ٤ی داواکارییەکانی لە سۆڤیەت ئاماژە بۆ کردەوەی سەرۆک عەشیرەتە کوردەکان کردووە و دەڵێ:

٤- بەهۆی کاربەدەستانی جێگیری یەکێتیی سۆڤیەت لە شارەکانی کوردستاندا، بەسەرۆک عەشیرەتە کوردەکان فەرمان بدەن کە بەکاروباری خۆیان ڕابگەن و خۆ لە کاری سیاسی وەرنەدەن و داوا دەکەین ژمارەی مەئموورەکانی خۆتان زیاد بکەن لە کوردستاندا.

هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە هەروەها بۆ هۆشیارکردنەوەی سەرۆک عەشیرەتەکانی سەربە ڕژێمی داگیرکەری ئێران لە پێشەکیی کتێبی «دیاری کۆمەڵەی ژ. ک بۆ لاوانی کورد» نووسیوەتی:

- «خوێنەرە بەڕێزەکان: ئەم کتێبە بچووکەی لە پێش چاوتانە لەم سێ نامیلکەیە:

١- دیاریی مەلا محەمەدی کۆیی: بەپارەی کۆمەڵەی ژ. ک بۆ هەڵسەنگاندنی ئاغاوەت و سەردار عەشیرەتەکانی کورد لە خەوی نەفامی چاپ کرا. ١٣٢٢

٢- گوڵبژێریک لە دیوانی حاجی قادری کۆیی: بولبولی نیشتمانی کورد. بەپارەی کۆمەڵەی ژ. ک بۆ هۆشیاریی ئاغاوەت و سەردار عەشیرەتەکانی کورد لە چاپ درا. ١٣٢٢

٣- دەستە گوڵێکی جوان و بۆن خۆش لە باغی نیشتمانپەروەری هاتۆتە بەرهەم. بۆ بەهێزکردنی هەستی نیشتمانپەرەستی لەناو ئاغاوەت و سەردار عەشیرەتەکانی کورد لە چاپ درا. ١٣٢٢

کۆمەڵەی ژ. ک بۆ پێشخستن و سەرخستنی کورد لە شەقامی شارستانییەتی (تمدن)دا بەهەموو هێز و توانای خۆی تێ ئەکۆشێت تا بەیارمەتیی خوا ڕەگ و ڕیشەی عەشیرەت و عەشیرەتبازی کە سەرچاوەی هەموو چارە ڕەشی و بەسەرهاتیی تاڵ و گرینگ (سخت)ە بینیتە دەر.

ئەمە تومانجێکی (بوختان) زۆر زلە کە ئێمە بڵێین مەلا و شێخەکان

بوونە بەرهەڵستی پێشکەوتنی کورد چونکە دیرۆک (تاریخ) بۆمان دەرئەخا کە ئەم دەستەیە گەلێ کاری باش و بەکەڵکیان ئەنجام داوە و بۆ خزمەتی کوردان تێکوشیون؛ چۆن ئەبی بەزاتێکی وەک مەلا ئیدریس بتلیسی ببێژرێت بەرهەڵستی سەرکەوتنی کورد! باوەڕمان نییە هیچ کوردێک خزمەتی ئەم پیاوە نیشتمانپەروەرەی لەبیر بچێت.

لەنیو شێخەکانمان جەنابی شێخ عوبەیدڵڵا، شێخ عەبدولقادر، شێخ سعید ئەبیندرێن کە هەموو کوردێک ئەزانی تەنیا لە پێناوی کوردایەتیدا خۆیان ماندوو کردووە و تا سەریان داناوە.

خولاسە لەنێو شێخەکانا پیاوی وەکو (شێخ یوسف شمسەدینی بورهانی) ئەبینرێت کە بەدەستوری ئەم زاتە کتێبێکی زلی وەکو (ابن حجر) کراوە بەکوردی داخەکەم وەگیر ئێمە نەکەوتووە.

ئەوانەی کەوا حاجی قادر و مەلا محەمەد چوون بەگژیانا شێخ و کۆلکە مەلاکانن کە خۆ ئەنوێنن؛ کەڕامەت بەخەڵک نیشان ئەدەن ئەم دەستەیە بەهیچ کلوجێک ڕێگای حەقیقەتیان نەدۆزیوەتەوە، بەڵکو تابۆ (شێخ)شیان بەر چاو نەکەوتووە دەنا وەکوو سعدی شیرازی لە دیباچەی گوڵستانەکەیدا ئەڵێت «کانرا کە خبر شد خبری باز نیامد» بێدەنگ دائەنیشتن و وازیان لە خەڵک ئەهێنا، بەڵام عەشیرەتەکانمان کێ هەیە لە دەستیان وەڕەز نەبوو بێت، باوەڕ بکەن کارەساتی وایان هێناوەتە دی کە دنیای شارستانیت لێیان بێزارە. تەنیا ئاغاوەت و سەردار عەشیرەتەکانن کە بوونە مایەی دووبەرەکی یا چەند بەرەکی لە کوردستاندا! تەنیا ئەوانن بەرهەڵست بۆ پێشکەوتنی کورد! کۆمەڵەی ژ. ک هەر ئەوان بەمەسئول ئەزانێت.»

هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە هەروەها لە ڕاپۆرتی ئاراستەکراوی بەمۆلۆتۆڤ وەزیری دەرەوەی سۆڤیەت دەربارەی کردەوەی سەرۆک عەشیرەتە کوردەکان دەڵێ:

- «بۆ بەربەستکردنی کردەوەی ئەو سەرۆک عەشیرەتانە، لە دروشمی «دژی میکرۆب لەنێو خۆیدایە» کەڵک وەرگیرا و بەلەبەرچاوگرتنی ئەو

دروشمە، لاوانی عەشایرمان کێشایە نێو حیزبەکەمان. دوای پیادەکردنی ئەو پلانە، بەرە بەرە دەرەبەگەکان لاواز بوون و ئێستا کەمتر دەتوانن دژی حیزب بجوولێنەوە. ناوی ئەوان لەگەڵ ئەم ڕاپۆرتە ئاراستەی ئێوە دەکرێ.»

کۆمەڵە هەرچەندە سیستمی عەشیرەتیی بەلەمپەری پێشکەوتنی کورد زانیوە، بەم حاڵەش چونکە ڕێکخراوەیەک نەبووە کە سەر بەچینێکی تایبەتی کورد بێ و بۆ ئازادکردنی هەموو پارچەکانی کوردستان و نەتەوەی کورد خەباتی کردووە، ڕەخنە و گازەندەی لە کردەوەی سەرۆک عەشیرەتەکان بەواتای دوژمنایەتی کردن لەگەڵ سەرۆک عەشیرەتێکی تایبەتی نەبووە. لەبەر ئەوە لە بەندی ١١ی پرۆگرامەکەیدا گوتوویەتی:

١١- کۆمەڵە هەموو قەبیلە و عەشیرەتەکانی کورد بەچاوێک تەماشا دەکا و بۆ برایەتیی هەموان کۆششت دەکا- ڕەخنەگری و ئینتقاداتی کۆمەڵە لە ئاکاری ئەوان تەنیا لە ڕووی دڵسۆزی کورد دایە و تێوەیەکە حەز بەلەنێوچوونی ئاکار و ڕەفتاری ناشیرین لەناو کوردەواریدا دەکا.

گۆڤاری نیشتمانی ژمارە ٢، خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٢، لە لاپەڕەکانی ٥-٧یدا تکای ئەندامێکی بەنازناوی «زوراب ٢٧»ی بەچەشنی خوارەوە دەربارەی سەردار عەشرەتەکان بڵاو کردووەتەوە:

تکا!

ئەی سەردار عەشیرەت و ئاغاوەت و شارستانییەکانی کوردستان ئێوە بن و خوا و پێغەمبەر تا ئیمڕۆ هەرچییەکتان دەربارەی برا و خزمی خۆتان کردووە لە دڵی دەرکەن، بەڵام: لەمەوپاش ناوی عەشیرەت و شارستانی جاف و پژدەری و مەنگوڕ و مامەش دێبوکری و بەگزادە؛ کەڵهوڕ و سەنجابی لەناو خۆتان هەڵگرن و بەیەک زمان هاوار بکەن «کوردین و حەقی خومان ئەوێت» تا بەیارمەتی خوا و پێغەمبەر ئەم هاوارەمان بگاتە بەر گوێی ئەم حکوومەتە گەورانەی دەڵێن بۆ ئازادکردنی گێتی ئەجەنگن تا چاوێکیش بەداوای مەشروعی ئێمەدا بخشێنن و زمانی پازدە ملیۆن کوردی مەزڵووم بەواتەی:

«بژی ئەو حکوومەتە باشەرەفانەی بۆ ئازادیی دنیا تێدەکۆشن گۆیا بکەن»

هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە بەڕاکێشانی سەرۆک عەشیرەتە کوردەکان بۆ نێو ڕیزەکانی کۆمەڵە نەک هەر نەیتوانی کۆتایی بەنفووزی دەوڵەتی داگیرکەری ئێران لە کوردستاندا بێنێ، بەڵکو لەنێو کۆمەڵەدا ڕێگای خۆش کرد تا هەم بۆخۆی بەبێدەنگی بەدەست سەرۆک عەشیرەتەکان لەنێو بچێ و هەم کۆماری کوردستان بەچۆکدا بێ و هەم پێشەوا قازی محەمەد ناچار بێ بەئاسانی خۆ بەدەستەوە بدات.

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان و بەریتانیای مەزن

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان ڕای وابووە، کە بەبێ هاوکاری و یارمەتیی دەوڵەتە زلهێزەکانی جیهان ناتوانێ بەئامانجی نەتەوەیی بگات. لەبەر ئەوە سەرەڕای پشت بەستن بەهێزی لەبن نەهاتووی گەلی کورد، هەمیشە لاچاوێکی لە دەوڵەتە زلهێزەکان بووە و ویستوویەتی سەرنجی ئەوان بۆ لای خۆی ڕاکێشێ. لەم ڕوانگەیەوە، ئیدارەخانەی گۆڤاری نیشتمان لە دوو وتاراندا پێشوازیی لە دوو هەنگاوی دەوڵەتی ئینگلیز کردووە بۆ دانانی ئیستگەی ڕادیۆی کوردی لە فەلەستین و بڵاوکردنەوەی گۆڤاری «دەنگی گێتیی تازە» لە بەغدا. وتاری یەکەمی لە لاپەڕەی ٢ی نیشتمانی ژمارە ٣-٤، سەرماوەز- ڕێبەندانی ١٣٢٢ی هەتاوی (٢٢ی نۆڤێمبەری ١٩٤٣- ١٩ی فیبرواری ١٩٤٤) بڵاوکراوەتەوە و ئەم چەند پێشنیازەی خوارەوەی ئاراستەی بەڕێوەبەرانی[١] ئیستگەی ڕادیۆ کوردستان کردووە:

ئیستگەی ڕادیۆ کوردستان

ئەم چەند خواهیشتەمان لە گەڕێنەندە و کاربەدەستانی ئیستگە هەیە و تکای پێکهێنانیان ئەکەین:

١- شەپۆلی ٣٧ مەترونیویی ڕادیۆ چاک کار ناکات بگۆڕدرێ باشە.

٢- لە بەشی زۆری شارەکانی کوردستانا «بروسکە» بەڕۆژ کار ناکا بەرنامەکان بخرێنە سەعاتێکی وا کە لە هەموو کوردستانا ڕۆژ ئاوا بوو بێت.

٣- ئەگەر هیچ بەرهەڵست پێشگرێک نەبێ لەسەرەتای هەموو بەرنامەیەکا، دەنا هەفتەی دوو جار مارشی کوردستان لێ بدرێ.

٤- ڕۆژێ نامەیەک بەناوی «ڕۆژنامەی ئیستگەی ڕادیۆ کوردستان» هەفتەی جارێک دەربهێنرێ و بڵاوکراوەکانی هەفتەی تێدا بنووسرێ.

٥- مۆسیقای بێدەنگ و قەوانەکان کە لێ دەدرێن ئارەزووی دڵی هەموو گوێگرەکان پێک

١- مامۆستا عەبدوڵڵا گۆران و ڕەفیق چالاک کە دوایی بوون بە ئەندامی حیزبی شیوعی عێراق، دوو بەڕێوەبەری ئیستگەی کوردیی ڕادیۆ کوردستان بوون. گۆڤاری گەلاوێژ، ١٩٤٣ بەغداد.

ناهێنن، مۆسیقای بەدەنگ و قەوانی لە هەموو ڕەنگیان بۆ لێ بدەن و بەین بەینە قەوانەکان بگۆڕن.

ئیدارەخانەی گۆواری نیشتمان

ئیدارەخانەی گۆڤاری نیشتمان هەروەها لە لاپەڕەی ٢٦ی گۆڤاری نیشتمانی ژمارە ٣-٤یدا دەوڵەتی ئینگلیز بە«جوانمێر و مەردوم دۆست و ئالاهەڵگری ئازادیی گێتیی» ناساندووە و ڕایگەیاندووە:

ئەستێرەییێکی تازە لە ئاسمانی چاپەکانی کوردیدا

جوانمێری و مەردوم دۆستی بریتانیای گەورە

کورد ماوەییەکی زۆر لەمێژە هەستی بەنەجابەت و مرۆڤ خۆشەویستی بریتانیا کردووە، ئەم حکومەتە گەورەیە بەدرێژایی مێژووی ئیمپراتۆرییەتی خۆی هەمیشە پارێزگاری ئازادی و سەربەخۆیی و پەروەرێنەر و پێگەهێنەریی نەتەوە بچووکەکانی گێتیی بووە زۆر جاران وەکوو ئەم جارەی ئێستا لەسەر حەقی نەتەوەییەکی بچووک بەرەنگاری نەتەوەیەکی زاڵ و بێدادگەر و ستەمکار بووە و ئاسایشی نەتەوەی خۆی لە پێناو ئاسودەیی مەردوم ناوە بەتایبەتی تیشکی ئەم هەتاوە داویە لە کوردی بێچارە و چارەڕەش و ستەم دیتو و حکوومەتی بەریتانیا هەرجارە بەچەشنێک بووەتە هۆی پێشکەوتنی گەلی دواکەوتوو و مەزڵومی کورد، بەڕاستی پێویستیی خزمایەتی خۆی لەگەڵ ئێمە بەجێ گەیاندووە ئەم جارەش لە باڵوێزخانەی بەریتانیا تیشکی ئەستێرەییەکی ڕوناک درەوشا. کۆواری دەنگی گێتیی تازەیان بەکوردییەکی زۆر پەتیی بۆ دەرخستین. ژمارەی یەکەمان خوێندەوە گەلێ هێژا و بەنرخە یەزدان یارمەتیدەری خۆی و خاوەنی بێت.

بەڵام هەر وەکوو زانراوە کورد تەماعیان زۆرە و بەمانە پڕنابێت ئێمە لە حکوومەتی بەریتانیای گەورە تکا ئەکەین هەر وەکوو لە «یافا» ئیستگەییەکی ڕادیۆی بەناوی کوردستانەوە بۆ کردووینەوە و لە هەموو کوردستانا دەنگی داوەتەوە هەروەها ڕادیۆ لەندەنیش ڕۆژێ سەعاتێک لە بەرنامەی خۆی بۆ زمانی شیرینی کوردی تەرخان بکا.

بژی ئالاهەڵگری ئازادیی گێتیی بەریتانیای مەزن- نیشتمان

بە وردبوونەوە لە بەڵگەنامەکانی ژێکاف دەردەکەوێ داواکارییەکانی ئیدارەخانەی گۆڤاری نیشتمان لە دەزگا دەوڵەتییەکانی بەریتانیا بەر لە دامەزراندنی پێوەندیی کۆمەڵە

لەگەڵ یەکێتیی سۆڤیەت نووسراون. دوای دامەزرانی پێوەندیی کۆمەڵە لەگەڵ یەکێتیی سۆڤیەت هیچ شوێنەوارێک نابینرێ کە ئەو ڕێکخراوەیە پێوەندیی بەدەوڵەتی ئینگلیزەوە گرتبێ، یاخود داوایەکی لێ کردبێ. بەپێچەوانە، دژایەتیی ژ. ک لەگەڵ دەوڵەتی ئێنگلیز لە چەند ڕاپۆرتی ئەو ڕێکخراوەیەدا بۆ یەکێتیی سۆڤیەت و تەنانەت لە نامەیەکدا کە ئاراستەی سەرۆک بارزانی، سەرۆکی بزووتنەوی کوردی لە باشووری کوردستان کردووە، بەڕوونی بەرچاو دەکەوێ. ئیدارەی ناوەندی ژ. ک لە بەندی چواری نامەی ڕۆژی پێنجی ڕەزبەری ١٣٢٣- ٢٧ی سێپتەمبەری ١٩٤٤دا بۆ حەسەنۆڤ سەرکۆنسوڵی یەکێتیی سۆڤیەتی لە شاری تەورێز دەنووسێ:

٤- لەلایەن سفارەتی ئینگلیزەوە لە بەغدا گۆڤارێک بەناوی «دەنگی گێتیی تازە» لە ٤٨ پەڕ و ٩٦ لاپەڕاندا بڵاو دەبێتەوە. سفارەتی ئینگلیز، ئەو گۆڤارە بەپۆست بۆ سەرۆک عەشیرەتە کوردە ئێرانییەکان دەنێرێ، کە ژمارەیەکی کەم دەیخوێننەوە. ئینگلیزەکان لەم ڕوانگەیەوە کە کوردەکانی عێراق ئۆرگانی ئێمە (نیشتمان) دەخوێننەوە، دەستی داوەتە بڵاوکردنەوەی «دەنگی گێتیی تازە.»

هەروەها کۆمەڵە لە بەندی ٨ی نامەیەکدا کە بەهۆی ئیدارەی محەلی شاری مهاباد لە مانگی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٢- ١٩٤٣دا ئاراستەی سەرۆک بارزانیی کردووە، دەڵێ:

٨- لە هەمووی موهیمتر پێویستە بەصورەتێکی موستەعجەل ئیجتیهادی خۆتان بەیان بکەی بەخصوصی ڕای ئینگلیز بەرامبەر ثەورەی ئێوە و گفتوگۆیان لەگەڵ ئێوە چییە چونکی ئێمە ئەزانین بەتەحقیق نابێ ئینگلیز لەم ثەورەیە بێ دەخل بێ.

جیا لەوانە، کاتێک ئینگلیزەکان لە کۆتایی مانگی جونی ١٩٤٥، بۆ پێشاندانی فیلمی سینەمایی دەچنە مهاباد. دەستەیەک کوردی مهابادی لە سینەماچییەکە دەدەن و ناهێڵن فیلمەکەیان پێشان بدەن(٢).

کاربەدەستانی بەریتانیاش بەپێی سیاسەتی دەوڵەتەکەیان بەڕادەی توانا دژایەتیی

٢- بەشێک لە ڕاپۆرتی نێرراو لە ئێرانەوە بۆ «گ. م. دیمیترۆڤ» سکرتێری کۆمیتەی ناوەندی حیزبی کۆمۆنیستی یەکێتی سۆڤیەت لەسەر ڕووداوەکانی کوردستان و پارتی ژێکاف لە١٢ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥، ناوەندی هەڵگرتن و لێکۆڵینەوەی بەڵگەنامە مێژووییەکانی سەردەم، ف ١٧/ ئو ١٢٨/ د ٤٤/ لاپەڕەی ٧٢-٧٩.

ژێکاف و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی کوردی ڕۆژهەڵاتیان کردووە و هیچ جیاوازییەکیان لەنێوان بزووتنەوەکانی باشوور و ڕۆژهەڵاتی کوردستان دانەناوە. ئەگەر لە سەردەمی بزووتنەوەی شێخ مەحموود و بزووتنەوەی بارزاندا، بەفڕۆکەکانیان کوردستانیان بۆمباران کردووە، لە سەردەمی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستانیشدا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان، هەوڵی لەناو بردنی بزووتنەوەی کوردیان داوە و تەنانەت ئەو ژمارە کوردانەی باشووریان کە بۆ مامەڵە و کاری تایبەت بەخۆیان هاتوچۆی ڕۆژهەڵاتیان کردووە، خستووەتە ژێر چاودێری و پشکنین. یەکێک لەم شێوە پشکنینانە لە نامەی خوارەوەی زەبیحیدا ڕەنگ دەداتەوە:

- یەکێک لە کوردەکانی کوردستانی عێراق بەناوی محەمەد سەعید بۆ ئێمە دەنووسێ، من دەچوومەوە عێراق، دوو ئەفسەری ئینگلیز لە منیان پرسی:

س- بۆچی چووبوویە ئێران؟

ج- لە ئازاد بوونی ڕێگاکان کەڵکم وەرگرت و بۆ گەڕان و سەیاحەت چوومە مهاباد.

س- تەنیا چوویە مهاباد یان شوێنی دیکەش چووی؟

ج- تەنیا چوومە مهاباد.

س- لەوێ چاوت بەڕووسەکانیش کەوت؟

ج- مهاباد ڕووسی لێ نییە.

س- کوردەکانی ئێران چۆن لەگەڵ ڕوسەکان ڕەفتار دەکەن؟

ج- زۆر بەئیحترامەوە. ئەوان کوردەکانیان وەک نەتەوەیەک لە ژێردەستی ڕزگار کردووە.

س- مەگەر کوردان لەبیریان کردووە، کە ڕووسان لە شەڕی پێشوودا چ بەڵایەکیان بەسەر هێناون؟

ج- کوردان ئەمە دەزانن، کە ڕووسەکانی ئەمڕۆ جیاوازییان هەیە لەگەڵ ڕووسەکانی سەردەمی پێشوو. ڕووسەکانی ئەمڕۆ بەپرنسیپی یەکێتیی سۆڤیەت پەروەردە کراون و گشت نەتەوەکان بەجۆرێک دەبینن و زۆر عادڵانە و مرۆڤ دۆستانە تەماشای گەلی کورد دەکەن.

س- ئەفسەرە ئینگلیزەکان «بەتوڕەیی و غەرەز» گوتیان مەگەر ئینگلیزەکان چ زوڵمێکیان لە کوردان کردووە؟

ج- ئینگلیزەکان جیا لەوەی کوردەکانیان خستووەتە دەست دەوڵەتە زاڵمەکانی ئێران،

عێراق و تورکیا، تا ئێستا بەشێوەی ڕاستەوخۆ زوڵمیان لە کوردان نەکردووە.

ئەفسەرە ئینگلیزەکان لە عەداڵەتی حکومەتی خۆیان سەبارەت بەکوردان دوان و گوتیان: لەمەودوا هەوڵ دەدەین بۆ ئازادیی کوردان تێبکۆشین.

عەبدولڕەحمانی زەبیحی[٣]

٣- بڕوانە بەڵگەنامەی ژ.ک بە زمانی تورکی ئازەربایجانیی لە پاشکۆی کتێبەکەدا.

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان و یەکێتیی سۆڤیەت

بەرلەوەی کە ئاماژە بەپێوەندیی ژێکاف و یەکێتیی سۆڤیەت بکەم، بۆ زانیاریی پتری خوێنەرانی بەڕێز باشترە ئاوڕێک لە بەڵگەنامەی ژمارە ٣٠٠٨- ١٣ی دیسێمبەری ١٩٤٦- ٢٢ی سەرماوەزی ١٣٢٥ی دەبیرخانەی کۆمیتەی ناوەندیی یەکێتیی سۆڤیەت بدەینەوە، تا بزانین ئەوان چۆن و بەچ شێوەیەک لە مێژووی پێوەندیی خۆیان لەگەڵ کوردان دەدوێن:

ژمارەیەک لە ڕێبەران و ڕێکخراوە کوردییەکان لە چوارچێوەی خەباتیاندا بۆ سەربەخۆیی، گەلێک جاران هەوڵیان داوە بەمەبەستی یارمەتی وەرگرتن و درێژەدانی خەباتیان، پێوەندی بەنوێنەرانی یەکێتیی سۆڤیەتەوە بکەن.

یەکەم هەوڵدانیان دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٢٢ کە کۆمیتەی ئەرزەرۆمی پارتی «خۆیبوون» بڕیاریدا، لەو ساڵەدا بەیارمەتی و پشتیوانیی سۆڤیەت، سەربەخۆیی کوردستان وەدی بێنێ. لەم بارەیەوە سەرۆکی کۆمیتەی خۆیبوون (خالید بەگ)، مەرجەکانی کۆمیتەی کوردی دەربارەی کوردستانێکی ئازاد بەنوێنەرانی ئێمە ڕاگەیاند. بەداواکارییەکی لەم چەشنەش، دەربارەی یارمەتیدان بەجووڵانەوەی کورد و پشتیوانی کردن لەلایەن سۆڤیەتەوە، بەڕێز «یوسف زیا»، لەلایەن کۆمیتەی ئەستەمبوڵەوە، ڕووی کردووەتە باڵوێزخانەی سۆڤیەت لە ئەنقەرە. لە وەڵامی داخوازیی نوێنەری ئێمە لەو بارەیەوە، لێژنەی کۆمیساریای گەلیی وەزارەتی دەرەوە لە ڕێکەوتی ٢٨ی مارسی١٩٢٣- ٢ی خاکەلێوەی ١٣٢٤ڕایگەیاند:

> «نە لە کوردە جیاوازیخوازەکان دژی تورکان پشتیوانی بکرێ و نە لە ئیمپریالیزمی تورک لە ئاست کوردەکان، بەڵکوو لە خەباتی کوردان دژی ئینگلیز هاودەردی نیشان بدرێ.»

سەرەڕای ئەوەی کە دیدارەکانیان لەگەڵ ئێمە سەرکەوتووانە نەبوون، کۆمیتەی ناوەندیی کوردستان درێژەی بەسیاسەتی لایەنگریکردن لە یەکێتیی سۆڤیەتی دا و بەهۆی نوێنەری خۆی کەمال فەوزی بەگ، ڕەمز و نامەی بۆ کۆنسولی ئێمە لە تەوریز هاوڕێ دوبسۆن نارد. هەروەها کەمال فەوزی بەگ داوای کرد سەرەڕای بۆچوونی دەوڵەتی سۆڤیەت لە بەرامبەر

کێشەی کورد، لەگەڵ سمایل ئاغای سمکۆ کە لە باکوری ئێران بزووتنەوەی کوردەکان ڕێبەری دەکا، پێوەندی بگیرێت و هەلێک بۆ کۆمیتەی ناوەندی بڕەخسێنێ کە چالاکییەکانی سمایل ئاغا بەرەو داخوازییەکانی کۆمیتەی ناوەندی تێپەڕ بکرێن. سەرەڕای ئەوەی کە ئێمە لە گفتوگۆ کردن لە گەڵ کوردان خۆمان بوارد، کۆمیتەی کوردیی ڕایگەیاند کە کۆمیتە و خەڵکی کورد لایەنگری هەمیشەیی خۆیان دەربارەی سۆڤیەت درێژە پێدەدەن.

لە سەرەتای ساڵی ١٩٢٣ کۆنسوڵی ئێمە نامەیەکی لەلایەن شێخ مەحموودەوە پێگەیشت کە تێیدا داوای یارمەتی و پشتیوانیی ئێمەی کردبوو. ڕووداوەکانی دوایی کوردستانی تورکیا: لەناوچوونی ڕێکخراوەکانی کوردی و دوورخستنەوەی ڕێبەرانی کورد، دەرەتانی پێوەندیی ڕێبەرانی کوردانیان لەگەڵ ئێمە بنەبڕکرد. بێ ئەوەش هێندێک دڵسارد بوونەوەش لەلایەن کوردانەوە لە ئاست ئێمە ڕوویان دا: ئێمە نەتەنیا پشتیوانیمان لە خەباتەکەیان نەکرد، بەڵکوو بزووتنەوەی ئەوانیشمان لە چاپەمەنییەکانی خۆماندا پڕ ڕەنگ نەکردەوە.

لە ساڵی ١٩٢٦- ١٣٤٧دا کوردە ڕاپەڕیوەکان زۆر جاران ویستیان بەهۆی نامە و ناردنی نوێنەرانی خۆیان بۆ تەورێز و ماکۆ، پێوەندیان پێوە بکەن. لە ساڵی ١٩٢٨، بەنهێنی نامەیەک بۆ کۆنسوڵی سۆڤیەت لە ماکۆ بەڕێ کرابوو بەم ناوەرۆکەی خوارەوە:

«لەلایەن (دەوڵەت)ی ئاراراتەوە نامەیەک بەژمارەی ٢٤ و بەئیمزای من ناردرابوو، بەڵام وەڵامێک وەرنەگیرایەوە. سەرباری ئەوەش تەتەری ئێمە هەر لەو ڕۆژەدا گیرا و هێشتا لە بەندیخانەی ماکۆ ڕاگیراوە. وردبوونەوە لە بارودۆخی سیاسی ئەو ڕاستییەی سەلماند کە خەڵکی کورد بێ یارمەتیی سۆڤیەت ناتوانێ ڕزگاریی نەتەوەیی خۆی بەدەست بێنێ...»

لەبەر ئەوەی هەوڵی کوردەکان بۆ گفتوگۆ کردن لەگەڵ ئێمە، لە دەرەوە بەئەنجام نەگەیشت، کوردەکان بەنهێنی هاتنە ناو خاکی یەکێتیی سۆڤیەت تا لێرە لەگەڵ ئێمە گفتوگۆ بکەن. چوونی سوپای سۆڤیەت بۆ ناو خاکی ئێران لە ساڵی ١٩٤١دا، ئەو هەلەی بۆ کوردەکان ڕەخساند کە لەگەڵ کاربەدەستانی کۆنسوڵخانە و یەکەکانی لەشکری سوور پێوەندیی بگرن[١].

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بەپێی ڕاپۆرتی خۆی تا ڕۆژی ٢٢ی گوڵانی ساڵی ١٣٢٢هە-١٣ی مای ١٩٤٣ز پێوەندیی بەهیچ دەوڵەتێکی بێگانەوە نەبووە. لەو ڕۆژەدا، ٢٥ ئەندامی ژ.ک لە چیایەک کۆبوونەتەوە، کە لە ڕۆژهەڵاتی شاری مهاباد هەڵکەوتووە و بە«قەڵای سارمێ» دەناسرێ. ئەندامانی کۆمەڵە لەو کۆبوونەوەیەدا پرۆگرامی حیزبەکەیان لە بەرامبەر پرۆگرامی یەکێتی سۆڤیەت داناوە و هەڵیانسەنگاندووە. لە ئاکامی ئەو هەڵسەنگاندنەدا بەزۆربەی دەنگەوە بڕیاریان داوە گشت ئەندامانی حیزب بۆ نزیکبوونەوە و دامەزراندنی پێوەندی لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت هەوڵ بدەن. یەکەم ژمارەی ئۆرگانی حیزب بەناوی «نیشتمان» دوو مانگ دوای ئەو کۆبوونەوەیە بڵاوکراوتەوە. لەو ژمارەیە و ژمارەکانی دواتری نیشتماندا، ئەندامانی هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە بۆ بەئەنجام گەیاندنی بڕیاری قەڵای سارمێ، واتە ڕاکێشانی ڕای یەکێتیی سۆڤیەت بۆ لای کۆمەڵە و هەوڵ بۆ دامەزراندنی پێوەندیی دۆستانە لەگەڵ سۆڤیەت بەڕوونی دەبینرێ[٢].

لە چالاکییەکانی کۆمەڵە دوای وەرگرتنی بڕیاری کۆبوونەوەی قەڵای سارمێ دەردەکەوێ کە کۆمەڵە جیا لە پەسەندکردنی پەیمانی دۆستیی لەگەڵ یەکێتیی سۆڤیەت و دەرکردنی گۆڤاری نیشتمان، بڕیاری بەرفراوان کردنی حیزب، دامەزراندنی ئیدارە محەلییەکان، نیوە ئاشکراکردنی حیزب و کۆکردنەوەی کەسایەتییەکان و لایەنەکانی لەناو حیزبدا پەسەند

١- دەبیرخانەی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت (بولشڤیک)، ژمارە ٣٠٠٨، ١٩٤٦/ ١٢/١٣ ¨233 a - 233 Ruxidn f. 17 oL. 128 ge 988 cT لە ڕاپۆرتی جێنشینی سەرۆکی بەشی ڕۆژهەڵاتیی وەزارەتی دەرەوەی یەکێتیی سۆڤیەت، سیچیۆڤ وەرگیراوە. وەرگێڕانی ئەفراسیاو هەورامی. گزینگی ژمارە ١١، لاپەڕەی ٢١.

٢- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ، ف ٠٤٩/ ئو ٣١/ د ٧٠/ پ ٣٥٤، لاپەڕەی ١٢-١٣.

کردووه. لە چوارچێوەی ئەو سیاسەتەدا، کە هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە بەڕاشکاوی لە نیشتماندا داوای لە خەڵک کردووه، کە لە دەوری کۆمەڵە کۆبنەوە. هەیئەتی ناوەندیی ژ. ک لە بەشێکی ڕاپۆرتەکەیدا دەربارەی مێژووی خەباتی پێش دامەزراندنی پێوەندی بەسۆڤیەتەوە بۆ مۆلۆتۆف نووسیویەتی:

– «لە هاوینی ساڵی ١٩٣٩، دەنگۆ داکەوت کە لە سوپای سوری سۆڤیەت لە سنوری باکوری ئێران دابەزیوە و دەیەوێ بخزێتە ناو خاکی ئێران. هەڵسوڕانی پێشگیریکەرانەی سوپای ئێران دژی سۆڤیەت ئەم دەنگۆیەی بەهێز کرد. ئەو هەواڵە مزگێنییەکی خۆش بوو بۆ حیزبی ئێمە، بەڵام ئەنجامی نەگرت.»

ئیدارەی ناوەندی ژ. ک لە درێژەی ڕاپۆرتی مێژووی خەباتی کۆمەڵەدا نووسیویەتی:

– «کارمەندێکی خاوەن ئەزموون لە ئیدارەی مالیە (دارای) مهاباد، ئاگادارییەکی زۆر و بەنرخی دەربارەی دەوڵەتی سۆڤیەت هەبوو. ناوبراو بەدرکاندنی ئەم ئاگادارییانە لە لای ئێمە، ڕای ئێمەی بۆ لای خۆی ڕاکێشابوو. ئەو دەیویست لەنێوان ئێمە و کاربەدەستانی سیاسیی جێگرتووی سۆڤیەت لە ئێران پێوەندی پێک بێنێ، بەڵام حکومەت زوو لێی دڕدۆنگ بوو و لە ناوچەی مهاباد دووری خستەوە. لەو کاتەدا وەزارەتی جەنگ و وەزارەتی نێوخۆی ئێران بۆ ئاشکراکردنی ڕێکخراوەکانی حیزبی ئێمە دەستیان کرد بەهەڵسووڕانێکی هەمە لایەنە. لێپرساوی بەشی پاراستنی سوپای ئێران لە مهاباد بەهۆی سەرۆکی بانکی میللیی ئەو شارە بۆ ئاشکرا کردنی ڕێکخراوەکانی حیزبی ئێمە پارەی بەکەسێک دابوو، کە ئەو کەسە بەهەڵکەوت ئەندامی حیزبی ئێمە بوو. ناوبراو پیلانی لێپرساوی بەشی پاراستنی سوپا و سەرۆکی بانکی میللیی بەئێمە ڕاگەیاند و ئێمەش هەوڵماندا لەمەو دوا پتر بایەخ بەنهێنییەکانمان بدەین.

بە هاتنی لەشکری سوور بۆ ئێران، دەوڵەتی ئێران لە توانا کەوت و ئیتر نەیتوانی دژی ئێمە بەربەرەکانی بکات، بەڵام سەرۆک عەشیرەتە کوردەکان بۆ بەرژەوەندی خۆیان گەلێک قازانجیان بەحکومەتی ئێران گەیاند و دەرفەتیان بۆ ڕەخساند. دەوڵەتی ئێران بەزانیاریی لە ویستی بەرژەوەندی

خوازانەی سەرۆک عەشیرەتەکان، بەدانی پارە و قەند، ئەوانی دژی ئێمە ڕێکخست. لە مانگی سێپتەمبەری ١٩٤٣- خەرمانان و ڕەزبەری ١٣٢٢دا سێ ئەندامی ئێمە بەدەست سەرۆک عەشیرەتەکان لە مهاباد گیران، بەڵام بەهۆی هەوڵی ئەندامانی حیزب گیراوەکان پاش دوو کاتژمێر ئازاد کران.

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان لە ڕۆژی ٢٢ی گوڵانی ساڵی ١٣٢٢- ١٣ی مای ١٩٤٣ بەزۆربەی دەنگ بڕیاری داوە کە لەگەڵ یەکێتیی سۆڤیەت پێوەندیی دامەزرێنێ. لە بەڵگەنامەکانی ژ. کدا نەهاتووە، کۆمەڵە کەنگێ و لە چ ڕۆژێکەوە پێوەندیی لەگەڵ سۆڤیەت دامەزراندوە، بەڵام ڕاپۆرتی «کۆمیساریۆڤ» بەڕێوەبەری کۆنسولی سۆڤیەت لە ورمێ، کە ڕۆژی ٢٨- ٣٠ یانواری ساڵی ١٩٤٤ واتە ٨- ١٠ی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٢ سەردانی مهابادی کردووە و ڕاپۆرتی کاربەدەستە سۆڤیەتییەکانی تر وەڵامی ئەو پرسیارە دەدەنەوە. کۆمیساریۆڤ لە بەشێکی ڕاپۆرتەکەیدا دەڵێ:

«دوای گەڕان بەناو شاری مهابادا، لەگەڵ بەڕێز «مستەفای سوڵتانیان» چاوپێکەوتنم هەبوو. ئەو شەست ساڵ تەمەنیەتی و خۆی بەنوێنەری شورای شار بەمن ناساند. ناوبراو بازرگانە و یەکێک لە ئەندامانی سەرکردایەتیی کۆمەڵەیەکە، کە بۆ سەربەخۆیی کوردستان خەبات دەکات. لە وتوویژ لەگەڵ سوڵتانیان، ناوبراو گوتی: هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە لە دە کەس پێک هاتووە[3].

بەم جۆرە مستەفای سوڵتانیان یەکەم ئەندامی هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە بووە، کە توانیویەتی کاربەدەستێکی سۆڤیەت ببینێ، بەڵام ئەو دیدارەی سوڵتانیان لەگەڵ کۆمیساریۆڤ بەواتای دامەزراندنی پێوەندیی کۆمەڵە لەگەڵ یەکێتیی سۆڤیەت نییە.

بەپێی ڕاپۆرتی حەسەنۆڤ، عەبدولڕەحمانی زەبیحی دووەمین ئەندامی هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە بووە، کە ڕۆژی ٢٦ی فیبرواری ١٩٤٤- ٢٦ی ڕەشەمەی ١٣٢٢ چووەتە تەورێز و چاوی بەناوبراو کەوتووە. حەسەنۆڤ لە ڕاپۆرتی چاوپێکەوتنی لەگەڵ زەبیحی سێ خاڵی زەق کردووەتەوە:

٣- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ، ف ٠٤٩/ ئو ٣٠/ د ٦٦/ پ ٣٤٨، لاپەڕەی ١٢٤-١٣٦.

- هاوده‌نگی کردنی ژ. ک و کورده‌کان بۆ دانی ئیمتیازی نه‌وتی باکوری ئێران به‌سۆڤیه‌ت، که به‌وته‌ی زه‌بیحی، پته‌وبوونی پێوه‌ندیی نێوان ئێران و سۆڤیه‌ت، به‌رزبوونه‌وه‌ی پله‌ی فه‌رهه‌نگیی گه‌لانی ئێران و ده‌سته‌به‌رکردنی ئازادیی به‌دواوه ده‌بێ:
- سه‌فه‌ری فه‌هیمی ئه‌ندامی په‌رله‌مانی ئێران بۆ مهاباد له ڕۆژی ١٤ی یانواری ١٩٤٤-٢٤ی به‌فرانباری ١٣٢٢و ئاراسته‌کردنی گه‌ڵاڵه‌یه‌کی پێشنیاری له‌لایه‌ن هه‌یئه‌تی ناوه‌ندیی ژێکافه‌وه بۆ چاره‌سه‌رکردنی ئاشتیانه‌ی کێشه‌ی کورد له ئێراندا:
- داوای زه‌بیحی له سه‌رکۆنسوڵی سۆڤیه‌ت له ته‌وریز بۆ کڕینی چاپخانه‌یه‌ک له سۆڤیه‌ت بۆ چاپی گۆڤار و نامیلکه‌ی ژ. ک، که حه‌سه‌نۆڤ ڕایگه‌یاندووه: به‌داخه‌وه ئێستا ئێمه توانای جێبه‌جێ کردنی ئه‌م داواکارییه‌مان نییه[٤].

قاسمی ئێلخانی زاده سێیه‌م ئه‌ندامی ناوه‌ندیی ژ. ک بووه، که ڕۆژی ٩ی سێپته‌مبه‌ری ١٩٤٤- ١٨ی خه‌رمانانی ١٣٢٣ چووه‌ته کۆنسوڵی سۆڤیه‌ت له ته‌وریز و چاوی به«حه‌سه‌نۆڤ» سه‌رکۆنسوڵی سۆڤیه‌ت که‌وتووه. حه‌سه‌نۆڤ له بابه‌ت ئه‌و چاوپێکه‌وتنه‌ی ئاماژه بۆ وته‌کانی ئێلخانی زاده ده‌کات و ده‌ڵێ:

«ئێمه ده‌مانه‌وێ خوێندنگه و چاپه‌مه‌نیمان به‌زمانی خۆمان هه‌بێت، به‌ڵام ئێمه به‌بێ یارمه‌تیی ده‌ره‌وه زه‌حمه‌ته بگه‌ینه مه‌به‌ستی خۆمان. کورده‌کان له‌و باوه‌ڕه‌دان که دۆستی گه‌لانی بچووک له‌وانه‌ش گه‌لی کورد یه‌کێتیی سۆڤیه‌ته. له‌م ڕوانگه‌یه‌وه، ئێمه ئازادیی گه‌لی کوردمان له یه‌کێتیی سۆڤیه‌ت ده‌وێت. له‌به‌ر ئه‌وه داوا له کۆنسوڵی سۆڤیه‌ت ده‌که‌ین، که داواکارییه‌کانمان بگه‌یه‌نێته ده‌وڵه‌تی یه‌کێتیی سۆڤیه‌ت تا کوردان له‌ژێر باڵی خۆی بگرێت و بۆ ئازاد کردنی کوردستان یارمه‌تیمان بدات.»

حه‌سه‌نۆڤ له درێژه‌ی ڕاپۆرته‌که‌یدا ده‌ڵێ:

«منیش له وه‌ڵامدا گوتم ئێستا یه‌کێتیی سۆڤیه‌ت له شه‌ڕدایه و ده‌رفه‌تی لێکۆڵینه‌وه‌ی ئه‌م پرسیارانه‌ی نییه.»

حه‌سه‌نۆڤ پاشان ئاماژه بۆ وه‌ڵامی ئێلخانی زاده ده‌کات و ده‌ڵێ: ئێلخانی زاده گوتی له‌م باره‌یه‌وه تێده‌گات، به‌ڵام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که شه‌ڕ خه‌ریکه کۆتایی پێ دێت و به‌م زووانه

٤- هه‌مان سه‌رچاوه، ف ٠٤٩/ ئو ٣٠/ د ٦٦/ پ ٣٤٨، لاپه‌ڕه‌ی ١٢٤-١٣٦.

وتووێژی ئاشتی ده‌ست پێده‌کات، ده‌یه‌وێ ده‌وڵه‌تی یه‌کێتیی سۆڤیه‌ت له‌سه‌ر دامه‌زران و مه‌به‌ستی ئه‌م ڕێکخراوه‌یه ئاگادار بکاته‌وه. چونکه گه‌لی کورد هیوای به‌یه‌کێتیی سۆڤیه‌ته. منیش گوتم که داواکارییه‌که‌ی ده‌گه‌یه‌نمه ده‌وڵه‌تی خۆمان. حه‌سه‌نۆڤ له به‌شێکی تری ڕاپۆرته‌که‌یدا نووسیویه‌تی:

«له وه‌ڵامی پرسیاری مندا که ئایا ئه‌و ڕێکخراوه‌ی ئێوه به‌رنامه‌ی هه‌یه؟ ئێلخانی زاده گوتی: به‌ڵێ و به‌ڵێنی پێدام که به‌رگێکی به‌رنامه‌که‌یانم بۆ بێنێت. ١٣ی سێپته‌مبه‌ر بوو، بۆ دووه‌م جار ئێلخانی زاده و ئه‌مجاره‌یان له‌گه‌ڵ عه‌بدولڕه‌حمانی زه‌بیحی هاته‌وه لام. به‌رگێک له پرۆگرامی پارتییه‌که‌ی خۆیانی به‌زمانی کوردی بۆ هێنام (وه‌رگێڕاوه ڕووسییه‌که‌ی پێشکه‌ش ده‌کرێت). زه‌بیحی وته‌کانی ئێلخانی زاده‌ی دووپات کرده‌وه و گوتی: ژ. ک به‌ته‌واوی ڕێکخراوێکی نهێنییه و تا ئێستا شه‌ش ژماره گۆڤاری «نیشتمان»ی ده‌رکردووه. زه‌بیحی پێنج ژماره له‌م گۆڤاره‌ی پێدام. نیشتمان له ته‌واوی کوردستاندا بڵاو ده‌بێته‌وه، به‌ڵام ئینگلیزه‌کان بڵاوکردنه‌وه‌ی ئه‌م گۆڤاره‌یان له عێراق یاساخ کردووه[٥].

کاربه‌ده‌ستان و تیۆریسێنه‌کانی سۆڤیه‌ت بیروڕای جیاوازیان هه‌بووه ده‌رباره‌ی دامه‌زراندنی پێوه‌ندی له‌گه‌ڵ ژێکافدا. «کۆمیساریۆڤ» به‌ڕێوه‌به‌ری کۆنسوڵی سۆڤیه‌ت له ورمێ، له ڕاپۆرتی ساڵی ١٩٤٤ی خۆیدا که بێگومان دوای گه‌ڕانه‌وه‌ی له سه‌فه‌ری مهاباد و چاوپێکه‌وتنی له‌گه‌ڵ «سه‌ریعولقه‌له‌م» فه‌رمانداری مهاباد و مسته‌فای سوڵتانیان نوێنه‌ری شورای شاری مهاباد و ئه‌ندامی هه‌یئه‌تی ناوه‌ندیی کۆمه‌ڵه‌ی ژیانه‌وه‌ی کوردستان ئه‌نجامی گرتووه، ده‌ڵێ:

«... ئه‌م ڕێکخراوه به‌هه‌موو توانای خۆیه‌وه ده‌یه‌وێت پشتیوانی و هاوکاریی ئێمه بۆ خۆی به‌ده‌ست بێنێ. ده‌کرێ بڵێین زۆربه‌ی سه‌رکرده کورده‌کان که باسی «سه‌ربه‌خۆیی کوردستان» ده‌که‌ن، ده‌ڵێن ئه‌م سه‌ربه‌خۆییه ته‌نیا به‌یارمه‌تیی سۆڤیه‌ت به‌ده‌ست دێت و بۆ ئه‌م کاره‌ش ئاماده‌ی هه‌موو چه‌شنه هاوکارییه‌کی یه‌کێتیی سۆڤیه‌تن و ده‌ڵێن له سیاسه‌تی کۆڵۆنالیستی ئینگلیز ته‌نیا ده‌بێ چاوه‌ڕێی کۆیلایه‌تیی کوردان بکرێت، به‌ڵام ئه‌م وتانه

٥- هه‌مان سه‌رچاوه.

پێ دەچێت مەبەستێکی گڵاویان بەدواوە بێ. کوردان بەقازانجیانە ئێستا لەگەڵ ئێمە بەئاشتی بژین. ئەوان دەیانەوێ خۆیان لە پشت ئێمە بشارنەوە، بەڵام هیچ کاتێک سەرکردە گەورەکانی کورد بەدڵسۆزییەوە لەگەڵ ئێمە نابن و تا سەر هاوکاریکردنیان لەگەڵ ئێمە نامێنێت. سەرکردە کوردەکان لەسەر کێشە سەرەکییەکان و قۆناغە گرنگەکان پتر کەین و بەینیان لەگەڵ ئینگلیزەکان هەیە و سەربەخۆیی کوردستان لای ئەوان بەواتای بەش نەکردنی ئەو سەروەت و سامانەیە کە لە چەوساندنەوەدا بەدەست هاتووە. ئەوان دەیانەوێ ئەم سەروەت و سامانە بپارێزن و کەمتر لە بەرژەوەندییەکانی گەلی کورد بیردەکەنەوە. بەقازانجی ئینگلیزەکانیشە کە کوردەکان بەدروشمی سەربەخۆیی کوردستان خۆیان بەئێمەوە هەڵاوەسن و بەم چەشنە شکوگومان لەسەر خۆیان لابدەن. لەبەر ئەوە ئەوان ئەمە بەباشتر دەزانن لەوەی کە خۆیان بشارنەوە، لە لایەکی ترەوە دەیانەوێ ئێرانییەکان بەم چەشنە دژی ئێمە هان بدەن. ئەم پرسیارە جێی سەرنجە و پێویستە لێکۆڵینەوەیەکی قووڵی لەسەر بکرێت[٦].

هەروەکوو لە سەرەتای ئەم بەشەدا چاومان بەبەڵگەنامەی دەبیرخانەی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی کۆمۆنیستی یەکێتیی سۆڤیەت کەوت، جێگەی خۆیەتی کە بڵێین: ئەمە تیۆریی و هەڵوێست و بیروڕای گشتیی کاربەدەستانی سۆڤیەت بووە دەربارەی دامەزراندنی پێوەندی لەگەڵ نەتەوەی کورددا. ئەوان کە ناوی پیرۆزی سۆسیالیزمیان لەسەر دەوڵەتەکەیان دانابوو، بەڕاشکاوی دژی پێوەندیی لەگەڵ گەلی کوردی کۆڵۆنی بوون و پتر کێشیان بۆ پێوەندیگرتن و نزیکایەتی لەگەڵ نەتەوە سەردەستە چەوسێنەرەکان هەبووە تا نەتەوەیەکی بندەستی کیان بەرەسمی نەناسراوی بێ دەوڵەت. هەر لەم ڕوانگەیەشەوە بوو، کە بەفەرمانی ستالین کۆتاییان بەخودموختاریی «کوردستانی سوور» (٢٣-١٩٢٩) لە هەرێمی «لاچین»ی بندەستی سۆڤیەت هێناوە. سەرەڕای ئەوە ڕێبەرانی حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت لە لایەک دەیانویست ئەو بەشەی کوردستان هێمن ڕاگرن و بەرگریی لە سەرهەڵدان و ئاڵۆزیی لە ئێراندا بکەن بۆ ئەوەی ئەمریکا بتوانێ کەلوپەلی

٦- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ، ف ٠٤٩/ ئۆ ٢٩/ د ١٩٦/ پ ٣٣٢، لاپەڕەی ١٧-١٨.

جەنگی و یارمەتییەکانی بەبەرەی شەڕ بگەیەنێ و لە لایەکی ترەوە بۆ ئاگاداربوونی لە ڕووداوەکانی کوردستان و جموجۆڵی هێزەکانی سوپا و کاربەدەستانی ئینگلیز و سەرئەنجام بۆ ئەوەی لە کۆتایی شەڕدا بتوانێ وەک ئاتۆیەک بۆ بەدەست هێنانی نەوتی باکوری ئێران لە بزووتنەوەی کورد و کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان کەڵک وەرگرێ. جیا لەوە، کاربەدەستانی سۆڤیەت بێ مەیل نەبوون کە لە دوورەوە و بەشێوەی نهێنی پێوەندیی بەژێکافەوە بگرن. و. م. مۆلۆتۆف وەزیری کاروباری دەرەوەی سۆڤیەت لە نامەی ژمارە ١٤٢م- ٣١ی ئاگۆستی ١٩٤٢- ٩ی خەرمانانی ١٣٢١یدا، سنووری پێوەندییەکانی سۆڤیەت لەگەڵ گەلی کورد بەشێوەی خوارەوە بۆ باڵوێز، کۆنسوڵ و یەکەکانی سوپای سۆڤیەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دیاریی دەکات و دەڵێ:

بۆ باڵوێزی یەکێتیی سۆڤیەت لە ئێران هاوڕێ سیمیرنۆف

ژمارە ١٤٢م – ٣١ ئاوگۆستی ١٩٤٢

لە ناو فەرمانەکانی وەزیری کاروباری دەرەوە، کە لە ١٣ی مانگی مای ئەمساڵ بەتێلگراف بۆ باڵوێزخانە بەڕێ کراون، ئاماژە بۆ نادروستیی بیروبۆچوونی نوێنەرانی کۆنسوڵخانە و فەرماندەی یەکە سەربازییەکانمان لە ئازەربایجانی ئێران کراوە و پێشگرتنی هێزەکانی ئێرانی لە کاتی چوونیان بۆ ورمێ هەر لەو هەڵوێستە ناڕاستانەی ئێوەوە سەرچاوە دەگرێ. ئێمە لە ١٣ی مانگی مای ئەمساڵ بەتایبەتی ئاماژەمان بۆ ئەو کارە کردووە، کە کۆنسوڵەکانمان نابێ «لە بەرامبەر سوپا و بەرپرسانی ئێرانیی بۆ ڕاگرتنی هێمنایەتی، مەرجێکی تایبەتی دابنێن چونکە، یەکەم: بەهۆی ئەم کارە، ئەوان فەرمانەکانی ئێمە لەو بارەیەوە دەگۆڕن، دووەم: سنووردانان و مەرجی ئەوتۆ لەلایەن ئێمەوە، سەبارەت بەڕاگرتنی هێمنایەتی و ئاسایش بۆ ئێرانییەکان، لەلایەن ئەوانەوە بەپێشگیری بەحیساب دێ و هەموو بەرپەرسایەتییەکان دەربارەی وەدواخستن و لەناو بردنی نائارامییەکان دەخەنە سەر ئەستۆی ئێمە کە بۆ بەرژەوەندی یەکێتیی سۆڤیەت زیانبارن.»

سەرەڕای ئەوو وریا کردنەوەیە، کارگێڕانی کۆنسوڵگەریی و فەرماندەکانی سوپا کە فەرمانەکانی دەوڵەت بەڕێوەدەبەن، بەپێی ئەو بڕیارانە نابێ لەمپەر بخەنە سەر ڕێگای هاتنی هێزەکانی ئێرانی بۆ ناو ورمێ. لەلایەکی دیکەوە بەهۆی ئاکاری نادروستی ئێوە لە بەرامبەر سەربازگەی سوپای ئێران لە ورمێ، مەرجێکی

ئەوتۆتان دانا کە بەگوێرەی ئەوانەوە، سەربازگە بۆ ڕاگرتنی هێمنایەتی و ئاسایش لە ناوچەدا بەکردەوە نەیتوانی کارێک بکا. ئەو کارە لەوانەیە ئاوا وەربگرێ کە کاربەدەستانی ئێمە کە گوێڕایەڵی فەرمانەکانی ناوەندن لە باری سیاسییەوە هەڵەکانیان ڕاست نەکردووەتەوە و لەوان ئاکامی پێویستیان وەرنەگرتووە، ئەرکی ئێوە ئەوەیە کە، هەڵەی کاربەدەستەکانمان شیبکەنەوە و هەروەها کارەکانیان تێهەڵێننەوە. سەرباری ئەوەش لە نامەی باڵوێزخانە، ڕێکەوتی ٢٥ی مانگی مای بۆ کۆنسوڵەکان دەربارەی ڕووداوەکانی ورمێ، ئەو هەڵانەی لەلایەن کاربەدەستانی ئێمەوە کراون، بەئاشکرا داپۆشراون. لەو نامەیەدا کە هێندێک ڕێنوێنی بۆ کۆنسوڵەکان لەبەرچاو گیراوە، گوتراوە: «بەپێی زانیاری لە ڕووداوەکانی ورمێ، دەبێ بەبیر کارگێڕانی کۆنسوڵگەریی و یەکە سەربازییەکان بخرێتەوە کە چۆنیەتیی ئەوانیان دەرک نەکردووە و ئێرانییەکان وای لێحاڵیبوون کە ئێمە پشتیوانیمان لە کوردان کردووە و لەگەڵ ئەواندا خەریکی کەین وبەینین.» ئاکارێکی ئاوا لە کاربەدەستانی ئێمە ناوەشێتەوە.

کار لەوەدا نییە کە کردەوەی کۆنسوڵی سۆڤیەت و فەرماندەکانی سوپا لەلایەن ئێرانییەکانەوە بەهەڵە وەرگیراوە کە گوایە دەست بەسمێڵی کورداندا دێنین، بەڵکوو لەوەدایە کە کاربەدەستەکانمان لە پێکهەڵپڕژانەکانی ورمێدا، بەکردەوە لایەنی کوردە «زیزبووەکانیان» گرتووە و لە بەرامبەر کارگێڕانی ئێرانی بۆ ڕاگرتنی هێمنایەتی لەناو کورداندا کە بێفەرمانییان کردووە، لەمپەریان پێکهێناوە. ئەو هەڵانە بەهەڵکەوت نین و لەو جێیەوە سەرچاوە دەگرن کە کاربەدەستانمان، ڕێبەرانی کوردیان بەلایەنگریی سۆڤیەت بەحیساب هێناوە و ئەوانیان وەک ئەمەکناسترین و بەمتمانەترین پاڵپشتی ئێمە لە ئازەربایجان قبووڵ کردووە. بۆ دروستیی وتەکەمان، ئیدعای ساویلکانەی کۆنسوڵی ئێمە لە ورمێ، هاوڕێ ماکسیمۆڤ کە دەڵێ: «نزیکەی بەشی هەرە زۆریان (مەبەستی کوردەکانن) لایەنگری سۆڤیەتن» و هەڵوێستی بەرگریی لە «لایەنگرانی سۆڤیەت» کوردە «چەوساوەکان»ی نواندووە. کاربەدەستەکانمان ئاڵۆزیی ناکۆکیی نەتەوایەتییان لە ئێران و بەتایبەت دوژمنایەتیی لەمێژینەی کوردەکانی ئێران لەلایەک و ئێرانییەکان و ئازەرییەکانی ئێران لەلایەکی دیکەوە کە بەهۆی سیاسەتی چەوتی شای پێشوو بەدی هاتبوو، لەبەرچاو نەگرتووە. کوردەکان کە لە دژی ئاکاری گێرەشێوێنانەی کاربەدەستە

خۆجێییەکانی ئێرانی ڕاپەڕیون، هەر ئەوانیش دەستیان کردووە بەتاڵانی خەڵکی بێتاوانی ئێران. خەڵکی زراوچوو ڕژاونە ناو شار تا کارگێڕانی خۆماڵیی ئێران پشتیوانیان لێ بکەن. بەڵام کاربەدەستانی خۆجێیی نەیانتوانیوە هیچ بەرگرییەکیان لێ بکەن، چونکە لە ئاست کوردە چەکدارەکان لاوازن. لەو کاتەدا مەسەلەی پێویست هاتنی هێزە چەکدارە ئێرانییەکان بۆ ورمێ بوو، کە نوێنەرانی کۆنسوڵگەری و فەرماندەکانمان بەرهەڵستییان کرد. لە ئاکامی ڕەوتی ڕووداوەکان، فەرمانبەرەکانمان لەپاڵ کوردەکان و لە دژی زۆربەی خەڵک ڕاوەستاون، ئازەربایجانی ئێران ئازەری و ئێرانی لەلایەن کوردانەوە تیرۆر و تاڵانیان دەکرێن. دیارە ئەو کارە بوو بەهۆی دوورخستنەوەی بەشێک لە کەسایەتییەکانی ئازەری و ئێرانی کە لە ئێمە نزیک ببوونەوە؛ ئەویش بەهۆی نارەزی بوونیان لە ئاکاری نوێنەرانمان.

هەڵەی نوێنەرەکانمان لە ئازەربایجانی ئێران دەستبەجێ بوونە هۆی کەڵک لێوەرگرتنی جاسوسەکانی تورکیا کە خۆیان وەک پشتیوانی ئازەرییەکان لە قەڵەم داوە و بەڵێنیان پێداون کە بەگوێرەی پێویست، چەک و تەقەمەنییان بدەنێ و سنووری تورکیاشیان بۆ بکەنەوە. بەم جۆرە ئاکاری کارگێڕەکانمان تەنیا دەتوانرا بەدەستی بەکرێگیراوانی تورکیا شکڵ بگرێ، کە لە ڕووداوەکانی ورمێ بۆ پەرەستاندنی دەسەڵاتی خۆیان لە ئازەربایجان کەڵکیان وەرگرتووە.

لەمپەر پێکهێنان لە بەرامبەر بەرپرسانی ئێرانیی بۆ ڕاگرتنی هێمنایەتی لە ناوچە کوردنشینەکان، نوێنەرەکانمان بەوکارە کوێخایەتی و دەستێوەردانێکی بێجێیان لە کاروباری ئێراندا لەخۆپێشانداوە، کە نە قبووڵدەکرێ و نە وەڵامدەرەوەی بەرژەوەندیمانە. هەڵەی نوێنەرانمان دەرخەری ئەوەیە کە ئەوان هێشتا دەربارەی تێگەیشتنی پێوەندییەکانی کۆمەڵایەتی و نەتەوەیی لە ئێران لاوازن، ئەوان لە خۆیان ڕوون نەکردووەتەوە کە خەباتی کوردەکانی ئێران بۆ خودموختاری و سەربەخۆیی بەپێی ناوەرۆکی کۆمەڵایەتییەکەی، دیفاعێکی کۆنەپەرستانەیە لە دەرەبەگی جیاوازیخوازی کورد دژ بەسیاسەتی سانترالیزم لە ئێراندا. کوردەکان بەچەند گروپک دابەش بوون کە زۆرجار عەشیرەتەکان لەناو خۆیاندا دوژمنایەتییان هەیە و یەکێتیی نەتەوەییان نییە. جیاوازیخوازیی کوردان لە ئێران هەمیشە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا بووەتە بیانوویەک بۆ سیاسەتی ئینگلیز و تورکان. هەرچەند

خەباتی نەپساوەی کوردەکان بۆ جیابوونەوە لە ئێران لە ڕابردووشدا هەر هەبووە، بەڵام لەلایەن بەکرێگیراوەکانی ئینگلیز و تورکەکانەوە بووە بۆ وەرگرتنی هێندێک پشکی ئابووری و سیاسیی جۆراوجۆر لە ئێران. سەرۆکە کوردەکان کە خەڵکی ئاسایی کورد گوێڕایەڵیان نین، زۆربەیان بەکرێگیراوی دەوڵەتە جۆراوجۆرەکانی ئیمپریالیستین و بگرە لە ناویشیاندا ڕاسپاردەی دەوڵەتە فاشیستییەکان کەم نین.

دەرەبەگایەتیی کورد دەسەڵاتی زەویداری و دەسەڵاتی عەشیرەتییان لێکگرێداوە. سەرکردەکانی کورد بەگوێرەی بەرژەوەندیی خۆیان، بەئاسانی ئەربابەکانی خۆیان گۆڕیوە. لەبەر ئەوە نابێ ئاکاری سەرۆکە کوردەکان کەوا ئێستا لەگەڵ نوێنەرانی ئێمە خەریکی خۆشوبێشن، جێی بڕوابن. چونکە ئەوان کاتێک لە خەباتی خۆیان کەڵک وەردەگرن کە پاڵ بەهێزەکانی سوپای سۆڤیەتەوە بدەن. ئەو کارە لەوانەیە کاربەدەستانمان توشی هەڵە بکا کە لە ڕووی بێ ئەزموونیی و خۆشباوەڕیی پێیان وابێ کە هەموو یان بەشێکی زۆر لە سەرۆکە کوردەکان بەڕاستی لایەنگری سۆڤیەتن. ئەو بڕوایە ئەگەر نەگوڕدرێ یان بەدروستی وەرنەگیرێ، ڕەنگە بەکردەوە ئاکامێکی زۆر زیانباری بۆ ئێمە هەبێ. کوشتار و بریندارکردنی سەربازانی سوپای سۆڤیەت لەلایەن کوردانەوە، درێژەدان بەتاڵان، بەپێچەوانەی ئاکاری بڕیاردراوی فەرماندەکانی ئێمە سەبارەت بەئاودیو کردنی مەڕ ومالاَّت بۆ تورکیا و هتد... لەلایەن کوردانەوە، دەبێ چاوی کارگێڕانمان لە ئاست کورد و ڕێبەرانیان بکاتەوە.

بۆ بەرگریکردن لە بەهەڵەدا چوونی نوێنەرانمان دەبێ بەلێبڕاوی لە هێڵی نادروستی خۆشوبێش کردن لەگەڵ کوردان دووریی بکرێ و لە پێناو پتەوکردن و پەرەپێدانی پێوەندییەکانمان لەگەڵ دانیشتووانی خۆجێیی، لە پلەی یەکەمدا ئازەرییەکان هەنگاو بنرێت. هەروەک ئاشکرایە ئازەربایجانییەکان بەشی زۆری دانیشتوانی ئازەربایجان پێکدێنن و لەباری ئەتنۆگرافی و مێژووییەوە پێوەندییەکی زۆر نزیکیان لەگەڵ یەکێتیی سۆڤیەت (ئازەربایجانی سۆڤیەت) هەیە و هەمیشە بەشی زۆری هێزی بزووتنەوەی دیموکراتیی لە ئێران پێکدێنن.

کاربەدەستانمان لە ئازەربایجانی ئێراندا، نابێ بڕوایان بەسەرۆکە کۆنەپەرست و خۆفرۆشەکانی کورد هەبێ، بەڵکوو دەبێ حیساب بۆ ماکەی پێشکەوتوو لەناو دانیشتووانی ئازەربایجاندا بکەنەوە، ئەمە بەو واتایە نییە کە ئێمە لە تەواوی پێوەندییەکانمان لەگەڵ کوردان و کەڵک وەرگرتن لەو پێوەندییانە بۆ بەرژەوەندیی

خۆمان چاو بپۆشین. بەڵکوو لە کارە سیاسییەکانمان لە باکوری ئێراندا دەبێ لەسەر ئازەربایجانییەکان حیساب بکەین، بەتایبەت لەناو ئەواندا دەتوانرێ کەسانی باوەڕپێکراو و لایەنگری ئێمە لە جیاتی کوردان بدۆزینەوە. لە پێناو ئەو مەبەستەدا دەبێ بەلێبڕاوی لە پشتیوانیکردنی کوردان دوورەپەرێزیی بکرێ و هیچ چەشنە کۆسپێک لە ئاست دەسەڵاتدارانی ئێرانی سەبارەت بەڕاگرتنی هێمنایەتی پێک نەهێنرێ. بەپێچەوانەوە دەبێ لە ئازەربایجاندا بۆ لەناوبردنی دزی و تاڵان لەلایەن کوردەکانەوە هاوکارییان لەگەڵ بکرێ تا ناوچەیەکی هێمن بۆ دانیشتووانی خۆجێیی لە دەستدرێژی و پەلاماری کوردان پێک بهێنرێ. دەبێ دان بەوەدا بنێین کە پشتیوانیکردن و یارمەتیدان بەکوردان لە پێناو هەوڵ و تێکۆشانیان بۆ بەدیهێنانی خودموختاری و دامەزرانی کوردستانێکی ئازاد دروست نییە. چونکە لە هەلومەرجی ئێستای ئێراندا ئەوە داوایەکی بێ بناخە و دواکەوتووانەیە. بەکورتی پێویستە لە ئازەربایجاندا گۆڕانکارییەکی بنەڕەتی لە کاروباری نوێنەرەکانمان ئەویش لە ڕێگەی پەرەپێدانی پێگەکانمان لەناو دانیشتووانی ئازەربایجاندا پێک بێت.

پێویستە زۆربەی کاربەدەستانی باڵوێزخانە و کۆنسوڵگەرییەکان و فەرمانبەرانی سوپا و هەروەها فەرماندەکانی سوپامان لە ئێران لە ناوەرۆکی ئەو نامەیە ئاگادار بکرێن. دوای تێگەیشتن دەبێ نامەکە، بۆ وەزیری کاروباری دەرەوە بنێرنەوە.»

وەزیری کاروباری دەرەوەی یەکێتیی سۆڤیەت

و. م. مۆلۆتۆف(٧)

٧- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی کۆماری فیدراتیڤی ڕووسیە، ف 094 ـ ئو ٤ ـ د ١٨٨ـ پ ١٨، ل ١٠، ١١، ١٢، ١٣ و,١٤ وەرگێڕانی ئەفراسیاو هەورامی، لە گزینگی ژمارە ١١، لاپەڕەی ٢٢-٢٣ وەرگیراوە.

بەم جۆرە، هەروەک ڕووسەکان بەڕاشکاوی دەڵێن، ئەوان تەنیا بۆ بەرژەوەندیی خۆیان و ئاگاداربوونی پتریان لە دەنگوباس و جموجۆڵی دەوڵەتانی ئێران و ئینگلیز لە هەرێمەکانی ڕۆژهەڵات و باشووری کوردستاندا، پێوەندییان لەگەڵ کۆمەڵەی ژێکاف دامەزراندووە و لەو ڕێگایەوە دەنگوباسی ناوچەکە و بیروبۆچوونی کوردەکانیان بەهۆی بەشێک لە ئەندامانی ژێکاف کۆکردووەتەوە. کۆمیساریۆڤ لەم ڕوانگەیەوە دەڵێ:

«بە چاوخشاندنێکی خێرا بەمهابادا بەو ئاکامە دەگەی، کە ئەم ناوچەیە بایەخێکی زۆری هەیە. لە خۆوە نییە کە ئینگلیزەکان و ئێرانییەکان بایەخی زۆری پێ دەدەن. ئێمە زۆر کەم هاتوچۆی ئەو ناوچەیە دەکەین و فەرمانبەری پێویستمان بۆ ئەو مەبەستە تەرخان نەکردووە. ئێمە نە تەنیا ناتوانین دەورێکمان لەوێ هەبێت، بەڵکوو ناشتوانین ئاگاداری ڕووداوەکانی ئەوێ بین[٨].»

لە جێیەکی تردا، «ماکسیمۆڤ.»م باڵوێزی سۆڤیەت لە ئێران، لە ڕاپۆرتی ١٣/١١/١٩٤٤- ٢٢ی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٣ی خۆیدا ئەرکی باڵوێز و کۆنسوڵەکانی سۆڤیەت لە ئێران بەرامبەر بەژ. ک ڕوون دەکاتەوە و دەنووسێ: «ئەرکی ئێمە بەرامبەر بەو پارتە دەبێ ئەوە بێت کە بەوردی لێکۆڵینەوەی لەسەر بکەین[٩].»

بەر لەوەی کە ماکسیمۆڤ ئەو ڕاپۆرتە بنووسێ، حەسەنۆڤ سەرکۆنسوڵی سۆڤیەت لە شاری تەورێز یەکەم ڕاپۆرتی ئاگاداریی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستانی لە ڕۆژی ٥ی ڕەزبەری ساڵی ١٣٢٣- ٢٧ی سێپتەمبەری ١٩٤٤ بەئیمزای عەبدولڕەحمانی زەبیحی بەدەست دەگات. بەپێی ئەم بەڵگەیەی خوارەوە، کۆمەڵە دوای تێپەڕبوونی پتر لە شانزە مانگ بەسەر بڕیاری کۆبوونەوەی قەڵای سارمێدا، پێوەندیی لەگەڵ سۆڤیەت دامەزراندووە و ئەو شێوە پێوەندییە چەوتە تا هەڵوەشانی کۆمەڵە و دامەزرانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران و هەروەها ڕوخانی کۆماری کوردستان بەردەوام بووە:

٨- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ، ف ٠٤٩/ ئو ٣١/ د ٧٠/ پ ٣٥٤، لاپەڕەی ١٢-١٣.

٩- هەمان سەرچاوە.

کۆمەڵەی ژ. ک
ئیدارەی ناوەندی
بەرواری ٥ ڕەزبەری ١٣٢٣- ٢٧ سێپتەمبەر ١٩٤٤
بژی کورد و کوردستانی گەورە!

بۆ بەڕێز سەرکۆنسوڵی یەکێتیی سۆڤیەت لە شاری تەورێز

بە ڕێزەوە پێتان ڕادەگەیەنم وەرگێڕاوی پرۆگرامی حیزبی ئێمە و وەرگێڕاوی ژمارەکانی «نیشتمان» بڵاوکەرەوەی بیری کۆمەڵەمان ئاراستەکردوون و ئێستاش هەواڵەکانی تازەی ئیدارەی ناوەندیی حیزبتان پێ ڕادەگەیەنین:

١- حیزب لەو سەروبەندەدا لە کرماشان «ئێران» و سلێمانی «عێراق» ئیدارەی مەحەلیی دامەزراند.

٢- بەپێی نامەی گەیشتوو لە ئیدارەی مەحەلیی سلێمانی، چونکە حیزبی ئێمە بیری ئازادیی هەیە و لایەنگریی لە یەکێتیی سۆڤیەت دەکات، لاوانی کوردی عێراق بەشەوقەوە نیشتمان دەخوێننەوە. هەر ژمارەی ٥٠- ٦٠ دەست دەکات و نرخی نیشتمان گەیشتووەتە یەک دیناری عێراقی، کە دەبێتە ١٣ قڕانی ئێران.

٣- ئیدارەی مەحەلیی سلێمانی لە ئێمەی دەوێ لە ئۆرگانەکەماندا پتر پشتی یەکێتیی سۆڤیەت بگرین و ئاگاداریی پتریان دەربارەی یەکێتیی سۆڤیەت لە ئێمە دەوێ.

٤- لەلایەن سفارەتی ئینگلیزەوە لە بەغدا گۆڤارێک بەناوی «دەنگی گێتیی تازە» لە ٤٨ پەڕ و ٩٦ لاپەڕاندا بڵاودەبێتەوە. سفارەتی ئینگلیز ئەو گۆڤارە بەپۆستدا بۆ سەرۆک عەشیرەتەکانی کوردی ئێران دەنێرێ، کە ژمارەیەکی کەم دەیخوێننەوە. ئینگلیزەکان لەم ڕوانگەیەوە، کە کوردەکانی عێراق ئۆرگانی ئێمە «نیشتمان» دەخوێننەوە، دەستیان داوەتە بڵاوکردنەوەی «دەنگی گێتیی تازە.»

٥- لاوانی کوردی کوردستانی عێراق لەم دوایانەدا هاتبوونە مهاباد، دوای گەڕانەوەیان بۆ عێراق ئەو هەواڵانەیان بۆ نووسیوین.

مودیری بەشی ڕاگەیانەنی ژ. ک
عەبدولڕەحمانی زەبیحی

ئیدارەی ناوەندیی ژ. ک بەدوای نامەی ڕۆژی ٥ی ڕەزبەری ١٣٢٣یدا، بەبێ ئەوەی لایەنەکەی دیکە ئامادە بێ پێوەندیی لەگەڵ دامەزرێنێ، بەشێوەی یەک لایەنە، گەلێک نامەی جۆراوجۆری لە پێوەندیی لەگەڵ دەنگوباس و ئاڵوگۆڕەکانی ناوخۆی کوردستان ئاراستەی سەرکۆنسوڵی یەکێتیی سۆڤیەت لە شاری تەوریز کردووە و زۆر بەرێکوپێکی هەواڵەکانی کوردستان و ئارایشی هێزەکانی دوژمنی پێڕاگەیاندووە، کە لەم بەشە و بەشەکانی تردا ئاماژەیان بۆ کراوە.

هەیئەتی ناوەندیی ژ. ک جیا لەم جۆرە ڕاپۆرتانە، گەلێک داواکاریشی لە سۆڤیەت هەبووە. بۆ نموونە لە بەندی ٤ی نامەی ڕۆژی ١٤ی سەرماوەزی ١٣٢٣- ٥ی دیسێمبەری ١٩٤٤یدا، ئاماژە بۆ نامەی ژمارە ٣٥١ی هەیئەتی ناوەندیی کردووە کە دەڵێ:

٤- لە نامەی ژمارە ٣٥١ی هەیئەتی ناوەندییدا نووسراوە:

- دەوڵەتی یەکێتیی سۆڤیەت دەیەوێ پێوەندییەکی گەشەکراو لەگەڵ گەلی کورد ببەستێ، بەم بۆنەیەوە حیزبی ئێمە داوا لە یەکێتیی سۆڤیەت دەکات، ئەگەر دەکرێ یەکێتیی سۆڤیەت لە مهاباد، بۆکان، نەغدە و شنۆ خوێندنگە دابنێ. ئەگەر دەرەتانی کردنەوەی خوێندنگەی لەو شارانەدا نەبێ، جێگەی سوپاس و پێزانینە، کە لە مهاباد خوێندنگە بکەنەوە.

داواکاریی‌تری کۆمەڵە لە یەکێتیی سۆڤیەت بۆ بەرەسمی ناسینی کۆمەڵە لەلایەن سۆڤیەتییەکان و داوای دامەزراندنی دەوڵەتی کاتیی کورد بووە. ئیدارەی ناوەندیی ژ. ک لەم بارەیەدا نووسیویەتی: داوای حیزبی ئێمە لە دەوڵەتی مەزنی یەکێتیی سۆڤیەت

بەپێی مادەی ١٢٩ی یاسای بنەڕەتی یەکێتیی سۆڤیەت داوا دەکەین:

١- حیزبی ئێمە بەڕەسمی بناسن.

٢- بۆ پەرەستاندنی حیزبەکەمان یارمەتیمان پێ بکەن،

٣- ئێزن مەدەن سوپای ئێران لە مهاباد نزیک بێتەوە.

٤- بەهۆی کاربەدەستانی جێگیری یەکێتیی سۆڤیەت لە شارەکانی کوردستاندا، بەسەرۆک عەشیرەتە کوردەکان فەرمان بدەن کە بەکار و باری خۆیان ڕابگەن و خۆ لەکاری سیاسی وەرنەدەن و داوا دەکەین ژمارەی مەئمورەکانتان زیاد بکەن لە کوردستاندا.

٥- لە باری کەرەسە و پێداویستییەکانی فەننییەوە گرفتی ئێمە چارەسەر بکەن.

٦- دوای گەشە کردنی حیزبی ئێمە لە هەرێمەکانی سەردەشت، بۆکان، میاندوئاو، مهاباد، شنۆ، نەغەدە و ورمێ دەمانەوێ کۆتایی بەدەسەڵاتی ئێران لەو هەرێمانە بهێنین، بۆ گەیشتن بەو مەبەستە یارمەتیی پێویستمان بکەن.

٧- دەخوازین ئەو هەرێمانەی ئاماژەمان بۆ کردن بە کوردستانی ئازاد بناسرێن و بەهۆی کوردە گەنج و خوێندەوار و زاناکانی کوردستانی ئێران، عێراق و سوریەوە دەوڵەتێکی کاتیی کوردی دابمەزرێ و دەسەڵاتی ئابووری و ئیداریی ئەو هەرێمانە بگرێتە دەست.

٨- بەپێی بەندی پ مادەی ٢٤ی یاسای بنەرەتی یەکێتیی سۆڤیەت داوا دەکەین، ئەو دەوڵەتە کاتییە بەڕەسمی بناسن و ئەو بەبرای کۆمارەکانی یەکێتیی سۆڤیەت قەبووڵ بکەن و بیکەن بەئەندامی یەکێتیی سۆڤیەتی مەزن.

٩- بۆ ئازادکردنی هەرێمەکانی‌تری کوردستان دوای دارشتنی پلان لەلایەن یەکێتیی سۆڤیەتەوە دەکەین.

١٠- بۆ بەئەنجام گەیاندنی خاڵە باسکراوەکانی سەروو، داوا دەکەین دوو یان چەند ڕاوێژکاری خۆتان ڕەوانەی لای ئێمە بکەن.

بە ناوی مرۆڤ دۆستیی و شارستانییەتەوە داوا لە دەوڵەتی مەزنی یەکێتیی سۆڤیەت دەکەین و هیوادارین بەچەشنی نەتەوە لاواز و ستەم لێکراوەکان بڕوانێتە گەلی کورد و لە دید و مەرحەمەت و عەداڵەتی دنیاداگری سۆڤیەت دوور ڕانەگیرێ.

بژی یەکێتیی سۆڤیەت لایەنگری نەتەوە چەوساوەکان

بژی مارشاڵ ستالین سەرکردەی وشیار و میهرەبانی نەتەوە چەوساوەکان

بژی پەیمانی برایەتیی نێوان کورد و کۆمارەکانی یەکێتیی سۆڤیەت

ئیدارەی ناوەندیی ژ. ک

کاربەدەستانی یەکێتیی سۆڤیەت لە تەواوی ماوەی پێوەندیی خۆیاندا لەگەڵ کۆمەڵەی ژ. ک، هەمیشە هەوڵیان داوە کۆمەڵە دەست لە بیری سەربەخۆییخوازانەی هەڵگرێ و لەگەڵ حیزبی تودەی ئێران، بۆ دیموکراتیزە کردنی ئێران هەوڵ بدات. کاتێک ئەو ویستەی بۆ نەچووەتە سەر و ڕێبەرانی کۆمەڵەی بۆ ڕازی نەکراوە و زانیویەتی ئەوان بەئامانجی حیزبەکەیان وەفادارن، شێوەی پێوەندی خۆی لەگەڵ ژ. ک گۆڕیوە و هەوڵی داوە کۆمەڵە هەڵوەشێنێ. کۆنسوڵی سۆڤیەت لە ورمێ لە ڕاپۆرتی ساڵی ١٩٤٥یدا بەئیمزای هاشمۆف و عەلی ئەکبەرۆف دەنووسێ:

«بە دەستووری مۆسکۆ ئێمە لە مانگی یونییەوە پێوەندیی خۆمان لەگەڵ پارتی ژێکاف گۆڕیوە و لە دیدارەکانماندا لەگەڵ ناسراوەکانی کورد بەپارێزەوە تێمانگەیاندوون، کە بیروباوەڕی «سەربەخۆیی بۆ کوردستان» واقعگەرایانە نییە و پتر دوژمنانی گەلی کورد پشتیوانیی لێ دەکەن و هەر ئەوانیش کەمتر لە هەموو لایەک بیر لە ئازادی و سەربەخۆیی ڕاستەقینەی گەلی کورد دەکەنەوە. بەمەبەستی باشترکردنی ژیانی گەلی کورد، ئێمە بەئەندامانی پێشکەوتووخوازی پارتی ژێکاف پێشنیار دەکەین، بۆ مافی یەکسانیی کورد لە چوارچێوەی یاسای ئێراندا لەسەر بنچینەی دیموکراتییانەی وڵات هەوڵ بدەن. کوردەکانیش گەلێک جار لەلایەن سەرکردەکانی پارتی ژ.ک درۆیان لەگەڵ کراوە و ژێکاف بەرەبەرە لەبەرچاوی خەڵک دەکەوێ[١٠].

١٠- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ، ئو ٣٠/د ٣٢٧ / پ ٣٦٩، لاپەڕەی ٥١-٥٤.

چالاکییە سەرەکییەکانی کۆمەڵە

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان لەو کاتەوە کە ناوی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان بووە و هەتا دەگاتە ڕۆژی ٢٢ی گولانی ساڵی ١٣٢٢هە - ١٣ی مای ١٩٤٣ز چالاکییەکی بەرچاوی نەبووە و مێژووی خەباتی بەو ڕاپۆرتەوە بەستراوەتەوە، کە ئاراستەی مۆلۆتۆف وەزیری کاروباری دەرەوەی یەکێتیی سۆڤیەتی کراوە. کۆمەڵە لە سەرەتادا بەهۆی تەواو نهێنیبوونی زۆر لەناو خەڵکدا ناوی نەبووە و تەنانەت ئەندامانیشی تەنیا لە گروپی بچووکی چەند کەسییدا یەکتریان ناسیوە.

کۆمەڵە دوای کۆبوونەوەی «قەڵای سارمێ» لە ٢٢ی گولانی ساڵی ١٣٢٢دا، گەلێک چالاکیی زەق و بەرچاوی نواندووە. هەرچەندە بەشێک لەو چالاکییانە بەشێوەی ناڕاستەوخۆ ئەنجامیان گرتووە و بۆ جەماوەر ڕوون نەکراونەتەوە، بەڵام لە ڕاستیدا ئەوانن کە مێژووی خەباتی کۆمەڵە پرشنگدار دەکەن. کۆمەڵە جیا لەو هەنگاوانەی کە بۆ یەکێتیی کورد لە هەموو پارچەکانی کوردستان هەڵیی گرتووە و بۆ ڕزگاریی کورد و تێکخستنەوەی خاکی لێکدابڕاوی کوردستان و دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کورد هەوڵی داوە، لە پلەی ڕێکخراوەیەکی نیشتمانی و نەتەوەییی کوردی ئەو سەردەمی کۆمەڵگای فیۆدالی کوردستاندا کە گەلێک کۆسپ و دژواری لەپێش هەڵسوڕانیدا هەبووە، کۆمەڵێک چالاکیی هەبووە، کە بەش بەشە لەجێیی خۆیاندا ئاماژەیان بۆ دەکەم.

چەککردنی شارەبانیی مهاباد

دوای هاتنی سوپای سۆڤیەت بۆ ناو خاکی کوردستان، سوپا و ژاندارمەری و شارەبانی و دەزگا پۆلیسییەکانی ئێران لە مهاباد، بۆکان، نەغەدە، شنۆ و پیرانشار ڕایانکرد، بەڵام دوای ماوەیەکی کورت دەوڵەتی ئێران لەسەر ئیزنی ڕووسەکان شارەبانیی و فەرمانداریی مهابادی دەمەزراندەوە. ئەو دوو دەزگایە تا ٢٦/١١/ ١٣٢٣- ١٥/٢/ ١٩٤٥ لە مهاباد مانەوە، بەڵام ئەم جارە بەشێوەی ڕاستەوخۆ دەستیان لە کاروباری خەڵک وەرنەدەدا و پیلانەکانیان بەهۆی دوو بەکرێگیراوی سەرەکیی خۆیان بەناوەکانی «قەرەنی ئاغای مامەش» و «عەلی ئاغای دێبوکری» (ئەمیر ئەسعەد) جێبەجێ دەکرد. لە پەنای ئەو دەزگا حکومەتییانەدا، خەڵکی مهاباد شورایەکیان هەبوو کە قازی محەممەد سەرۆکایەتی دەکرد و مستەفا سوڵتانیان، عەلی ڕیحانی، ئیبراهیمی ئیبراهیمیان (نەوجەوان)، محەممەد ئەمینی شەرەفی، سەید محەممەدی سەید نیزامی (سەید پیرە) و چەند کەسی تر[1] ئەندامی بوون. شورا سەرپەرشتیی کاروباری شار و ئاسایشی خەڵکی شاری لە ئەستۆ گرتبوو.

پێشتر لە بەشی ئامانجی کۆمەڵەی ژ. کدا، ئاگاداری هاتنی «خەلیل فەهیمی» وەزیری کاریی ئێران بۆ مهاباد بووین. هەروەک بینیمان ناوبراو ڕۆژی ١٤ی یانواری ساڵی ١٩٤٤- ٢٤ی بەفرانباری ١٣٢٢ سەردانی مهابادی کرد و چاوی بەئیبراهیمی ئیبراهیمیان (نەوجەوان) نوێنەری هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە کەوت. خەلیل فەهیمی جیا لە دیتنی نوێنەرانی ژێکاف و ژمارەیەکیتر، سەردانی گوندی «قومقەڵا» لە شانزدە کیلۆمەتری باکوری مهابادی کردووە و لە ماڵی کەریم ئاغای کەریمی بابی جەعفەر ئاغای کەریمی یەکێک لە چوار ژەنراڵەکانی کۆماری کوردستان، ژمارەیەک سەرۆک عەشیرەتی ناوچەشی دیوە. فەهیمی لەو دانیشتنەدا بەڵێنی ناردنی قەند و شەکری بەسەرۆک عەشیرەتەکان داوە.

دوای گەڕانەوەی فەهیمی، ڕژێمی ئێران قەند و شەکر دەنێرێتە مهاباد و لەناو سەرۆک

١- جیا لە قازی محەممەد، ئەوانی تر ئەندامی کۆمەڵە بوون.

عەشیرەتەکانی لایەنگرییدا بڵاویان دەکاتەوە، کە ئەمە دەبێتە هۆی بەرزکردنەوەی نارەزایەتی لەناو جەماوەری خەڵکدا. لەبەر ئەوە، گۆڤاری نیشتمان چەندان شیعر و وتاری جۆراجۆری لەسەر بڵاو دەکاتەوە، تا سەرئەنجام حکوومەتی ئێران ڕازی دەبێ ئەرکی بڵاوکردنەوەی قەند و شەکر بەئیدارەی ماڵیەی مهاباد بسپێرێ.

دابەشکردنی قەند لەلایەن حوسێنی فروهەر بەرپرسی جیرەبەندیی ئیدارەی ماڵییەی مهاباد بووە، لەگەڵ کارمەندانیتری ئەو ئیدارەیە، دەبێتە خۆراکی پڕوپاگەندەی فەرماندار و شارەبانیی مهاباد دژی ژ. ک و دەیانەوێ ئەندامانی کۆمەڵە بەبەرتیل وەرگرتن تاوانبار بکەن، کە حوسێنی فروهەر و عەزیز خانی کرمانج بەنوێنەرایەتیی کۆمەڵە ڕۆژی ٢٦ی ڕێبەندانی ١٣٢٣- ١٥ی فێبرواری ١٩٤٥، خەڵک لە مزگەوتی هەباس ئاغای شاری مهاباد کۆ دەکەنەوە و دەربارەی بەسەرهاتی نەتەوەی کورد و زوڵم ستەمی ڕژێمی داگیرکەری ئێران قسەیان بۆ دەکەن و دژی گەڕانەوەی دەزگای فەرمانداریی و شارەبانیی ڕژێمی ئێران بۆ مهاباد و دەستتێوەردانیان لە کار و ژیانی ڕۆژانەی خەڵک، هەڵوێست دەگرن و بۆ چەککردنی شارەبانی بەرەو ئەو بنکەیە پێش خەڵکەکە دەکەون. خەڵک بەدروشمدان ڕێ دەپێون و هەرکە دەگەنە بەر شارەبانیی هێرش دەکەنە سەر ئەو بنکەیە و چەکی دەکەن[2].

لەو هێرشەدا پێنج پاسەوان و هاووڵاتییەک بەناوی «عەبدوڵڵای مینە خاڵندی» دەکوژرێن و سەرۆکی شارەبانیی مهاباد بەناوی سەرگورد قوربانی، کە کوردی خەڵکی کرماشان بووە، لەگەڵ پاسەوانەکانیتر ڕادەکەن. «عەبدوڵڵای مینە خاڵندی» بەدەست پۆلیسێکی کورد بەناوی «عەبدوڵڵای خانە خەمیر» گیانی لەدەست دا. عەبدوڵڵای خانە خەمیر دوای ئەو جنایەتەی پەنا بۆ یەکەکانی سوپای ئێران لە سەقز دەبات و لە شەرمساریان هەرگیز ناگەڕێتەوە مهاباد[3].

هاوکات لەگەڵ چەککردنی شارەبانیی، فەرمانداری مهابادیش کە ناوی «سەریعولقەلەم» بووە، ڕادەکات و شار بەتەواوی دەکەوێتە دەست شورای شار کە

٢- بەشێک لە ڕاپۆرتی نێرراو بۆ سکرتێری کۆمیتەی ناوەندی حیزبی کۆمۆنیست گ.م دیمیترۆف لە ١٢ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥، لە ئەرشیڤی ناوەندی هەڵگرتن و لێکۆڵینەوەی بەڵگەنامە مێژووییەکانی سەردەم.

٣- ئاڵەکۆک، ل ٢٦-٢٧، نووسینی غەنی بلوریان، کۆکردنەوە و ئامادە کردنی نووسەری ئەم کتێبە.

زۆربەیان ئەندامی کۆمەڵەی ژ.ک بوون. ئینجا لەسەر داوای شورای شار ڕووسەکان «کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی سۆڤیەت» لە مهاباد دادەمەزرێنن و ئەفسەرێکی سیاسیی ئازەربایجانی ڕووسیە بەناوی «ماژور عەبدوڵلائۆڤ» دەکەنە لێپرسراوی ئەو بنکەیە.

هەواڵی چەککردنی شارەبانی مهاباد لە دوو تێلگرافاندا بەرچاو دەکەوێ کە قەرەنی ئاغای مامەش لە سندوس و ئەفشار پەنا لە میاندواوەوە بۆ فەهیمی وەزیری ڕاوێژکاری ئێران و بەڕێوەبەرایەتی شارەبانی ئێرانیان ناردووە. ئەفشار پەنا ڕایگەیاندووە کە شارەبانی مهاباد کاتژمێر چواری ئێوارەی ڕۆژی ٢٦ی ڕێبەندانی ١٣٢٣- ١٥ی فێبرواری ١٩٤٥ بەهاندانی کەسێک بەناوی عەزیز دەستیبەسەرداگیراوە. هەردوو تێلگراف لە لاپەڕەکانی ١-٨ی ڕۆژنامەی کوهستانی ژمارە یەکەمدا بڵاوکراونەتەوە. حوسێنی مەدەنی لە کتێبی (کوردستان و ستراتیژیی دەوڵەتان، بەرگی دووهەم) و بهزادی خوشحاڵی لە کتێبی (قازی محەمەد و کۆمار لە ئاوێنەی بەڵگەنامەکاندا) کەڵکیان لەو بەڵگەنامەیە وەرگرتووە. چونکە لە تێلگرافی قەرەنی ئاغای مامەشدا چونیەتی ڕاکردنی فەرمانداری مهابادیی تێدا تۆمار کراوە بەپێویستم زانی تێلگرافی ناوبراو جارێکیتریش بنووسمەوە:

تێلگرافی قەرەنی ئاغای مامەش لە سندوس ٢٣/١٢/١

بۆ جەنابی ئاغای فەهیمی وەزیری مشاویر

ڕۆژی ٢٣/١١/٢٦ کابرایەک بەناوی عەزیز خانی بەگزادە ئامۆزای ئەحمەد خان کە ئەویش لە هاوکارانی حەمە ڕەشید خانی بانە بوو و ئێستا لە خاکی عێراقە، لە مهاباد کۆمەڵێکی زۆر لە ڕەش و ڕووتی شار لە دەوری خۆی کۆدەکاتەوە و دژی دەوڵەت و بەرپرسانی دەوڵەت قسەیان بۆ دەکا و دوایی هێرش دەبەنە سەر بەڕێوەبەرایەتی شارەبانی مهاباد. پێنج پاسەوان دەکوژن و بنکەی شارەبانی تاڵان دەکەن. خەریکبوون پەلاماری فەرمانداریی مهاباد و سەرۆکی دەزگا دەوڵەتییەکانیش بدەن. بەختەوەرانە ئامۆزاکانم هەمزاغا، حەسەن ئاغای ئیلخانی، حەمەد ئاغا و براکانی عەولاغا سەرۆکی عیلی مەنگوڕ، حوسێن ئاغای ئامۆزای باپیراغا، برایماغا برای عەلی ئاغای نەوزەری کە ئێستا لە تارانە لەگەڵ حەمەدەمین ئاغا و قەرەنی ئاغای سیرنی کە بۆ کاری شەخسی هاتبوونە مهاباد،

دەستبەجێ بڵاوە بەعەزیزخان و ئاژاوەگێڕان دەکەن. ئیزن نادەن فەرماندار و دەزگا دەوڵەتییەکان زیانیان پێبگات. فەرمانداریش هەر ڕۆژی ٢٦ داوای یارمەتی لێکردم، هەرچەندە لەلایەن دەوڵەتەوە فەرمان بەمن نەدرابوو، بەو حاڵەش دەستبەجێ ئەوەی لە دەستم هات ئەنجاممدا و فەرمانم بەعەشایری مامەش، گەورک و پیران دا لە بەرامبەریاندا ڕاوەستن و ئەگەر جارێکیتر عەزیز خان ئەو کارانەی دووپات بکاتەوە، بەگوللە وەڵامی دەدەینەوە. بەجەسارەتەوە پێتان ڕادەگەیەنم کە دوو ساڵ بوو ئەمنیەتی شاری مهاباد بەمن و ئاغاکانی مەنگوڕ و گەورک سپێرابوو، بەڵام دوکتۆر (مەرزبان) کە بەپلەی پارێزگاریی ورمێ گەیشت، تەنیا بۆ قازانجی خۆی ئەو وەزعەی تێکدا. کوڕەکەم (عەزیز) پیشینەی منتان پێ ڕادەگەیەنێ. ئێستا وەزعی مهاباد، ئیدارەی فەرمانداری و ئیدارەکانی دیکەی دەوڵەت زۆر خراپە. ئەگەر کاربەدەستانی دەوڵەت زۆر زوو ڕێگا چارەیەک بۆ ئەو وەزعە نەدۆزنەوە، مانەوەی مووچەخۆرانی دەوڵەت زۆر دژوار دەبێ و لەوانەیە کێشە و دژواریی دیکەشی بەدواوە بێ.

قەرەنی ئاغای مامەش[٤]

حکوومەتی ئێران لیژنەیەک لە چەند فەرماندەی سوپا و بەڕێوەبەرایەتی دابەشکردنی ئازوقە لە تەورێزەوە ڕەوانەی مهابادێ دەکات کە لە چۆنیەتی چەککردنی شارەبانی مهاباد بکۆڵنەوە. لێژنەی حکوومەت حوسێنی فروهەر بەتاوانباری سەرەکی ئەو ڕووداوە دەزانێ و ڕادەگەیەنێ: حوسێن فروهەر ناسراو بەحوسێنی زێڕینگەران بەرپرسیاری دابەشکردنی ئازاقە بووە لە مهاباد. ناوبراو بەقەبڵاندنی سجیلی قەڵب لە دابەشکردنی کۆپینەکانی ئازوقەدا زۆری فێڵ کردووە. ناوبراو بۆ ئەوەی کە پێش بەئاشکرابوونی ڕیسوایی خۆی بگرێ، لە دەرفەت کەڵکی وەرگرتووە و ژمارەیەک چەکداریی بەپارە لە دەوری خۆی کۆ کردووەتەوە و چوار هەزار تمەنی داوە بەکەسێک کە ناوی عەزیز خانە و گوایە شەریکی بووە و بەو شێوەیە پەلاماری شارەبانی داوە کە بەڵگە کۆکراوەکان دەربارەی فێڵکردنەکانی لەناو بەرێ[٥].

٤- ڕۆژنامەی کوهستان، ژمارە ١، لاپەڕەکانی ١-٨

٥- ڕۆژنامەی کوهستان ژمارەی ٢، ڕووداوی مهاباد لاپەڕەی ٤

دەوڵەتی ئێران دوای چەککرانی شارەبانیی و ڕاکردنی «سەریعولقەلەم» لە مەهاباد، بۆ ئەوەی پێوەندیی مهاباد بەتاران و ورمێوە نەپچڕێ، لەسەر داوای قەرەنی ئاغای مامەش کە داواکارییەکەی لە تێلگرافی سەروودا ئاشکرا دەبێ، ئەمیر ئەسعەد دەکاتە فەرماندار و لە جێیی سەریعولقەلەمی دادەنێ. عەلی ئاغا بە ۳۰۰ ڕەعیەتی چەکداری خۆی بەناوی «انتظاماتی عشایریی» لە مەهاباد جێگیر دەبێ. عەلی ئاغای فەرماندار بۆ ئەوەی چەکدارەکانی لەناو خەڵکدا بناسرێنەوە، قۆڵبەندی سپییان لە قۆڵ دەکات و لەبەر ئەوە، خەڵک پێیان دەڵێن قۆڵ سپی[٦].

ڕژێمی ئێران بەو هیوایە عەلی ئاغای کردە فەرماندار، کە ناوبراو بتوانێ لەناو خەڵکدا خۆی ڕاگرێ، بەڵام چونکە ئەمیر ئەسعەد پێشتر بەپیاوی ڕژێم ناسرابوو و دژی بەرژەوەندییەکانی خەڵک و کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان جووڵابووەوە، زۆر زوو پەتەی کەوتە سەر ئاو و بەهۆی دەرگیربوونی لەگەڵ ئەندامانی سازمانی جەوانانی کورد[٧] بەسەرۆکایەتیی غەنی بلوریان، کەوتە بەر هروژمی خەڵک و بەفەرمانی مازور عەبدوڵلائۆف لێپرسراوی کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی سۆڤیەت لە مهاباد شاربەدەر کرا. دوای دەرچوونی عەلی ئاغا و چەکدارەکانی لە مهاباد، ئەو شارە تا گەڕانەوەی سوپای ئێران و ڕوخانی کۆماری کوردستان بەدەست نوێنەرانی خەڵکەوە بووە.

٦- ئاڵەکۆک، لاپەڕەی ٢٩، نووسینی غەنی بلوریان، کۆکردنەوە و ئامادە کردنی نووسەری ئەم کتێبە.

٧- هەمان سەرچاوە لاپەڕەی ٣١

گۆڤاری نیشتمان

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بایەخێکی تایبەتیی بەنووسین و بڵاوکردنەوەی گۆڤار، ڕۆژنامە و کتێب داوە و خەباتی ڕۆشنبیری و کاروباری ڕاگەیاندی گشتیی وەک ڕادیۆ و خەباتی شانۆگەریی زۆر بۆ گرنگ بووە. کاتێک مرۆڤ دەڕوانییەتە دۆخی ئەوکاتی کوردستان، بەو ئاکامە دەگات، کە ئەو هەنگاوانەی ژێکاف بۆ گەشەپێدانی بیری نەتەوەیی و هۆشیارکردنەوەی خەڵک زۆر گرنگ و بەجێ بوون.

یەکێک لە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵە، گۆڤاری نیشتمان بووە، کە دوای تێپەڕبوونی دوو مانگ بەسەر کۆبوونەوەی ٢٢ی گولانی ساڵی ١٣٢٢- ١٣ی مای ١٩٤٣ز قەڵای سارمێدا بڵاوکراوەتەوە. نیشتمان سەرەتا لە تەورێز و لە چاپخانەیەک کە خاوەنەکەی ئەرمەنی بووە، چاپ کراوە و لە کوردستان بڵاوکراوەتەوە و دوای بەدەستهێنانی چاپخانەیەکی دەستی، لەلایەن هەیئەتی ناوەندیی ژێکافەوە، سێ ژمارەی دوایی لە مهاباد چاپ و بڵاو بووەتەوە. بەم جۆرە، نیشتمان تەنیا نۆ ژمارەی لێ چاپ کراوە. دوکتۆر جەماڵ نەبەز شەش ژمارەی گۆڤاری نیشتمانی کۆکردووەتەوە و بەبۆنەی تێپەڕبوونی چل ساڵ بەسەر گۆڤاری نیشتماندا، لە کتێبێکدا بەناوی «گۆڤاری نیشتمان- زمانی حاڵی کۆمەڵەی ژێکاف و ئیدیۆلۆژی هوردە بورژوای ڕۆشنبیری ناسیۆنالیست لە کوردستاندا» ساڵی ١٩٨٣ بڵاوی کردوونەتەوە. هەروەک لە پێشەکیی ئەم کتێبەدا ڕامگەیاند، من سێ ژمارەکەی‌تری گۆڤاری نیشتمانم لەلایەن دوکتۆر ئەمیری حەسەنپور و کاک حەسەنی قازییەوە پێگەیشتووە، کە لەسەر ئیزنی خۆیان لە پاشکۆی ئەم کتێبەدا بڵاوم کردوونەوە.

نیشتمان گۆڤاری هەرە دەوڵەمەندی سەردەمی خۆی بووە لە کوردستاندا. دەیان بابەتی بەنرخی کۆمەڵایەتی، سیاسی، ئەدەبی و ڕۆشنبیریی تێدا بڵاوکراوەتەوە. خۆی لە دووبەرەکی نانەوە و ئاژاوە خستنە ناو نەتەوەی کورد پاراستووە. گۆڤارێکی هاندەری بیری نیشتمانی و نەتەوەیی بووە و لە ڕێگای گەشەپێدانی بیری نەتەوەییدا ڕۆڵی بەرچاوی گێڕاوە. بەرهەڵستی هەموو داگیرکەرانی کوردستانی کردووە. بۆ پەروەردە کردنی زمانی کوردیی هەولی داوە و بۆ یەکەم جار لە مێژووی ئەدەبیاتی کوردیدا، ناوی مانگی

کوردیی داناوە. نیشتمان شوێنی تایبەتی هەبووە لەسەر لاوان و ژنان و دژی ئەو ژمارە دەرەبەگانە ڕاوەستاوە کە بۆ قازانجی خۆیان و بەوەرگرتنی قەند و پارە لە ڕژێمی داگیرکەری ئێران دژی بزووتنەوەی کورد پیلانیان گێڕاوە. جیا لەوە، نیشتمان دژی کاری ناحەزی وەک قومارکردن و مەیخواردنەوەی زۆر و جگەرەکێشانی لە ڕادە بەدەر بووە و خەڵکێکی زۆری هۆشیارکردووەتەوە، کە ئاگاداری سلامەتیی خۆیان و وڵاتەکەیان بن. نیشتمان هەروەها شیعری بەسۆزی وڵاتپارێزیی تێدا چاپ کراوە و فێرگەی خوێندەوارکردنی خەڵک بووە و دەیان وڵاتپارێز و نیشتمانپەروەری وەک هێمن، هەژار، حەقیقی، خاڵەمین، سەید تاهیری هاشمی و... هتدی پێگەیاندووە، کە ئێستا هەرچەندە بۆخۆیان لە ژیاندا نین، بەڵام نووسینەکانیان خوێندنگەی ڕۆڵە نیشتمانپەروەرەکانی کوردستانن.

نیشتمان تەنیا لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بڵاونەکراوەتەوە، بەڵکوو بەڕێگای ئیدارە محەلییەکانی کۆمەڵەوە سنووری دەستکردی بەزاندووە و سەری بەماڵی هەموو ئەو نیشتمانپەروەرانەدا کردووە، کە تاسەی خوێندنەوە و نووسینی کوردییان هەبووە. هەیئەتی ناوەندیی ژ. ک لە خاڵی دووی نامەی ڕۆژی ٥ ڕەزبەری ١٣٢٣- ٢٧ سێپتەمبەر ١٩٤٤یدا بۆ حەسەنۆڤ سەرکۆنسوڵی یەکێتیی سۆڤیەت لە شاری تەورێزی نووسیوە:

هەر ژمارەی نیشتمان لە کوردستانی عێراق ٥٠-٦٠ دەست دەکات و نرخی گەیشتووەتە یەک دیناری عێراقی، کە دەبێتە ١٣ قڕانی ئێران.

نیشتمان هەر لەو کاتەدا کە لای نیشتمانپەروەرانی کورد خۆشەویست بووە و لە هەموو پارچەکانی کوردستان پێشوازیی لێکراوە، لە هەمان کاتیشدا دوژمنە داگیرکەرەکانی کوردستان ئەویان بەنەیاری خۆیان زانیوە و دەیان پیلانیان دژی دارشتووە و بۆ دۆزینەوەی چاپخانەکەی هەوڵیان داوە و ویستوویانە پێش بەچاپ و بڵاوکردنەوەی بگرن. تەنیا داگیرکەرانی کوردستان، نیشتمانیان بەدوژمنی خۆیان نەزانیوە، بەڵکوو لەم بابەتەوە کە نیشتمان هەوڵی گەشەکردنی کۆمەڵی کوردەواریی داوە، کەوتووەتە بەر تانە و توانجی ژمارەیەک دەرەبەگ و کۆلکە مەلای کۆنەپەرست و پروپاگەندەی ژاراوییان دژی بڵاوکردووەتەوە و کاریان گەیاندووەتە جێیەک کە هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە ناچار بووە لە ٢٥ی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٢دا، بەیاننامەی خوارەوە دەربارەی ئاکاریی ئەوان بڵاوکاتەوە و گازەندە لە ڕەفتاری ناپەسەندی ئەوان بکات.

بەیاننامەی ٣٢٢ی ڕۆژی ٢٥ی مانگی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٢

بەناوی یەزدانی گەورە و بەرزی بێ هاوتا!

هەمیشە بیروباوەڕی تازە ئەبێتە ئامانجی تیری بەربەرەکانیی خاوەندانی بیری کۆن و مێشکە ڕزیوەکان.

ڕۆژێکی ئێمە ئەم کۆمەڵەمان بنیاد نا دەمانزانی لەم دەستورە گشتی و تەبیعییە ڕزگار بوونمان نییە؛ درەنگ یا زوو لە جەنگەی کارکردندا ئەبینە نیشانەی لۆمە و تومانجی هێندێک لە کوردە بێ تعصب و کۆنەپەرستەکان، بەڵام نەماندزانی لە چی ڕێگایەکەوە پەلامارمان ئەدەن.

بڵاوکردنەوەی چاپەمەنییەکانمان (مطبوعات) ئەم ئیشکالەی هەڵگرت، هێندێک لە خاوەندانی (ماڵ و مقام)، کە پێشکەوتنی ئێمە و پاشکەوتنی خۆیان لە ڕیزێکدا ئەدیت دەستیان کرد بەپروپاگەندە کە کۆمەڵەی ژ. ک کۆمەڵێکی شیووعی (بولشویک)یە و بەناوی کوردایەتییەوە کار ئەکا، بۆ دروستکردنی هەموو چەشنە بەرهەڵستێک لە ڕێگای پێشەوە چوونی ئێمەدا بەهەموو هێزی خۆیان کۆششتیان کرد، بەڵام بێکەڵک و سوود بوو، چونکە مەردوم وەک ئەوان لێکیان دابووەوە نەزان و نا تێگەیشتوو نەبوون و ئێمەیان زۆر چاک ئەناسی و ئەیان زانی ئامانجی ئێمە خۆشی ژیانی هەموو کوردییەکە.

لەبەر ئەمە تیری ئەم برا خۆشەویست و کۆنەپەرستانە لەباتی جەرگی کۆمەڵەی ئێمە وەبەردی قبووڵ نەکردنیی جامعە کەوت و گەڕاوە بۆ سینەی پڕ کینەی خۆیان و دەست و پێوەندییان، لەناو مەردومدا بێ قەدر و ئیحترام بوون. ئەمەیە دوایی تاڵوکەکردن لە کارەکاندا، ئەمەیە نەتیجەی بێ مێشکی و نەزانی. ئەم براخۆشەویستانە دەبوو بزانن کە چۆن هەتاو هەمیشە لەژێر هەوردا نامێنێتەوە، هەروەها درۆ و دەلەسەش لە باری دانیە کە ڕووی ڕووناکی حەقیقەت و ڕاستیی بپۆشێت. ئێمە ئارەزوومانە دیسان هەرچی لە توانایاندا هەیە بۆ بەربەست کردنی پێشکەوتنی ئێمە کۆششت بکەن تا نیرووی مەعنەوی کۆمەڵەیان چاو پێ بکەوێت.

بژی کورد و کوردستان بەسەربەستی و سەربەخۆیی

هیئەتی ناوەندیی کۆمەڵەی ژ. ک[1]

١- گۆڤاری نیشتمانی ژمارەی ٣ و ٤، لاپەڕەی ٩-١٠، ساڵی یەکەم سەرماوەز و ڕێبەندانی ١٣٢٢.

دوژمنە داگیرکەرەکان کە نەیانتوانیووە چاپخانەی نیشتمان بدۆزنەوە و دەستی بەسەردا بگرن، کەوتوونە کۆنترۆڵکردنی ڕێگاکان و ویستوویانە لەم ڕێگایەوە پێش بەبڵاوکردنەوەی نیشتمان بگرن و نەهێڵن بەدەست خوێنەرانی بگات. هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە دژی ئەم کردەوەیەی دوژمن هەڵوێستی گرتووە و ئەو دوو بەیانەی خوارەوەی بڵاو کردووەتەوە:

بەغدا

لە ژمارەی پێشوودا لەژێر ناوی تاران- ئانکارا هێندێک لەم جەور و ستەمەی کە لەلایەن تورک و ئێرانییەکانەوە لە کورد کراوە نووسی بوو داواشمان لێکردبوون کە لە ڕادیۆ و ڕۆژنامەکاندا وەڵاممان بدەنەوە، بەڵام وەکوو ئیداراتی ئێمە پێیان ڕاگەیاندووین ئەم دوو حکوومەتە بێداد و ستەمکارانە لە جیاتی بیرکردنەوە لەم داوایەی ئێمە و پێکهێنانی کەوتوونە سەروکاری دیتنەوەی چاپخانەی ژ. ک. ئێمە موژدەیان ئەدەینێ ئەگەر توانیان پێشی بڵاوبوونەوەی تیشکی هەتاو بگرن ئینجا دەشتوانن چاپخانەکەی ئێمەش ببیننەوە چونکە کۆمەڵەی ژ. ک بەهیمەتی گەنجانی وریای خۆی ئێستا لە بەشی زۆری پارچەکانی کوردستان دەستی دەڕوا و دەتوانێ لە کەمترین وەختدا گەورەترین شت بۆ دوورترین جێگەی کوردستان ڕەوانە بکات. ئەوا ئەو جارەش حکوومەتی بەغدا هۆشیاردەکەینەوە کە وەک ئێران و تورکیا نەکا، بزانێ کورد لەم بیست ساڵەی دواییدا چەندیان بۆ حکوومەتی عێراق کەڵک بووە. چاکەییەکی ئێمە تا ئێستا کردوومانە ئەم هەموو سەروەت لە بەرامبەر و سەرچاوەی ئابووری وڵاتەکەمان داوەتە دەستیان نەوتی کەرکوک وەکوو لە خاکی عەرەبەکاندا بێ ئیستفادەی لێ دەکەن خەراپەمان نەدەنەوە داوای کوردەکان بەچاکی تەماشا بکەن و بۆیان پێک بێنن خۆیان نەکەنە نیشانەی تیری ئێمە ئەگەر ئەوانیش بیانەوێ چاپخانەی ژ. ک ببیننەوە ئەبێ وشترێک بێنن دەستی بەکلکی بگرن ڕای بکێشن بیگەیەننە زەوی ئینجا ئەگەنە ئامانج. دیسان ئێمە دەمانەوێ تاران- ئانکارا و بەغدا وەڵامی ئێمە بدەنەوە بەڕادیۆ و ڕۆژنامە ئەو کوردانەش کە مەئموری دیتنەوەی جێگای چاپخانەی ئێمەن ئەگەر تا ٤٨ سەعات دوای خوێندنەوەی ئەم ژمارەیە دەست لەم کارە بێ شەرەفانەی خۆیان هەڵنەگرن وێنە و تاریخی ژیانیان چاپ ئەکەین(٢).

٢- گۆڤاری نیشتمان ژمارە ٥، لاپەڕەی ٢٣- ٢٤، ڕێبەندانی ١٣٢٣.

بەیانی دووەمی هەیئەتی ناوەندی ژ. ک

ئەو ئاگایانەی لە عێراق و ئێران بۆمان هاتووە نیشان دەدەن ئەو دوو حکوومەتە دیکتاتۆر و ئیستعماریانە لە پێشکەوتنی کۆمەڵەی ژ. ک و بڵاوبوونەوەی گۆواری نیشتمان کەوتوونە ترس و لەرزەوە؛ بۆ پێشگیری عملیاتی ئێمە بڕیاریان داوە نەهێڵن «نیشتمان» دەربچێت. لە شارانی: هەولێر، سلێمانی، بەغدا، کرماشان و سنە، چاپخانەکانیان پشکنیوە باڵوێزی ئێران لە «بەغدا» ڕاستەوخۆ نامەیەکی بۆ حاکمی یەکێک لە شارانی ئێران نووسیوە کە گوایە ناوچەی «ژ. ک» و ئیدارەخانەی نیشتمان لەم شارەیە لازمە کەشف و پێشی بگیرێت. گۆواری خوشەویستی گەلاوێژ کە بەپۆستە بۆ ئێران دەچوو لەلایەن «پۆستە»ی ئێران ڕەدی کرد...، لە مقابلی ئەم کارە پەستەی حکوومەتی ئێراندا ئێستا (پۆستەی «ژ. ک») بۆ زۆر شارانی کوردستانی ئێران گەلاوێژ، نیشتمان، ڕۆژانوێ و ڕوناهی دەبا و ئیرتباتی نێوان دوو پارچەی کوردستان حیفظ دەکات.

ئەگەر حکوومەتانی ئێران و عێراق بەعملیاتی ئێمە ڕازی نین لازمە دەگەڵ حکوومەتی ئستعماری تورکیا بۆ ئیجراکردنی پەیمانی شومی (سەعد ئاباد) کۆنفرانسێک بگرن ئەمما لازمە لە پێشدا بزانن دنیای ئازادی ئیمڕۆ بۆ ئەم کارە کەوینەییکە لە ڕێوشوێنی فاشیستە نەگریسەکان ئیجازەیان دەدا!(٣)

کۆمەڵە بێجگە لە گۆڤاری نیشتمان، ڕۆژنامەی هەفتەی «مرۆ Miriv» تایبەتی ئەندامان لەلایەن بیژەن ٢ (زەبیحی) و «دیاریی کۆمەڵەی ژ. ک بۆ لاوانی کورد» و دوو ڕۆژ ژمێری تایبەتی کۆمەڵە بۆ ساڵی ١٣٢٢هە- ٤٣-١٩٤٤ و ساڵی ١٣٢٣هە- ٤٤-١٩٤٥ز بڵاوکردووەتەوە. دیاریی کۆمەڵەی ژ. ک بۆ لاوانی کورد بریتییە لە: «دیاریی مەلا محەمەدی کۆیی» کە ئەم هۆنراوەیەی خوارەوەی بیژەن ٢ (زەبیحی)ی لە لاپەڕەکانی ١٤- ١٥ هەڵکێشراوە:

سەیاحەت کەن بچن بوو سووەتستان
بزانن چون بەخێرائی هەلستان
لە قەومی ڕوس چە ظلمیکی ئەکرد (چار)
هەموی زەهری ئەخوارد ملت بەناچار

٣- گۆڤاری نیشتمانی ژمارەی ٧، ٨ و ٩، لاپەڕەی ١١.

لەپر (لەنین) هەڵستا وەک دلێران
بناغەی ظلمی چاری کرد ویران
بنای نا دەوڵەتیکی سۆسیالیست
لە ناوی برد بەجارێک ئیمپریالیست
لەناو کۆمەڵ بەزوری دەرکرا (خان)
بەتیلا (بەگ) خرایە بەندو زیندان
بەمەحضی هەڵکرانی بەیرەقی سوور
لەناو خەڵکا نەما فیتنەو شەڕ و شوور
ئەلەرزیت کاکی (ئاغا) وەک بنی ئاو
کە ئاڵای سوورو ئاڵی دێتە بەرچاو
تەماشا کەن لە مەیدانی هەراو شەر
چلۆن سەربازی سوور؛ ئازاد و دلاوەر
شەو ڕوژ بێ ووچان وا تێ ئەکۆشن
لە جەبهەی شەڕ ئەڵێی شەربەت ئەنۆشن
بە فەرمانی ستالین: پیاوی شەڕکەر
ئەدەن بەربا هەموو نەیروی هیتلەر
بەیانی بلبلی سووتاو لەبۆ گوڵ
وەها ئەیخوێنێ بەدڵسوزی لەسەر چڵ

کۆمەڵە بۆ یەکەم جار لە مێژووی نەتەوەی کورددا ناوی مانگی کوردیی بۆ ڕۆژژمێرەکانی داناوە، کە بریتن لە: خاکەلێوە، بانەمەڕ (گوڵان) و جۆزەردان بۆ وەرزی بەهار؛ پوشپەڕ، گەلاوێژ و خەرمانان بۆ وەرزی هاوین. ڕەزبەر، خەزەڵوەر و سەرماوەز بۆ وەرزی پاییز؛ بەفرانبار، ڕێبەندان و ڕەشەمە بۆ وەرزی زستان؛ «گوڵبژێرێک لە دیوانی حاجی قادری کۆیی» بلبلی نیشتمانی کورد و «دەستە گوڵێکی جوان و بۆنخۆش لە باغی نیشتمانپەروەری»دا، کە ئەویش بریتییە لە: چەند پارچە شیعری لاوێکی ٢٦-٢٧ساڵەی ناوچەی موکریان، کە نەیویستوە ناوی بڵاوبکرێتەوە، لەگەڵ هۆنراوەیەکی حەسەنی سەیف القضات، هۆنراوەیەکی خاڵەمین و هۆنراوەیەکی سەید تاهیری هاشمی ئەندامی

کۆمەڵە لە کرماشان. ناوی مانگە کوردییە دانراوەکانی ژ. ک ڕمزی خەبات و بزووتنەوەی ئەم ڕێکخراوەیە، کە بەپێی ئاو و هەوای سروشتی کوردستان دانراون و بێجگە لە ناوچەکانی دیاربەکر، جەزیر، موسڵ، کەرکوک، خانەقین، قەسری شیرین و ئیلام بەگشتی هەموو شار و گوندەکانی کوردستان و بەتایبەتی ناوەندی کوردستان دەگرنەوە.

کۆمەڵەی ژ. ک لەسەر ڕووبەرگی ڕۆژژمێرەکانی پەیامی هەیئەتی ناوەندیی بڵاوکردووەتەوە و نووسیویەتی:

الله

به یارمەتی و ناوی خوای بەرز و گەورەی بێ هاوتا
بژی سەرۆک و کورد و کوردستان و هیوا
ڕۆژ ئەژمێری تایبەتی کۆمەڵەی ژ. ک بۆ ساڵی ١٣٢٢
ساڵی ٦٣- ١٣٦٢هجری- ساڵی ٤٤-١٩٤٥ میلادی

پەیامی کۆمەڵە بۆ دایکی نیشتمان

ئەی دایکی نیشتمانی کورد دڵنیابە ئەندامەکانی کۆمەڵەی ژ. ک ناڵەی دەروونی و سکاڵای تایبەتی تۆ بەهەموو ناوچەکانی کوردستانا بڵاو ئەکەنەوە، لاوەکان بۆ خزمەتی تۆ هان ئەدن. بەهەموو کوردێکی نیشتمانپەروەر ڕائەگەیەنین کە دنیای ئیمڕۆ دنیای شارستانێتی و تمدنە.

ئەوەندی لە توانایاندا بێت بەبروسکەی زانست و خوێندەواری سەرەریەی پێشکەوتنی کورد ڕوناک ئەکەنەوە پەیامی تۆ کە ئەڵەی سەرکەوتن لە ڕێککەوتنایە بەگوێی هەموو دانیشتوەکانی کوردستان ڕائەگەینین.

الله

بەناوی خوای گەورەی بەرزی بێ هاوتا
بژی کورد و کوردستان و کۆمەڵەی ژ. ک
ڕۆژئەمێری تایبەتی کۆمەڵەی ژ. ک بۆ وەرزی ١٣٢٣ی ڕۆژیی ٦٤-١٣٦٣ی هیجریی و ٤٥-١٩٤٤ میلادیی
ئەم ساڵی تازەیە لە هەموو ئەندامەکانی ژ. ک و هیوا و هەموو کوردێکی کە لەپێناو سەربەستی نەتەوەی کورد تێ ئەکۆشیێ پیرۆز بێت.

پەیامی کۆمەڵە بوو دایکی نیشتمان

ئەی دایکی نیشتمان! ئێمە لە نەورۆزی ڕابردوودا وەعدەمان پێدای کە بۆ ڕزگارکردنی تۆ لە هیچ تاڵیی و ناخـۆشـیێکی ژین نەپرینگێـینەوە بەیارمـەتی یەزدان و ناردراوی خۆشەویستی ئەم پەیمانەشمان بەجێگەیاند بۆ گەیشتن بەئامانجی پاکی خۆمان کۆششتێکی زۆرمان کرد و ڕۆڵە ناخەلەف و پارەپەرەستەکانت گەڵی قورت و تەگەرەی زلیان هێنایتە پێش، بەڵام یەزدان لانی حەقی بەرنەدا ئەم نەیروە نەگریسەمان بەرەو دوا کشاندەوە ئەوان دیسان هاتوونە پێش نازانن کۆمەڵی ئێمە پەنجەی شیری ژیانی مـیشـەڵانی کـوردستان گاڵتەی پێ ناکرێ.

ئەی دایکی نیشتمان! وا لە سەرەتای ئەم ساڵەشدا پەیمانت لەگەڵ ئەبەستین کە زۆر لە پار بەتینوتاوتر کـۆشـشت بکەین تا بەیارمـەتی یەزدان و ناردراوی گـەورەی ئیـسـلام حضرەتی محمد صلی الله علیه وسلم لە هەموو شوێنێکی نیشتمان ڕەگوڕیشەی نفاق و دووبەرەکی دەربهێنین

ئەی دایکی نیشـتـمـان! دڵنیـابە کۆمـەڵەی ژ. ک هەرچی دەبێ ببێ لەپێناو ڕزگـاری تو بەهەموو هێزیی کە یەزدان داوێتیێ کۆششت ئەکا هەر کەسیش بەربەرەکانی بکا بێگومان بزانی ڕسوای شار و باژیری کوردستـان ئەکرێ و تەپڵی بەدناوی بۆ دەکوترێت ئیتر پەنا بۆ یەزدانی مەزن نەکرێتەوە.

شاعیری نەتەوەیی کورد عەبدولڕەحمانی شەڕەفکەندی (مامۆستا هەژاری موکریانی) ئەندامی تێکۆشەری کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستـان و خەباتگێڕی کۆمـاری کوردسـتـان بەمەبەستی پتر ناساندنی مانگە کوردییەکان، ئەو هەڵبەستەی خوارەوەی هۆندۆتەوە:

کوردە گیـان یاخـوا جێژنت پیـرۆز بێ
بەهاری ژینت جـێـژنی نەورۆز بێ
چەند دڵگوشـایە خـاکـە لێـوەکـەت
پیـرۆزە ڕەنگە شـاخ و کـێـوەکـەت
مـانگی بانەمـەڕ لە کــوردەواری
بەهەشت لە دنیـا خـۆی داوە دیاری
کەژ پۆشی لەگوڵ چادرەی سوورو زەرد
هاڕەی هەڵدێران: دەرمـانە بۆ دەرد

ڕەنجبەر با بەس بێ سەیری گوێسوانان
لە دەسـتـی تۆبە چاوی ئەعـیـانان
وا جـــۆزەردانە و: کـــۆچی بەهارە
سـەرەتای ڕەنجی مـامی جـوتیـارە
یاخـوا هەرکەسێ کوردی خـۆش نەوێ
وەک پووشی پووشپەڕ بەروودا کەوێ
بە داسی مـەردی پاڵەی کـوردسـتـان
بیـدەن لە تایە بۆ سـاردیی زسـتـان
گـەلاوێژەکـەی بەخـتـت لە ئاسـۆ
دەرکـەوت، چابوو نەبوو ڕەنجـەڕۆ
نرخی ئەم مـانگە پارەی گـیـانە
چێـژنی سەر سـاڵی کـۆمـەڵەی ژیانە
وا ڕەنجی سـالێت هاتۆتە بەرهەم
ڕۆژی مـاو زۆرن، نەبی کـەترەی خـەم
ئەم سـاڵ تۆ نەکـەی بۆ سـاڵی دوایی
مـانگی خـەرمـانان دەکـەی گـەدایی
ڕەزمان هاتە بەر، لە خەم بووین ڕزگار
ڕەزبەر بەخـێـر بێی بۆ کـوردی هەژار
پڕ بوو لە مـیـوە ئەم دەور و دەشـتـە
ڕاسـتی کـوردسـتـان وێنەی بەهەشـتـە
دوژمـــنـــان بمـرن بـــەدەرد و بـــەڵا
وەک بەخـــەزەڵوەر دادەڕژێ: گــەڵا
ئاوردوو داخـە کــوردە زسـتـان دێ
بەفـر بەرێوە، بۆ کــوردسـتــان دێ
سیـخوار خۆی نواند لەبەر پەساران
سـەرمـا هات، دڕا بەرگی هەژاران
نا، نا، تۆ مـانگی دڵخۆشی و شادی
تـێـــــدا هەڵـکرا: ئاڵای ئازادی

وا بەفرانباری ڕوو گرژ و: تاڵە
کوردە گیان وەختی خزانە ماڵە
هاوین پەیدا کە، ئەمڕۆ بی پۆشە
پیاو بەنیرو بێ ؟ زستان زۆر خۆشە
ڕێبەندان گەرچی ڕێگە بەندانی
گلێنەی چاوی گەلی کوردانی
لەنێو مانگاندا جوان و ڕوو سوری
لە تۆدا کرا جێژنی جومهوری
ڕەشەمە... نامەی بەهاری هێنا
کۆچی بەخێڵی سەرمای لێنا
رنو ڕووخاندن: تۆپخانەی شەماڵ
کوردە دڵخۆش بە. نەما ژینی تاڵ[٤]

٤- ڕۆژژمێری تایبەتی کۆمەڵەی ژ.ک بۆ ساڵی ١٣٢٢. بڕوانە ڕۆژژمێرەکە لە پاشکۆی ئەم کتێبەدا.

وەرگرتنی قازی محەمەد بەئەندامەتی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان

محەمەدی قازی کوڕی عەلی قازی کوڕی قازی ئەبولقاسم ڕۆژی ١ی ئاپریلی ١٩٠٠ زایینی لە مهاباد چاوی بەژین کردووەتەوە و لە ٣٠ مارسی ١٩٤٧ لەگەڵ ئەبولقاسمی سەدری قازیی برای و محەمەد حوسێن خانی سەیفی قازیی ئامۆزای لەلایەن ڕژێمی دیکتاتۆریی محەمەد ڕەزا شای پەهلەوییەوە لە چوارچراری شاری مهاباد لە سێدارە درا.

محەمەدی قازی لە خزمەت قازی عەلی بابی و «ابوالحسن سەیف القضات»ی مامی کە مامۆستایەکی فرەزانی سەردەمی خۆی بووە لە زمان و ئەدەبیاتی کوردیدا، خوێندنی سەرەتایی تەواو کردووە. لەلایەن مامۆستایان میستر میلێر و میسس میسداڵ فێری زمانی ئینگلیزیی بووە. لە لای مەلا حوسێنی مەجدی قورئانی خوێندووە و هەر لەو ڕێگایەشەوە فێری زمانی عەرەبیی بووە. مامۆستا عەبدولڕەحمانی (گیو موکریانی) لە فێربوونی زمانی فەرانسیدا یارمەتی داوە.

سەرەتا بەرگی ئایینی (عەبا و عەمامەی عەرەبی) پۆشیوە و دوایی تەنیا عەمامەکەی هێشتووەتەوە و لە جیاتی عەبا، کۆت و پانتۆڵی ئەورووپیی لەبەر کردووە. دوای تەواوکردنی خوێندن لە لای باب و سەیف القضاتی مامی و مامۆستایانی ئەو سەردەمە، بەپلەی قازییەتی گەیشتووە، بەڵام هەتا قازی عەلی بابی لە ژیاندا بووە، بەشێوەی ڕەسمیی ئەرکی قازییەتی بەڕێوە نەبردووە و سەردەفتەری، دەفتەرخانەی ژمارە دووی مهاباد بووە.

ساڵی ١٩٢٣-١٩٢٥ سەرۆکی ئیدارەی ئەوقاف و کاروباری ئیسلامیی شاری مهاباد بووە و ساڵی ١٣٠٥- ١٩٢٦ بەخۆکشاندنەوەی سەیف القضات لە ئیدارەی فەرهەنگ واتە ئیدارەی پەروەردە محەمەدی قازی کراوە بەسەرۆکی ئەو ئیدارەیە.

محەمەدی قازی لە سەردەمی سەرۆکایەتی خۆیدا لە ئیدارەی پەروەردە دوو خوێندنگەی دامەزراندووە. یەکێکیان بەناوی (پەهلەوی) کە خوێندنگەیەکی ئیجباریی بووە و ئەویتریان، خوێندنگەی (پرماس)، کە دوایی ناوی کراوە بەخوێندنگەی (پەروانە) واتە پەپولە.

سالّی ١٩٣١، محەمەدی قازی بەدوای کۆچی دوایی قازی عەلی بابیدا، لەلایەن حکوومەتی ناوەندیی ئێرانەوە کراوە بەقازی ناوچەی مهاباد، بەڵام ساڵی ١٩٣٦، بەتاوانی قسەکردنی بەزمانی کوردی بۆ سەربازەکانی سەربازگەی مهاباد و ڕەخنەگرتنی لە کردەوەی دزێوی مەئمورانی حکوومەت، لەلایەن حکوومەتی ڕەزا شاوە، پلەی قازییەتی لێ وەرگیرایەوە و دوای داگیرکردنی ئێران و کوردستان لە ٢٥ی ئاگۆستی ١٩٤١، لەلایەن سوپای دەوڵەتە هاوپەیمانەکانەوە و ڕاکردنی ڕەزاشا لە ئێران، قازی محەمەدیان گەڕاندوە سەر کارەکەی.

لە ١٩٤١دا کە لەشکری سووری سۆڤیەت لە بەشێک لە خاکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان جێگیر بوو، بۆ کۆنترۆڵی ناوچەکانی ژێردەستی و بەهاوکاریی سەرۆک عەشیرەتەکانی کوردستان، سی (٣٠) دەرەبەگ، خاوەن موڵکی گەورە و کەسایەتیی زۆر ناسراوی کوردی بۆ «باکۆ» بانگهێشت کرد. محەمەدی قازی یەکێک بوو لەو کەسایەتییانە، کە لەگەڵ ئەو گروپە لە دیسەمبەری ساڵی ١٩٤١ سەردانی «باکۆ» پایتەختی ئازەربایجانی سۆڤیەتی کرد.

محەمەد قازی بەهۆی پلەی چینایەتی و کار و بەرپرسایەتییەکەی، نزیکایەتی زۆری لەگەڵ دەرەبەگەکانی ناوچە هەبووە. لەبەر ئەوە، سەرەتا بەدڵ ڕێزی لە کۆمەڵە نەگرتووە و بۆ خۆشی زۆر جێگەی ڕێز و خۆشەویستیی ڕێبەرانی کۆمەڵە نەبووە و تەنانەت لەلایەن ڕێبەرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستانەوە ڕەخنەی لێ گیراوە. لەم ڕوانگەوە، کاتێک کۆمیساریۆڤ کۆنسوڵی سۆڤیەت لە ورمێ لە ٢٨-٣٠ی یانواری ١٩٤٤- ٨-١٠ی ڕێبەندانی ١٣٢٢ سەردانی مهابادی کردووە و چاوی بەمستەفای سوڵتانیان ئەندامی شورای شار و ئەندامی هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵە کەوتووە و دەربارەی قازی محەمەد پرسیاری لێ کردووە، ناوبراو گوتویەتی:

«قازی محەمەد سیاسەتێکی نارۆنی هەیە، یارمەتیی کۆمەڵەی ژێکاف دەدات، هەر لەوکاتەشدا لەگەڵ ئێرانییەکاندا هاوکاریی دەکات، بۆ ڕاکێشانی کوردەکان بۆ لای ئەو دەوڵەتە.»

کۆمەڵە لە چوارچێوەی ئەو بۆچوونەیدا، لە نامەیەکی ڕۆژی ١١ی ڕەزبەری ساڵی ١٣٢٣دا، بەئیمزای عەبدولڕەحمانی زەبیحی بەرپرسی پێوەندییەکانی کۆمەڵە لەگەڵ کۆنسوڵی سۆڤیەت لە تەورێز بۆ حەسەنۆف دەنووسێ:

کۆمەڵەی ژ. ک

ئیدارەی ناوەندی

بەرواری ١١ ڕەزبەری ١٣٢٣- ٢/ ١٠/ ١٩٤٤

بژی کورد و کوردستانی گەورە!

گەشتی سەرۆک عەشیرەتەکان بۆ گفتوگۆ، کە ئامانجیان بۆ ئێمە ڕوون نەبووەتەوە.

بەپێی هەواڵی گەیشتوو لە مهابادەوە، سەرۆک عەشیرەتەکانی وەک «قەرەنی ئاغای مامەش»، «عەوڵاغای مەنگوڕ»، «بایزئاغای گەورک» و «قازی محەمەد» دەچنە ورمێ و لەوێوە دەچنە تاران.

مودیری بەشی مطبوعات

عەبدولڕەحمانی زەبیحی

بەرلەوەی کە قازی محەمەد بەئەندامەتی کۆمەڵە ژ. ک وەربگیرێ و بەر لەوەی کە ئیدارەی شارەبانیی بکەوێتە دەست خەڵکی مهاباد، لەلایەن خەڵکی شارەوە کرابووە سەرۆکی شورای شاری مهاباد و پاراستنی ئاسایشی خەڵکی مهابادیان پێ سپێرابوو.

کەسایەتی بەرز و ڕادەی ئیحترامی محەمەدی قازی لەناو خەڵک و زۆربەی ئەندامانی کۆمەڵەدا و زەقبوونەوەی ڕادەی لێهاتوویی لە کارەکاندا بۆ خەڵک و بەتایبەتی ڕووسەکان، هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵەی ناچار کردووە، داوای ئەندامەتی لێ بکات، ئەویش وەڵامی داخوازیی ئەوان دەداتەوە و بەر لەوەی کە ڕێبەرانی کۆمەڵە سازمانی جەوانانی کورد بەئەندام وەرگرن لە خەزەڵوەری ١٣٢٣- ١٩٤٤دا، داوای ئەندامەتییان لە قازی محەمەد کردووە و لە کۆتایی ئۆکتۆبەر و سەرەتای نۆڤێمبەری ١٩٤٤دا سەرۆکایەتی کۆمەڵەی پێ سپاردووە.

کاتێک مائۆیڤ کۆنسوڵی سۆڤیەت دوای تێپەڕبوونی یازدە مانگ بەسەر چوونی کۆمیسایۆڤ، لە ڕۆژانی ١١-١٢ی یانواری ١٩٤٥- ٢١-٢٢ی بەفرانباری ١٣٢٣، سێ مانگ دوای چوونی قازی محەمەد لە ژێکاڤەوە، سەردانی مهاباد دەکات و لەلایەن نوێنەرانی کۆمەڵەوە بەناوەکانی ئیبراهیمیان (نەوجەوان)، مستەفای سوڵتانیان، عەلی ڕیحانی، ئەحمەدی ئیلاهی، خەلیلی خوسرەوی، قادری قازی و محەمەد دڵشادی ڕەسوڵی پێشنیازی دامەزراندنی کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی سۆڤیەت و کوردی لە مهاباد پێ دەکرێ، لە وەڵامی پرسیاری مائۆتڤدا سەبارەت

بەئەندامی بەڕێوەبەریی کۆمەڵەی فەرهەنگیی دەڵێن:

«گونجاوترین و باشترین مرۆڤ بۆ ئەم کارە قازی محەممەدە.»

قازی محەممەد بۆ گۆڕینی ناو و ئامانجی کۆمەڵە و دامەزراندنی حیزبی دیموکرات ڕۆڵێکی بەرچاوی گێڕاوە. ناوبراو لە ڕۆژی ٢ی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٤- ٢٢ی یانواری ١٩٤٦، لە چوارچرای مەهاباد لەو جێیەی کە کۆماری کوردستانی لێ ڕاگەیاند لەلایەن خەڵکەوە نازناوی پێشەوای پێبەخشرا. پێشەوا بەکردەوە پێشانیدا نیشتمانپەروەرێکی فیداکاری نەسرەوتوو بووە. هەرچەندە بۆ ماوەیەکی زۆر لە خەباتی سیاسیدا بەشداریی نەکردبوو، بەڵام خۆبەختکردنەکەی لە پێناو نەتەوەی کورددا، ئەوی گەیاندە پلەیەک، کە بۆ هەمیشە لە دڵی کوردی هەموو بەشەکانی کوردستاندا زیندوو دەمێنێتەوە. جێگەی خۆیەتی لێرەدا ئاماژە بۆ دوو نوسراوە دەربارەی قازی محەممەد بکەم، کە لە کتێبی «کوردەکان»ی حەسەن ئەرفەع و ڕۆژنامەی «مرد امروز»ی ١٣٢٥/٩/٢٣هە ئێران وەرگیراون و ئینجا پەنجە بۆ وتەی پێشمەرگەیەک ڕاکێشم، کە شاهیدی دیدارێکی قازی محەممەد لەگەڵ سەرۆک بارزانی بووە. حەسەنی ئەرفەع دەڵێ:

«لەو سەرووبەندەدا بوو، کە قازی محەممەد و سەیفی قازی هاتنە تاران. ڕۆژێک سەدری برای قازی محەممەد کە نوێنەری پەرلەمانیش بوو، بەتەلەفۆن داوای لێ کردم چاوپێکەوتنێکم لەگەڵ ئەو و براکەی هەبێ. ئەوان هاتنە ناوەندی بەڕێوەبەرایەتی سوپا و گفتوگۆیەکی هەمە لایەنە و دوورودرێژمان پێکەوە کرد. سەدر و سەیف تا ڕادەیەک خۆیان دەپاراست و هێمن بوون و بەپێچ و پەنا قسەیان دەکرد و دەیانگوت هیواداریین دەوڵەتی ئێران لە تایبەتمەندییەکانیان بگات و مافی نەتەوەیی ئەوان بسەلمێنێ و ئەوانیش بۆ پێشخستنی تەواوی میللەتی ئێران هاوکاریی دەوڵەت دەکەن. قازی محەممەد کە ڕاستوڕەوانتر لەو دووانە قسەی دەکرد، لە سەرەتادا گلەیی لە ئازارەکانی پێشوو کرد و پاشان لە گەندەڵیی و بێلیاقەتیی دەزگاکانی دەوڵەت لە ناوچە کوردنشینەکان دوا و لەم بارەیەوە کە بۆچی لە کوردەکان بۆ کاری ئیداریی ناوچە کوردنشینەکان کەڵک وەرناگرن دوا[1].»

١- کوردەکان، لاپەڕەی ١٠٠، نووسینی حەسەنی ئەرفەع، وەرگێڕانی نووسەری ئەم کتێبە.

مەلا ڕەحمانی پێشنماز پێشمەرگەی سەردەمی کۆماری کوردستان دەڵێ:

«من ئەو کاتە پێشمەرگەی کۆمار بووم. ڕۆژێک کە عەشیرەتەکان خەریک بوون بەرەبەرە پشتی کۆماریان بەردەدا، من و پێشمەرگەکانی تر لە سەرا گەڕابووینەوە و من لە خزمەتی پێشەوادا بووم، کە مەلا مستەفای بارزانی هاتە خزمەت پێشەوا و پێی ڕاگەیاند: دەوڵەتی ئێران لە تۆ خۆش نابێ و ئەگەر بۆ چاوترساندنی خەڵکیش بێ دەتکوژێ. داوات لێ دەکەم لەگەڵ ئێمە بکەوە، ئێمە لەسەر چاومان ڕاتدەگرین. ئەگەر سەرکەوتین ئەتۆ هەر پێشەوا و سەرۆکی ئێمە و میللەتی کوردی، ئەگەر هات و شکاین، دەتوانی بڵێی مەلا مستەفا منی بەدیل گرتووە. پێشەوا لە وەڵامی بارزانییدا گوتی هەرچەندە دەزانم کە دەمکوژن، بەڵام پشتی خەڵکی هەژار و ڕەش و ڕووتی مەهاباد بەرنادەم! باشترە بکوژرێم و خەڵک ئازار نەدرێن[2].»

ڕۆژنامەی «مرد امروز» لە ژمارەی ڕۆژی ١٣٢٥/٩/٢٣یدا نووسیویەتی:

«قازی محەممەد لە دوایین دیفاعی خۆیدا بەئاشکرا ڕایگەیاند کە پێتان وا نەبێ من ئاگام لە چارەنووسی خۆم نەبووە، بەڵکو بەچاکی دەمزانی و بەر لە هاتنی سوپا و هێزە ناوەندییەکان بۆ مەهاباد گوتوومە کە من لە دار دەدەن.... بۆ چی سەرەڕای ئەو چۆنیەتییە هەڵنەهاتووم؟ لەبەر ئەوە نەبووە کە نەمتوانیوە بەڵکوو شەش دەزگا ماشێنی سواری و جیپم لە دەستدا بوو و هەر دەقیقە و سەعاتێک بڕیارم دابا، دەمتوانی لە سنوور تێپەڕم و خۆم نەجات بدەم. بەڵام بزانن کە من وەکوو پێشەوەری ترسەنۆک نەبووم کە کاتی ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ مەترسی ڕابکەم؛ بۆ کوێ هەڵاتبام؟ ئێرە زەویی کوردستانە و هێشتا قەبری هەشت بەرە باب و ئەژدادی منی تێدا ماوە، پێویست بوو کە من بۆ مانەوەی میللەتی کورد ئەو فیداکارییە بکەم[3].

٢- گوتنی مەلا ڕەحمانی پێشنماز پێشمەرگەی سەردەمی کۆماری کوردستان. بۆخۆم لەسەر شریتی ڤیدیۆ تۆمارم کردووە. تۆمار کراوە.

٣- ڕۆژنامەی مرد امروز، ڕۆژی ١٣٢٥/٩/٢٣.

هەرچەندە مێژوو بەرەوپێش دەچێ، مەزنایەتی پێشەوا قازی محەمەد پتر خۆ زەق دەکاتەوە. سەروان کەیومەرسی ساڵح هەواڵنێری گۆڤاری (مهنامە)ی سوپای ئێران، کە دەردەکەوێ بۆخۆی لە هۆڵی دادگایی کردنی پێشەوا قازی و سەدر و سەیفی قازیدا بەشدار بووە، دەقی دادگاییکردنی پێشەوا و هەڤاڵانی بڵاوکردووەتەوە. لەو بڵاوکراوەیەدا گەلێک ڕازی نهێنی دەبینرێ، کە زانینیان پێویستە. من ئەو بەشەی دادگاییکردنی پێشەوا دەنووسمەوە، کە پێوەندیی بەئاڵای کوردستانەوە هەیە و بڵاوبوونەوەی ئەم هەواڵە جێگەی سەرسوڕمان نییە. سەرهەنگ عەتایی سەرۆکی دادگا لە پێشەوا دەپرسێ:

– دەکرێ بڵێی بۆ ئەوەندە نیگەرانی بارزانییەکانی؟

– پێشەوا قازی: لەبەر چەند هۆیەک!

سەرهەنگ عەتەیی: ئەو هۆیانە چین؟

– پێشەوا قازی: چونکە مەلا مستەفا و بارزانییەکان هیوای دوارۆژی میللەتی کوردن و منیش پەرچەمی کوردستانم بەئەوان سپاردووە، ئەوان پارێزگاریی ئەو پەرچەمە بکەن تا ڕۆژی خۆی. ئاڵای کوردستان لای ئەوانە، نەک ئەوەی کە سەرهەنگ نیکوزاد تفی لێکرد و پێی لەسەر دانا! هیوام بەو خوایە، ڕۆژێک بێت و ئەو ئاڵایە بەدەستی بەتوانا و بەهێزی بارزانی لەسەر ئەم خانووەی کە منی تێدا دادگایی دەکرێم و هەموو شوێنە بەرزەکانی کوردستان بشەکێتەوە(٤)!

٤- ویژەنامەی تاج کیانی، تایبەت بە ستادی ئەرتەشی ئێران. گۆڤاری ماهنامەی ئەرتەشی ئێران. ژمارەکانی ٤٤ و ٧٥. ئەم نووسراوە لە گۆڤاری خەبات وەرگیراوە.

بە ئەندام وەرگرتنی سازمانی جەوانانی کورد

دوای داگیرکردنی ئێران لەلایەن هێزە هاوپەیمانەکانی سۆڤیەت، ئینگلیز و ئەمریکا دژی جموجۆڵ و دەستدرێژیی ئاڵمانی نازی لە دووی خەرمانانی ١٣٢٠- ١٩٤١ و پاشەکشەی دەسەڵاتدارییەتی ئێران لە ناوچەی موکریان، ژمارەیەک لە لاوانی بنەماڵە ساماندارەکانی مهاباد لەژێر کارتێکریی ئەفسەرە کورد و ئازەربایجانییەکانی سەربەسۆڤیەت لە مهاباد و خوێندنەوەی ڕۆژنامەی «ڕێیا تازە » کە لەلایەن کوردەکانی دانیشتووی «ئێرەوان»ەوە لە ئەرمەنستان چاپ و بڵاو دەکرایەوە، بەکۆکردنەوەی ٢٥٠ ناوی لاوانی مهاباد لە کۆتایی مانگی خاکەلێوەی ساڵی ١٣٢١- سەرەتای ئاپریلی ١٩٤٢، «سازمانی جەوانانی کورد» دامەزرا.

دامەزرێنەرانی سازمانی جەوانان بریتی بوون لە: غەنی بلوریان، سەدیقی سیاسەری، عەبدوڵڵای حەکیم زادە، سەدیقی خاتەمی، عەلی مەولەوی، ئەحمەدی ساڵحیان، قادری مەحموودزادە، سەید عەبدوڵڵای زەکی، عەزیزی فەرهادی و مستەفا ساوجبلاغچی. لە یەکەم کۆبوونەوەی سازمانی جەوانانی کورددا، عەلی مەولەوی، ئەحمەدی ساڵحیان، قادری مەحموودزادە و عەزیزی فەرهادی بەڕێبەرایەتی هەڵبژێرران و غەنی بلوریان کرا بەسەرۆکی سازمانی جەوانان(١).

سازمانی جەوانان بۆ ماوەی دوو ساڵ بەشێوەی سەربەخۆ درێژەی بەخەبات دا و یەکێک لە چالاکییە گرنگەکانی ئەو ڕێکخراوەیە ئامادەکردنی زەمینەی شاربەدەرکردنی «عەلی ئاغای دێبوکری» (ئەمیر ئەسعەد) فەرمانداری بەکرێگیراوی شای ئێران بوو لە مهاباد.

هەیئەتی ناوەندیی کۆمەڵەی ژ. ک دوای وەرگرتنی قازی محەمەد بەئەندامەتیی کۆمەڵە پێوەندیی بەسازمانی جەوانانەوە گرت و ئینجا لە کۆبوونەوەیەکدا لە ماڵی محەمەدی ڕاتبی (حەمەدی مەولودە چرچی) لە گەڕەکی خرێی شاری مهاباد لەگەڵ نوێنەرانی سازمانی جەوانان، پێشنیازی ئەندام بوونی ئەو سازمانەی لە ژ. کدا کردووە. محەمەد دڵشاد ڕەسوڵی، سەدیقی حەیدەری و عەبدولڕەحمانی زەبیحی بەنوێنەرایەتیی کۆمەڵە و

١- ئاڵەکۆک، لاپەڕەی ٢٣، نووسینی غەنی بلوریان، کۆکردنەوە و ئامادەکردنی نووسەری ئەم کتێبە.

غەنی بلوریان، عەلی مەولەوی و قادری مەحموودزادە بەنوێنەرایەتیی سازمانی جەوانان بەشداری ئەو کۆبوونەوەیە بوون. نوێنەرانی سازمانی جەوانانی کورد دوای ئەو کۆبوونەوەیە، لە کۆبوونەوەیەکی گشتیی ئەنداماندا ویستی کۆمەڵەیان هێناوەتە بەر باس و ئەندامانی سازمانی جەوانان بەتێکڕایی دەنگ ئامادە بوون سازمانەکەیان بەئەندامەتیی ژ. ک وەرگیرێ. بەم جۆرە دوای تێپەڕبوونی پێنج مانگ بەسەر کۆبوونەوەی قەڵای سارمێی کۆمەڵەدا، سازمانی جەوانانی کورد لە کۆتایی مانگی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٣- نۆڤێمبەری ١٩٤٤دا ناوی خۆی گۆڕی و بوو بەڕێکخراوی لاوانی کۆمەڵەی ژێکاف[٢].

٢- هەمان سەرچاوە لاپەڕەی ٢٤.

شانۆی دایکی نیشتمان

دوای چوونی سازمانی جەوانانی کورد بۆ ناو کۆمەڵەی ژ. ک و گۆڕینی ناوی خۆی بەڕێکخراوەی لاوانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان لە کۆتایی مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٣- نوڤێمبەری ١٩٤٤دا، ڕێبەرایەتیی کۆمەڵە بەمەبەستی ڕاپەڕاندنی هەستی نیشتمانپەروەرانەی خەڵک و کۆکردنەوەیان لە ڕیزی ڕێکخراوەکەیاندا، بڕیاریدا شانۆی دایکی نیشتمانی پێشان بدا. شانۆی دایکی نیشتمان کە گرنگایەتییەکی تایبەتی هەیە لە مێژووی کۆمەڵەی ژێکافدا، لە سەرەتای هاوینی ساڵی ١٣٢٤- ١٩٤٥دا، بەهۆی ڕێکخراوی لاوانی کۆمەڵەوە لە مهاباد، نەغەدە و شنۆ هێنرایە سەر شانۆ و کارێکی زۆری کردە سەر مێشکی جەماوەر و بەتایبەتی ژنان و لاوانی کوردی ناوچەی موکریان.

شانۆی دایکی نیشتمان پێنج پەردەی هەبووە. پەردەی یەکەم فریشتەیەکی سپی باڵ بووە، کە شیعری «ئەی بێنەزیرو هەمتا»ی حاجی قادری کۆیەی خوێندووەتەوە. پەردەی دووەم باسی پیلانی هاوبەشی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کردووە لە پەیمانی «سەعد ئاباد»دا. پەردەی سێیەم دایکی نیشتمان بووە بەجلوبەرگی ڕەش و قژی سپی و لەشی زنجیرکراوی، کە داوای لە ڕۆڵەکانی کردووە لە بەندی ڕزگار بکەن. پەردەی چوارەم، ڕزگارکردنی دایکی نیشتمان بووە بەدەست ڕۆڵەکانی بەهاوکاریی سەربازانی ڕووسی و سەرئەنجام لە پەردەی پێنجەمدا بزاڤی شۆڕشگێڕانەی خەڵک پێشان دراوە، کە چۆن و بەچ شێوەیەک سەرۆک کۆماری کوردستانیان هەڵبژاردووە. کۆڕی مۆسیقای کۆمەڵە لەنێوان پەردەکاندا مارشی لێ داوە و هەستی خەڵکی بزواندووە. ئاکتەرەکانی شانۆی دایکی نیشتمان بریتی بوون لە:

١- سیروسی حەبیبی بەنازناوی «داڵی»، لە نەخشی فریشتەدا. سیروس کوڕی «حوسێنی حەبیبی» و خانمێک بوو بەناوی «میسداڵ.» ناوبراو خانمێکی ئەمریکایی دانیشتووی وڵاتی «نۆرویژ» بوو، کە لەگەڵ گروپێکی خاچهەڵگر هاتبووە مهاباد و لەوێ مێردی بەحوسێنی حەبیبی کردبوو و لە مهاباد گیرسابووەوە.

٢- عەبدوڵڵای نەهری (شەمزینی) لە نەخشی دایکی نیشتماندا. ناوبراو خاوەنی دەنگێکی زوڵاڵ بووە و نەخشی خۆی زۆر بەجوانی لە دایکی نیشتماندا بەڕێوە بردووە.

٣- غەنی بلوریان لە نەخشی نوێنەری ئێران، پێشمەرگە و سەرۆک کۆماری کوردستاندا.

٤- محیەدینی ماوارانی لە نەخشی نوێنەری ئەفغانستان و پێشمەرگە.

٥- عەبدوڵڵای حەکیمزادە لە نەخشی نوێنەری تورکیا و پێشمەرگە.

٦- قادری حامیدی لە نەخشی نوێنەری عێراق و پێشمەرگە.

٧- محەمەدی ڕاتبی بەرپرسی پێشمەرگەکانی چاودێریی ئاکتەرەکان.

٨- محەمەدی سەلیمۆکەی پێشمەرگەی چاودێر.

٩- سمایلی پیرۆزێ پێشمەرگەی چاودێر.

١٠- مستەفای جەنەتی (مستەفای مۆسیقاچی) شەیپوورژەن.

١١- ئەسکەندەر تەپڵژەن.

١٢- خەلیل قەرەنی (کلارنێت) ژەن.

١٣- محەمەد دڵشادی ڕەسوڵی تەرحی جلوبەرگی ئەکتەرەکانی دایکی نیشتمانی داڕشتووە.

١٤- بەرگی ڕەسمیی سوپاکانی ئێران، عێراق، تورکیا و ئەفغانستان، هاوپەیمانانی پەیمانی «سەعدئاباد» لە دایکی نیشتماندا لە بەرچاو گیرابوو.

١٥- عەبدوڵڵای نەهری بۆخۆی داڕێژەری تەرحی بەرگی دایکی نیشتمان بووە و لە خۆڵەمێش بۆ گریم کردنی سەروڕووی کەڵکی وەرگرتووە.

١٦- مارف حەتەمی دارتاش بەپارەی خۆی سەکۆی شانۆی دایکی نیشتمانی ئامادە کردووە[1].

١- ئەم بەشە لە ئاڵەکۆک، نووسینی غەنی بلوریان، کۆکردنەوە و ئامادەکردنی نووسەری ئەم کتێبە وەرگیراوە و هەروەها وێنەی ئاکتەرەکان لە بنەماڵەکانیان وەرگیراوە.

سەفەری دەستەی نوێنەرایەتیی کورد بۆ ئازەربایجان

دوای جێگیربوونی لەشکری سووری سۆڤیەت لە بەشێک لە خاکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە سێی خەرمانانیساڵی ١٣٢٠-١٩٤١دا کاربەدەستانی سۆڤیەت بەم مەبەستە کە پتر بەسەر دیاردە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی ناوچەکانی موکریان، ورمێ، خۆی و سەڵماسدا زاڵ بن، هەوڵیان دا ڕای کوردان بۆ لای خۆیان ڕاکێشن و لەم ڕێگایەوە پێش بەتێکهەڵچوونی چەکدارانە و خولقانی ڕووداو و کارەساتی چاوەڕوان نەکراو بگرن.

بەرلەوەی کە کۆمەڵەی ژ. ک خۆی ئاشکرا بکات و بۆ کاربەدەستانی سۆڤیەت بناسرێ، کاربەدەستانی سۆڤیەت بۆ کۆنترۆڵی ناوچەکانی ژێردەستیان لە سەرۆک عەشیرەتە کوردەکان کەڵک وەرگرن. بۆ ئەم مەبەستە سی (٣٠) کەس لەنێوان دەرەبەگ، خاوەن موڵکە گەورەکان و کەسایەتییە زۆر ناسراوەکانی کورد دەستنیشان دەکەن و ئەوانیان بانگهێشت دەکەن کە بچنە باکۆ و سەردانی سۆڤیەت بکەن. پێشەوا قازی محەمەد یەکێک لەو کەسایەتییانە بوو، کە لەگەڵ ئەو گروپە لە دیسێمبەری ساڵی ١٩٤١-بەفرانباری ١٣٢٠دا سەردانی «باکۆ» پایتەختی ئازەربایجانی سۆڤیەتی کرد.

سەفەری دووەمی دەستەی نوێنەرایەتیی کورد بۆ ئازەربایجان لە سەرەتای مانگی ڕەزبەری ١٣٢٤- کۆتایی سێپتەمبەری ١٩٤٥، لە کاتێکا ئەنجامی گرت، کە قازی محەمەد سەرۆکی کۆمەڵەی ژ. ک بوو. قازی محەمەد لەو سەفەرەیدا، کە لەسەر داوای «ئاتاکشی ئۆف» ئەفسەری سیاسیی سۆڤیەت لە تەورێز ئەنجامی گرت، لەگەڵ عەلی ڕیحانی، محەمەد حوسێن خانی سەیفی قازی، مەنافی کەریمی، قاسمی ئیلخانی زادە[1]،

١- قاسمی ئیلخانیزادە کە لە سەفەری باکۆ گەڕایەوە بۆی دەرکەوت ڕووسەکان لەگەڵ ویستی ژ. ک هاودەنگیی ناکەن و کێشەی کورد بە ئێران و تەنانەت بە ئازەربایجانی ژێردەستی ئێرانەوە دەبەستنەوە. لەبەر ئەوە دوای گەڕانەوە لە باکۆ پشتیی لە ژێکاف دەکات و دەچێتە تەورێز و پێوەندیی بە کاربەدەستانی حکوومەتی ئێرانەوە دەگرێ. مامۆستا هەژاریی موکریانی لە «چێشتی مجێوردا دەڵێ: «ناوبراو یەکەم کەس بوو، کە تۆوی خیانەتی لە نێو ئەندامانی کۆمەڵەدا دژی ڕێکخراوەکەی چاند.» قاسمی ئیلخانیزادە هەر بەو خیانەتە ڕازیی نەبووە، بەڵکوو بەپێی نامەی ڕۆژی ١١ی سپتەمبەری ١٩٤٦ی سەفیری پاشای بەریتانیای مەزن لە تاران، کە کەریمی حسامی =

عەبدوڵڵای قادری، هەمزە ئاغای نەڵۆسێ، نوری بەگی بەگزادە و قازی خدری شنۆیە کە هەموویان ئەندامی کۆمەڵە بوون، لە باکۆ چاوی بە«باقرۆڤ» سەرۆک کۆماری ئازەربایجان کەوت. دەستەی نوێنەرایەتیی کورد لەو سەفەرەدا گەڵاڵەیەکی پێشنیازیان دەربارەی چارەنووسی دوارۆژی کورد و کوردستان ئاراستەی باقرۆڤ کرد. بەوتەی ویلیام ئیگلتن جۆنز لە کتێبی (کۆماری ١٩٤٦ی کوردستان)، باقرۆڤ لە کۆبوونەوەیەکدا دەربارەی گەڵاڵەی پێشنیازکراوی نوێنەرانی کورد دوا و ڕایگەیاند:

– «بیروباوەڕی یەکێتیی سۆڤیەت لە بارەی مەسەلەی میللی بەم جۆرەیە، خەڵکێک کە زمان و کلتوری تایبەت بەخۆی هەبێ، بێگومان دەبێ لە هەموو مافێکی نەتەوەیی کەڵک وەرگرێت. دەبێ ڕێگای بدەن کولتوری خۆی زیندوو بکاتەوە و پەرەی پێ بدا. دەبێ لە دیاریکردنی چارەنووسی خۆیدا ئازاد و سەرپشک بێ. ئێرانیش وڵاتێکی فرەنەتەوەیە. نەتەوە جۆربەجۆرەکان بەزمانی جیاوازەوە، لەوانە: (کوردی، تورکی، عەرەبی، گیلەکی و....) لەوێدا دەژین. بخوازن یا نەخوازن ئەوانە ڕۆژێک بەگشت مافی ڕەوای خۆیان دەگەن. لەم بوارەدا تێکۆشەرانی تورکی ئازەربایجانی یەکەم ئاڵاهەڵگرن. لەبەر ئەوە پێویست نییە کوردەکان زۆر پەلە بکەن. جگە لەوە سەرکەوتنی خەڵکی کورد لەگەڵ سەرکەوتنی کوردەکانی عێراق و تورکیا پێوەندیی ڕاستەوخۆی هەیە. ئازادیی وڵاتی کوردی هەموو هەرێمەکان لەبەر چاومانە. دڵنیاتان دەکەم کە هەرکاتێ ئازەربایجان خودموختار بوو، ئازادی و ڕزگاریی ئێوەشی تێدا دەستەبەر دەکرێ.»

بۆ قازی محەمەد ئەمە یەکەم جار نەبوو، کە دەیبیست کێشەی کورد لەگەڵ خودموختاریی ئازەربایجان تێکەڵ دەکەن، لەبەر ئەوە لە وەڵامی باقرۆڤ دا دەڵێ: «خەڵکی کوردیش وەک خەڵکی ئازەربایجان بۆ بەدەست هێنانی مافی سروشتیی خۆی هەوڵ دەدات»، باقرۆڤ لە وەڵامی قازی محەمەد و لە درێژەی قسەکاندا بەڵێنی دا و گوتی: تا ئەو ڕۆژەی یەکێتیی سۆڤیەت هەبێ، ئازادیی و ڕزگاریی کورد دەستەبەر دەکرێ»، باقرۆڤ ئینجا تیشکی خستە سەر ئەم خاڵە سیاسییە و گوتی:

– «کۆمەڵەی ژ. ک بەم تەشکیلاتەوە هەرگیز ناتوانێ سودی هەبێ.

= لە لاپەڕەی ٣١٨- ٣٢٤ی پێداچوونەوەدا بڵاوی کردووەتەوە، چووەتە لای «ج. دوبلیو. واڵی» کۆنسوڵی گشتیی بەریتانیا لە تەورێز و سەرەڕای دانی بەڵێنی هاوکاریی و داوای یارمەتیی کردن، نهێنییەکانی ژێکافی بە کۆنسوڵی بەریتانیا ڕاگەیاندووە.

ئەمڕۆ تەواوی دەرگاکان بۆ لای دیموکراسی دەکرێنەوە. تەماشای ئەمریکا، بەریتانیا و سۆڤیەت بکەن. بزووتنەوەی خەڵکی کورد تەنیا لەژێر ئاڵای حیزبێکی دیموکراتدا دەتوانێ پێش بکەوێ و دوارۆژی هەبێ[2].»

ئەمە کاکڵی ئەو قسە و بۆچوونانە بوو کە کاربەدەستانی حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت سەبارەت بەنەتەوەی کورد و نەتەوە ژێردەستەکانی دیکە هەیانبوو. لە بەشە جیاوازەکانی ئەم کتێبەدا زۆرجاران چاومان بەبیروبۆچوونی کاربەدەستان و ڕێبەرانی دەوڵەتی سۆڤیەت دەربارەی کێشەی ڕزگاریخوازانەی نەتەوەی کورد کەوتووە. ئەوان تەنانەت لە وەڵامی هەیئەتی ناوەندیی ژێکافدا بۆ دامەزراندنی پێوەندیی هاوبەش، ئەو داوایەیان بەپیلانی ئینگلیزەکان زانیوە و سەربەخۆیی کوردیان بەدژی بەرژەوەندیی ئەو نەتەوەیە و بەقازانجی دەوڵەتە بۆرژوازییەکان هەڵسەنگاند. لەبەر ئەوە بوو، هەروەک پێشتر ئاماژەم بۆ کرد، کۆمیسارۆڤ سەرکۆنسوڵی سۆڤیەت لە ورمێ لە ڕاپۆرتی ساڵی ١٩٤٤- ١٣٢٣یدا دەڵێ:

«بە قازانجی ئینگلیزەکانیشە کە کوردەکان بەدروشمی سەربەخۆیی کوردستان خۆیان بەئێمەوە هەڵاوەسن و بەم چەشنە شکوگومان لەسەر خۆیان لابدەن. ئەوان لە جیاتی ئەوەی خۆیان بشارنەوە، ئەوە بەباش دەزانن، لە لایەکیترەوە دەیانەوێ ئێرانییەکان لەم ڕێگایەوە دژی ئێمە هان بدەن.»

دەستەی نوێنەرایەتیی کورد لەو سەفەرەیدا وەک سەفەری پێشووی هیچ دەستکەوتێکی بنەڕەتیی بەدەست نەهێنا، کە لە بەرژەوەندیی گەلی کورددابێ و نەیتوانی ڕای باقرۆڤ بۆ یارمەتیدانی سۆڤیەت بەکوردان بۆ ئازادکردنی کوردستان و دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کورد بەدەست بێنێ و تەنانەت داوای ئەوەشی لێکرا، کە ناوی کۆمەڵە و ئامانجەکانی بگۆڕن و هەوڵ بدەن چارەنووسی کورد بەچارەنووسی تورکە ئازەرییەکانی ئازەربایجانی سەر بەئێران گرێ بدەن، تا ئەگەر ئەوان خودموختارییان لە ئێران وەرگرت، کوردەکانیش لەژێر باڵی ئازەرییەکاندا بەمافی فەرهەنگی بگەن.

باقرۆڤ لە دیدارەکانیدا لەگەڵ ڕێبەرانی کۆمەڵەی ژێکاف، ئەوانی هاندا کە چیتر هیواداری سەرکەوتنی ژ. ک نەبن و باشترە بەشوێن دامەزراندنی حیزبێکی دیموکرات

٢- کۆماری ١٩٤٦ی کوردستان، ویلیام ئیگلتن جۆنز، لاپەڕەی ٨٩- ٩٠، وەرگێڕانی سەید محەمەدی سەمەدی.

بکەون، کە لە چوارچێوەی سنووری ئێراندا و لەگەڵ گەلانی تری دانیشتووی ئێران بۆ دیموکراتیزەکردنی ئێران هەوڵ بدەن. ئەو ویستەی باقرۆف لە ڕێبەرانی ژ. ک، بۆ یەکەم جار بوو لە مێژووی بزووتنەوەی کورددا، ئەم تیۆرییەی بۆ کوردی بەشە لێک دابڕاوەکانی کوردستان داڕشت، کە بەخۆیان بسەلمێنن، هەر بەشەی جیاوازیی لەگەڵ بەشەکەی تر هەیە و دەبێ لە چوارچێوەی سنووری دەستکردی دوژمندا، لەگەڵ نەتەوەکانی فارس، تورک و عەرەب بۆ تواندنەوەی هەست و بیری کوردایەتی هەوڵ بدەن و لە هەوڵی خەبات بۆ تێکخستنەوەی پارچە لێک دابڕاوەکانی کوردستان واز بێنن. قەبووڵکردنی ویستی باقرۆف لەلایەن ڕێبەرانی ژێکافەوە زیانێکی قەرەبوو نەکراوی گەیاندە نەتەوەی کورد. بەکردەوە قەڵشی خستە ناو یەکێتیی ڕیزەکانی نەتەوەی کورد، بەچەشنێک ئێستاش ئەم برینە سارێژ نەکراوە و مەوجوودییەتی خاکی کوردستانی لە مەترسی خستووە.

باقرۆف و کاربەدەستانی سۆڤیەت دوای ڕوخانی کۆماری کوردستان و چوونی بارزانییەکانیش بۆ سۆڤیەت، هەربەو شێوەیە دژی بارزانییەکان ڕاوەستان. سەرۆک مستەفا بارزانییان بۆ شارۆچکەی (چەمپای) لە ڕۆخی کەنداوی ئۆڕاڵ دوورخستووەتەوە و بەشێک لە هەڤاڵانی بارزانییان ناردووەتە سەمەرقەند و دورگەی مونیاک لە ناوەڕاستی گۆلی ئۆڕاڵ و لە کۆماری ئۆزبەکستاندا بڵاویان کردوونەوە. بەچەشنێک هەتا ساڵی ١٩٥٣ و مردنی ستالین لە ڕەنج و مینەت و ئازاردا بوون[٣].

٣- بارزانی و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد، ١٩٣١- ١٩٥٨، لاپەڕەی ٢٠٠-٢٠١، نووسینی مسعود بارزانی.

کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی سۆڤیەت

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بۆ پەرەپێدان و پتەوکردنی پێوەندییەکانی خۆی بەیەکێتیی سۆڤیەتەوە و ڕاکێشانی هەرچی زیاتری ڕای ئەو دەوڵەتە بۆ لای چارەسەرکردنی کێشە بنچینەیەکانی نەتەوەی کورد، داوای دامەزراندنی کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی کورد و سۆڤیەتی لە مهاباد کردووە. ئەم داواکارییەی کۆمەڵە بۆ یەکەم جار لە دیداری بەشێک لە نوێنەرانی کۆمەڵە بەناوەکانی ئیبراهیمی ئیبراهیمیان (نەوجەوان)، مستەفا سوڵتانیان، عەلی ڕیحانی، ئەحمەدی ئیلاهی، محەمەد دڵشادی ڕەسوڵی، خەلیلی خەسرەوی و قاسمی قادری لەگەڵ ماتۆیڤ کۆنسوڵی سۆڤیەت کە ڕۆژی ٢١ی بەفرانباری ١٣٢٣- ١١ی یانواری ساڵی ١٩٤٥ لە ماڵی محەمەد ئەمینی شەرەفی لە مهاباد بوویانە، ئاراستەی ناوبراو کراوە. ماتۆیڤ لە بەشێک لە یاداشتەکانی ١١ و ١٢ی یانواری لەم بارەیەوە دەنووسێ:

- لە چاوپێکەوتن لەگەڵ نوێنەرانی ژێکافدا داوایان کردووە:

١- لە ڕێگای ڕۆژنامەکانەوە ئاگادار کراوین، کە کۆمەڵەی پێوەندییە فەرهەنگیی سۆڤیەت و ئێران لە شارەکانی تر دامەزراوە. ئێمەش زۆر حەز دەکەین ئەم ناوەندە لە مهابادیش بکرێتەوە.

٢- بۆ پەرەپێدانی کاروباری ڕاگەیاندن لەنێو دانیشتووانی کوردستاندا، پێویستیمان بەدەرکردنی گۆڤار و ڕۆژنامەی کوردی هەیە، بەڵام دەرەتانمان نییە و داوا دەکەن، بۆ بەدەست هێنانی دەزگایەکی چاپ یارمەتییان بدەین.

٣- داوای کردنەوە و بەڕێخستنی بەرنامەی ڕادیۆیی بەزاراوەی کوردی دەکەن، کە کوردەکانی عێراقیش لێی تێبگەن و لە مۆسکۆ ئەم بەرنامەیە بڵاو بکرێتەوە.

٤- بۆ ڕزگاربوونی گەلی کورد لەژێر چەوسانەوەی سێ دەوڵەتی ئێران، عێراق و تورکیا و هەروەها یەکگرتنەوەیان لە دەوڵەتێکی کوردیدا یارمەتییان بدرێت.

لەسەر پرسیاری من سەبارەت بەنوێنەرایەتیی ڕێکخراوی پێوەندییەکانی فەرهەنگی، ناوبراوان ڕایانگەیاند: «گونجاوترین و باشترین کەس بۆ ئەم کارە قازی محەمەدە، کە ئێستا لە تارانە.» من پێڕەوی کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی و هێندێک

چاپەمەنییترم پێدان و بۆ دامەزراندنی کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی تا گەڕانەوەی قازی محەممەد ئامادەمان کردن(١).

دوای ئاراستەکردنی داوای کردنەوەی کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی سۆڤیەت لە مهاباد، عەبدولڕەحمانی زەبیحی و قاسمی ئیلخانی زادە ڕۆژی دووی فیبرواری ١٩٤٥ دەچنە تەوریز و چاویان بە«شەریفۆڤ» لێپرسراوی کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی سۆڤیەت لە ئازەربایجان دەکەوێ و ئەم داوایە دووپات دەکەنەوە. شەریفۆڤ لە ڕاپۆرتی ژمارە ٨ی ڕۆژی ٦ فیبرواری ١٩٤٥یدا نووسیویەتی:

> لە ڕێکەوتی دووی فیبرواری ١٩٤٥، عەبدولڕەحمانی زەبیحی و قاسمی ئیلخانی زادە هاتنە لام و داوایان لێ کردم، کە ئیزنیان پێبدرێ ڕێکخراوی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی لەگەڵ سۆڤیەت لە کوردستان دامەزرێنن و سەربەخۆش بێت. کاتێک ئەم پرسیارەم بۆ ڕێزدار عەبدولڕەحمانی زەبیحی ڕوون کردەوە و پێم گوت، ئێمە ناتوانین پێشنیازی ئەوتۆ قەبووڵ بکەین. گوتی: «ئەگەر ئێمە لقێکی ئەم ڕێکخراوە دامەزرێنین و ناوی بنێین (کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگی لەگەڵ سۆڤیەت) ڕای ئێوە چ دەبێ؟» لە وەڵامیدا پرسیم بۆچی دەتانەوێ ئەم ناوەی لێ بنێن و ناوی «کۆمەڵەی پێوەندییە فەرهەنگییەکانی ئێران و سۆڤیەت»ی لێ نانێن؟ زەبیحی گوتی: «چونکە ئێرانییەکان ئێمەیان خۆش ناوێت و ڕێزمان لێ ناگرن و بەچاوی سوک و خراپ سەیرمان دەکەن، ئێمە حەز ناکەین ناوی بەشی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی سۆڤیەت و ئێرانی لەسەر بێ.»
>
> من جارێکی تر هەوڵمدا بۆ زەبیحیی ڕوون بکەمەوە کە بۆچی ئێمە پێشنیاز ئەکەین ناوی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی ئێران لەگەڵ سۆڤیەتی پێوە بێت، لەبەر ئەوەیە کە ئێران دەوڵەتێکی دۆستە و ئەمە دەبێ لە بەرچاو بگیرێ. هەروەها ئێمە دەمانەوێ ئەو پێوەندییە فەرهەنگییە بەهێز بکرێ.
>
> بەکارهێنانی وشەی «ئێران» هەمووجارێ زەبیحی و ئیلخانی زادەی تووڕە

١- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ، ف ٠٩٤ / ئو ٣٠ / د ٦٥ / ب ٣٤٨ / ل ٢١- ٢٢.

> دەکرد. زەبیحی گوتی: «ئەگەر وڵاتێکی وەک سۆڤیەت کە سوپای ئاڵمان دەشکێنێ لە ئێران بترسێ، دەبێ دانیشتووانی بێبەختی کورد چ بکەن، کە زۆر بەزەحمەت دەکرێ بڵێین پێنج لە سەدیان خوێندەوار و بەفەرهەنگن.» زەبیحی لە درێژەی قسەکانیدا گوتی: «ئێمە چارەڕەشترین گەلین، هیچ کەس یارمەتیمان نادات.» منیش گوتم بۆچی وا دەڵێی، مەگەر لەشکری سووری ئازادی ئێمە کەمی قازانج بۆ گەلی کورد هەبووە..(٢).

بەدوای ئەوەدا کە ژ. ک کۆتایی بەدەسەڵاتدارەتیی ئێران لە مهاباد هێنا و شارەبانیی و فەرمانداریی مهابادی خستە ژێردەستی خۆی، کاربەدەستانی سۆڤیەت ڕۆژی ٢٢ی گوڵانی ١٣٢٤- ١٢ی مارسی ١٩٤٥، کۆمەڵەی پێوەندییە فەرهەنگییەکانی سۆڤیەتیان لە مهاباد دامەزراند و ئەفسەرێکی ئازەربایجانیان بەناوی «ماژور عەبدوڵلائۆڤ» کردە لێپرسراوی ئەو کۆمەڵەیە.

٢- یاداشتەکانی شەریپۆڤ لە ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ، ف ٠٩٤ / ئو ٣١ / د ٦٤ / ب ٣٥٣ / لاپەڕەی ٧٩- ٨٠.

میتینگ و خۆپیشاندانە سیاسییەکان

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان جگە لە خەباتی چەکدارانە، لە هەموو شێوەیەکی خەبات بەدژی دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان و بەتایبەتی دەوڵەتی داگیرکەری ئێران کەڵکی وەرگرتووە. یەکێک لە تاکتیکەکانی کۆمەڵە پێکهێنانی میتینگ و کۆبوونەوەی سیاسی و کۆکردنەوەی ئیمزا و ناردنیان بۆ ئەندامانی پەرلەمانی ئێران و ڕۆژنامەکانی تاران بووە.

کۆمەڵە لەو بەشە چالاکییەیدا گرنگایەتیەکی تایبەتی داوە بەدانی ئیمتیازی نەوتی باکوری ئێران بەیەکێتیی سۆڤیەت و وەلانانی «حەبیبی موحیب» لە پۆستی نوێنەرایەتیی خەڵکی مهاباد لە پەرلەمانی ئێراندا، کە بەبێ وەرگرتنی دەنگ لەلایەن خەڵکی کوردەوە، ویستوویانە بەفروفێڵ پۆستی نوێنەرایەتیی خەڵکی مهابادی لە پەرلەماندا پێ بسپێرن.

ژ. ک لە ڕاگەیاندراوەکانیدا زۆرجاران دژی سیاسەتی کۆنەپەرستانەی دەوڵەتی ئێران ڕاوەستاوە. بۆ نموونە لە پاییزی ١٩٤٤دا بەناوی کوردەکانی ئێرانەوە، دوای وەلانانی حکوومەتی کۆنەپەرستی «ساعید» و دانی ئیمتیازی نەوتی باکوری ئێرانی بەیەکێتیی سۆڤیەت کردووە. ژ. ک لەگەڵ حیزبی تودە و ڕێکخراوە دیموکراتییەکانی تری ئێرانی دژی سیاسەتی کۆنەپەرستان هاودەنگیی دەربڕیوە و لە هەرێمە کوردنشینەکاندا چالاکانە لە بەرامبەری کاربەدەستە کۆنەپەرستەکانی ئێران ڕاوەستاوە. هەروەها دژی تاقمی «سەید زیائەدین» و لایەنگرانی لە ڕێکخراوی «یەکێتیی هۆزە ئێرانییەکان» ڕاوەستاوە، کە ژمارە دەرەبەگێکی کوردیشی ئەندام بووە. نموونەیەک کە لێرەدا پێویستە ئاماژەی بۆ بکرێ، کۆبوونەوەی ژمارەیەک دەرەبەگ و سەرۆک عەشیرەتی کوردە بووە، کە ڕۆژانی ١٩-٢٢ ئاپریلی ١٩٤٥- ٣٠ی خاکەلێوە تا ٢ی گوڵانی ١٣٢٤، لە دەوروبەری مهاباد پێک هاتووە. پرسیاری هەرە گرنگ لەم کۆبوونەوەیەدا، لێکۆڵینەوە لەسەر چۆنیەتیی هەنگاوهەڵگرتن دژی پارتی ژێکاف و لەمپەر خستنە سەر ڕێگای گەشەستاندن و پەرەگرتنی ئەو پارتییە بووە[1].

١- بەشێک لە ڕاپۆرتی نێرراو لە ئێرانەوە بۆ «گ. م. دیمیترف» سکرتێری کۆمیتەی ناوەندی حیزبی کۆمۆنیستی یەکێتیی سۆڤیەت لەسەر ڕووداوەکانی کوردستان و پارتی ژێکاف لە ١٢ی =

حەسەنۆف سەرکۆنسوڵی سۆڤیەت لە تەوریز لە ڕاپۆرتی ڕۆژی ٢٦ی فیبرواری ساڵی ١٩٤٤- ٢٦ی ڕەشەمەی ١٣٢٢یدا کە لە پاشکۆی ئەم کتێبەدا چاپ کراوە، دەربارەی دیداری لەگەڵ عەبدولڕەحمانی زەبیحی دەنووسێ:

– زەبیحی ئەندامی کۆمەڵەی ژێکاف ڕایگەیاند، ژ. ک کارێکی زۆری لەناو کورداندا کردووە. بۆ نموونە بەیاننامەیەکی تایبەتیی سەبارەت بەدانی ئیمتیازی نەوتی ئێران بەسۆڤیەت بەزمانی کوردی بڵاوکردووەتەوە و ڕەخنەی لە حکوومەتی «ساعید» گرتووە و لەلایەن نۆ ملیۆن کوردەوە داوای دانی ئیمتیازی نەوتی باکوری ئێرانی بەسۆڤیەت کردووە. ئەم بەیاننامەیە لە ناوچە کوردنشینەکانی کوردستان بڵاوکراوەتەوە.

لە مهاباد کاریکاتۆرێکی هیتلەر و ساعید سەرۆک وەزیری ئێرانیان کێشاوەتەوە و لە شەقامی سەرەکیدا هەڵیانواسیوە. لەو کاریکاتۆرەدا هیتلەر بەتەلەفۆن بەساعید فەرمان دەدات، کە ئیمتیازی نەوتی ئێران بەیەکێتیی سۆڤیەت نەدرێت.

پارتی ژێکاف تێلگرافێکی بەئیمزای (٣١٢) کەس لە پیاوە ماقوڵ و ناسراوەکانی کورد بۆ پەرلەمانی ئێران و ڕۆژنامەکانی تاران ناردووە و داوای کردووە ئیمتیازی نەوتی ئێران بدرێتە سۆڤیەت. لە زۆربەی گوند و ناوچە کوردنشینەکاندا، بەم مەبەستە میتینگیان پێکهێناوە. ڕۆژی ١٠ی فیبرواریی ئەم ساڵ لەلایەن ژێکافەوە، میتینگێکی سێ هەزار کەسیی لە شاری مهاباد پێک هات. لاوێکی کوردی ئەندامی ژ. ک بەناوی «محەمەد» ڕووی لە بەشدارانی میتینگەکە کرد و گوتی:

> «برایانی خۆشەویست و ئاغایانی بەڕێز، بەبۆنەی بەشداریی کردنتان لەم میتینگەدا سوپاستان دەکەم. من کە ئێوە دەبینم خۆم بەبەختەوەر دەزانم. گەلی کورد کێشەی زۆری لە پێشە و دەبێ ئێمە باسیان بکەین. بەڵام ئیمڕۆ من تەنیا لەسەر یەکێک لەو کێشانە دەدوێم. ئیمڕۆ بەرامبەر بەگەلی کورد کێشەیەکی گەورە لە ئارادایە، کە دەمەوێ بۆ ئێوەی ڕوون بکەمەوە، ئەویش کێشەی نەوتە. هەروەک دەزانن لەم دواییانەدا دەوڵەتی یەکێتیی سۆڤیەت داوای دەرهێنانی نەوتی باکوری ئێرانی لە دەوڵەت کردووە، بەڵام حکوومەتی ساعید ئەم پێشنیازەی ڕەتکردووەتەوە و چارەسەرکردنی ئەم

=ئۆکتۆبەری ١٩٤٥، لە ئەرشیفی ناوەندی هەڵگرتن و لێکۆڵینەوەی بەڵگەنامە مێژووییەکانی سەردەم، ف ١٧/ ئو ١٢٨/ د ٤٤/ لاپەڕەی ٧٢-٧٩.

پرسیارەی بۆ دوای شەڕ هێشتووەتەوە. حکومەتی ساعید[٢] بڕیارێکی بەپەلە و هەڵنەسەنگێنراوی وەرگرتووە، چونکە دەوڵەتی یەکێتیی سۆڤیەت لە ماوەی ٢٦ ساڵی ڕابردوودا چاکییەکی زۆری بەرامبەر بەخەڵکی ئێران کردووە. وەک دەزانن سێ ملیۆن کوردیش لەم خێرو بەرەکەتەدا بەشدار بوون. لە ماوەی ئەم سێ ساڵەی دواییشدا دەوڵەتی یەکێتیی سۆڤیەت هێندە چاکەی بەرامبەر بەگەلی کورد کردووە کە هیچ کوردێکی نیشتمانپەروەر ناتوانێ لەبیری بکات. کێ لە ئێوە ئەوەی لەبیر دەچێتەوە کە کوردەکان لە ماوەی دەسەڵاتداریەتیی ڕەزا شادا لەژێر چەوسانەوەدا بوون؟ هیچ مافێک بەکورد نەدرا و ڕێزیان لە هیچ کوردێکی ناودار نەدەگرت و ئازاریان دەدان. دوای هاتنی سوپای سۆڤیەت بۆ نێو ئێران، کۆتایی بەکوێرەوەری و هەژاریی گەلی کورد هات.

لە ماوەی دەسەڵاتداریەتی ساعیددا ناحەقییەکی زۆر لە کورد کراوە. شاری بانە و گوندەکانی دەوروبەری سوتێنراون. براکانمان بەبێ ماڵ و خانوو مانەوە و ناچارکران هەڵوەدای شاخەکان بن. ئەمە سەرەتای هەڵوێستی ساعید بەرامبەر بەگەلی کورد بووە و ئێمە نابێ ئەمە لەبیر بکەین. ئێستا ساعید بەنەدانی ئیمتیازی نەوتی ئێران بەسۆڤیەت دەیەوێ قەیرانی ئابووری لە وڵات دروست بکا، کە بەم چەشنە دەکرێ بڵێین دەبێتە هۆی خراپترکردنی بارودۆخی ئابووریی خەڵکی ئێران و بەتایبەتی سێ ملیۆن کوردی ئێرانی.

دەوڵەتی ئێران دەترسێت ئیمتیازی نەوت بدات بەدەوڵەتی سۆڤیەت، چونکە ئەو دەزانێ کە دوای تەواوبوونی شەڕ دۆستایەتی لەنێوان گەلی ئێران و سۆڤیەت بەهێزتر دەبێت. ئاستی فەرهەنگیی ئێران گەشەی پێ دەدرێت و ئەوکاتە گەلان داوای مافی خۆیان دەکەن. وەک ئاشکرایە دوای

٢- ساعید بەر لەوەی ببێتە سەرۆک وەزیر، لە خولی ١٤ی پەرلەمانی ئێراندا، وەزیری کاروباری دەرەوەی حکوومەتی سوهێلی بووە. جارێک لە ٨ی خاکەلێوەی ١٣٢٣- مارسی ١٩٤٤ بۆ ماوەی ٨ مانگ بوو بە سەرۆک وەزیر و جاری دووەمیش لە خەزەڵوەری ١٣٢٣-١٩٤٤ کابینەی نوێی بە خولی پازدەی پەرلەمانی ناساندووە. بازیگران عصر پهلوی، محمود طلوعی، تاران.

هاتنی لەشکری سوور بۆ ئێران و دوای بەستنی پەیمانی نێوان ئێران، سۆڤیەت و ئینگلیز، دەڵەتی ئێران نایەوێ دانیشتووانی ئێران لەگەڵ ئەندامانی سوپای سۆڤیەت پێوەندییان هەبێ. گەلی کورد بەتایبەتی لەنێو گەلانی ئێراندا چیتر دەسەڵاتدارییەتی ساعید قەبووڵ ناکات و نایەوێ ئەو سەرۆکی حکومەتی ئێران بێ و پێوەندیی ئێران و سۆڤیەت تێک بچێت.

گەلی کورد باش دەزانێ کە ئەگەر ئیمتیازی نەوت بدرێتە یەکێتیی سۆڤیەت، کوردی هەژار دەتوانێ بچێ لەوێ کار بکا و زانیاری و شارەزایی بەدەست بهێنێ و لە کاروباری فەرهەنگییەوە بەرەوپێش بچێت. کوردەکان باش دەزانن کە یەکێتیی سۆڤیەت دۆستی هەرە نزیکی گەلانی بچووکە و بۆ گەیشتن بەمافی خۆیان یارمەتییان دەدات. لەبەر ئەوە، ئێمە بەئەرکی خۆمانی دەزانین کە بەهەموو توانا و ڕێگایەکەوە لەم بارەیەدا هەوڵ بدەین کە دەوری یەکێتیی سۆڤیەت لە ئێراندا پەرە بستێنێ و بەهێز بکرێت، چونکە بەهێزبوونی یەکێتیی سۆڤیەت لە بەرژەوەندیی ئێمە دایە.

سڵاو بۆ نەبەزیی یەکێتی سۆڤیەت
بژی کورد و کوردستان
نەمان بۆ ساعید و ساعیدییەکان[٣].

ژ. ک جیا لەو بەشە چالاکییانە، گەلێک چالاکیی تریشی هەبووە، کە لە بەشەکانی پێشوودا ئاماژەیان بۆ کراوە. بۆ نموونە دەکرێ پەنجە بۆ دیداری نوێنەرانی ژ.ک لەگەڵ خەلیلی فەهیمی وەزیری کاری ئێران، ناردنی تێلگرافی حەمە ڕەشید خان بۆ پەرلەمانی ئێران، پێکهێنانی میتینگ بۆ گرتنی شارەبانیی و فەرمانداریی مهاباد و...... و سەرئەنجام پێکهێنانی جەژن بەبۆنەی سەرکەوتنی دەوڵەتە هاوپەیمانەکان بەسەر فاشیزمدا و هەڵکردنی ئاڵای نەتەوایەتیی کورد ڕاکێشین.

٣- ئەرشیفی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیف ف ٠٩٤/ ئو ٣٠/ د ٦٦/ پ ٣٤٨/ لاپەڕەی ١٢٤-١٢٦. ئەم ڕاپۆرتە هەروەها لە لاپەڕەی ٥٤ی ڕابوونی ژمارە ٢٢- ١٩٩٧دا بڵاوکراوەتەوە.

هەڵکردنی ئاڵای کوردستان

یەکێک لە هەنگاوە هەرە گرنگەکانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان هەڵکردنی ئاڵای کوردستان بووە، کە ئەمڕۆ بەهێمای نەتەوایەتیی کورد دەژمێررێ. هاشمۆف و عەلی ئەکبەرۆڤ لە ڕاپۆرتی خۆیاندا، کە بەناوی کۆنسوڵی سۆڤیەت لە ورمێ لە ساڵی ١٩٤٥دا ئاراستەیان کردووە، دەربارەی دروستکردنی ئاڵا لەلایەن ژێکافەوە دەڵێن:

> پارتی ژ. ک ئاڵای نەتەوایەتیی بۆ کوردستان دروستکردووە، کە بریتییە لە سێ ڕەنگ و ڕەنگەکانیشی بەپێچەوانەی ئاڵای دەوڵەتی ئێرانن. ڕەنگی سووری لە سەرەوەیە، لەژێر ئەو ڕەنگی سپییە و لە خوارەوەش ڕەنگی سەوزە و لە ناوەندەکەشی هەتاو کێشراوە[١].

ڕاپۆرتی ١٢ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥ی باڵوێزی سۆڤیەت لە ئێرانیش ئاماژە بۆ ئاڵای ژ. ک دەکات و دەڵێ:

> ڕۆژی ٩ مای ١٩٤٥- ١٩ی گوڵانی ١٣٢٤، کۆمەڵەی ژێکاف بەبۆنەی سەرکەوتن بەسەر فاشیزمدا لە مەیدانی ناوەندی شاری مهاباد[٢] جەژنی گرت. لەو جەژنەدا ئاڵای سووریان هەڵکرد و لەسەر بانی ساختمانی کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگیی سۆڤیەتیش لە مهاباد ئاڵای نەتەوایەتیی کورد هەڵکرا. بەوتەی دەسەڵاتدارانی خۆجێی کورد، ئەم کردەوەیە بەنیشانەی ئەوەیە، کە کوردەکانی مهاباد چیتر ئامادە نین دەسەڵاتدارییەتی ئێران قەبووڵ بکەن[٣].

بەرلەوەی کە کۆمەڵەی ژ. ک بیرلە دروستکردنی ئاڵای نەتەوایەتی بۆ گەلی کوردستان

١- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ، ئو ٣٠/د ٣٢٧/ پ ٣٦٩/لاپەڕەی ٥١-٥٤.
٢- مەبەست لە مەیدانی چوارچرای شاری مهابادە.
٣- بەشێک لە ڕاپۆرتی نێردراو لە ئێرانەوە بۆ «گ. م. دیمیترف» سکرتێری کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی کۆمۆنیستی یەکێتی سۆڤیەت لەسەر ڕووداوەکانی کوردستان و پارتی ژێکاف لە ١٢ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥، لە ئەرشیڤی ناوەندی هەڵگرتن و لێکۆڵینەوەی بەڵگەنامە مێژووییەکانی سەردەم، ف ١٧/ ئو ١٢٨/ د ٤٤/ لاپەڕەی ٧٢-٧٩.

بکاتەوە، «جەمعیەتی تەعالی کوردستان» یەکەم جار لە ساڵی ١٩٢٠دا ئاڵای بۆ کوردستان دروست کرد. زەمینەی ئەو ئاڵایە لەسەر کارتی پێناسی ئەو ڕێکخراوەیە کێشراوەتەوە، ڕەنگی سەوزە و لە نێوەڕاستەکەیدا شکڵی هەتاو چاپ کراوە. ئەو ئاڵایە لەلایەن کاتب (نووسەر)ی گشتیی کۆمەڵەی تەعالی کوردستانەوە بەناوی «زەینەلعابدین» دروست کراوە[٤].

بە وتەی زنار سلوپی (قەدری جەمیل پاشا) ئاڵای ئەمڕۆی کوردستان لەلایەن «تەشکیلاتی کۆمەڵایەتی جەمعیەتی تەعالی کوردستان»ەوە دروست کراوە و بەئاڵای نەتەوایەتی کورد ڕاگەینراوە و شکڵەکەشی بەم جۆرە بووە: لەسەرەوە سوور، ناوەند سپی (لەسەر سپییەکە ڕۆژ) و لە خوارەوە سەوز[٥]. جیا لەوە ئیحسان نوری پاشاش لە بیرەوەرییەکانیدا ئاماژەی بەئاڵای کوردستان کردووە و دەڵێ: برۆ حەسکی تێللی لە هۆزی جەلالی، ساڵی ١٩٢٦ ڕاپەریی و بەرەو چیای ئاگری کشایەوە. من ساڵی ١٩٢٧ خۆم گەیاندە ئاگری و سەرۆکایەتیی بزووتنەوی ئاگریم پێ سپێررا. هەروەها لەلایەن خۆیبوونەوە کۆمیتەیەکی تایبەتی سەربازیی هەڵبژێررا. لەو ساڵەدا ئاڵای سێ ڕەنگی سەربەخۆیی کوردستان، کە ساڵی ١٩٢٠، جەمعیەتی تەعالی کوردستان پەسەندی کردبوو، هێنرایە ئاگری و بۆ یەکەم جار من ئەو ئاڵایەم لەسەر بەرزترین لوتکەی چیای ئاگری هەڵکرد. من پۆستی سەربازییم لە ڕۆڵە نەبەزەکانی کوردستان پێکهێنا. پاسەوانە دلێرەکانی ئاگری لە دوورەوە هورایان بۆ ئاڵای کوردستان دەکێشا. بەم جۆرە لە ئاگری تەشکیلاتی سەربازیی و ئیدارەیەکی کوردیی هەبوو و ئاڵای کوردی دەشەکایەوە[٦].

هەروەها «سورەییا بەدرخان» لەسەر بەرگی کتێبی «ڕاپەڕینی کورد دژی تورک»، کە ساڵی ١٩٢٨ لە فیلادلفیای ئەمریکا، بەزمانی ئینگلیزیی بڵاوی کردووەتەوە، شکڵی

٤- جێگەی کەماڵ فەوزی بتلیسی لە ڕێکخراوی کوردیدا، نووسینی مالمیسانژ بە زمانی تورکی، لاپەڕەی ١٢٧- ١٢٩ و ١٤٨. دادگای ئیستقلال ١٩٢٧- ١٩٢٣ نوسینی د. ئەرگون ئای باس، ل ١٥٢، ساڵی ١٩٨٢ بە زمانی تورکی، ئانکارا. ئاکیس، گۆڤاری هەفتەنامەی خەبەریی، بە زمانی تورکی، ژمارە ١١، ل ٢٤، ٢٥ی دیسیمبەری ١٩٦٧.
٥- ئاڵای کورد، نوسینی مەحمود لەوەندی بە زاراوەی کرمانجی، ئارمانج ژمارەی ١٤١، ل ٧-٦، ئاگۆستی ١٩٩٣، سوید.
٦- بیرهاتنی ئیحسان نووری (هیوی گۆڤاری کلتوری گشتیی، لاپەڕەی ٢٨- ٢١، ژمارە ٢، پاریس گوڵانی ١٩٨٤.

ئاڵای هەڵکراوی کۆمەڵەی خۆیبوونی لەسەر بەرگی کتێبەکەی چاپ کردووە، کە ئەو ئاڵایەیە، ئیحسان نوری ئاماژەی بۆ کردووە. کتێبی نوری پاشا بۆ جاری دووەم ساڵی ١٩٩٤، لەلایەن کتێب فرۆشی سارا لە سوید لە چاپ دراوەتەوە.

جیا لەوە، شێخ مەحموودی حەفیدیش لە ساڵی ١٩٢٣دا، ئاڵایەکی سەڵتەنەتی بۆ کوردستان دروست کرد. «سیسیل ج ئیدمۆندس» لە لاپەڕەی ٤٠٠ی کتێبی «کورد، تورک و عەرەب»دا ئاماژەی بۆ ئەو ئاڵایە کردووە، کە لە هێرشی هاوبەشی هێزەکانی ئینگلیز و عێراقییەکاندا بۆ سەر شاری سلێمانی، لە ڕۆژی ١٦ی مای ١٩٢٣- ٢٦ی گوڵانی ١٣٠٢، لە هۆدی کاری شێخ مەحموود لە خوێندنگەی ناوەندیی ئەو شارە بەدەستی هێناوە. ناوبراو لەم بارەیەوە دەڵێ:

«...... ئاڵایەکی کوردستان و تاجێکی پووڵەکەرێزیشم دۆزییەوە، کە ئامادەی پێکەوەدان بوون و دەیانویست بیکەن بەئاڵای دەوڵەتی شێخ مەحموود[٧]. ئیدمۆندس ڕەنگی ئاڵای دەوڵەتی شێخ مەحموود ئاشکرا ناکات، بەڵام ئاماژە بۆ تاجێک دەکات، کە شێخ مەحموود ویستوویەتی وەک هێمای دەوڵەتی پاشایەتیی کورد لەنێوەڕاستی ئاڵاکەدا هەبێ.

ئەو باسانە و ئاڵای سەربەرگی کتێبی سورەییا بەدرخان پێشاندەری ئەم ڕاستییەن، کە شکڵ و ڕەنگ و نیشانەی ئاڵای هەڵکراو لەلایەن کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان و کۆمەڵەی خۆیبوونەوە لە ئاڵای «تەشکیلاتی کۆمەڵایەتی جەمعیەتی تەعالی کوردستان» وەرگیراون، کە ئەویش «زەینەلعابدین» دروستی کردووە و بێگومان ئەویش ڕەنگ و نیشانەی ئاڵای کوردستانی بەچەشنی ئێرانییەکان، هیندییەکان، ئیتالیاییەکان و زۆر وڵاتی‌تری جیهان لە ڕەنگ و نیشانەی ئاڵای مادەکان وەرگرتووە. چونکە بەگوتنی هیرودۆت و کتسیاس مێژوونوسانی کۆنی یۆنانی، میتانییەکان، کاوییەکان و ئیمپراتۆرییەتی ماد، کە پایتەختەکەیان «ئەکباتانە» هەمەدانی ئەمڕۆ بووە، خاوەنی ئاڵای سێ ڕەنگی سور، سپی و سەوز بوون و نیشانەی جۆراوجۆری وەک تاج، هەتاو و شێریان لە ناوەندی ئاڵاکەیاندا هەبووە[٨].

٧- کورد، تورک و عەرەب، نوسینی ج. ئیدمۆندس. وەرگێڕانی نوسەری ئەم کتێبە.

٨- هیرودۆت بە زمانی ئینگلیزی. کتسیاس مێژووزان و لێکۆڵەرەوەری یۆنانی کۆن بە زمانی ئینگلیزی.

دوای هەڵوەشانی کۆمەڵەی ژێکاف، حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، دوو گوڵە گەنم و قەڵەمێکی بەڕۆژی ناو ئاڵای کوردستان زیاد کرد. چەند شاعیری نیشتمانپەروەری سەردەمی کۆماری کوردستان، وەک مامۆستایانی نەمر هەژار، قانع و هێمن بەدەربڕینی هەستی خۆیان بەشێوەی شیعر ڕەنگ و نیشانەکانی ئاڵای کۆماری کوردستانیان شی کردووەتەوە. مامۆستا هەژار لەم بارەیەوە دەڵێ:

بێ ببینێ ئەو کەسەی پێی وابوو کورد سەرناکەوێ
کێ بوو پێی وا بوو تەمی نیگبەت لەسەرمان ناڕەوێ
داری ئاڵاکەم وەکو چقڵە لەبۆ چاوی عەدو
هەر دڵێ خۆشی نەوێ، ڕەببی وەبەر خەنجەر کەوێ
پارچەکەی سێ ڕەنگی خۆی دەنوێنێ، ڕەنگی سوور دەڵێ
تا تنۆکێک خوێنی کورد مابێ دەبێ هەر سەرکەوێ
سپیەکەی موژدەی بەیانی بەختی کوردی کرد بەیان
ڕۆژی بەختی کوردی پەیدا بوو نەما پەردەی شەوێ
ڕەنگی سەوزی یانی دایکی نیشتمان لەوڕۆکەوە
جوان و سەرسەوزە وەگیری کەوتەوە عومری نوێ
دوو گوڵە گەنمی دەڵێ ئاگات لە ڕزقی خۆت بێ
خۆت کە برسیی بۆچی دوژمن پێی بژی لێرە و لەوێ
پێو دەڵێ نووکی قەڵەم گەر ژینی خۆشو پێ دەوێ
غەیری من دەست ناکەوێ بۆ ڕێی تەرەققی پێڕەوێ
لاوەکان ناموسی نۆ میلیونە ئەو ئاڵایەمان
گیان بدەن بۆ حیفزی ئەو ناموسەتان لەمنو کەوێ
ڕێی نەجاتە پەنا بۆ ئیتیحادی شوورەوی
سورمەیە بۆ چاوی ئێمە خاک و خۆڵی مەسکەوێ
ڕەببی هەرکەس دوژمنی ئەو میللەتە خوێنپاکەیە
ژێرکەوێ، کۆستی کەوێ، ڕەببی سەعاتێک نەسرەوێ[٩]

٩- پێداچوونەوە، نووسینی کەریمی حسامی، لاپەڕەی ٢٣٦- ٢٣٥.

ماموستا هێمن کە پلەی شاعیری نەتەوەیی کوردی پێ براوە، ڕەنگ و نیشانەکانی ئاڵای کوردستان بەم جۆرە شی دەکاتەوە:

پەرچەمی سوور و سپی و سەوزی ئەمە
شادیهێنە لابەری دەرد و خەمە
سوورەکەی یانی ئەوی بێتە بنم
خوێنی خۆی برژێنێ بۆ پاراستنم
سپیەکەی یانی کەسێکە ڕوو سپی
هیچ شتێک نەیکردبێ مات و کپی
سەوزەکەی دێنێتە بەرچاوان وڵات
ئەو دەمەی فەسڵی بەهاری جوانی هات
تیشکی ڕۆژی کورد لەژێر هەوری سیا
هاتەدەر ئەنگاوتی وا لوتکەی چیا
دوو گوڵە گەنمیشی یانی کشت و کاڵ
زۆر بکەن مشتی بکەن عەمبار و چاڵ
پێو دەڵێ یاران قەڵەم، نووکی قەڵەم
زۆر لە شیر چاتر دەپارێزێ عەلەم[١٠]

ماموستا قانع شاعیری شۆڕشگێڕی کوردیش ئەم پارچەی شیعرەی خوارەوەی دەربارەی ڕەنگەکانی ئاڵای کوردستان هۆندۆتەوە:

ئەی ئاڵای بەرزی سێ ڕەنگی جوان
هەر شەکاوە بیت تا ئاخر زەمان
سووریت نیشانەی شەهیدانمانە
سەوزیت نیشانەی دەخڵ و دانمانە
سپیت نیشانەی ئاشتیی وڵاتە
ڕۆژت ڕووناکیی ڕێگای نەجاتە
گەنمت یانی های! کوردە بزانە
نانی خۆت مەنێ دەستی بێگانە

١٠- هەمان سەرچاوە.

قەڵەمت مانای تا ڕۆژی مردن
تێکۆشی لە ڕێی زانین و خوێندن
تا سەر هەر بژی ئاڵای کوردستان
هەر پایەدار بی تا چەرخی دەوران[١١]

١١- هەمان سەرچاوە.

پێوەندیی ژ. ک بەکوردی بەشەکانی‌تری کوردستانەوە

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بەپێی ئامانجی دیاریکراوی بۆ ئازادکردنی کورد و دامەزراندنی دەوڵەتی گەورەی کوردستان ناچار بووە ڕەگاژۆیی بکاتە ناو پارچەکانی دیکەی کوردستانەوە. کۆمەڵە بۆ گەیشتن بەو ئامانجەی کەڵکی لە دوو شێوە تاکتیکی سەرەکی وەرگرتووە. یەکەمیان بەپێی توانا لە کەسانی لایەنگری خۆی لقی ژێکافی لەو هەرێمانە دامەزراندووە و دووەمیان لەگەڵ کۆڕ و کۆمەڵە سیاسییەکانی ئەو جێیانە یەکی گرتووە و بەهاوکاریی ئەوان بۆ ئامانجەکانی خەباتی کردووە.

کۆمەڵە جیا لە هەولێر و سلێمانی کە ئیدارەی مەحەلیی لێ دامەزراندوون، سەرەتا لەگەڵ کۆمەڵەی هیوا بەسەرۆکایەتیی ڕەفیق حیلمی[1] و دوایی لەگەڵ مەلا مستەفای بارزانی سەرۆکی بزووتنەوەی چەکدارانەی کورد لە باشووری کوردستان و ئینجا لقی کوردستانی پارتی کۆمۆنیستی عێراق و سەرئەنجام پارتی ڕزگاریی کوردستان هاوکاریی برایانەی هەبووە. هەیئەتی ناوەندیی ژێکاف لە نامەی ڕۆژی ١٤ی سەرماوەزی ١٣٢٣یدا ئاماژەی بۆ چۆنیەتی دامەزراندنی پێوەندی لەگەڵ حیزبی هیوا و ڕێکخراوەکانی باشووری کورستان دەکات و دەنووسێ:

کۆمەڵەی ژ. ک

ئیدارەی ناوەندی

بەرواری ١٤ سەرماوەزی ١٣٢٣- ٥ی دیسێمبەر ١٩٤٤

بژی کورد و کوردستانی گەورە!

بۆ بەڕێز سەرکۆنسوڵی یەکێتیی سۆڤیەت لە شاری تەورێز

١- حیزبی «هیوا» لە کوردستانی عێراق بۆ دامەزراندنی پێوەندی لەگەڵ حیزبی ئێمە دوو ئەندامی خۆی بۆ لای ئێمە ناردووە. ئێمە و نوێنەرانی حیزبی هیوا

١- کۆمەڵەی هیوا ساڵی ١٩٣٩ لە باشووری کوردستان دامەزرا و ساڵی ١٩٤٣ بەهۆی ناکۆکی لەناو ئەندامانیدا هەڵوەشایەوە.

بڕیارماندا بەهەموو هێزەوە بۆ بەرەوپێشبردنی ئامانجەکانی ئەو دوو حیزبە یانی «ئازادکردنی نەتەوەی کورد» تێبکۆشین. ئەوان قەبووڵیان کرد، هەرکاتێک بخوازن لەگەڵ حکوومەتێک پێوەندی بگرن، پرس بەئێمە بکەن. ئیدارەی مەحەلیی ئێمە لە هەولێر لەگەڵ سەرۆکی حیزبی هیوا گفتوگۆی کردووە. بۆ ئاگاداربوون لە بیروبۆچوونی ناوبراو، پرسیارمان لێ کرد. بەپێی نامەی ١٧ی نۆڤێمبەر- ٢٦ی خەزەڵوەری ئیدارەی مەحەلی حیزبی ئێمە لە هەولێر، هەیئەتی مەحەلیی ئیدارەی ئێمە لەگەڵ هەیئەتی مەحەلیی حیزبی هیوا لە هەولێر چاوپێکەوتنیان هەبووە. لە نامەیەکدا باس لە پێوەندی و لایەنگریکردنی ئەوان لە ئینگلیزەکان دەکات. ئیدارەی ئێمە لە هەولێر دەیەوێ ڕای ڕێبەرانی دیکەی حیزبی هیوا لە شارەکانی تر بزانێ.

٢- لە عێراق ڕێکخراوێکی کۆمۆنیستی هەیە، کە لەم دوایانەدا بەنهێنی ڕۆژنامەیەک بڵاو دەکاتەوە. ئەو ڕێکخراوەیە لە ڕۆژنامەی خۆیدا سڵاو بۆ نیشتمان بڵاوکەرەوەی بیری حیزبی ئێمە دەنێرێ. پارتی کۆمۆنیست دەیەوێ لەگەڵ ئێمە پێوەندیی هەبێ. چونکە باوەڕی بەئیدارەی مەحەلیی ئێمە لە عێراق نەکردووە، بۆخۆی نوێنەری ناردووەتە لامان.

٣- بڵاوکراوەی ئێمە دەربارەی نەخشی باکوری ئێران گەیشتووەتە عێراق و بڵاو بووەتەوە.

هەیئەتی ناوەندیی ژ.ک لە نامەیەکی تریدا دەربارەی دامەزراندنی پێوەندی لەگەڵ کۆمەڵەی هیوا بۆ کۆنسوڵی سۆڤیەت لە تەورێز دەنووسێ:

> جیا لە ڕێکخراوەکانی ئێمە لە کوردستانی عێراق، حیزبێکی‌تر هەیە بەناوی هیوا، کە لەو بەشەی کوردستاندا بۆ بەرژەوەندیی گەلی کورد تێدەکۆشێ. چەند ئەندامی ئەو حیزبە پێوەندییان بەئەندامانی حیزبی ئێمەوە گرتووە، کە دوایی ئەو پێوەندییە شێوەی ڕەسمیی پێدراوە. ئامانجە بنچینەییەکانی حیزبی هیوا لەگەڵ ئامانجەکانی حیزبی ئێمە یەک دەگرنەوە و تەنیا جیاوازیی ئێمە لەگەڵ حیزبی هیوا لە پێوەندی لەگەڵ شێوەی ئەندام وەرگرتن و سیستمی ئیدارەکردنی حیزب دایە.

چونکە کۆمەڵەی ژێکاف و کۆمەڵەی هیوا خاوەنی یەک ئامانج بوون، ژ. ک بەشێک لە

ڕاپۆرتە ناردراوەکانی بۆ سۆڤیەت و لاپەڕەکانی نیشتمانی بۆ پێشاندانی هەستی برایەتیی خۆی لەگەڵ هیوا تەرخان کردووە. بۆ نموونە لەسەر لاپەڕەی ٢ی نیشتمانی ژمارە یەکدا نووسیویەتی «بژی سەرۆک و کورد و کوردستان و هیوا[٢].» ژ. ک هەروەها لە لاپەڕەکانی ٢٠-٢١ی نیشتمانی ژمارە ٣-٤دا بەبۆنەی پێوەندیی بەهێزی بەهیوا، ئەو شیعرەی خوارەوەی لە شاعیرێکی ناسراو بەناوی نهێنیی «ئا- ل. ب» بڵاو کردووەتەوە:

کۆمەڵەی هیوا و حەرفی «ژ. ک»

ئەی خدایا بوم بنیرە قاصیدیکی سینە صاف
بچتە خزمەت کومەلی هیواو حەرفی ژی و کاف
گیر نەبێ بڕوا لە قەولی من بچێ پێیان بلێ
ئەی مدیری اتحاد و ئەی مەداری ائتلاف
من لە داخی کوردی بەد ئەخلاق و بێ عیلم و سەواد
یا دەبێ بمرم وەیا هجرەت بکەم بۆ کێوی قاف
عنصر و ماهییەتی ئەم قەومە هەر کیبرە و غروور
هیچ لە باریاندا نییە غەیرە درۆ و لاف و گەزاف
حەق نەناس و ناسوپاس و بێ ئەساس بێ حەواس
مفسد و ئەهلی غەرەض مایل بەجەور و اعتساف
گەر دەچن کەر دزین و ڕاو ڕووت و ڕێگری
وا دەزانن دەچنە سەر شایی و زەماوەند و زەفاف
کەس نییە پێ یان بلێ ئەی پۆڕ نیفاقی بێ ویفاق
تا بەکەی تۆ خدا هەتا کەی ئەو شیقاقە و اختلاف
غەیرە کوردی بێ تعصب میللەتی دنیا هەمو
بونە صاحیب سەروەت و عیلم و سەواد و موشکاف

نوێنەرانی ژ. ک و هیوا ساڵێ لە بناری چیای دالانپەر لەنێو ڕەشماڵەکانی شێخ زنجیرە کۆبوونەیەکیان بۆ گرێدانی خەباتی هاوبەش پێکهێناوە. بەپێی نووسینی مامۆستا هەژار

٢- ژ.ک لە گۆڤاری نیشتمانی ژمارە پێنجەمەوە دروشمی «بژی کورد و کوردستانی گەورە»ی بەرز کردووەتەوە.

لە چێشتی مجێوردا، کە خۆی یەکێک لە ئەندامانی نوێنەر لەو کۆبوونەوانەدا بووە، نوێنەران لەسەر ١٢ خاڵ پێک هاتوون. کۆمەڵەی ژ. ک کاتێک خەریکی چاپی بڕیارەکانی ئەو کۆبوونەوەیە لە نیشتماندا بووە، لەلایەن ڕێبەرایەتی کۆمەڵەی هیواوە ئاگادار کراون، کە ئەوان خاڵی ١٢ی پێک هاتنەکەیان قەبووڵ نییە. لەبەر ئەوە ڕێبەرایەتی ژ. ک لە چاپی بڕیارەکانی دالانپەر پاشگەز بووەتەوە. خاڵی ١٢ی پێک هاتنی دالانپەر کە بەکۆبوونەوەی «سێ سنوور» ناوبانگی دەرکردووە بریتییە لە:

«ئەگەر ئینگلیز لە عێراق بەشێ بدەن بەکورد، نابێ کوردی دەرەوەی عێراق هەڵاوێرێ، چونکە کوردستان یەکپارچەیە. با بڵێین ئێمە بەشی کورد بەهەق دەزانین و بەپێی توانا یاریدەی هەموو کوردێک دەدەین. ئێمەش لەگەڵ ڕووسان هەر ئەو هەوڵە دەدەین و موکریان لە کوردی تورکیا و عێراق بەجیا نازانین[٣].»

بەڵگەنامەکانی ژ. ک هەروەها باس لە حیزبێکی تازەدامەزراو لە باشووری کوردستان دەکەن. هەیئەتی ناوەندی لەم بارەیەوە بۆ کۆنسوڵی سۆڤیەتی لە تەورێزی نووسیوە:

بەپێی نامەی گەیشتوو لە ئیدارەی محەلیی حیزب لە هەولێر، لەو دوایانەدا لاوانی کوردی کوردستانی عێراق حیزبێکی کۆمۆنیستیان دامەزراندووە و دەیانەوێ لەگەڵ حیزبی ئێمە پێوەندی دامەزرێنن و نوێنەر بنێرنە لای ئێمە. بۆ دامەزراندنی پێوەندی لەگەڵ ئەو حیزبە، نوێنەرایەتی بەئیدارەی محەلیی هەولێر دراوە[٤].

بەشێک لە ڕاپۆرتی نێرراو لە ئێرانەوە بۆ «گ. م. دیمیترف» سکرتێری کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی کۆمۆنیستی یەکێتیی سۆڤیەت، باس لەو ڕێکخراوە کۆمۆنیستییە دەکات و دەنووسێ:

.... دەتوانین لەسەر ئیشوکاری لقی کوردی «پارتی کۆمۆنیستی عێراق» بدوێین. ئەم پارتیە ماوەیەک لەمەوبەر دامەزراوە و لەناو کرێکارانی کوردی دانیشتووی بەغدا و موسڵ و کارگە نەوتییەکانی عێراق و هەروەها لەناو ئاژەڵدار و جوتیاران و ڕۆشنبیرانی کوردی ناوچەکانی باکوری عێراق

٣- چێشتی مجێور، ل ٦٤- ٦٥، نوسینی هەژار.
٤- بەڵگەنامەی ژ. ک .

و ناوچەکانی تورکیا نزیک بەسنووری عێراق چالاکە. ئەم پارتییە هەروەها لە هەولێر، سلێمانی، بارزان و بادینان شانە و ڕێکخراوی هەیە. لقی کوردیی پارتی کۆمۆنیستی عێراق گۆڤارێکی هەیە بەناوی «یەکێتی تێکۆشین»، کە تا یونی ١٩٤٥، چوار ژمارەی لێ بلاوکراوەتەوە و هەر ژمارەیەکیشی ٢٤ لاپەڕەیە... پرۆگرامی لقی کوردیی «پارتی کۆمۆنیستی عێراق» لەژمارەکانی ٣-٤ی یەکێتیی تێکۆشیندا بلاوکراوەتەوە، کە ئاراستەتان دەکەم... هتد(٥).

کۆمەڵەی ژ. ک هەروەها پێوەندیی زۆر بەهێزی بەمەلا مستەفای بارزانیی سەرۆکی بزووتنەوەی چەکدارانەی باشووری کوردستانەوە هەبووە و سەرەڕای ئەوە کە لە لاپەڕەی ١٨ی گۆڤاری نیشتمانی ژمارە ٢دا بەخەتێکی درشت نووسیویەتی: «ئەم جەنگەی سەرۆکی گەورەی کورد (مەلا مصطفی بارزانی) هەڵیایساندووە اختلالیکی میللی کوردە.» لە مانگی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٢-١٩٤٣شدا لەلایەن ئیدارەی محەلیی شاری ئا-خ «مهاباد»ەوە نامەی خوارەوەی ئاراستەی سەرۆک بارزانی کردووە و نووسیوبەتی:

بۆ جەنابی زەعیمی ئازادی مەلا مصطفی بارزانی

بژی کوردو کوردستانی گەورە

بەناوی هەیئەتی کۆمەڵەی ژ. ک لە شاری ئا-خ لە پاش زانینی دەنگوباسی شۆڕشی ئازادیی موقەددەسی ئێوە ئەم موخابەرەیە ئەکەین هیوامان وایە بەتەفصیل وەڵاممان بدەنەوە:

١- لە پێش هەموو شتێک تەبریکی زەعیم و لەشکری ئازادی کوردستان دەکەین کە زاڵ بووە بەسەر دوژمندا.

٢- بۆ ئەوەی کە ئیمە ئەو عاطیفە جوانەی کە بەرامبەر ئێوەمان هەیە و شعوری برایەتی، کوردایەتی، یەکێتیی یارمەتییەکی عەمەلی و فیعلی بێ وایە ئەم

٥- بەشێک لە ڕاپۆرتی نێرراو لە ئێرانەوە بۆ «گ. م. دیمیترف» سکرتێری کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی کۆمۆنیستی یەکێتیی سۆڤیەت لەسەر ڕووداوەکانی کوردستان و پارتی ژێکاف لە ١٢ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥، لە ئەرشیڤی ناوەندی هەڵگرتن و لێکۆڵینەوەی بەڵگەنامە مێژووییەکانی سەردەم، ف ١٧/ ئو ١٢٨/ د ٤٤/ لاپەڕەی ٧٢-٧٩.

مەعلوماتەی خوارەوە بزانی، چونکە خۆمان تەقدیری مەوقیفی ئەمە دەکەین بەرامبەر بەمەسئولییەتی دوەل.

٣- براعەتی ئەورەی ئێوە چییە، ئایا ئیدیعای ئازادیی کوردستانی عێراق دەکەن وە یاخود هەموو کوردستانی گێتی وە ضیمنەن کوردستانی تورکیا.

٤- مەوقیفی ئێوە بەرامبەر سیاسەتی ئەجنەبی لە عێراق دا چییە و ئەگەر هاتو لە طەرەف ئەم سیاسەتە تەهدید وە یاخود ئیقناع کران ئەورە ڕادەوەستێن وە یاخود دەوام دەکەن.

٥- ڕەئی ئیمە ئەوەیە کە ئەورەی موقەددەسی ئێوە ناوێکی عومومی وەربگری یەعنی ئیدیعای ئازادکردنی هەموو کوردستان بکەن وە بۆ ئەمە دەبێ کوردی گێتیی بەمەشوەرەت تەعاونتان لەگەڵ بکا وە لە ژێر قیادەی ئێوە لەشکرێکی کوردی لە هەموو کوردی گێتی تنظیم بکرێ بۆ ئەوەش دەبێ ئامادە بن لە عقدی موئتەمەرێک لە حاڵی حازر لە ئێوە و هەیئەتی ئیستیشارەی ئێوە و هەیئەتی ئیستیشارەی ئیمە تەنزیم بکرێ و جێگە و زەمان تەعین بکرێ بۆ ئەم موئتەمەرە چ لە ئەرزی عێراق چ لە ئەرزی کوردستانی ئیران لەم موئتەمەرە هەموو مطالبی کورد بەشکڵێ پەیمانێکی میللی تەعیین بکرێ وە لە طرف هەمووەمان ئیمزا دەکرێ وە لەم موئتەمەرەدا میزانی عەسکەری تەعیین دەکرێ وە واجیباتی هەموو لایەک تەعیین دەکرێ.

٦- پێویستە مەوقیفی حەربی خۆتان لەگەڵ مەوقیفی حەربی دوژمن بۆمان موفەصەلەن وە بەدیققەت تەعیین بفەرموون لەگەڵ مەوقیفی عەشایری کوردی عێراق بەرامبەر ئێوە.

٧- بۆ ئازادبوونی کوردستان دەبێ سیاسەتیی یەک لە دوەلی موعەظەمە لەگەڵمان بێ بەرەئی ئێمە ئەم دەوڵەتە دەوڵەتی شۆرەوییە. ڕای ئێوە بەم خصوصە چییە چونکو نابێ علی الحیاد بین لەگەڵ هەموو دەوڵەتان.

٨- لە هەمووی موهیمتر پێویستە بەصورەتێکی موستەعجەل ئیجتیهادی خۆتان بەیان بکەی بەخصوصی ڕای ئینگلیز بەرامبەر ئەورەی ئێوە و گفتوگۆیان لەگەڵ ئێوە چییە چونکی ئێمە ئەزانین بەتەحقیق نابێ ئینگلیز لەم ئەورەیە بێ دەخل بێ.

٩- ئیوه زەعیمێکی ئازادپەرستن هیچ نەبێ موکافەحەی زوڵم ئەکەن بۆ عەشیرەتی خۆتان وه کوردی ئیران بەروحی برایەتی کوردایەتی زۆر ئیشتیاقی هەیه بۆ موفەق بوونی ئیوه بەهەرچ نەوعیک ببێ وه ئامادەیه بۆ یارمەتیی ئێوه بەگوێرەی موسامەحەی زرووفی سیاسیی مەملەکەتمان وه کە ئەم سوئالانە ئەکەین مەقصودمان ئەوەیه کە تەئمینی یارمەتییەکی زۆر گەوره بۆ ئێوه بکەین و حەرەکەتی موبارەکی ئێوه بکەینه حەرەکەتی میللی عموومی تاکو لە تاریخدا ئەم فەخره بۆ ئێوه تەسجیل بکرێ.

لە لایەن هەیئەتی شوورای شاری ئا-خ «٢٠»

لە بەڵگەنامە رووسییەکانیشدا ئاماژه بۆ پێوەندیی ژێکاف و بارزانی لە باشووری کوردستان کراوه و هاشمۆف سەرکۆنسوڵی سۆڤیەت لە ورمێ لە راپۆرتی ١٨ی مارسی ١٩٤٥یدا دەڵێ:

... چالاکیی ژ. ک لە کوردستانی عێراق لەژێر دەستی مەلا مستەفا دایه و بەپێی هەواڵی گەیشتوو ژێکاف لەوێش پەرەی ستاندووه. لەسەرەتای ١٩٤٥وه کۆمەڵەی ژێکاف لە ناوچە کوردنشینەکانی باشوری رۆژهەڵاتی تورکیا هاوسنووری ئێران و عێراق دەستی کردووه بەرێکخستنی شانەکانی.

زۆربەی ئەندامانی ژ. ک لە عێراق و تورکیا و هەروەک کوردستانی ئێران رۆشنبیرانی پێشکەوتوو، بازرگانی بچووک، پیشەساز، کوردی ئاسایی و ئاژەڵدار و جوتیارن. هەروەها ژمارەیەک فیۆداڵی کوردیش لە ریزی ژێکافدان. چالاکی ژ. ک لە عێراق و تورکیا بەچالاکیی پارتییە کوردییەکانی ئەو هەرێمانە گرێ دراوه و هەموویان لە بەرەیەکدا خەبات دەکەن. بۆ نموونە لە کوردستانی عێراق گروپی «رزگاریی کوردستان» لە سەرەتای ساڵی ١٩٤٥ پێک هاتووه و شان بەشانی کۆمەڵەی ژ. ک هەڵدەسورێ. گروپی رزگاریی کوردستان لە ناوچەکانی باکوری عێراق لەژێر دروشمی «بژی کورد و کوردستانی گەوره و ئازادی و سەربەخۆیی بۆ کوردستان» خەبات دەکات[٦]. سەرکردەکانی ئەو گروپە و

٦- بەشێک لە لقی کوردستانیی حیزبی شیوعی کوردستانی عێراق بە یەکێتیی تێکۆشین (وحدة النضال) دەناسرا. ساڵح حەیدەری سکرتێری یەکێتیی تێکۆشین بوو. کۆمیتەی ناوەندییەکەی لە عەلی عەبدوڵڵا، رەشید عەبدولقادر، عەبدولسەمەد محەمەد، نافیع یونس، کەریم تۆفیق و نوری=

چالاکیتری بۆ ئێمە روون نییه و ئاگاداری پرۆگرامەکەشی نیین[٧].

پێوەندیی کۆمەڵە لە باکور و رۆژئاوی کوردستانیش (تورکیا و سوریه) بەکوردی ئەو دوو بەشەی کوردستانەوه گرێدراوه و پەرەیستاندووه. بەپێی راپۆرتی کۆمەڵە، ئیداره محەلییەکانی کۆمەڵە لە باشوور و حیزبی هاوپەیمانی «هیوا» داوایان لێ کردووه، کۆمەڵە کۆتایی بەپێوەندییه غەیره رەسمییەکانی خۆی لەگەڵ کوردی «سوریه» بێنێ و شێوەی رەسمی بەپێوەندییەکانی بدات[٨]. هەروەها، هاشمۆف لە راپۆرتی ١٨ی مارسی ١٩٤٥یدا ئاماژه بۆ پێوەندیی ژ. ک بەکوردەکانی بەشی باکوری کوردستانەوه دەکات و لە بەشێکی راپۆرتەکەیدا دەنوسێ:

رۆژی ٢٧ی مارسی ١٩٤٥ چاوم بەکەسایەتیی بەناوبانگی کورد شێخ «عوبەیدوڵڵا» کەوت. گوتی ئەرکی سەرشانی کورد و سەرکرده ناسراوەکان، ئێستا هەوڵدان بۆ سەربەخۆیی کوردستانه، بۆ ئەم مەبەستەش لەلایەن پارتی ژێکافەوه زۆر هەوڵ دەدرێ کە کوردەکان یەکتر بگرن. ئەمرۆ زۆربەی کوردەکان ئەندامی پارتی ژێکافن. هەروەها کارێکی زۆر بۆ دابینکردنی یەکێتیی لەگەڵ کوردی بەشەکانی عێراق و تورکیا دەکرێت. بەفەرمانی ژ. ک چەند کەس لە عێراقەوه بەرێگای سوریەدا نێرراونە تورکیا، تا کوردەکانی تورکیه رێکبخەن و چالاکیان بکەن، بەڵام نێرراوەکان لەلایەن کاربەدەستانی تورکەوه گیراون و تا ئێستا هیچ هەواڵێکیان لێ نەزانراوه.

شێخ گۆیا ناوی گیراوەکان نازانێ، بەڵام لەنێوان سەرکردەکانی کوردی عێراقدا ناوی

= محەمەد ئەمین پێکهاتبوو. ئەو بەشە دژی چوون بۆ ناو حیزبی شیوعی بوو، دەیویست هەموو هێزه پێشکەوتووخوازەکان یەکبگرن و لەپێناوی دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆی دیموکراتی کورد دژی داگیرکەران خەبات بکەن. ئەو حیزبە گەلێکی هەوڵدا بۆ دامەزراندنی پارتی رزگاری کوردستان و سەرئەنجام بەشێک لە ئەندامانی پارتی رزگاری و ژمارە خەباتگێرێکی تر، پارتی دیموکراتی کوردیان بە سەرۆکایەتیی سەرۆک مستەفا بارزانی دامەزراند. گۆرانکارییە رامیارییەکان لە عێراق ١٩٤١- ١٩٥١ نووسینی جەعفەر عەباس حەمیدی، وەرگێرانی فەهد گردوانی.

٧- ئەرشیوی وەزارەتی دەرەوەی رووسیەی فیدراتیو ف ٠٩٤/ ئو ٣١/ د ٧٠/ پ ٣٥٤/ لاپەرەی ٨٧- ٨٢.

٨- بەڵگەنامەی ژ.ک.

«ماجید بەگ» وەزیری کشتوکاڵی عێراق و «ئەمین زەکی بەگ» پرۆفیسۆری زانستی مێژووی برد. هەروەها ناوی میرزا «برایمی حاجی قادر»، «حەسەن ئاغای کوڕی مەحموود ئاغا»ی هۆزی دێبوکری کە ئێستا دانیشتووی تەورێزە و زەبیحی ئاشکرا کرد، کە پێوەندیی لەگەڵ کۆنسولی سۆڤیەت هەیە و گوتی ئەوانی تر ناناسێ، چونکە ڕێبەرایەتیی پارتی ژێکاف نهێنییە.

لە بارەی قازی محەمەدەوە شێخ عوبەیدوڵڵا گوتی، دوای گەڕانەوەی لە تاران چالاکانە لە پارتی ژێکافدا کار دەکات. شێخ عوبەیدوڵڵا لەو ڕۆژانەدا لەگەڵ قازی محەمەد و پیاوە ناسراوەکانی‌تری کورد چاوپێکەوتنی هەبووە و دەسەڵاتیان بەشێخ داوە، لەنێوان کوردەکانی سەرسنووری ئێران و تورکیا کار بکات و هەوڵ بدات کۆتایی بەدوژمنایەتیی نێوان عەشیرەتەکان و ڕاوڕووت لە ناوچەکان بێنێ. بۆ ئەوەی کۆتایی بەدووبەرەکی بێ، بڕیارە هەرکام لە سەرکردە کوردەکان لە ناوچەی خۆیاندا خەبات بکەن و عومەر خانی شەریفیش بۆ ئەم مەبەستە هەوڵ دەدات. شێخ گوتی، دوای تەواو بوونی ئەو ئیشوکارە، بڕیارە کۆبوونەوەیەکی گەورە بکرێت. ئەم کۆبوونەوەیە سێ کەس دەستنیشان دەکات، بچنە مۆسکۆ بۆ لای هاوڕێ مۆلۆتۆڤ. ئەم دەستە نوێنەرانە بڕیارە داوای لێکۆڵینەوەی کێشەی کورد لە کۆنفرانسی «سانفراسیسکۆ» بکەن.

شێخ عوبەیدوڵڵای گەیلانی نامەی ژێکافی لە کۆنسولخانە بەجێهێشت کە بەهۆی ئەو نامەیە دەسەڵاتی درابوویە لەناو کوردەکانی دانیشتووی ناوچەکانی نزیک سنووری ئێران و تورکیا هەڵسوڕێ... هتد[٩].

٩- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕوسیەی فیدراتیڤ ف ٠٩٤/ ئو ٣١/ د ٧٠/ پ ٣٥٤/ لاپەڕەی ٨٧- ٨٢.

دامەزرانی حیزبی دیموکرات و هەڵوەشانی ژ. ک

پێشتر ئاگاداری هۆی هەڵوەشانی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان بووین. لە ڕاستیدا ناکۆکیی نێوان ئەندامانی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستان، کە هەڵوەشانی ئەو کۆمەڵەیەی بەدواوە بوو، دەگەڕایەوە سەر بیروڕای ئەندامانی کۆمەڵە سەبارەت بەدەستێوەردانی کاربەدەستانی سۆڤیەت لە کاروباری کوردستاندا. عەزیزی زەندی و غەفوری مەحموودیان دژی دەستێوەردانی سۆڤیەت بوون لە کاروباری کوردستاندا. ئەو ناکۆکی و بەربەرەکانییەی ئەندامانی کۆمەڵە بەڕادەیەک بەرزبووەوە، کە عەزیزی زەندی و مەحموودیان بەلایەنگرییکردن لە ئاڵمانی نازی و ئێران تاوانبار کران و کۆمەڵەیان بەجێهێشت. عەزیزی زەندی چوو لە تاران نیشتەجێ بوو، مەحموودیان لە گەڕەکی جولەکانی شاری مهاباد تیرۆر کرا. دوای ئەم ڕووداوانە و جێگیربوونی سوپای وڵاتە هاوپەیمانەکانی ئینگلیز و سۆڤیەت لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، ئەندامانی کۆمەڵە ناوی کۆمەڵەی ئازادیخوازی کوردستانیان گۆڕی و کردیان بەکۆمەڵەی ژیانەوەی کورستان.

کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان لە جەوێکی ئارام و لەباری سیاسییدا چالاکییەکانی دەست پێ کرد، بەڵام چونکە لە بەرامبەر دەرەبەگە کوردەکاندا کە لە تارانەوە پشتیان دەگیرا، دەسەڵاتیان نەبوو، هەڕەشەی لێ دەکرا و تەنانەت ئەندامانی دەگیران و ئازار دەدران. هەرچەندە کۆمەڵە پتر پەرەی دەستاند و گەشەی دەکرد، دەرەبەگە بەرهەڵستکارەکان هارتر و بەفڕوفێڵتر دەبوون، تا سەرئەنجام بەشێکی مەزنیان تەشەنەیان کردە ناو ڕیزەکانی کۆمەڵەوە و چەنگیان بەجەرگی داگرت. هۆی بەربەرەکانی کردنی دەرەبەگەکان دژی کۆمەڵە دەگەڕایەوە سەر هەوڵی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بۆ گەشەپێدانی باری کۆمەڵایەتی و ئابووریی گەلی کورد. بەرگرییکردنی کۆمەڵە لە مافی جوتیاران و زەحمەتکێشان و بەدەست گرتنی دەسەڵات لە کوردستاندا، زەبری کاریی لە دەسەڵاتی ئابووری، کۆمەڵایەتی و کەسایەتیی دەرەبەگەکان دەدا و بەرژەوەندیی ئەوانی دەخستە مەترسییەوە. لەبەر ئەوە بەرژەوەندیخوازانی نێوخۆیی و لە ڕیزی یەکەمدا دەرەبەگە کۆنەپەرستەکانی کوردستان دوژمنی سەرەکیی کۆمەڵە بوون. ڕێبەرایەتیی کۆمەڵە زۆرجاران لە گۆڤاری نیشتمان و بەڵگەنامەکانیدا ئاماژەی بۆ ئەو دیاردەیە کردووە و تەنانەت لە بەڵگەنامە ڕووسییەکانیشدا پەنجەیان بۆ ڕاکێشراوە.

جیا لە دەرەبەگە کۆنەپەرستەکانی کورد، کۆمەڵی کوردەواریش بەهۆی لاوازیی فەرهەنگی، کۆمەڵایەتی و سیاسی، بەشێوەی ناڕاستەوخۆ لەمپەری بەر پێشکەوتن و سەرکەوتنی کۆمەڵە بووە. لەو کۆمەڵە کاڵ و نارەسە دواکەوتووەی ئەوکاتی کوردستاندا، کە هێشتا سەردەمی دەرەبەگایەتی پشت سەر نەنابوو و بورژوازیی بچووک لە شارەکاندا، دەورێکی کاریگەری نەبوو، خەڵک و لە پێشەوەی هەمووان توێژی ڕووناکبیری بورژوازی بچووکی کورد خۆی بۆ ساخ نەدەکرایەوە و هەرجارەی بەلایەکدا دەکەوت و سازێکی لێ دەدا و کەم بوون ئەوانەی بەرژەوەندییەکانی خۆیان فیدای بەرژەوەندیی گشتیی خەڵکی کورد بکەن. هاشمۆڤ و عەلی ئەکبەرۆڤ لە ڕاپۆرتی ساڵی ١٩٤٥ی کۆنسوڵی سۆڤیەت لە ورمێ، لەم ڕوانگەیەوە پیاوە ناودارەکانی کۆمەڵگای کوردەوارییان دابەشکردووە بەسەر سێ گروپاندا و نووسیویانە:

– بەشێک لە پیاوە ناودارەکانی کورد بەم سێ مەبەستەی خوارەوە چوونەتە نێو ڕیزی پارتی ژێکافەوە.

١- ژمارەیەک بەلەبەرچاو گرتنی بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان، لە ڕیزی یەکەمدا بۆ ئەوەی بەرژەوەندییە ئابوورییەکان و دەستکەوتەکانی خۆیان لە بواری کشتوکاڵ و بازرگانیی و... هتد بپارێزن.

٢- ژمارەیەکی تریان بەم مەبەستە چوون لە ژێکافەوە، کە ڕای یەکێتیی سۆڤیەت بۆ لای خۆیان ڕاکێشن، چونکە ئەوانە وا بیردەکەنەوە، کە ژێکاف بەپێی مەبەستی سەرەکی خۆی کە دابینکردنی سەربەخۆیی کوردستانە، هیوا و پشتیوانی سۆڤیەتە.

٣- گروپی سێیەم کە ژمارەیان زۆر کەمە، تەنیا بەهۆی هەستی نیشتمانپەروەرانەیان هاتوون لە ڕیزی ژێکافەوە و والەو پارتییە گەیشتوون، کە ڕزگاریکەری تەواوی کوردستانە[1].

بەپێی ئەو ڕووداوانەی کە لە بەشە جیاوازەکانی ئەو کتێبەدا ئاماژەیان بۆ کراوە، دەتوانین بڵێین دوو هۆکاری نێوخۆیی و دەرەکی دەستیان دایە دەستی یەک و هۆکاری دەرەکی لەباری مادی و مەعنەوی و فیکرییەوە زەمینەی بۆ هۆکاری نێوخۆیی خۆشکرد تا ڕۆڵی کاریی خۆی بۆ هەڵوەشاندنی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بگێڕێ.

بەرلەوەی کە بەوردی ئاماژە بۆ هۆکاری نێۆخۆیی بکەم، دەبێ ئەوە ڕوون بکەمەوە، کە

١- ئارشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیف ئو ٣٠/د ٣٢٧/پ ٣٦٩/ لاپەڕەی ٥١- ٥٤.

هەرکام لە دوژمنە داگیرکەرەکانی کوردستان و دۆست و لایەنگرانیان، شۆڤینیستەکانی فارس، تورک، عەرەب و ئۆرگانەکانیان، لە هیچ هەوڵ و تێکۆشانێک بۆ لەناوبردنی هەستی ڕزگاریخوازانەی گەلی کورد و بزووتنەوەکانی، لە پێشەوەی هەمووان کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان هەڵگری ئەم بیرە کۆتاییان نەکردووە و بەشێوە و ڕێگای جۆراوجۆر بەربەرەکانییان لەگەڵ کردووە. هێشتا دوای تێپەڕبوونی پتر لە سەدەیەک بەسەر بزووتنەوە نەپساوەکانی گەلی کورد لە کوردستاندا، نەتەوە سەردەستەکان دەرسیان لە ڕابردوو وەرنەگرتووە و پروپاگەندەی دەوڵەتە دیکتاتۆرەکانیان ڕێگای نەداون لە تەنگژەی بیری مەزنخوازی دەرچن و فیکری ئازادیخوازی لە مێشکیاندا چەکەرە بکات و بەلانی کەمەوە خۆ لە دوژمنایەتیی گەلی کوردی کۆلۆنی بپارێزن. ڕاستی تاڵە، بەڵام گوتنی پێویستە. لە سەردەمی ئەمڕۆشدا کە دەیان حیزب و ڕێکخراوی ڕەنگاوڕەنگی هەڵگری دروشمی دیموکراتی دژ بەدیکتاتۆرەکانی ئەنقەرە، بەغدا، دیمەشق و تاران دامەزراون و دروشمی دابینکردنی مافی مرۆڤ و تەنانەت چینایەتی، ئیسلامی و مافی بەرامبەریی مرۆڤیان بەرز کردووەتەوە، ئەگەر تەنانەت بۆ تاکتیکیش پێویست بێ باسی مەسەلەی کورد بکەن، دیموکراتییەکەیان ڕەنگ دەداتەوە و لە بەرامبەر ویستی ڕەوای نەتەوەی کورددا، هیچ جیاوازییەکیان لەگەڵ دەوڵەتە دیکتاتۆرەکان نامێنێ و بگرە لە هێندێک حاڵەتدا لەوانیش توند و تیژتر دەبن.

لە هۆکارییەکانی نێوخۆییدا ناتوانین ڕەخنە لە ستراتیژی کۆمەڵە بگرین، چونکە کۆمەڵە ستراتیژێکی ڕوونی نیشتمانی و نەتەوەیی هەبووە. ئامانجی کۆمەڵە بۆ «تێکخستنەوەی هەموو پارچەکانی کوردستان و ئازاد کردنی نەتەوەی کوردی بندەست»، دروشمی ئەوکاتی هەموو کوردێکی وڵاتپارێز و نیشتمانپەروەر بووە و ئەم دروشمە، کوردی لە ئۆرگانێکی سەرتاسەری فیکرییدا بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی نەتەوایەتی کۆکردووەتەوە و هەڵگرانی بەکردەوە ڕێبەرایەتی خەباتی کوردی هەموو بەشەکانی کوردستانیان کردووە. لەم ڕوانگەیەوە، کوردە نیشتمانپەروەرەکانی بەحەق کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستانیان بەڕێکخراوەی خۆیان زانیوە. ئەوەش دەبێ لەبیر نەکەین کە دروشمی کۆمەڵە، تەنیا دروشمی نیشتمانپەروەرانی کورد نەبووە، بەڵکوو دروشمی گەلانی کۆلۆنی و چەوساوەی هەموو جیهان بووە و کۆمەڵە بەزانیاری لە باری سایکۆلۆژیی گەلی کورد، هەوڵی دامەزراندنی دەوڵەتی ناسیونالی کوردیی داوە. کۆمەڵە هەروەها هەم بۆ سەردەمی شەڕی دووەمی جیهانی و هەم بۆ دوای تەواوبوونی شەڕ، تاکتیکی تایبەتیی هەبووە و ڕێبازی

خۆی بەدروستی دەستنیشان کردووە و بۆ هەر قۆناغێک پرۆگرامی تایبەت بەو قوناغەی دارِشتووە.

کەمایەسیی رێبەرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان پتر لەوەدا بووە، کە دوای کۆبوونەوەی رۆژی ٢٢ی گولانی ساڵی ١٣٢٢ی قەڵای سارمێ، بەبێ وەرگرتنی هیچ چەشنە بەڵێنییەک لە کاربەدەستانی سۆڤیەت و ئاگاداربوونیان لە تیۆریی و نیازی ناپاکی سیاسیی ئەوان سەبارەت بەگەلی کوردی دراوسێی ئازەربایجان و هەڵسەنگاندنی دوارِۆژی رِووداوە سیاسییەکانی ئێران لە سەردەمی شەرِی دووەمی جیهانیدا، رەمەکی خۆیان هاویشتووەتە باوەشی سۆڤیەتەوە و کاریان گەیاندووەتە جێیەک، کە کۆنسوڵەکان و فەرماندەکانی سوپای سۆڤیەت لە ژێر پەردەی لایەنگرییکردن لە بیری ئینترناسیۆنالیستیدا، رِاستەخۆ شوێن لەسەر ئەندامانی کۆمەڵە و تەنانەت لە بەشێکیان بەقازانجی خۆیان کەڵک وەرگرن. کۆمەڵە لەم بارەیەدا سیاسەتێکی دروست و حیسابکراوی نەگرتووەتە بەر و بەرپرسایەتییەکەشی پتر دەکەوێتە سەرشانی عەبدولرەحمانی زەبیحی کە لێپرسراوی پێوەندیی ژ. ک لەگەڵ حەسەنۆڤ سەرکۆنسوڵی سۆڤیەت بووە لە تەورێز. پێشتر لە بەشی ژ.ک و یەکێتیی سۆڤیەتدا ئاگاداری بیروبۆچوون و برِیاری بەرژەوەندییخوازانەی سۆڤیەت دەربارەی پێوەندی لەگەڵ بزووتنەوەکانی گەلی کورد لەوانە بزووتنەوەی شێخ مەحموود و کۆمەڵەی خۆیبوون بووین. بینیمان کە ئەوان ویستوویانە بەچەشنی بازرگانێک بۆ گەیشتن بەستراتیژی خۆیان لە کورد کەڵک وەرگرن و نەیانشاردووەتەوە، کە ویستوویانە هەستی کوردایەتیی گەلی کورد لاواز بکەن و قەڵش بخەنە ناو رِیزی بزووتنەوەگەلییەکانی و لە ئاکامدا کورد و کوردستان بەئازەربایجانی ژێردەستی ئێرانەوە بلکێنن و بەرِێگای ئازەربایجانەوە گوشار بخەنە سەر ئێران و ئەگەر بۆیان بکرێ ئەو بەباکوری ئازەربایجانەوە بلکێنن، ئەگەرنا لەوێوە هەوڵی دیموکراتیزەکردنی ئێران بدەن و ئەو وڵاتە بکەنە پێگەیەکی سیاسیی، سەربازیی و ئابووریی سەربەخۆیان و دژی ئیمپریالیزمی ئینگلیز کەڵکی لێ وەرگرن.

رِێبەرایەتیی کۆمەڵە هەروەها دوای کۆبوونەوەی قەڵای سارمێی بەمەبەستی رِاکێشانی کۆمەڵانی خەڵکی رِووناکبیر بۆ ناو ژ. ک، دەرگای رِێکخراوەکەیان خستووەتە سەرپشت و لە پرنسیپی پەسەندکراوی خۆیان بۆ وەرگرتنی ئەندام لایان داوە. کۆمەڵە لە کۆتایی ساڵی ١٣٢٤- ١٩٤٥وە، لە کاتێکا زۆربەی هەرە زۆری رِووناکبیرانی کوردی هەموو بەشەکانی کوردستان پاڵپشتی بوون، رِێبەرایەتییەکەی لەباری ئیدارەکردنی حیزبەوە تووشی ئاڵۆزیی فیکریی و سەرلێشێواوی بووە و پرۆگرام و پرنسیپەکانی حیزبی لە ژێرپێ ناوە و بۆ رِازی کردنی سەرۆک عەشیرەتە کوردەکان، ئەوانی کردووەتە نوێنەری کۆمەڵە لە ناوچەی خۆیاندا و رِێکخستنەکانی ژێکافی پێ سپاردوون، کە ئەمە دەستی دەرەبەگە خۆبەدەستەوەدەرەکانی لەناو ژێکافدا کردووەتەوە و زەمینەی هەڵوەشانی خۆشکردووە. تەنانەت شکانی کۆماری کوردستانیش لەوەوە سەرچاوەی گرتووە کە دەرەبەگەکان خیانەتیان پێ کردووە.

ئەو ئاڵۆزییە لەناو کۆمەڵەدا پتر دوای گەرِانەوەی دەستەی نوێنەرایەتییە نێرراوەکەی بۆ باکۆ و وەرگرتنی ئامۆژگاری و بەڵێنی یارمەتیدانی سۆڤیەت بەکورد لەلایەن «باقرۆڤ» سەرۆک کۆماری ئازەربایجان بەشەرتی وازهێنان لە بیری رِزگاریخوازانە سەری هەڵداوە و گەیشتووەتە لوتکەیەک کە شیرازەی کاری کۆمەڵە بپچرِێنێ. رِێبەرانی کۆمەڵە لە لایەک لەژێر گوشاری کاربەدەستانی سۆڤیەت و لە لایەکیترەوە لە ژێر گوشاری پیلانگێرِی دەرەبەگەکاندا کە هەرکامەیان لە ناوچەی خۆیاندا بەشێوەیەک پێوەندییان بەلێپرسراوانی سەربازی و کۆنسوڵخانەکانی سۆڤیەتەوە هەبووە و رِاپۆرتی کار و خەباتی رِۆژانەی کۆمەڵەیان داونەتێ و ئامۆژگاریی ئەوانیان بەرِێوە بردووە، ناچار بوون بۆ ئەوەی هەلی رِەخساو لە کیس نەچێ، گوێرِایەڵیی کاربەدەستانی سۆڤیەت بن و لە مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٤- ئۆکتۆبەری ١٩٤٥دا بەنهێنی کۆمەڵەکەیان هەڵوەشێنن و حیزبی دیموکراتی کوردستانی لەجێ دامەزرێنن. غەنی بلوریان سەرۆکی سازمانی جەوانانی کورد، کە لە کۆبوونەوەی هەیئەتی ناوەندی ژێکافدا بەشداریی کردووە، دەربارەی گۆرِینی ناو و پرۆگرامی کۆمەڵەی ژ. ک، لە ئاڵەکۆکدا ئاماژە بۆ وتەکانی قازی محەمەد دەکات و دەڵێ:

> «دروشمی کۆمەڵەی ژ. ک بۆ هەموومان جێگەی رِێزە و دەزانین بەتەواوی بەرگری لە مافی گەلەکەمان دەکات، بەڵام رِۆژگار جۆرێکە کە هیچ لایەنێکی جیهان داکۆکی لە داخوازەکانی ئەمرِۆی ژ. ک ناکات. گەیشتن بەو ئامانجە رِێگەیەکی پرِ هەوراز و نشێوە و ئەمرِۆ ئاسۆیەکی رِوون بۆ ئەو ئاواتە بەدی ناکرێ. کەواتە پێویستە ئێمە چاو بەداخوازەکانماندا بخشێنین و لەگەڵ هەلومەرج رِێکیان بخەین و لایەنگرییان بۆ بدۆزینەوە. بەرِای من داوای ئەمرِۆمان دەبێ لە چوارچێوەی خاکی ئێراندا هەڵسەنگێنرێ و شتێک لە پرۆگرامی خۆماندا بگونجێنین کە لەگەڵ دەقی یاسا و دەستووری ئەمرِۆی دەوڵەتی ئێران بگونجێ. بەپێی ئەو بۆچوونە پێویستە ناوی

کۆمەڵەش بگۆڕدرێ و قالبێکی نوێ دانێین کە لەگەڵ دروشمە تازەکەمان بێتەوە[٢].»

بەم جۆرە هۆکاری دەرەوە کە بەبڵاوکردنەوەی پروپاگەندە و دانی دەرەتانی ماڵی، کەلوپەل و ئامۆژگاریکردن دژی هەڵگرتنی دروشمی ڕزگاریخوازانەی ژ. ک جوڵاوەتەوە و باڵی خودموختاریخوازی لەناو کۆمەڵەدا بۆ هەڵوەشانی ئەو ڕێکخراوەیە بەهێز کردووە، یەکێتیی سۆڤیەتی دۆست بووە، کە ئازادیی کورد و سەربەخۆیی کوردستانی بەقازانجی ئیمپریالیزمی ئینگلیز هەڵسەنگاندووە. لەچوارچێوەی ئەم بۆچوون و بڕیارەی سۆڤیەتدا، کۆنسوڵی سۆڤیەت لە «ماکۆ» نووسیویەتی:

– عومەر خانی شەریفی و هاوڕێیانی بۆ پێکهێنانی لقی کۆمەڵەی ژ. ک و کۆنترۆڵی ئیشوکاری خەڵکی ناوچەی ماکۆ، لەنێوان مانگی سێپتەمبەری ١٩٤٥دا چەند جاران نوێنەری خۆیان ناردووەتە لای سەرۆک خێڵە کوردەکانی ئەم ناوچەیە، کە کۆنسوڵی خۆمان لە تەورێز و باڵوێزخانەمان لە تاران ئاگادار کردووە. لە هەر چاوپێکەوتنێکماندا لەگەڵ نوێنەرانی کورد، هەموو جارێ پێمان ڕاگەیاندوون کە کێشەی پێکهێنانی سەربەخۆیی کورد لەگەڵ دۆخی ئەمڕۆ ناگونجێ و داواکارییەکی پێشوەختە. ئێمە ئامۆژگاریمان کردوون، کە پێوەندی بەڕێکخراوە دیموکراتییە ئێرانییەکانەوە بکەن و بەم چەشنە دەتوانن بەمافە دیموکراتیەکانی گەلی کورد بگەن. ئەوان بەڵێنیان داوە گوێڕایەڵی ئامۆژگارییەکانمان بن. بەم چەشنە عومەر خان نەیتوانی لەناو کوردەکانی ناوچەی ماکۆدا لقی کۆمەڵە دامەزرێنێ[٣].

هەروەها لە هۆکارییەکانی دەرەوەدا بۆ گۆڕینی ستراتیژی ژ. ک و هەڵوەشاندنی، دەوڵەتانی ئینگلیز و ئەمریکاش ڕۆڵی بەرچاویان گێڕاوە. ئەوانیش دژی سەربەخۆیی کورد بوون و ویستوویانە کێشەی کورد و کەمەنەتەوەکانی تری دانیشتووی ئێران لە چوارچێوەی ئەو وڵاتەدا بەچەشنی دامەزراندنی شورا و ئازادکردنی زمانی کەمەنەتەوەکان چارەسەر بکرێ. کۆمیسیۆنێک لەو دوو دەوڵەتانە و یەکێتیی سۆڤیەت لە ٢٥ی مانگی دیسێمبەری ١٩٤٥- ٤ی بەفرانباری ١٣٢٦دا، دەربارەی چارەنووسی ئێران ڕایگەیاندووە:

٢- ئاڵەکۆک، لاپەڕەی ٥٧ ، نووسینی غەنی بلوریان، کۆکردنەوە و ئامادەکردنی نووسەری ئەم کتێبە.

٣- ڕاپۆرتی کۆنسوڵی سۆڤیەت لە ماکۆ، لاپەڕەی ١١٣-١٥٣، ساڵی ١٩٤٥.

کۆمیسیۆنی سێ لایەنە دەربارەی ئێران

١- دەوڵەتانی بەریتانیای مەزن، ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا و یەکێتیی کۆمارە سۆسیالیستێیەکانی سۆڤیەت لەسەر پێکهێنانی کۆمیسیۆنێکی سێ لایەنە دەربارەی ئێران ڕێککەوتن.

٢- کۆمیسیۆن دەبێ لە کاروباری خۆیدا ئەو بەڵگانەی لە بەرچاو بێت کە لە ماوەی جێگیربوونی هێزەکانی سێ وڵات لە ئێراندا، ئابووری و دامودەزگای ئێران تووشی زەرەر و زیان بوون و لەنێوان دەوڵەتی ناوەندی و دانیشتووانی هێندێ ناوچە گیروگرفت پەیدا بووە. هەر سێ هێز دان بەوەدا دەنێن کە لەم بارەیەوە هێندێک بەرپرسیارن، لەبەر ئەوەشە کە ئەوان دەبێ هەوڵ بدەن یارمەتیی ئێران بدەن بۆ بەدیهێنانی بارێکی ئاسایی لەو ناوچانەدا، کە ڕازی بوونی هەموو لایەنەکانی دانیشتووی ئەوێ و ڕاگرتنی دۆستایەتیی نێوان ئێرانی لەگەڵ وڵاتانی تری تێدا بێت.

٣- بەمەبەستی کۆتایی هێنان بەنیگەرانییەکانی دەوڵەتی ئێران و نەهێشتنی هۆیەکانی گێرەوکێشەی نێونەتەوایەتی، کۆمیسیۆن دەبێ خەریکی خێراترکردنی دەرچوونی هێزەکانی سێ وڵات لە ئێران بێت، تا ئەو جێیەی کە بکرێ بۆ دابینکردنی ئەو ئەرکە پێشنیازە پێویستەکانی ئاڕاستەی دەوڵەتی ئەو سێ وڵاتە بکات.

٤- کۆمیسیۆن دەبێ ئاگاداری:

ئا- بەڵێنییەکانی بەریتانیای مەزن و یەکێتیی سۆڤیەت لە پەیمانی یانواری ١٩٤٢ دەربارەی ڕێزلێنانی سەربەخۆیی سیاسیی ئێران، دەسەڵاتدارییەتی، پاراستنی تەواویەتی خاکی ئێران بێت.

ب- دەبێ ڕاگەیانراوی هاوبەشی سەرۆک ڕۆزڤێلت، ژەنراڵ ستالین و ئاغای چرچیل سەبارەت بەئێران لە کۆنفرانسی تاران لەبەرچاو بێ.

٥- کۆمیسیۆن دەبێ بۆ ئاشتکردنەوە و لابردنی ئەو جیاوازییانەی کە لەنێوان دەوڵەتی ناوەندی ئێران و هێندێک لە هەرێمەکانی وڵاتدا هەیە، ڕێنوێنی بدات و بۆ ڕێکخستنی شورای هەرێمییەکان بەپێی یاسای بنەڕەتی ئێران یارمەتیی دەوڵەتی ئێران بدات.

٦- پێشنیازەکانی کۆمیسیۆن- بەبێ پەسەند کردنیان لەلایەن سێ دەوڵەتە هاوپەیمانەکانەوە تا ڕاگەیاندنیان بەدەوڵەتی ئێران- دەبێ بۆ هەموو ئێران بێ و هەروەها ئازەربایجانیش بگرێتەوە.

٧- یاساکانی ئێستا ، لەو بەندانەی کە تەواوکەری یاسای بنەڕەتین دەربارەی شورای هەرێمییەکان دەبێ سەرچاوەی کار بن، بەڵام کۆمیسیۆن دەبێ پێشنیاز و ڕێنوێنی پێویست دەربارەی هەرچەشنە گۆڕانکارییەک بۆ هەڵبژاردنی شورای هەرێمییەکان بدات. ماف و ئەرکەکانی شوراو هەروەها چۆنیەتی دابینکردنی وەزعی ئابووریی شوراکان ڕوون بکاتەوە.

٨- کۆمیسیۆن هەروەها دەبێ ئامۆژگاری و ڕێنوێنی پێویست ئاراستە بکات دەربارەی بەکارهێنانی ئازادیی زمان بۆ کەمە نەتەوایەتییەکان وەک: عەرەبەکان، تورکەکان و کوردەکان بۆ مەبەستی پەروەردەکردن و بارهێنان و مەبەستەکانی تر.

٩- لە پرۆسەی ڕێکخستنی ئامۆژگارییەکاندا، کۆمیسیۆن دەبێ بەشێوەی نەپساوە لەگەڵ دەوڵەتی ئێران و نوێنەرە ناسراوەکانی هەموو چین و توێژەکانی ناوچەکان لە وتوویژ و گفتوگۆدا بێت.

١٠- سێ وڵاتی هاوپەیمان دەبێ بەتەواوی بۆ سەلماندنی ئامۆژگارییەکانی کۆمیسیۆن هەوڵ بدەن، کە دەوڵەتی ئێران وەک یاسا ئەوان بەکار بێنێ و تێبکۆشی لە ژیانی ڕۆژانەدا بەڕێوە بچن یا جێبەجێ بکرێن.

١١- کۆمیسیۆن نابێ ئامۆژگاریی وا بدات کە ببێتە هۆی لاوازکردنی بنچینەی یەکێتیی دەوڵەتی ئێران.

١٢- یەکەم هەڵبژاردنەکانی هەرێمی دەبێ لەژێر چاودێری کۆمیسیۆن بەڕێوە بچن[٤].

بەر لەوەی کە ڕێبەرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان هەڵوەشانی ڕێکخراوەکەیان ڕاگەیەنن، چەند سەرۆک عەشیرەتی ناوچەی خۆی، ماکۆ و سەڵماس بەنوێنەرایەتیی خەڵکی ناوچەکەیان دەچنە مهاباد. لەوێ ڕێبەرانی کۆمەڵە پێیان ڕادەگەیەنن، کە خۆیان بۆ دامەزراندنی حیزبی دیموکراتی کوردستان ئامادە بکەن. کۆنسوڵی سۆڤیەت لە ماکۆ لەم بارەیەوە لە بەشێک لە ڕاپۆرتی ساڵی ١٩٤٥یدا نووسیویەتی:

«لە نیوەی یەکەمی مانگی ئۆکتۆبەری ئەمساڵدا بەپێشنیازی ژمارەیەک

٤- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ ئو ١، د ٨، پ ٢، لاپەڕەی ٧و٨، دیسێمبەری١٩٤٥، وێڕای ڕاستکردنەوە و پێشنیارەکانی نوێنەرانی سۆڤیەت لە ٢٥ی سێتەمبەری ١٩٤٥دا.

کوردی مهاباد، چەند گرووپێکی دەستپێشخەر بۆ دامەزراندنی حیزبی دیموکراتی کوردستان هاتنە ئەم ناوچەیە و داوایان لە خەڵک کرد ناوی خۆیان لەو حیزبەدا بنووسن و ئامادەی هەڵبژاردنی نوێنەرانیان بۆ بەشدارییکردن لە کۆنگرەی حیزبی دیموکرات لە مهاباد بن.

ئەو نوێنەرانەی کە لە ماکۆوە چوون بەشداریی بکەن لە کۆنگرەی حیزبی دیموکراتدا بریتی بوون لە: شێخ عەبدولقادر، عومەر ئاغای خالیدی، عەبدوڵڵا ئاغای حاجی قارەمان، حەسەن ئاغای حاجی تێلو، عومەر ئاغای ئەموی.

لە سەڵماسەوە: عومەر خانی شەریفی، عەباس فەنەک، قۆیتاس مەمەدی، عەبدەوی عەبدول، سۆفی شێرانی، شێرۆ پس ئاغا، تاهیرخانی سمکۆ، حەسەن تێلو، موراد نەپسانی و مەلا مەجید.

ئەو ژمارەیە، دوای گەڕانەوەیان لە کۆنگرە، لەناو تایفە و تیرە کوردەکاندا دەستیان کرد بەڕوونکردنەوەی خەڵک، کە کارەکەیان زۆر چالاکانە نەبوو. ئەمە دەریدەخات کە لەناو کورداندا خوێندەوار کەمە، بەڵام کوردەکان بەگشتی لە دامەزرانی ئەم پارتییە ئاگادار بوون و هەموو خۆیان بەئەندامی ئەو حیزبە دەزانن بەبێ ئەوەی حیزب وەرگرتنی ئەندامی ڕێکخستبێ.

سەرۆک عەشیرەتەکانی کورد (نوێنەران) کە لە کۆنگرە گەڕاونەتەوە بەباوەڕپێکراوانی خۆیان گوتووە، کە حیزبی دیموکراتی کوردستان بەئاگاداریی و پشتیوانیی دەزگاکان و کاربەدەستانی یەکێتیی سۆڤیەت پێک دێ. ژمارە کوردێکی زۆر بەو ئامانجە گەیشتوون کە کورد لەگەڵ ڕووسەکان یەکدەگرن. لەناو زۆربەی تایفە کوردەکانی ناوچەکانی ماکۆ و خۆی، بەبۆنەی پێکهاتنی حیزبی دیموکراتی کوردستان شایی و هەڵپەڕکێ کراوە. ئەوانەی کە تا ئێستا لە حیزبی دیموکراتی کوردستاندا ناوی خۆیان نووسیوە ژمارەیان دەگاتە هەشت هەزار کەس.

لێپرسراوان هێشتا ڕێکخراوەکانی ناوچەیان دانەمەزراندووە. کار و خەباتی ڕێکخستنی ڕۆشنبیری لاواز بەڕێوە دەچێ. سەرۆکە کوردەکانی

ناوچە شارەزای کاری ڕێکخستن نین و هێشتا کەسێک لە ناوەندەوە نەهاتوونەتە ئێرە[٥].

بەم جۆرە بەبێ ئەوەی کە هیچ باسێک لە هەڵوەشانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بکرێ، لە کادیر و ئەندامانی کۆمەڵە، حیزبی دیموکراتی کوردستان دادەمەزرێ. گۆڤاری کوردستان «بڵاوکەرەوەی بیری حیزبی دیموکراتی کوردستان» لە لاپەڕەی ١١ی ژمارە یەکی خۆیدا کە ڕۆژی ١٥ی سەرماوەزی ١٣٢٤- ٦ی دیسێمبەری ١٩٤٥ دەرچووە، لەژێر ناونیشانی حیزبی دیموکراتی کوردستاندا نووسیویەتی:

لە دوای ئەوە لە هەوڵی مانگی خەزەڵوەر (آبان)ی ١٣٢٤ حیزبی دیموکراتی کوردستان لە مهاباد دانرا و بەیاننامەی خۆی بڵاوکردەوە لە ڕۆژی ١٣٢٤/٨/٢ هەوەڵ کۆنگرەی خۆی کە تێکەڵ بوو لە سەران و نوێنەرانی کوردان بەتەرتیبی ژێروو:

١- لە ماکۆ و ئارارات:

ئاغای عمر خانی جەلالی، ئاغای شێخ حەسەن، ئاغای کی، ئاغای حەسەن ئاغای دلالی، ئاغای عەبدوڵڵا ئاغای ملان، ئاغای فەخری.

٢- لە سۆما، برادۆست، دەشت و مەرگەوەڕ:

ئاغای عومەر خانی شەریفی، ئاغای تاهیرخانی سمکۆ، ئاغای عەباس ئاغای فەنک، ئاغای قۆیتاس مەمەدی، ئاغای حاجی وتمان، ئاغای شێرۆ، ئاغای عەبدەوی، ئاغای حەسەن تێلو، ئاغای تەمەر خان، ئاغای موراد، ئاغای نوورکو، زوبێد، ئاغای عەزۆ، ئاغای حەسەن هەنارە، جەنابی ئاغای حاجی سەید عەبدوڵڵای ئافەندی.

٣- لە شنۆ:

ئاغای مووسا خانی زەرزا، ئاغای قەرەنی ئاغای زەرزا، ئاغای میرزا سەعید، ئاغای قازی محەمەد، ئاغای کاک هەمزە.

٤- سندووس:

ئاغای ئەحمەدی کا خدری، ئاغای قاسم ئاغای زەرزا، ئاغای محەمەد ئەمین ئاغای پیرۆتی.

٥- ڕاپۆرتی کۆنسوڵی سۆڤیەت لە ماکۆ لە ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ لاپەڕەی ١٥٢- ١٥٣ ساڵی ١٩٤٥.

٥- لاجان:

ئاغای عەبدوڵڵا ئاغای قادری، ئاغای کاک مامەندی قادری، ئاغای کاک حوسێن محەمەدی، ئاغای پیرۆت ئاغای ئەمیر عەشایری، ئاغای محەمەد ئەمین ئاغای پیرۆتی.

٦- پیران:

ئاغای محەمەد ئەمین ئاغا، ئاغای قەرەنی ئاغا.

٧-میاندوئاو:

ئاغای محەمەد حوسێن خانی سەیفی قازی.

٨- بۆکان:

ئاغای عەبدولڕەحمانی شەرفکەندی، ئاغای ڕەشید عەلی زادە.

٩- مەنگوڕ:

ئاغای برایم ئاغای ئەدهم، ئاغای مام حوسێن، ئاغای کاک سلێمان، ئاغای کاک هەمزە، ئاغای میناغا و باقی برایانی کورد تەشکیل دا و لەلایەن سەران و ڕەوشنفکرانی حیزبەوە نوطقی زۆر چاک دایر بەدیموکراتی و یەکێتیی ئیراد کرا. لەم کۆنگرەیەدا هەموو لکەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستان تصویب کرا و نوێنەری تایبەتییان بۆ دانرا. هەر یەک لە جیی خۆیان دامەزران و دەستیان بەکار کرد.

هەروەها لە وتاری «پەیامی من بۆ میللەتی کورد» کە لە یەکەم ژمارەی «گۆڤاری کوردستان»دا بڵاوکراوەتە، بۆ یەکەم جار وشەی خودموختاری خراوەتە ناو فەرهەنگی سیاسیی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی نەتەوەی کورد و نووسیویەتی:

«تشکیل حیزبی موقەدسی دیموکراسی و خودموختاری کوردستان بەهەموو اهالی ڕەشید و جانبازی کوردستان تەبریک عەرز دەکەم...»

لە چوارچێوەی ئەو گۆڕانکارییە مەزن و پڕ لە هەڵەیەدا، کە شوێنەواری خراپی بزووتنەوەگەلییەکانی کوردستانی پچڕپچڕ و تووشی قەیران کردووە، یەکێتیی سۆڤیەت بەرەبەرە بەشێکی کەم لە داخوازەکانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستانی بۆ حیزبی دیموکرات جێبەجێ کرد. لەوانە دەزگایەکی چاپی دەستی دایە، ڕێگای بازرگانی لەگەڵ ئازەربایجان بۆ کردەوە، بۆ دانانی خوێندنگەی کوردی لە شارەکانی مهاباد، بۆکان و شنۆ یارمەتی دا و لەگەڵ حیزبی تودە و فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجای ڕێکی خست تا ئێران دیموکراتیزە بکەن!!؟

بەم جۆرە کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان لە یەکی خەزەڵوەری ١٣٢٤- ٢٣ی ئۆکتۆبەری ١٩٤٥ لە بێدەنگییەکی تەواودا و بەبێ هیچ چەشنە ڕاگەیاندنێک هەڵوەشا و حیزبی دیموکراتی ئێران بەناو و ستراتیژی نوێ جێی گرتەوە.

بەشێک لەو یارمەتییانە و هاتنی هێزی بارزانییە پڕچەکەکان بەسەرۆکایەتیی مستەفای بارزانی نەمر لە لایەک و دامەزرانی کۆماری ئازەربایجان لە ڕۆژی ٢١ی سەرماوەزی ١٣٢٤- ١٢ی دیسێمبەری ١٩٤٥ لایەن فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان و خۆبەدەستەوەدانی لەشکری ٣ی تەورێز و چەند یەکەی لەشکری ٤ی ورمێ لە لایەکی دیکەوە، دەستیان دایە دەستی یەک و هەلیان بۆ ڕێبەرانی حیزبی دیموکراتی کوردستان ڕەخساند، کە ئەوانیش بەشێوەیەک بەویستە نیشتمانییە دەستنیشانکراوەکانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان بگەن. بەم مەبەستە، ڕۆژی ٢٤ی سەرماوەزی ١٣٢٤-١٥ی دیسێمبەری ١٩٤٥، خەڵکی مهاباد ئاڵای دەوڵەتی ئێرانیان لەسەر بینا دەوڵەتییەکانی ڕژێمی ئێران کێشایە خوارێ و حیزبی دیموکراتیش ڕۆژی ٢٦ی سەرماوەز- ١٧ی دیسێمبەر ئاڵای کوردستانی لەسەر ئەو بینایانە و چوارچرای شاری مهاباد هەڵکرد و لە دووی ڕێبەندانی ١٣٢٤- ٢٢ی یانواری ١٩٤٦، سێ مانگ دوای دامەزرانی، کۆماری کوردستانی ڕاگەیاند. دامەزراندنی کۆماری کوردستان لەلایەن حیزبی دیموکراتەوە، کە حیزبێکی خودموختاریخواز بوو، وەرچەرخانێکی گرنگی ئایدیۆلۆژی، سیاسی، نەتەوەیی و نیشتمانی بوو، کە بیری زاڵی کوردایەتیی ڕێبەرانی حیزبی دیموکرات و کۆمەڵگای کوردەواریی بەسەر فیکری بەزۆر داسەپاوی خۆدموختاریخوازدا زاڵ کرد.

کۆماری کوردستان دامەزرا و دەزگای دەوڵەتی، سیستمی ئیداری و بەڕێوەبەری حکوومەتی، سوپای نەتەوەیی، دەزگای پەروەردە و بارهێنان و ڕاگەیاندنی گشتیی دامەزراند؛ بەڵام ئەویش بەپیلانی دوژمنی داگیرکەری ئێران و یارمەتی دەرەبەگە خۆفرۆش و خۆبەدەستەوەدەرەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان و پشتبەردانی یەکێتیی سۆڤیەت لە ڕۆژی ٢٦ی سەرماوەزی ١٣٢٥- ١٧ی دیسێمبەری ١٩٤٦، دروست یەکساڵ دوای هەڵکردنی ئاڵای کوردستان، ئاشبەتاڵی پێ کرا. بەر لەوەی مهاباد بکەوێتەوە دەست دوژمن، میرزا ڕەحمەتی شافعی، شێخ حەسەنی شەمسی بورهانی، عەلی ئاغای ئەمیر عەشایری (ئەمیر ئەسعەد) و چەند کەسێکی‌تر، ڕۆژی ٢٣ی سەرماوەز، بۆ پێشوازیکردن لە سەرتیپ هومایونی فەرماندە سوپای هێرشکەر چوونە میاندواو.

ڕۆژی ٢٥ی سەرماوەز، قازی محەمەد، سەیفی قازی و حاجی باباشێخ سەرۆک

وەزیرانی کوردستان و چەند کەسی تر لە ڕووی ناچارییەوە و بۆ ئەوەی خەڵکی مهاباد وەک شارەکانی تەورێز و عەجەبشێر تووشی کارەسات نەبن، ئەو دیدارەیان نوێ کردەوە و پەیمانی تەسلیم بوونی کۆماری و دورخستنەوەی بارزانییەکانیان لە مهاباد مۆر کرد.

ڕۆژی ٢٦ی سەرماوەز قازی محەمەد و سەرکردەکانی تری کۆماری کوردستان، تا نزیک گوندی «گۆک تەپە» لە ١٣ کیلۆمەتری باکوری ڕۆژهەڵاتی مهاباد، بەپێشوازیی سوپای ئێرانەوە چوون و هێزەکانی سوپایان بەسەرۆکایەتی سەرهەنگ «غەفاری» هێنایەوە مهاباد.

پێشەوا قازی لەگەڵ محەمەد حوسێن خانی سەیفی قازی و سەدری قازی چەند ڕۆژ دوای جێگیربوونی سوپا لە مهاباد، دەستبەسەر کران و لە شەوی ٩ لەسەر ١٠ی خاکەلێوەی ١٣٢٦- ٣٠ی مارسی ١٩٤٧ لە دادگایەکی فەرمایشی ئێراندا، کە لە مهاباد پێک هات، بەفەرمانی ڕاستەوخۆی محەمەد ڕەزا شا، سەرلە بەیانیی ڕۆژی ١٠ی خاکەلێوە، لەو جێیەی کە کۆماری دیموکراتی کوردستانیان لێ دامەزراندبوو، لە سێدارە دران. سەرلەشکر هومایونی فەرماندەی لەشکری چوار و هێزی دەوڵەتی ئێران لە کوردستان، لە سەعاتی ٨ی بەیانی ئەو ڕۆژە ڕاگەیانراوی خوارەوەی دەربارەی تاوانباری و لە سێدارەدانی پێشەوا و هەڤاڵانی بلاوکردەوە.

سەرکردایەتی هێزەکانی دەوڵەتی ئێران لە ورمێ «ڕوکنی دووەم»
ژمارە: ١٩١٢٥- ١٠/١/١٣٢٦ (١٩٤٧/٣/٣٠) سەعات ٨ی بەیانی

ڕاگەیانەن

لە کۆتایی ساڵی ١٣٢٠-١٩٤١دا، محەمەدی قازی، ئەبولقاسمی سەدری قازی و محەمەد حوسێنی سەیفی قازی لە مهاباد دەستیان دایە زنجیرەیەک هەڵخەڵەتاندن و چالاکییەکی دژ بەئاسایش و هێمنایەتی ناوچە و بەرەبەرە کاری پیاوکوژانەی خۆیان پەرە پێدا، کە بوو بەهۆی هێندێ ڕووداوی داخهێنەری وەک هێرشکردنە سەر شارەبانیی مهاباد و کوشتنی پێنج پاسەوان، تاڵانکردنی شارەبانیی و لەناوبردنی بەڵگە و دەستاوێژی پیاوکوژییەکانی خۆیان، کوشتنی «مەحموودیان» بازرگانی مهابادی و «قازی زادە» سەرۆکی ئیدارەی ئامار، کە هەموویان بوونە قوربانیی زێدەخوازیی ئەوان، هەروەها تاڵانکردنی گوندەکان و ڕووداوی دیکەی ناوچەکە.

محەمەدی قازی بەهاوکاریی براکەی بەناوی سەدری قازی کە بەڕواڵەت نوێنەری

خەڵکی مهاباد بوو لە پەرلەمانی ئێراندا، بەڵام لە ئەسڵدا ماکەی بەڕێوەبردنی سەرەکیی نەخشەی گڵاوی دابەشکردنی بەشێک لە ئێران بوو، هەروەها سەیفی قازی بۆ بەڕێوەبردنی ئامانجی ناپیرۆز و گڵاوی خۆیان، سەرۆکی هەموو ئیدارە دەوڵەتییەکانیان لە مهاباد دەرکرد و لە ڕۆژی ٢٤ی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٤- ١٥ی دیسێمبەری ١٩٤٥دا ئاڵای سێ ڕەنگی شێر و هەتاوی ئێرانیان لەسەر بینا حکومەتییەکان دابەزاند و ئاڵایەکیان بەناوی ئاڵای کوردستان لەجێ هەڵکرد.

محەمەدی قازی لە ڕۆژی دووی ڕێبەندانی ١٣٢٤- ٢٢ی جانواری ١٩٤٦دا خۆی بەسەرۆک کۆماری کوردستان ناساند و تاقمێک خیانەتکاری ڕابردوو خراپی بەناوی وەزیری حکوومەتی خودموختاری کوردستان لەسەر ئیشوکار دانا، کە هەموویان هاوکاری نزیکی خۆی بوون و ئینجا بۆ بەربەرەکانی کردنی هێزی دەوڵەت، تاقمێکی چەکداری لە خەڵکی مهاباد و بارزانییەکان پێکهێنا و ژمارە چەک و تەقەمەنییەکی بەرچاوی لە نێو دانیشتووان و عەشیرەتەکاندا دابەشکرد و ڕەوانەی سەقز و سەردەشتی کردن. ئەوەش بووە هۆی گەلێک ڕووداوی خوێناوی، هەرچەندە هێزی دەوڵەت چەند جار لە کوردستان داوای فەرمانبەرداریی لێ کردن هیچ سوودی نەبەخشی. هەروەها بەڕێوەبەرانی خاوەن ڕێزی دەوڵەت لە تاران گەلێک هەوڵیان دا لەو بیرە نابەجێیە دووریان بخەنەوە، بەڵام کەڵکی نەبوو، هەمان ڕێبازی خۆیان درێژە پێ دا. دانیشتووانی شار و ئەندامی عەشیرەتەکانیان هاندا، دژی هێزەکانی حکومەتی بەربەرەکانی بکەن و بەنووسینیش، فەرمانی هێرش بردنە سەر هێزە سەربازییەکانی سوپایان دەرکرد، بەڵام بەخۆشییەوە عەشیرەتەکان بەبیری گڵاوی ئەوانیان زانی و گوێیان نەدانێ. ئینجا هێزە سەربازییەکان درێژەیان بەچوونە پێشی خۆیان دا و هەموو پیلانی خیانەتکارانیان بێ سوود هێشتەوە. لە ئاکامدا ئەم خیانەتکارانە دەستبەسەر کران و کەوتنە بەر پەنجەی دادگەری. دەوسێیان نێردرایە «دادگای سەربازیی سەردەمی شەڕ» و هەر سێ کەسیان بەئیعدام مەحکووم کران. دادگای پێداچوونەوە (تجدید نظر) و هەروەها خاوەنشکۆ شاهەنشا حوکمەکەیان پەسند کرد و لە سەعاتی ٦ی بەیانی ڕۆژی ١٠ی خاکەلێوە- ٣٠ی مارسی ١٩٤٦، حوکمەکە بەڕێوە چوو.

فەرماندەی لەشکری چوارەم و هێزی دەوڵەتی ئێران لە کوردستان
سەرلەشکر هومایونی

لە کۆتایی ئەم کتێبەدا، بۆ ئەوەی کە خوێنەرانی بەڕێز پتر ئاگاداری ڕای دەوڵەتی یەکێتیی سۆڤیەت دەربارەی سەربەخۆیی کورد و ئازەربایجان بن، ڕوو دەکەینە نامەی ڕۆژی ٨ی مای ١٩٤٦- ١٨ی گوڵانی ١٣٢٥ی «یوسف ستالین»، کە بۆ سەرکۆماری دیموکراتی ئازەربایجان «جەعفەری پیشەوەری» نووسیوە:

بۆ هاوڕێ پیشەوەری

پێموایە ئێوە ڕووداوەکانی نێوخۆی ئێران و هەروەها نێونەتەوایەتیشتان ڕاست هەڵسەنگاندووە.

یەکەم: ئێوە دەتانەوێ ئێستا هەموو داخوازە شۆڕشگێڕییەکانی ئازەربایجان بەدەست بێنن، بەڵام هەلومەرجی ئەمڕۆ بواری گەیشتن و بەدیهێنانی ئەو پرۆگرامانە نادات. لینین کاتێک داوا سەرەکییە شۆڕشگێڕییەکانی هێنایە گۆڕێ، کە بەکردەوە بەدی بکرێن- دەستنیشانی دەکەمەوە لە کردەوەدا بەدی بکرێن- ئەویش کاتێک کە قەیرانێکی بەهێزی شۆڕشگێڕانە لە ناوەوەی وڵات و هەروەها سەرنەکەوتنی سوپای لەگەڵ دوژمنی دەرەوەدا هەبێت، لە ساڵی ١٩٠٥ کاتێ کە شەڕ لەگەڵ ژاپۆن سەری نەگرت، هەرواش بوو لە کاتی شەڕی سەرنەکەوتوو لەگەڵ ئاڵمان لە ١٩١٧دا. ئێوە دەتانەوێ لەم بارەدا لاسای لینین بکەنەوە، ئەمە زۆر باشە و جێگەی ڕێزلێنانیشە، بەڵام ڕووداوەکانی ئەمڕۆی ئێران بەپێچەوانەی ئەوەیە. ئێستا لە ئێران قەیرانی قووڵی شۆڕشگێڕانە نییە. جوتیارانی ئێران هەتا ئێستا چالاکییەکی ئەوتۆیان نیشان نەداوە. ئێران ئێستا خەریکی شەڕ لەگەڵ دوژمنی دەرەوەی نییە، کە بتوانێت داردەستەی کۆنەپەرستی ئێرانی ئەگەر بێت و لە شەڕدا سەرنەکەوێت، لاواز بکات. دوای ئەمە لە ئێراندا هەلومەرجێکی وا نییە کە بکرێت تاکتیکی لینینی ساڵەکانی ١٩٠٥ و ١٩١٧ی بۆ بەکار بهێنرێت.

دووەم: بێگومان ئێوە دەتانتوانی بۆ سەرکەوتنی خەباتتان و داخوازە شۆڕشگێڕییەکانی ئازەربایجان هیوادار بوایەن ئەگەر سوپای سۆڤیەت لە ئێراندا مابایەوە، بەڵام چونکە مانەوەی پتریان لە ئێران سیاسەتی ڕزگاریخوازانەی ئێمەی لە ئاسیا و ئەورووپادا کەمبایەخ دەکرد، ئێمە

نەمانتوانی لەوە زیاتر لە ئێران بیانهێڵینەوە. ئەمریکاییەکان و ئینگلیزەکان بەئێمەیان دەگوت، ئەگەر سوپای سۆڤیەت بتوانێ لە ئێران بمێنێتەوە، بۆ دەبێ سوپای ئینگلیز نەتوانێ لە میسر، سووریە، ئەندۆنزی و یونان و سوپای ئەمریکاش لە چین، ئیسلەند و دانمارک بمێننەوە. لەبەر ئەوە بریارمان دا سوپاکەمان لە ئێران و چین بکێشینەوە، بۆ ئەوەی ئەم بیانوویە لە دەستی ئەمریکا و ئینگلیزدا نەهێڵین و بزووتنەوە ڕزگاریخوازییەکان لە کۆلۆنییەکان فراوان بکەین و بەم چەشنە سیاسەتی ڕزگاریخوازانە مەشرووع و کاریگەرتر بکەین. ئێوە وەک شۆڕشگێڕێک لە ئێمە تێدەگەن کە نەماندەتوانی بەشێوەیەکی دی هەڵسوکەوت بکەین.

سێهەم: بەلەبەرچاو گرتنی گوتراوەکان دەکرێ بەم شێوەیەی خوارەوە لە هەلومەرجی ئێران بگەین. لە ئێران قەیرانی بەهێزی شۆڕشگێڕانە نییە، ئێران لە حاڵەتی شەڕ لەگەڵ دوژمنانی دەرەوەدا نییە، کە سەرنەکەوتنی ببێتە هۆی لاوازبوونی کۆنەپەرستی و قووڵبوونەوەی قەیران. تا ئەو کاتەی سوپای سۆڤیەت لە ئێراندا بوو، ئێوە دەرەتانی درێژەدان بەخەباتتان لە ئازەربایجان هەبوو، دەتانتوانی بزووتنەوەیەکی دیموکراتیک بەداخوازییەکی دوور و درێژ و فراوان ڕێک بخەن، بەڵام سوپای ئێمە دەبوایە لە ئێران بکشێتەوە، کە کشایەوە. ئێستاش لە ئێران ئێمە بەرە و ڕووی چین؟ ئێمە کێشەمان دەگەڵ حکوومەتی «قەوام» و لایەنگرانی ئینگلیز هەیە، کە کۆنەپەرستترین دارودەستەن لە ئێراندا. ڕابردووی کۆنەپەرستانەی قەوام هەرچۆنێک بووە، ئێستا ئەو ناچارە بۆ بەرگری کردن لە بەرژەوەندییەکانی خۆی و پاراستنی حکوومەتەکەی، هێندێک ڕیفۆرمی دیموکراتییانە بکات و دوای پاڵپشت لەناو هێزە دیموکراتەکانی ئێرانیدا بگەڕێت.

تاکتیکی ئێمە لەو کەینوبەینەدا دەبێ چ بێ؟ من وا بیر دەکەمەوە کە ئێمە دەبێ لەم تێکهەڵچوونە کەڵک وەرگرین بۆ ئەوەی قەوام لەو بڕیارەی پاشگەز نەبێتەوە. دەبێ پشتی بگیرێ تا لایەنگرانی ئینگلیزی وەلا بخرێن و بەم چەشنە هێندێک بۆ دیموکراتیزەکردنی ئێران پێک بێن. هەموو ئامۆژگارییەکانی ئێمە بۆ ئێوە لەو ئەساسەڕا سەرچاوە دەگرێ، بەڵام دەکرێ تاکتیکێکی دی بگرینە پێش: واز لە هەموو شتێک بهێنرێت و پێوەندی

لەگەڵ قەوام بپچڕێت و بەم چەشنە سەرکەوتنی لایەنگرە کۆنەپەرستەکانی ئینگلیز مسۆگەر بێت، بەڵام ئەوە تاکتیک نییە بەڵکو نەزانییە. ئەمە لە ڕاستیدا خیانەت بەگەلی ئازەربایجان و دیموکراسیی ئێرانە.

چوارەم: ئێوە لەوانەیە بڵێن کە ئێمە لەسەرەتادا ئێوەمان گەیاندە ئاسمان، بەڵام دوایی پشتمان بەردان و ڕیسوامان کردن. ئەگەر وابێ، جێی سەرسووڕمانە، بەڵام لە ڕاستیدا چ ڕووی داوە؟ ئێمە لێرە شێوەی دیاریکراوی شۆڕشگێڕانەمان بەکار هێناوە کە لای هەموو شۆڕشگێڕێک ڕوون و ئاشکرایە. بۆ ئەوەی بتوانین خۆمان لەگەڵ ئەو هەلومەرجەی ئێران بگونجێنین و لانی کەمی داخوازییەکانی بزووتنەوە جێبەجێ بکرێت، پێویستە لە داخوازی کەمەوە دەست پێ بکرێت و پێشڕەوی بکرێت و بۆ حکوومەت مەترسی دروست ببێت و پاشەکشەی پێ بکرێ، بەڵام ڕاکردنتان بۆ پێشەوە، لە بارودۆخی ئێستای ئێراندا ڕێگەتان پێ دەگرێ بەو داخوازانە بگەن کە حکوومەتی قەوام ئەمڕۆکە ناچارە جێبەجێیان بکات. ئەمە یاسای بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەیە، بەڵام قسەی ڕیسواکردنی ئێوە بەهیچ شێوەیەک لە گۆڕێدا نییە. جێی سەرسووڕمانە ئەگەر ئێوە وا بیر بکەنەوە، کە ئێمە ئیتر ئێوەمان ڕیسوا کردووە. بەپێچەوانەوە ئەگەر ئێوە ژیرانە بجووڵێنەوە، بەپشتیوانیی مەعنەویی ئێمە بەو داخوازانە دەگەن، کە ئاماژەم پێ کردن و زۆربەیان لە هەلومەرجی ئازەربایجاندا هەیە. هەم ئازەربایجانییەکان و هەم ئێرانییەکان وەک پێشڕەوانی بزووتنەوەی پێشکەوتوخواز- دیموکراتیک لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا دوعای خێرتان بۆ دەکەن.

ی. ستالین ٨ی مای ١٩٤٦[٦]

٦- ئەرشیڤی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیەی فیدراتیڤ. ئو ٧، د ٥٤٤، پ ٣٤، لاپەڕەی ٨ و ٩، ڕێکەوتی ٨ی مای ١٩٤٦. وەرگێڕانی ئەفراسیاو هەورامی. ئەم نامەیە لە گزینگی ژمارە ١٣شدا چاپ کراوە.

پاشکۆ

الله

ه ژ ، ك ه

بۆی کووره و کووردو ستانی گەوره

نیشتمان

بلاو کەوەوەی بیری کۆمەلەی ژ ـ ك

گووارێکی ئەدەبی ، خوێندەواری ، کۆمەلایەتی ، سیاسیو مانگی کووردی

زمارەی ۷ ـ ۸ ـ ۹   سالی یەکەم   خاکەلێوە ، بانەمەر ـ جۆزەردان ۱۳۲۳

سلطان صلاح الدین ایوبی

فهرست

مطلب	لاپەرە	نوسەر
۱ ـ کووردستان قوت نادری	۱	بیبز ەن
۲ ـ گووا ری نیشتمان	۳	نا د ر ی
۳ ـ ووتارێکی شیخ سعید	۴	گوواری هاوار
۴ ـ موسکو ـ وا شنگتون ـ لولدون	۵	مرو
۵ ـ شیخ یوسف شمس الدین البرهانی	٦	هیمن
٦ ـ له وەی کووره لایقی ژیانه	۷	آر یا
۷ ـ ها وا ر	۸	آذ ه ر
۸ ـ دوکچەکوورد له توکیه دا له داری سیاسەت دران	۱۰	نیشتمان
۹ ـ آشتی	۱۲	رزدی
۱۰ ـ بروی : برون	۱۳	فه رروخ
۱۱ ـ دمه تەقه ییکی دوکه سی‌ی	۱۴	هەزار
۱۲ ـ یا سەر بەختی یا مر د ن	۱۵	نادری
۱۳ ـ گەنجینه ی لەده بیات (خەوی غه فلەت بەسه)	۲۰	هونه ر
۱۴ ـ خه ونم دیت	۲۱	هیمن
۱۵ ـ وه ته ن ! !	۲۲	عیشقی
۱٦ ـ ده مه تەقەی د وبار یەکه وه	۲۳	هه ژار
۱۷ ـ خو شبه ختی	۲۷	نادری
۱۸ ـ کورد چی ده وی	۲۹	هیمن
۱۹ ـ مه لاعلی اشنوی شیخانی	۳۱	گرشاسب
۲۰ ـ ئیلوس	۳۲	ئیرەج

وەگه لێك باسی دیکه ش ده خوێندرێته وه

بژی کورد و کوردستانی گەورە!

کل حزب بما لدیهم فرحون!

J. K

نیشتمان

بلاو کەرەوەی بیری کومەڵەی ژ.ك

گـوواریـکی ئەدەبی ،خـوێندەواری ،کومەڵایەتی ،سیـاسـیـو ماڵگـی کـوردیە

ژمـارەی ۷،۸و۹ ☆ ســاڵـی یەکەم ☆ بەهاری ۱۳۲۳

☆«(کوردستان قووت نادرێت)»☆

آ ! ل . ب - ع . یزەن -۲

«... کوردن هیچ ئی ناگەن چەند پیاویکی زرینگ ،هیندیك ماڵ و دراو دەگەڵ چەند وەتەنیکی درو بوفریو دانی گەورە کانیان بەسە گەنجەکانیش بەزوری لەم گاورانە دادەمرکینن » ئەو رستەیە بیروخەیالی دەوڵەتانی تورکیا، ایران و عراقە کەچەندین ساڵە وەك زەروو بەکوردستانەوە نوساوون،خوینیدەمژنو بیهیزی دەکەن ،بەلیخوینخوری پەردەیکی ئەستوور لەنیوان عەقلو ،بیشكدا پەیدا دەکاو دە -بیتە هوی ئی نەگەهیشتنو نەفامین! جا پیاوی نەفامیش آرەزـووی سەیری دیتە ،بیشکیو وەکووهیتلەر دەکەویتەخـولیای جیهانگیریو شاهەنشاهی -ایتر نازانی لەم هەموو دونیایە فاخریتە دەست یەکیکەوە تاآغایتیبەسەردا بکات

دەوڵەتانی تورکیا ،ایران عراقیش پیتوبەرەکەتی کوردستان زورلەمیژە چاوی سوورکردوونو ختوونیە خـولیای قووت دانی لەم ووڵاتە گەورەیە کەنیزیکەی ۴۰۰۰۰۰ کیلومترەی چوارگوش پانایونو (۹) میلـیونــی دانیشتوو هەیە بەلام ووشیار بوونەوەی کوردقامچیکی زور

تـوندبوو کەلەجەنگی رابوردووا لەدەمی لەوەوەتە استعماری پیانەدراو حالیکردن: کـورد هەتـا هەتـایەلە ژیردەستی ئەوان دا نامینیتەوەو بیگومان حەقـی خوی داوا دەکا.هەروەکو گردیشی بەلام عصبةالامم «جامیعەی میلەل» پاوەکو بویژیکی کوردیژ بوینی: «کو تەکی دەستی مینەر هیندەرسـون »چلون کە نەیتوانی ببیتەهوی راوەسـتانی آشتیلەئینیدا هەروەها حەقیایمەو زو نە نەوەی بچووکی دیکەشی خستەگوری تەماعی خاوەنەکەی خویەوە

دووروویی ،تەزویرو حەق کوژی لەوەکارخانەی فەسادە لەلایکا حەقی ایمەلە معاهـدە نامەی (سەور) دا تصدیق دەکاو لەلایکیدیکەشەوە (پەیمانیلوزان) قیامی کمال پاشابەرەسمی دەناسیو اجازەدەدا سەرلەنوی کوردستان لەنیوان تـورکـیا، ایران، عراق و سـووریادابەشبکریـت سەیری لەم راستی و حقیقتە! سەیری ئەوعدالتو دادپەروەریە!! سەیری ئەم شەرەفو ویجدانە !!!

هەموو کەس دەیزانی کرداری عصبةالامیکی وەها

☆«وولـاریکی شیخ سەعید پیشوای انقلابیە ملی کورد»☆

لەژمارەی ۲۳ساڵی یەکەمی کوواری هاوار

لەریگای نیشتمان دا مردن! چما چی لی جوانترە؟ دەست لە ووڵات بەردان !آوارە بوون لەماڵ و منداڵ لە باغ و بیستان، لەمیرگو چیمەنی وەتەن دوور بوونەوە! لە غربتو بیکەسیدا پەریشان بوون! چما چی لی خراپترە لەوانی دەستلە نیشتمان هەلدەگرن: بیدایك و باب، بی ژن و منداڵ لەووڵاتی بیگانان بیقەدرو حورمەت دەگەرین دلیکەسیان بودە آگری دوستایەتیو خوشەویستی دانیپە هەموو کەسیان لی بیزارو دلسارده

ئەی ووڵاتی بی ناموس! چارە رەش. بیبەختی لە ئاکنت لاوە دەوری دەگرن دەبرسن ووڵاتی تو کو یە تو بوچی ووڵاتی خوت بەجی هیشتووە؟ لەترسی دوژمن ئەگەر تو دوژمنت بوو دەبزو ووڵاتی خوت بپاریزیت .

کانی لەو پرسیارانەی بیستدڵی دەشوی رەنگ دزووی دەچرزیو بەخوی دەڵی :وای بومنی بیبەختو چارە رەش! لەیلاو دلی تو بی ناموسیوا قبول ناکا لازمـە پیاوانە بی ترس و خوف خوت بهاویژیە ژیر پیی ووڵات بورزگاری نیشتمان و بوژیانیخوت دەست لەپایداری و خەبات هەل مەگرە سینگی خو بەپارەیـی خو بو ووڵات و ژن و منداڵ و خیرانت بکەمەتال

(آخا شیخ سەعید سا سەرینە دەر یرانە(هیمن) بەزمانلاو-انی کورد خصوصاگەنجانی - ژ.ك ـهاوار دەکاتەووڵات و نیشتمانی آزیزودەڵـی :

لەبو پاراستنوحفظیسنورت☆لەباتی ماژینو سینگم قەلای تو)

رابن! رابن! هو لاوان آمادەی جەنگ بن دڵتان سـت نەبی وایبو دلی ترسەنوك! وای بو زەند و باسـکانەی روزی هیرش سست دەبنو دینە لەرزین

دەبی زەوی ژیر پیتان وەدیز منی روو بەرووتان لەآزادیەوە بترسن و سست بن

دەبی دلتان پولایین وقایم بی بی ئەمەتال بوگیان؟ وەك منداڵان دلتان بەدیزاوەنە ی مروی جوانمیر چاریك دەمری بوترسنوك هەزاران جارا مردن؟ لەترس ناخوش و نالە هەلاتوو ژن و منداڵ، ووڵاتو ناموسی خوی دەتو زیو کەلاکی بیکاری داویژیتە ناریکایی و چارەرەشی .

راوەستن! پالیکان بەگولان لەشەری نیشتماندا هەلبکویت بو پیاوان رووی زەردنا سینگی خوینین جوانە!

راوەستن! بلاخوینی سوورو گەرمتانلە سینگجاری بیآملدای حوینای لاویك دلاو میرگو چیمەنی کوردستان دا لەناره بووکان جوانتر وزیاترە. .

رابن! رابن! شەرو کوشتن هیرش و هجوم زور زور لەراکردنو بی بەختی هاسانترە

«ویکرا هیرش بەرن لاوانی آزای کوردستان» «دست بەشیرو تفنگ وەك شیری نیربەنەرە لیدان وەك باپیرانی خومان ایمەش خوینمان گەرمە»

• نیشتمان بژی آزادبە! ☆ ئەی آلای کوردستان بلیندبە» کورانی راستی کوردستان رابن وا دەمی شەرە رابن بە میرانی! یزدان یاری لەمروی خودان ناموس وەچاو نیە ژمارەی دوژمن زورو بوریان هیچ نیە هجوم بکەن لەژیانی خو ترسوو لەبی بادڵخوش بن

آزادی واستقلالی ووڵات بەخت یاری و آسایشی کوردی داماو گـەورەیانی و ناوبانگی خوتان دەبی سیەری مردنـی آیوە دابە

آیمە تالاوی ژیردەستی و دیلی ،ژەهراوی چارەسایی و مردنمان زور جار نام کردوەو نابی لیبان بترسین دایکی گەورە ،نیشتمانی آزیز ،کوردستانیخوشەویستمان بریندارە! دلمان پرخوینە وابومان بوی بەبارە بی ترس و پاوانە هەلدەت بەرن بو دوژمن دڵنیابن ناکەوون !

پیاوی ترسەنوك ماڵیخو ،ووڵاتیخوو ناموسی خویان بە با دەدەن آیوە دەبی ووڵاتی خو وەژینی کەسی لە شـەر بترسیو دەست لەناموسی خو بەربدا لەو کارە شەرانەو چاکەی پی ناکریت

لاپەرەی ٥ — ٥ی نیسانی ٥٠ — ژمارە ٩،٨،٧٠

ئەمریکا — واشنتۆن
لەندەن — لەندەن

ئەوە هاوارێکی هەموو کوردانە بۆ ئەو سێ دەوڵەتە گەورانە
کە بوورژگاریان خودبەختی گیتی بەدەردین ئاگرو پاپسو
برای خۆیان بەکوشت دەدەن کاکوو پاپ برای ئەلەوو
پچووکەکان پێک شادو شوکرین زەوبووزاری کیلدراوو
پڕ حاصڵی خۆیان بەسووتان دەدەن دەیکەنە پێ شێل
وەماڵو منداڵی خۆیان برسی دەکەن لادەشتو کێوی بەپار
و رەنو لەقی لەوان بیتە کێلگەو پێ نوست لەبوکورو
کاڵبان لیرو تەسەلین! لەو هەموو کارخانە گەورەو
[redacted]کوشک و باڵەخانە رازاوەو آوەدانانەی خۆیان دەکەنە
نیشانگەی بومبو توپ آوور، وەبە تێکدانو وێران بوونی
دەدەن، بەکەم بەرگی و بی خانوویی میللەتی خۆیان
راضی دەبن ئادەزگا ی جولایی وخەرەکو آشی لەوان
بەآرای بکەرێو جاو وبووزووو آردی وورد بو بەرگ
و خواردەمەنی لەوان ساز بکاو بە کوک و پوشتەیی ودڵ
خوشی دەکوخ وخانوە لەوبو پچووکەی خۆیا لداپزین!
لەو رەوو شتە لای زوورووی پیاوەلی و السانیت.
ویشیانەو دەبی بیتە سەرمەشقی هەموو دەستوورو پوپێك.
خشڵو خو رازاند نەوەی پیاوان آکاری چاکەنەلو
بگرەو بەردەو زێروزیوەرو دیمەنی چالاودڵو دەروو
لی پیس وخراپ لەو سێ دەوڵەتە گەورانە بڕیاریان داوە
هەر بەچاوێك تەماشای گشت نەتەوەکان بکەنو نەهیلن
زوردار بیزوور بخوا، هیزدار بیهیز قووت بداو آزادی
و سەر بەخوبی بە تەواوی نەتەوەکان ببەخشن.
[redacted]کوردیش کە یەکێك لە گەلانی بەش خوراوو
زور لی کراوە لەسەر لەو بڕیارە لەآزادیو سەربەستی
و رزگاری خوی دڵ لیا پەوەعیندەی هەمەیو دونیا بەم
بڕیارە دڵ خوشەو دانازی پیوە دەکا: چونکەو هیچ میللەتی

آ: ك. ع. م. ر. و ١٧

وا زیر چەپۆکەو سووکو چرووکو بەش خوراو نەبوو.
دراوسێکانی ئێمە (تورك، عەرەب و فارس) ئێمەیان
لەناو خۆیاندا بەش کردوەو بەچاوی دیلی و بەخیوی
لەمادامان دەکەن وهیچ چاکیکمان بیرەوا نابینو لەهیچ
خرابێك دەرپارەمان خو ناپارێزن
بۆ لەوەی وورد وورد لە ناو خۆیاندا بمانی
توێنە نایەلن بەزمانی خومان نخوینین و بنووسین
لەلانەت لە فرمانبەرانە کاندا دەبی آخاونیشان بە زمانی
وان بی، نایەلن خو بە خو رێك بکەوین ئەگەر دوو کە
س پێکەوە [redacted]ربینەوە بە ناوی سیاسەت دەمانگرن و
دەمان کوژن
خەرێکن لەلای ئێوە کە ربانی زیانی سەر بەخوانا
ن بۆ هەموو نەتەوەیکی پچووك داوە رەگەزمان بەرنەوە
سەرخۆیان: بە (تورك، عەرەب و فارس) مان بناسێنن تا
هاوار مان لە گالە پێشگای عەدالەتی ناوە.
خو ئێوەش دەزانن بێژوش گەواهی دەدا کە کورد
نەتەوەیکی جیاوازو بەئامانجی سەربەخۆیەو پاکە نە عە
رەب، نە تورکیشو نە فارسە نەدەش بیتە هیچ یەك لەوانە
کورد هیچ بارێك لەو نەتەوانەی کە دەژیر سایەی
ئێوەدا آزادو مستقل دەژین کەمتر نین تکامان وابە ئێمە
ش لە فەرمانی گرهەڵ ناوبرن وەزیاد لەو هەموو
ئەوە گەورەو پچووکانە کوردان دڵ دکاوو سەر رگ
ابراو نەکەنو آهو زووڵەی لەو هەموو ژن و منداڵەی
کەس و هەزارانە مەهینە سەر خوانان لەو نەتەوە عێراقی
، عەرەب و تورك و فارسە کابێزن نی نگاهیتی کە کورد
چاویان کراوەتە وەو دەزانن زەمانی بەخیمێو بەندەیی
نەماوە، لەو هەموو شەرو [redacted]وشتارە لە پیاو رووتەی

لاپەرەی ٦ — ٥ی نیسانی ٥٠ — ژمارە ٩،٨،٧٠

شیخ یوسف
شمس الدین البرهانی

آ: ل. ب - ل. م. ش. هیمن [redacted]

«چەندێك لەمەوپێش بەسەرهاتێکی دوورو درێژی
ئەم ژاڵەم لوو سیبوسەو پیشکەشی ئیدارەی ناوەندیم کرد
بۆ ئەو چاپ بی لوله دایرەی چاپەکانی کومەلە بەلام
عینی رسالە یان بو ردە کردمەوە تا چاوێکی تری پیدا
بخشینم ایستا خەریکی ئەو کارەم بەلام تا حاضر بوونی
بە سەراهاتی مفصلی شیخ چەند دیرێك دەر بارەی ژیانی
لەم ژاڵە دەنووسم»
کەمهری گەورەی رەواندز لە داگیر کردنی وولا
تانی (سوماو برادوست)بوو(١٢٢١هـ) وولاتی لاجان
دا دەگەراوە رەواندز، بەگوندی (نەلوس)دا کە گوندێکی
زل و دارای قەلاتێکی بلندبوو راده‌ی رد خەلکی ئەم گوند
کە بە «بەگزادەی لیتمان» کردبوو پیدان وابوو میر شکاوە

پیروزی (رزگاری-آزادی)یەو تازە ناچنەوە ژیر بارە
آغاو نوکەری هیچ کەس؛ هەرکەس بە لەمەی داگیر کرد
نی [redacted]کوردستان پی لازمە سەرو لەدی سەرپارانی خوی و
[redacted]کوردان بکاتە پردەبازو [redacted]کەشتی تالە زرەی خوینی
خوێو کوردان بەرێتەوە بەری کوردستانی گەورە.
[redacted]کورد گەلێکی گەورە، دارای وولاتێکی گەورە
ی پر خیر و بەرەکەتە کەبەخوین کسراوەو پاریزراوە
رستەیکی کوردی هەیە کە هەموو کورد باوەریان پی
هەیە و دەلین ئەژین وەك لی یان کردوتە هەرا واخوش
نیە، مردنیش وەك لی یان کردوتە هەرا وا ناخوش نیە.
پیداویستە (عەرەب، تورك و فارس)ەکان چاك
بیر لە داوای میللی ئێمە (کوردان) بکەنەوەو چی ژیا[redacted]
خومان لی گیل نەکەنو لی مان نەبنە (ووشتری ناو پەمیو)
دەستی ئیمەو داوێنی ئێوە! لەی حکوومەتە گەورەو
داد پەروەرەکانی گیتی

وبە شیرزەیی هاتونەوە دەستیان کردە گەپ پی دان و
«قەبو، قەبو» یان لی داناوە! میر رقی هەستا گەراوە
کوشتارێکی زلی لی کردن، تەلیاژنێك بە کوریکی ساوای
مەمك مژەوە رزگاری بوو بو لای (سابلاخ) خەلات لە
گوندی (عیسا کەند) جیگیر بوو کورەکەی (ووسو)بەخیو
کرد تا گەورەبوو کرا بە گویلکە وانی (آغا) بەلام
(ووسو) کە دیتبووی لە مزگەوتی، فەقییان دە خوینن
ئەویش آرەزووی خویندنی کرد، هەموو بەپاتێك دە چوەو
کن مەلای آوەدانی دەرسی دەخویند تا بیتە (مەلا).
«آغا» کە زانی «ووسو» دەرسی دەخوینی بانگی
کردو لیی توورە بوو کووتی: «ئەگەر جارێکی دیکە
بزانم دەرست خویندوە دەتکوژم» بەلام هەرەشەی آغا
گیانی پاکی «ووسو»ی لەخویندن نەگیراوەو اجا زەی لە
دایکی وەرگرت رو یشتە شاری «سابلاخ» لەمزگەوتی
«روستەم بەگ» دەستی بەخویندن کرد، چەندێك علوومی
دینی خویند پاشان سەودای تصوفی کەوتەمیشکی وەکو
دەگیرنەوە خەو ئێك دەبینی پیی دەلین وەرە شیخ عثمان
بانگت دەکا، ئەو پێی لە بەرسادەیی خوی وا دەزانیت
شیخ غلط ئەکا: «مدینە»ی دەبی دەبت دەداتە گوچان
و لوو ریئی ناوی مسلی ریگادە گریت
نازانم لە چی شارێکی کوردستانی عراق پیاوێك
پرسیاری لی دەکا: «بو کوی دەچیی؟» وەلامی دەداتەوە
دەلی: «دەچم بو(مکە)ی خذمەت شیخ عثمان» کابرا پیی
دەکەنێو دەلی: «فەقی! شیخ عثمان وا لە «طەویلە» ئەو
نیزیك بوونەوەی ریگا دلخوشێك بو (ووسو) ساز دە
کا ریگای طەویلە دەگرێتە پێش دە خذمەت حضرەتی
شیخ عثمان «سراج‌الدین»دا تاچند سال ریاضت دەکیشیت پاشان

✿((قەومی کورد لایقی ژیانە!)) ✿

آ: ل، ب؛ م. آریا ٣٦

بێگومان بوونی نەتەوەی کورد لەچەرخی ئەهما پورجەچی. (اثباتی) ئەمرەی ئەم روله آزاو زر پێکەی رەگەزی «آری» دملیلیکی گەورەو بەهیزەو هەروەها پێیان دەدا لەوەو دواش (کورد) بو ژیان لیاقتی هەیە

زور میللەتی هیز دار وگەلیک حکومتی زلی وا بوون کە بو مانەوەو نەمردنی خویان ئەوەندە لی کوشان ئا بە جاریک لەناو چوونو پووچ بوونەوە پاتی گەل بەلەتەوێکی لە خویان جیاواز بوون! بەلام کورد دەگەل

ئەو هەموو موانع و بەرهەلستانەش کە دوژمنانی بویان سازکردوە بەهوی زانایی و پلیخەکانی خوی بەرانبەر سورانی چەرخی زەمان هیرانە ژاوەستاوەو لافاوی روزگار نەیتوانیوە لە ناوی ببات.

هەر لاپەرێکی لە دیروکدا هەلبدەینەوە بەزمانی بێدەنگی بوت دەگێریتەوە کە لە قرونی پیشو دا کورد چەند حکومەتی گەورەیان بنیاد ناوەو لەم دوا! ئەشدا کەکورد دە ژیر بەیداغی دەولەتی عثمانی دا ژیاوون وە ئەبی بە زوری شمشیر ملوان بو ئەم دەولەتە کەچ کردبی بەلکو حکومەتی عثمانی کە ئەو دەمی بە ناوی (خەلافەتی اسلام) ەوە ادارە دەکرا ئەوانی بانگ کردە ژیر بەیداغی اسلام! کوردی بەستەزمانیش کە دلیکی سادە و پاک وخاوینی هەیە هەموو کەس وەکو خوی دەزانی بو پیشکەوتنی کاروباری اسلام ملی بو جەزانی خەلیفە! کەچ کرد، ایتر خو نهینی دلی خەلکیش کوردی سادەودل پاک بە جیی خوی ئەنەوە پیشکەوتوکانیش زور کەی لی دەگەن کورد وای دەزانی خەلیفە! سیبەری خوایە لە سەر زەوی هەر کەس لەفەرمانی دەرچیت خوا دەی پاتە جەهەنەم! ایدی نەیدەزانی لەدوایی دا دەستی دەگریت بەزاخاء هەموو ری و شوینیکی کوردایەتی لی مەنع دەگریت، گوفتیر بریتیکی بێمانە ئەوی تی دەخری و هەموو حقوقیکی لی غەصب دەکەن.

✿✿✿ -

لەلایەن لەم ذاتە معظمە فەرمانی ارشادی بو موکوریان دەدریتی پارانەوەو تکای زوریتی نەیتسوانی بلری لەم وەظیفە گورسە. لە سەر شانی (ووسمو) یا وەکو جەنرەتی سراج الدین فەرموو یانە «مەلاووەو ەی لاپەریت بەناچاری دێتە موکوریان ئە گوندی (بورهان) دادەنیشت مەشهوور دوبی بە (شمس الدین البرهانی)! دوای چەند سالیک دوچیتە گوندی «شەرەف کەندە» لە زەوییەکی بی کەلک خانەقاییلە بنا دەنیو دەست دەکا بە ارشاد! لەسالی ١٢٢٨ هـ دەتەمەنی ٩٧ سالی دا لەم جیگایە وەفاتی کردو هو ئیژراوە

شیخ یوسف پیاوێکی زور متعصب بووە بو قومی کورد بەهەمیشە بە کوردیکی پەتی دواوە، بەفەرمانی لەم ذاتە مقدسە گەلیک کتیبی شەرعی وەکو (ابن حجر) لە لایەن مەلاکانەوە کراوەتە کوردی، مال ودراو نەیتوانیوە هیز بخاتە سەر میشکی، دەولەمەند وهەژار لە بەر چاوی وەکوو یەک بووە خوای لی خوش بی.

هــــاوار!

آ: ل، ب؛ م. ش آذر ٨٣١

بێگانە لەپەنا کەسێک کە وەک درکو دالی دەگەت بە رەو بو ژاری کوردستاندا بلاو بووبەوەووا دەزانی هەموو مەدرانی لەوەی کورد بەدەست وانەوەیە لازم بە یاسی دامەزراوانی لە کوردستان پیپە پێش چاوی خو پدەوا رانی خوی و ابیت جراکو حەرەکانی میللی کورد ایمرو لە ... بە ... هەر هەمو و میللەتانی رووی زەوی دەزانن ... قەومی کورد ئەرورو کەم و گەورەو چوک لە ... هەلساو و وەایەی وجدانی خویان ... بوون

... پیشو دەرسی عیبرەت بوو ایتر کورد ... دەماسە وەروایای هیچ کەس نا بیت بە ... راستی ... !

... دایکی نیشتمان کە بە چاوی فرمیسکاوی بو دلی پرخەم لە سەرە مەرگا دەلالاوە بە جاریک کوردی خەوا لووی ... سەودای خوورگار کردنی لەمێنکی گنت سوورانی کورد دا بە حەلیکی نورانی هەلکەند، کوردی بلاو بالی ریک داو پەردەی رەشی دوو بەرەکی ئالی بەدەستی ... روری ... لە روری کوردستان لادرا، سەرەنجام ... ؛ ... پاسەرگ پارزگاری ... بونە وردی زمانی هەموو کوردیک

... هاواری من لە دەست لەو کەسانەیە کە پەردەی ... و نەقابی بە سەر چاو یان کیشاوەو نە آتریکانی دوزەمان ... مێکروبی طاعون لە کوردستان خەریکی ... کردنی فەعالیتی گەنجانن

ئەمانە هەلحەلەتاوی دروو دەلەسەی دو زمانی دراو کانی ... دوون دەبارور چاک دەزانی ئەگەر ئەوجار کورد بە تەواوی آزاد بەگریت بوخوبان لە هەموو کەس

زیاتر ئالاوی ژیردەستیان بە گەرووی دادەگریت چونکو کەسیک بە ضدی مصالحی میللەتی خوی وە ئەنیابو خاطر منافعی شخصیە خزمەتی بێگانە بکا هەمیشە سووک و چرووک و رەذیلو سەفیلە، لە مەوقعی مناسبدا رەوانەی مردنی دەکەن ئەوەک خە یانەت بەوانیش بکات:

لەو گلەیی هاوارەش نابی بینە واسطەی خو لی گوررانی لەوانەی رووی قەیان تی کراوەو وا بزانن کە ووجوودیان بو ژیانی نەتەوەی کورد و دوا روژی کوردستان دا چاکەو خراپەی لی دەوەشینە وە ئەزانە هەرگیز نابی لەو خەیال پلاوانە بەر موون؛ دواروژی هەموو میللەتیک مربوطا بە کوشش و خەباتی لاوانی لەم قەومەیە هەروەها مقدراتی کوردو کوردستان بە دەست گەنجانی بە غیرەتو ناموسە کەلە هەموو شوینیکی وولات پالیان ریک داوەو شیرانەو میرانە بو بەرزیتی قەومی کورد و رزگاری کوردستان بەگیانو دل ئیدەکوشن، هەر چی کوششیک لەمقابل خەباتی ئەوان دا بکریت بە فیرو دەچیو هەر تیریک بو لەو آمانجە پرداو بکرە وە سوپەری عزم و ارادەی آسنینی لاوانی نیشتمان پەروەر دەکەوی و دەگەریتەوە بو سینەی پر کینەی تیر لەندازی بەدکار.

ایمە لە رووی دلسوزی کوردایەتیوە آموژگاریان دەکەین کە لەم ریگا خوارەی گرتوویانە بگەرینەوەو ریگای راستی بگرنە پیش تا لە دوایی دا خەجالەت نەبنەوە و پەشیمانی ئەکیشن کە بی کەلکو سوود دەمینەوە

———✿✿✿———

کورد لەوەندکوردن بە حەد شەیطان لە کوردی ناکەوون أبکە خەلکی بوچی! بو خو دەردی سەر پەیدا دەکەن

هەر کەس جنێو بدابە کەسێك پ-ی دەلی برو
بی غیرەتیت وەکـوو ژنی دەر پێت ژنا نـە بی
کوانی لە گیتیا و ەکوو لەو دوو کچە کـوریك
بو نیشتمـانلە داری سـیا سـەت نیشا نـە بی !
لەو دوو نە مە بوون بە فیدای نیشتمـانی کـرد
لەی خوزگە بەو کورەی وەکی لەو دوو کیا نە بی

لاپەرەی-١١ **نیشتمان** ژمارە٧و٨و٩

✿✿ ئەو آگایانەی لە عراقو ایران بومـان هاتوە نیشان دەدەلەو دوو حکوومـەتە

دیکتاتورو استعماریانە لە پیشکەوتنی کومەلەی (ژ.ك) و بلاو بوونەوەی کوواری نیشتمان کەوتوونە ترسو لرزەوە ؛ بو پیشگیری عملیاتی ایمە بریاریان داوە نەهیلن « نیشتمان » دەر بچیت لەشارانی : هەولیر ، سلیمانی ، بەغدا ، کرماشان وسنە ، چا پخانە کانیان پشکنیوە بالیوزی ایران لە « بەغدا » راستەخو نامەیێکی بو حا کمی یەکێك لە شارانی ایران نووسیوە کە گویا ناوچەی « ژ.ك » و ادارەخانەی نیشتمان لەم شارەیە لازمە کەشف و پێنی بگیریت کوواری خوشەویستی گەلاویژ کە بە پوستە بو ایران دەچوو لە لایەن « پوستە » ی ایران رەددی کروە... لە مقابلی لەمکارە پەستەی حکوومەتی ایران ایستا (پوستەی « ژ.ك ») بو زور شارانی کوردستانی ایران گەلاویژ ، نیشتما ن ، روژانوی ورو ناهی دەباو ارتباطی نیوان دوو پارچەی کوردستان حیفظ دەکات .

لەگەر حکوو مەتانی ایرانو عراق بە عملیاتی ایمە راضی نین لازمە دەگەل حکوومەتی استعماری تورکیا بو اجرا کردنی پەیما نی شوومی (سەعدآباد) وکنفرانسێك بگرن اما لازمە لەپێشدا بزانن دونیای آزادی ایەرو بو لەم کا رە کە وینە پیکتە لە ری-و شوینی فاشیستە نەگریـەکان اجازەیان دەدا !!

✿✿ هیندیك لە لەندامـان دەسیاوی صندووقی کومەلەیان کردوە نیوو مەبلەغیکی داویانە دەدوایی کوـوارەکەماندا دەینووسین

کەسـانیکی نووسراوو هەلبەستمان بود ەنیرن لازمە لە سەر روویێکی کاغەز بە ئەندازەی لاپەرەی ئەمژمارە بە پاك و خاوینی بینووسن ؛ نیوو نیشـان و ژمـارەی لەندامەتی ، جیگـای دانیشتن و تەشکیلاتی کومەلیان زور چاك لە سەرەوەی نووسراوە کە دا دەرج بکریت
گەرینەندەی چاپەکانی کومەلەی « ژ . ك » ع . بیژەن-٢

ئاشتی

- لە گێتی دا بە هۆی ڕێ‌و شوێنی مروڤـی پایدار نابێت پێویستە پەنا ببرێتە بەر قانوونێکی یەزدانی و ئاسمانی

آ : ل ، ب : ا . ا . ڕۆژدی-٢٤

زۆر چاك دەزانین لەو ڕۆژەوە کە گێتی دروست کراوەو باوك آدەم لە بەر گەنم خواردن فڕێدرایە سەر زەوی جەنگ‌و آزاوەو پشێوی لە ناو آدەمیزادە نەبڕاوەتەوە یەکەم جار «قابیل» «هابیل»ی کوشتو ڕێچی براکوشتنی پەیدا کرد بەم جۆرە تاایمڕوو دیرۆك زۆر هەڵکەوت (حادثە)مان پیشان دەدا کە هەر یەکەی چەند سالێك گێتی شلەژاندوە و هەردوی خستوتە داماویو زەبوونیەوە. لەلە تەجای هەر جە نگێك دا بو ڕێکیو آشتیکی هەمیشەیی هێندێك ڕێ‌و شوێن دانراوە بەڵام هیچ کامەیکیان نەیان توانیوە تا سەر لەم آرەزووە پێك بهێنن لەژوانەی «عصبة الامم»ی جە نگـی ڕابردوو ش کە زۆر کەسی پی دڵ نیا بوو لەم جەنگەی ایستای بو بەر بەست نەکرا.

لەمن لە گتم وایە هەر وەکوو قوانینی بەری تاایمڕو نەیان توانیوە آسایشت و خوشی لە گێتی دابلاو بکەنەوە لەمەو دواش لەو کەلکەیان لی وەر ناگیریت، چونکوو دەستوورێکی مروڤ (بشر) دایناوە دادی یان تەواو تیدا نابێت یان ئیشی دابی بەلەواوی اجرا ناکرێت حەقی یەکێك دەدری بە یەکێکی دیکە اینجا گلەیی لەناوا پەیدا دەبیو جەنگ و شەڕو شووڕ لە هەموو گێتی دا هەڵ دایسێ، دوور لەچین لەم کوردستانەی خومان کە سیاسەتی استعمار خستوویەتە ژیر جەنگالی جەورو ستەمی دەولەتانی تورکیا ، ایران و عراقی هیچ پووچ! چاوی وورد بینی دونیای متمدن گەوایە کە ماوەیەکی زور دەبیتە هیچ کامێك لەم حکومەتانە تانی ڕەحمەتیان نەخواردووەو دایما لەگوشەیێکی کوردستاندا آگریو هەڵەو غورشت گڕی بو آسمان بەرز بووەو گەلێك زیانی مالی و گیانی لەم دەولەتە نەگریسانە داوە بوچی ؟! لەبەر لەوەی کورد هەستی بە مظلوومی خوی کردووەو دە یەویت خو ڕزگار بکات.

لەم چەند دێرانەی سەرەوە چاك دەر دەکەوێ کە هەر قانونێك بشر داینابێ بو آشتی‌و صلحی گێتی کفایت نیە ، جا بویە دەبی پەنا ببرێتە بەر دەستوورێکی آسمانیو یەزدانی ، من لەم بابەتەوە پیم وایە لە نیوان دەستوورەکانی آسمانی دا بو بلاو کردنەوەی عدالت و خوشی لە گێتی دا هیچیان ناگەنە (دەستووری اسلام)، لەژمارەکانی دیکەدا لەم موضوعە بە درێژی دەدوێم :

برون : برون

آم ، ل ، پ : م ، فەرروخ ــ ١١

ایرە کوردوستانە ــ ایرە نیشتمانی خوشەویستی مەیە : ایرە بە خوینی گەنج و پاکی لاوانی کوورد کردراوە ــ و لە لایەن باپیرەکانی ایمەوە داگیر کراوە ــ ایرە بە زوری پاکی کووردان آوەدان کراوەتەوە ــ ایرە مالی کووردەو بە میرات بوی بەجی ماوە لە دی لەو دراوسێیە ظالمانە : لەو بیگانە خوێن مژانە لیرەدا چە دەکەن چیان لەگیانی مە دەوی : بو دەستمان لی هەلناگرن . . مەگەر هیشتا چاویان تیر نەبووە هیشتا هەر بە هەویان وەك جاران لە و خاکە پڕ پیت و بە ڕێزەوەی کووردوستان ولەو زەو زاری زار و کشتوکالیا بە برسانەی ایمە کەلك بە ستینن و بو خومان لە برسان بکوژن ــ نوقە مەگەر بە ئەمان لەوەش زیاتر آزار و جازرە بە مان بدەن ــ بوچما دەیانەوی دیسان هەلمانبە خەلەتینن و بە درو و دەلەسە و بە زمانی شیرینیان لاویننەوە و بمان کەنەوە بە دیل و ژیر چە پوکی خویان . . . .

نا نا . دەبی لەو بیرانە لە سەری خویان وە دەربنی : خواهی و نه خواهی بزانن کە دونیای لەورو دونیای زور و استبداد نیە : کوردیش لە خەوی نەفامی ڕاپەریوە : و چاو و گوی کراوەتەوە و ئەوان تازە نا توانن ظلمی لی بکەن و حەقی بخون . .

. . بە لی ڕەپ و ڕاستی پی یان دەلیم ــ تازە زور دژوارە ئەوان بتوانن لە سەر کووردوستان حکمرانی و لە سەر کوورد آغایەتی بکەن . . . .

. . ایمە ایتر لە نوکەری و ژیر دەستی جارز ابین و حاضر نین چیدیکە نوکەری وان بکەین و دەمانەوی لە وەی پاش آزاد و سەربەست لە نیشتمانەکەی خوماندا بژین . لەی بیگانە خوێن مژەکان : برون : برون و لیمان گەڕێن باایمەش وەك نەتەوەکانی دیکەی گێتی لە آزادی و دیموکراتی بەش دار بین .

برون برون و دلنیابن تازە نەتەوەی کوردنایەتەوە ژیر باری ظلم واستبدادی ایوە وە هیچ کووردیك حاضر نیە چیدی ژیر دەستی بکا .

زماره ۷، ۸، ۹ — نیشتمان — لاپەرەی ــ ۱۴

دەردی دەروون !

دمەتەقە بیکی دو کەسی !

بایز ــ لە هوی مام باپیر خەراره هره
باپیر ــ دووشاخەت لی دا چت دەوی کوره
بایز ــ آی لەم کابرایە بوچ وا توورەیە !
گویت لی بی قسەی حسابیم هەیە
باپیر ــ دەها گویم لیە توچت پستووه ؟
بایز ــ جم دەکوت ، یەکوو لە بیرم چووه
باپیر ــ هەناووت رەش بی چە ووریا و زیری
جا چون پیاو قسەی دەچی لە بیری ؟
بایز ــ ایم تووره مە ، باب و باپیرم
راوەستە لەوا هاتەوه بیرم
دووبنی لەو دەمەی لە لای آغا بوم
باپیر ــ دەگەلت جون بوو ؟ (بایز) واللە دا ینا بیرم
باپیر ــ آغا کەلگی وا بە احترامە !
خەیری وەکو تو دا بنی ما مە
بایز ــ بە کویری چاوت داینام لە لای خوی
بو منی دانا ! کە چاش هات لە بوی
باپیر ــ چاکە ، چی دەگوت ــ (بایز) دەیکووت ، نەقیره
بایز ــ لەری تو ــ و لەم مام باپیره
دەخەرکەمان و بوچی کیشاووم
بوچ بە خورایی پیس دەکەن ناوەم

چە سووچم هەیە تاوانم چیە ؟
خومن بو ایوه زیانم نیه
وازم لی بینو وازو لی دینم
قەولوو پی دەدەم قەندی لە ستینم »
باپیرــ لەری تو لە جوابا چت کوت بایز پی ــی
بایزــ کوتم آغا گیان ئەگەر راست دەلی ــی
بە قەند و کووتال شەرەف مەفروشە
لە بو آزادی کورداو لی کوشە
بە منو مام باپیر پیت دەکەین دوعا
دەلیین یارەبی هەر بژی آغا
کە دەست هەل نەگری هەر هەجووت دەکەین
بە (دمەتەقە) آبروت دەبەین
باپیرــ هەی بارك الله آنەرین لاوه
وە بال بە لە ستوم چاکت جواب داوه
گەنم بفروشی هیچ مەخو غەمی
لەو کەوا شرەی خومت دەدەمی
بایزــ خودا دوژمنمان فەوت وفە ناکا
لە من و لە تو ، آغاشمان چاکا

زماره ۷، ۸، ۹ — نیشتمان — لاپەرەی ۱۵

بە سەربەستی یا مردن !

م . قادری ۷۶

برایانی خوشەویست و هاونیشتمانی [illegible]

[illegible] دەمە [illegible] داوە [illegible] لەو روژانەدا [illegible] جەنگی عالەمگیر خاموش [illegible] بوکەوە [illegible] لە لایەن [illegible] روژی کوردستان هەر کەس بە مەیلو مرامی [illegible] زور [illegible] راستی دور دەستەوەنەوە بە [illegible] پیش [illegible] بکەم چونکە روژ ناخونە بە چاوی [illegible] بیتی [illegible] لیمان نەدەی . [illegible]

[illegible] تاریك [illegible] بی لەگیانی برانی کە وابو پیش نە [illegible] جزالی کوردستان [illegible] ی زور ستەمە دوا [illegible]

چاو لی [illegible] کوردستان نیشان دەدا کە لە [illegible] زور [illegible] و بونە مایەی پیوەند [illegible]

[illegible] ([illegible]) [illegible] هەر [illegible] کوردستانەیە کە [illegible] عراق [illegible] چە لە لایەن دەغل و [illegible] و چی لە لایەن متوجالی حیوانی [illegible]

[illegible] لە لایەن [illegible] جەوهەری زیانی میکانیکی [illegible] بە زوری لە [illegible] روشنان [illegible]

دانیشتوانی کوردستانیش چە لە تورکیا چە لە ایران چە لە عراق تا رادەیەك [illegible] لە ناویان دا ماوەتەوە [illegible] دانیشتوانی کوردستان [illegible] مەشروعی غەصب و سامانی پایەمال [illegible] کراوە وە بەم [illegible] کوردی تورکیا لە [illegible] عراق و ایران آگا دارنین [illegible] کوردی ایرانو عراقیش [illegible] لە [illegible] نوستوون . [illegible]

نیشتمان

ژمارە [illegible] — ١٩٤٣

ە خۆ یەك هەزاران [illegible] زەبونە مەنفی کا لەو لەدارەیە بێ خاکیك ماڵیتوانی
لە خەوی لە ئازانیز و گری دادا تا لەو زادەیە لـەوستی بێ ماڵ هەمو ساڵیك ولاتی
نیشانەی لەوی تەماشی دوو . لەو هەمو جۆری ئاشکرید .

سەپاندو هەزاران جەنگ وەتەن بانی کەرەی پاڵەوان کورد [illegible] کە هیچ سلاح لە
[illegible] گەورە [illegible]
[illegible] کوردستان بە جۆری [illegible] ڕزگار بکەن
[illegible] کە [illegible] سیاسی حق مەحرومی
کورد داوا بکەن [illegible] جەنگی جیهان [illegible]
لە ساڵی ١٩١٩ [illegible]
[illegible] ([illegible]) [illegible] کورد بە
[illegible] ١٩٢٠ - ١٩٢٣ [illegible] داوای
مەحرومیان [illegible] .

بەلام [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] !

ئەوە [illegible]
[illegible] ئاشکرا [illegible]
[illegible] .

بەلام ئازادیی [illegible] کوردی [illegible] مەحرومی کورد [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] کوردان [illegible]
[illegible] ، هەتا [illegible]

نیشتمان

ژمارە [illegible] — ١٩٤٣

ئەمڕی کوردان دا بەینی ، هەتا لە بەدەنیاندا بلیسەیەکی ژیان مابێت بێ گومان بۆوە ـ دەست خستنەوەی سەربەستی و ئازادیان لەم داوپە خوینە و لەم بلیسە ژیانەش لە ڕێگای سەر بە خوبی نیشتمانا بەخت دەکرێ .

برایانی گەورە و دلێز : ئێوە شیرانی زاگروسی ، بلندانی بێستە لالی سەربەستی کورد : سەر هەلبین جیدی سەر بە ژانوی بێچارەی دامەخەن ، لەلایە هەر دەردیك دەرمانێك و هەر گوناهیك ئاڕبەیەکی هەیە ، بێ شك دەردی ئیمەش دەرمانێك و گوناهیکی بەند چەرخە کـرد کردویەتی ئوبەیەکی هەیە .

برایانی دالـەز : بێ گومان بن ، تارە کوردستان بێ ئازادی و سەربەخۆیی بو هەمو کوردیك زیندانێکی هەتا هەتایی مەرگێکی لە سەرخۆیە ، زیندانێکە عزت اس پاکداوێنی لیدانیە ، مەرگێکە هیچ ئیفتخار و شەرەفی تیدا نابینری ، لەم لابانەوە ئایا چی نیشتمانپەروەرێك ڕەوا دەبینی کە دایکێکی بە ئاو و هەوا و پیت و لەرزان ـاڵی گەورەی کردی دەستی خەیانەتکاری بو دریژ بکری و ئاوش مل کێ و کـەرون بێ دەستە لاتانە ڕاوەستی و سەر بەردەیەوە ؟ ئایا ویژدان قبولی دەکا داوێنی پاکی ژیانت لە کە دار و دارای سەر و سامانت یا بەماڵ بکری نوش بێ دەنگ د بینی و مەنەق نەکەی ؟ ئایا دەتوانی لە سەر برێن خانەی یداندا هاو خوینت بە پەلی ظلم و زوری بخنکین و نوش دەست بە ستراو ڕاوەستی چاوە لوری ئەهلی حوت بکەی ؟ روا ئاکەم آفەریدە یەك دینو ایمان شەرەف و ویژدانی هەبی و بتوانی ژیانێکی وا بەرایا لەکە دار رابوبری . مردنێکی شەرافەت مەندانە لە ڕێگای پاراستنی نیشتمانت بە شەرع و بە عـرف بە ایمان و بە ویژدان زور زور باشترە لەو ژیانەی کە بێ شەرافەت و افتخار بی ، شەرافەت و افتخاریکی لە ڕێگای نیشتمان پەروەریا بە جێ ت دەمەوی هەتا هەتایە لە لاپەڕەی ڕوژگارا دەمێنی و لەمالی بو نیە . چونکە ! هەر کەسێ کوژرا لە پێناوی تعالی بیللەتا ـ توبە سردوی فقط مەراسە قاقیامەت زیندوە .

برایانی خوشەویست : ڕوناکی ژیانمان وەختیك لە پێش چاو ئەخیکی هەیە کە کوردستان ئازاد بی ! آوی زولال ، شنەی شەمال هەنگامیك شادی بەخش دەسکە نیشتمان سەربەخوبی ! آزادی بولبول جوانی گـل چاخیك دلشاد کاران کە وەکو آوارە لەبی ، لەسـەی ملایمی بەهار زەمانیك دلگوشایە دەسکە بەیداخی آزادی کوردستان [illegible] ئەوە ، لەمجا لەگەر وەفایکی آزادی و سەربەخوبیت لە دەست دا

عشق و [illegible] و [illegible] خۆیت وا لا راستە قینەی زیندەگانیت لە دەست داوە .

[illegible] دۆنیا لە گەڕان دەکەوی : رۆژیك دی کێو و دۆڵ بەرد و [illegible] لە ناو ئەڕۆن ، بەڵام خۆشەویستی تو لەی کوردوستان وەها لە دڵی لیشتمان پەروەرانا جێگیرە کە لە بن بەردی الحدیشا لە دڵ دەر ناچی ، لەمجا ئەم [illegible] ئەوانەی حەز بە سەر بەستی و سەربەرزی تۆ ناکەن ، ئەوانەی لە بەرامبەر [illegible] مقدسی کوردایەتی بە جێی نایەن ، ئەوانەی هەوڵ بو سەر فراری تۆ نادەن [illegible] فرۆشن لە ئاین و لە ئیمان لە [illegible] و لە ویژدان بێ بەشن

نادری

— ✿✿✿ —

(سەربەستی نادری دەستێندری)

پیستون

« بو ئەو براگەنجانەی کە رێگای راستیان هەڵبژاردوە ، و بە رێگای چەوتا ئەڕۆن ! و پاشە رۆژی وڵات و نیشتمانە هژارەی بی کەسەکەیان لە بەرچاو نیە ، کە تا ئێستا ئالای ئادگرایی هەڵنەکراوە ، »

ئەم چەند وانەیەم پێش کەش ئەکەم

ئەم کاتە دا کە هەمو نەتەوە یەکی سەر زەمین ، پەلامار ئەدا و خوێنی سوری گەنی گەنجانی ئەڕێژێت بو ئەوەی بگاتە ئامانجی خۆی ، [illegible] لە ژێر سێبەری سەر بەستیدا ، بە شادی و ئازادی بژی ، کە جێی داخی گرانم :

بەشێکی زۆر لە گەنجە کانمان بە نایەنی لە مامۆستا کانمان وا راهاتون : کە لە ئیوارەوە لە سەر کورسی و مێزی قماردانیشن ، کاتی هەڵستن ، ئوتومبیلی ئاورشینەکە کە شەقامە کان ئاورشین ئەکات . . . . دوای ئەوە بە لەز (خێرایی) ئەڕۆن بو قوتابخانە جا ئەگەر وەیرانگەی پا نا ! . . . .

ئەڕۆن دەرس بلینەوە ، گەنجی پاشە رۆژ بی بگەیێنن . . . . براکانم توخوا

پێم بڵێن : گەر یەکێکی دوازدە سەعات چاوی بە سەر قومار دا زەق کردبێتەوە ، ئایا ئەتوانێت دوای ئەوە بە خێرای بچێتە مکتب درس بلێتەوە (ئایا ئەگەر نجی تونانی [illegible] لکی لی وەر گری ؟ . . .

بەشێکی کە میش دیناری شیرین بیر کردەوەی لە بیر بردونەتەوە ، وای لی کردون بین تا پاکێتەی لە گەل براکانیان بکەن ، [illegible] ناو براکانیانەوە بە ناوی هەوڵدان بو هەڵکردنی ئالای کورد ، بەڵام دەستی شکاوم : ئانیری دیارە [illegible] کاڵ زۆر بە هێزە ، ئەوانکات بە زرك لە رێگای پێشکەوتنی کومەڵە کەیاندا ، و بە هەمە توانایانەوە [illegible] ئەکوشن بو روخاندن و لە ناو چونی ئەو کومەڵە .

[illegible] بەشێکی بچوکی تریشمان تووشی [illegible] دا[illegible] بون و پیویستی [illegible] چوکەوە ، بە جۆرێکی وا کە گەیشتن بە پارەکەی لا [illegible] لە سەربەستی و [illegible] وڵات و نیشتمانە [illegible] ی .

هەموی کولینەوە و باس کردنێکی لە سەر چاوی کاڵ و [illegible] و [illegible] ماوە [illegible] لە هەمو [illegible] کەمتر [illegible] و راستی [illegible] تێکوشین بو رزگار کردنی وڵاتە کەمان ئەم هەژاری و [illegible] و دەست بەستراو یە .

ئەڵمان و ئیتالیا بە فدا کردن و خوێن رشتن و پیت هێنانی ئەو هەمو چەك و فرۆکە و کەشتی و تانك و بومبایەیان توانی لە [illegible] سەر [illegible] بمێنن ، جا ئێمە چون بە قومار و غرامیات و جاسوسی لە ناو [illegible] ئەم ئامانجە بەرزە !!

. . . براکەم ، دڵنیابە بەم جورە نا گەینە ئامانجی ، هیچ کەسێك نایەت بە زۆر رێگا کەت بە زۆر بی راست کاتەوە ، پێویستە خۆت بیر کەیتەوە . و ئەو رێگا چەوتانە بوچی پەیت و بیبە سەر رێگای راست و پاڵی و دەست بدە بە دەست براکانت بە دڵێکی پاك و خوێنێکی گەرم ئیکوشێکی پاوانە سەر بەرزی [illegible] .

— بو زانین —

پێداویستە هەر نوسین و هونەراوێکی کە لە لایەن ئەندامانەوە بو چاپ کردن بو کومەڵە دە نیر درێ لەو ماددانەی خوارەوە مراعات بکری :

١ - بە خطێکی دیار بولە لایەکی کاغەز و بە مرکب بنوسرێت . بە ئەدرەسی : هەیئەتی ئنتشاراتی کومەڵی ژ . ك بنێردرێت . لە لایەن هەیئەتی ئەرکانی کومەڵ : [illegible]

گەنجینەی ئەدەبیات

خەوی غەفلەت بەسە . . . .

« پاشماوەی هۆنراوی : ع ــ هوەر »

پیرە مێردی حەزە فی زستانی ... هاتە آخر نەفەسی گیانداني

باغی رازاندەوە نەقاشی قەدەر ... بە گول و یاسەمەن و ریحانی

شادی گولان چادری هەلدا لە چیمەن ... لەشکری لالە لە پای کویستانی

لە گەلی سیرەی شەو نم دەکەوی ... قەترە قەترە بە لەدەی باراني

با یەری بونی هەلالە و بەیبوون ... آبروی عەطری گولی کاشانی

لە زەلی دیتن لەو دە نظەرە پە ... بو بەیانانە نەوەك چیشتانی

سە یری خوشتر لەوەیە دەی بیینم ... بەو دە چاوانە کەوا دەروانی

لەو لە دەس ئەکوتی لە مل زنجیرە ... او لەسیری لەبەدی زیندانی

وەرە با ئێت گە بینم چارە چیە ... پاشی اسلامیت و ایمانی

گا لە سەر ئاپە هەوای بەرزی ... لە سەر لەو ریبەسەری خوت دانی

بیی و بت بێنم و تاریك کم ... کە چاون دەچیبە بەری مەیدانی

وا بە ئاو حملە بەری بو دوژمن ... وەك چجلکی دەچی بو ژوانی

حەملە یەکی کە کە بەهرنەی دیبی ... حەملە یەکی کە لەلاك نە ازالی

پیم دەلی هاکی ئەیبی لە تکاو ... نیە بو دەردە مەگەر دەرمانی

خەوی خەفلەت بەسە هەستن لە خەوی ... گەر ژیانیکی بە آزادی و دەوی

«کوردە گیان»

ا . م . ش . هیمن

لە غرابی خەو پەی دوژمنت بیدارە کوردە گیان

هەلستە لەم خەوە ایمرو کە جەنگەی کارە کوردە گیان

خەونم دیت

هیمن ٥٥

دوی شەوی هاتە خەوم دایکی وەتەن جلکی رەشی

بوو لە بەردا ــ رەنگ گول وایو ــ کالا رووی بە گەشی

هاتە پێش لیم و حکوولی رولەی من چارە رەشی

لو لە آزادی و سەربەستی جە بی بەهرە و بەشی

راپەرە لەو خەوە بێدارەوە بە

وەختی حەقلەت نیە ووشیارەوە بە

من ــ : دایە من ماوەیەکی زورە لە خەو بوم بیدار

ئەت ووچاڵ نادەم و پەیوەستە دەکەم ایش و کار

لی دەکوشم بە شەو و روژ دەمیك نیبە قەرار

هەر تەریبم کە بکەم خرت و کورات رزگار

لەو : گرانی گەر راست دەکەی هەول بدە

ــ دایکی خرت بی بەسە رزگاری بکە

من ــ جم لە دەس دی بە تەنی ابنیکە حولم وەسەری

هەرچی هەول دەدەم و ... نیە امری

لەو : خوبری و حیزی لە ئەو بو بە وەسا کوێن دەبەری

بە تەنی کار بکە رولە صاحب هونەری

من ــ دایە جا چت لە من ... کە دەوی

لەو ــ بە کورانم بلی هەستن لە خەوی

لەو قسالەی سەرەوەی دایکی وەتەن فەرمویە پێم

یەك بە یەك ــ دووایە هەلسنا بە کری وون بوو لیم

که ئەوەم بینی منیش هاتمە دەری گورج لە جێم
ئیستەکا لە زمانی ویوە بە کوردان دەلێم
تا بە کەی ئێوە وەها بێ هۆشن
کار بکەن هەول بدەن لێ بکوشن
شێرەیی و عارە لە بو ئێوە لە وەتەن بێ دەست بن
عیبە وا قوربەسەر و دەربەدەر و ژێر دەست بن
نەنگە: زۆر بە ئەنگە کە وا گێژ و هەژار و سەرمەست بن
ڕێک کەوین تا زووە کارێکی بکەن سەربەست بن
کوردە: ئاخر بەسە ئەو بەندە گیە
سەرگە زۆر خۆشترە لەو ژیندە گیە

وەطن!!

م. م. [illegible]

وەتەن گیان و دڵم قوربانی تۆ بێ — سەر و ماڵم بە لا گەردانی تۆ بێ
لە بەر لێنی جەفای بێگانە یا خوا — هەمیشە سینگی من قەڵغانی تۆ بێ
وەکو کێوانی خۆت هەمیشە پایەندە — کە سینگی سافی کوێستانی تۆ بێ
بکوژرانە پایەلی هەرگیز کە دوژمن — تەماع کارانە چاوەڕوانی تۆ بێ
شەتاو و باغ و گوڵزاری بە راسەر — بەهەشتی بێ وانەی هاوشانی تۆ بێ
دەکەیتن تا کەی ئالای سەربەخۆیی — وەکو جاران لە سەر کێوانی تۆ بێ
محاڵە خەرج بکا ئەو تالی کوردی — کە ببێ پەروەردەی داماوی تۆ بێ
لە مەڕ کوێرەیی بکا گەر تا سیاسیک — خەریکی زیللەت و فەوتانی تۆ بێ
وەطن پاریزەی هەرکەس خۆرخوانە — نصیبی ڕەوزەی ڕیضوانی تۆ بێ

مەل خەیالی عزیزیت و ئاسایشی تۆ — بە دەس هارانی بێ ئامانی تۆ بێ
خەیالی جەنەت و فردەوسی تاکا — کە سەی لە جیانی دانشووانی تۆ بێ
مەتاع و ماڵ و روح و گیان و ئەولاد — لە ڕێی سەربەرزی دا قوربانی تۆ بێ
هەتا ویستا کە دووژمن سەرفیراز بوو — بلا لەو جارە ژێر فەرمانی تۆ بێ
لە بێ راوەندنی گوێی سەربەخۆیی — دەبێ کوردە هونەر گرچانی تۆ بێ
مدار و ئیتحاد و عیلم و صنعەت — تفەنگ و توپ و قەڵغانی تۆ بێ
دەبینی موژدەی ئیقبال و سەعادەت — لە پاش بەندیک لە سەرمانی تۆ بێ
لە سایەی چەکوچ و داسی ڕووسی — سەری دوژمن بلا سەندانی تۆ بێ
بەهاری سەربەخۆیی زۆر نزیکە
لە ژێر پێکە تۆ بەهاری سەیرانی تۆ بێ

دەمەتەقەی دوباز پێکەوە

ع. هەژار

دوێنێ لەو دەمەی گزنگ دەکرد تەو — بو موژدەی بەیان لە قاپیەیدا کەو
چوورە پێپیانە گەوتە و سەما — بە هێز دەی چریاند ڕوژە شەو تەما
چاوی حەوا لیووم لە خەو راپەران — چووم بو دەشت و دەر لێرەوە گەڕان
چاوی پێکەوتم بە زەرد بکەوە .. — گریانی و گریانی بو دو بار پێکەوە

٭ بازی یەکەم ٭

برادەر تا کەی ژیانی خو رای ی — وێڵگەرد و چول بەرز دوور لە ئاوایی
ئووای ژینت قەڵسە بەرد چێیتە — زانیی لە کێوی بەران و شێتە
شمەک چاکن و لە ئەندام دزوێنی . — لە کێوی شێر دەکەی بی دەوەشێی
چیا و کەژ دەگری دەفرێ لەخۆیوە — کەوێک فێت لەدەی بەبەر و بەروە
نە خواردە مەنیت پوخت و پاراوە — نە هەرگیز مالت گەستت دراوە

مەی خەیلی عزیزیت و ئاسایشی تو — بە دەس مارانی بێ ئامانی تزی
خەیاڵی جەننەت و فردەوسی تاکا — کەسێ لە جیانی داشووانی تو بێ
مەتاع و ماڵ و روح و گیان و ئەولاد — لە رێی سەربەرزی دا قوربانی تو بێ
هەتا ویستا کە دووژمن سەرفیراز بوو — بلا لەو جارە ژێر فەرمانی ئو بێ
لە بێ راوەستانی گوێی سەربەخۆیی — دەبێ کوردە هونەر گرچانی ئو بێ
مدار و ئیتحاد و عیلم و صنعەت — تفەنگ و توپ و فشەکدانی ئو بێ
دەبینی مورغی ئقبال و سەعادەت — لە پاش ئەوەندێک لە سەرتانی ئو بێ
لە سایەی چەکچو و داسی روسی — سەری دووژمن بلا سەردانی ئو بێ

بەهاری سەربەخۆیی زوو نزیکە
لەز بکە نوبەهاری سەیرانی ئو بێ

دەمەتەقەی دوباز پێکەوە

ع . هەزار

دووێنێ لەو دەمەی کزچی دەکرد تەو — بێ موزدەی بەیان لە قاپێ بدا کەو
چوورە پێشەکە وەک نەو سەما — بە هێز دەی چراند روژە شەو تەما
چاوی خەوالووم لە خەو راپەڕان — چووم بو دەشت و دەر بو سەیری گەران
چاوی پێکەوت بە زەرد پێکەوە — گەشت و گزیانی دوو بازی پێکەوە

٭ بازی یەکەم ٭

برادەر تا کەی ژینی خو رای ی — ویڵگەرد و چوڵ بەرز دوور لە ئاوایی
ئاوای ژینی قەڵەتە بەرد چینە — زانیی لە کێوی بەران و شینە
شەمەک چاکی و لە ئەندام دز و ینی — لە کێوی شێر دەکەی ئی دەوەشی
چیا و کەز دەگری دەفری لەخێوە — کەوێک قێت لەدەی بە بەر و بێوە
نە خواردەمەنیت پوخت و پاراوە — نە هەرگیز ماڵت گەشت دراوە

کالی سەرما و تول لە پەنا سەربە — راکشی وولەشیلی نوکەر بە تو بە
لە چلە ها و بین گەرا و کوولە گژوڵ — لیت ئی دەکا ها بە چەزی گوڵ
هەر ماڵگی ئولیک هەسکر بو جێبە — دەت دەلی کای سیی و شیر یە
هەرچی چەوی هەرزان و تالان — دەسا پا بدەین لە شەقەی پالان

٭ بازی دووەم دەپرسێ ٭

لەو شاری کووک شاری بازانە — پاشای لەو شارە بازی چازانە
دەست و پیوەندی هەر سو هەر بازن — لە رێی نیشتمان سەر پەردەم بازن
لەو شەکری کووێت باز دەیدا بە پیاو — باز دەمانی دانی کە باب و پلاو
دەرمان باز دەیکا ساز بو زام دایش — دەسکووژی بازە دەرمان هێنە پێش
لەختی زێر ز بەری خاکی خو ئانە — وەسای زەنگی زێر کاکی خو مانە
باز هەلیدەکا چرا بە شابال — بازەلی دەدا بلوپەر و شمشال
بە زمانی بازان دەمان دوو بێن — بە رووی خو ئەوە دەمان عالیمێک
بو باز راو دەکەین کەوی بو دگرین — لە خاکی خومان دە نێزرێن بمرین

٭ بازی یەکەم ٭

لەوە تو شێتی بان وا دەلوێنی — لەوەتا لەچن دەبان راو ینی . .
کەی ئاز شای بووە تا ئێستا ییی — پەراوی [redacted] باج و لەختی ی
کوا سەلیقەیان دوورووست کەن شاران — هەر بازیان کووەماڵ لە لەواران
چون بیا و نە خوێنی هەلدەکا چرا — بەشت لە کوێ بە بەش خورا و بر
ئابە و زەماگی ژێر دەلک پدانەوە — بو هوش و حوشت هاوار و درو
سەلیقەی دەوی دوورست کەی چێ تر — حو پەندنی دەوی کارخانەی شەکر
دندوکیی بازی بو شمشال تابی — زێر لە خالە دەرهێن دەبی زالابی
ئایمە و رەنگی زێر دەنگ پدانەوە — پیم و ئاپەگیزی خەو دەکیانەوە
لەوە بو ئایمە گەلێک حەستەمن — لەوەی من دەلێم بەنی ئادەمن
خو پێدلیان هەبە ریگای دەزانن . — ئارەزووی هەر ئابی بکەن دەتوانن
هەمو ئوەیێک بە راو [redacted] مەلێ — . لە داوای بەشی دا لە مەیدان کەلن

خوێنیان دەڕێژن لە سەر لەرزینی ڕەق — لە ڕێی ئازادی دەکرێن شەق و پەق
فرۆکیان هەن شەکە لێی دەخورن — لەوان لە ئێمە چاڵ دەکەن
سەرۆکیان هەیە خوی بسیزو بانی — بیست وەکو ئێمە بەچی دەمینی
هونەرکیان هەیە کاری کارە بنا — وەتەی کوێستانی بو کەرمین دەبا
لە لەندن دەدوون لیرەکویت لی یە — پاك دەنگ و هەرای سەر زەوی ئەوە
گووریان دەژین پێشیان فیر دەبی — هوز لە گەر وا بی کەر چو نیر دەبی
زیری خاکی مە لەو دەری دەبن — لەو لی ئێمە لەو دەسوتێن
کن هەبلاکەکەت پڕ لە جیوە — دارستانەکەت خڕە لە میوە
زەرنیقی تو یە لە پشتی دەبەن — خوی خاکی تو یە لە جیشتی دەکەن
دەکاری دینن بەخو بەخوایی — لو کەنگی کردت گردەوە کویی
بنیشتی تو یە دەی کەن بە ئاس از — بە بەنی خوت دەروون چاوی باز
پیو بستە ئێمە وەتەی وان فیرین — لە ئاینی وان دا ئازا و دلیر بین
سەد باز و بازی لیژ بال و راوی — بو نەلوکەریان تو بەجی ماوی
دەولەت بو بازی چون دەبی کاکە — لە وەی من دەلیم وابەکەی چاکە

** بازی دووەم **

کە وا بی هوش و بەستە زمانین — بیکارە و خوێری چەنگەی کەمانین
پێشەی وان بومە ڕێگەی لی نەبری — پاشا لە بەر چی ئێمە رادەگری
ئێمەی بو دەوی بە کاری چی دێن — بو لەو نازانی ئێمە چین و کێین
حورمەت لە بەر چی بو خوشە وبستین — بو کام ئیشی لەوا ئێمە پێویستین

— بازی یەکەم —

لو نەو ڕو ڕام هوشت لە کووی یە — باسی ڕو وستەمە ئێرە یان نی یە
گیانی خالە کەت دەکیشی بو خوی — دەزانی خاوەن لەگەر بی لە تویی
چاوت دە بەستی هەر لەو بناسی — ڕێت لی وون دەکا کوورت و بلباسی
دەت نێرێتە ڕاو کەوی بو بگری — مەرگ بو لەو هات دەبی تو بمری

بەشی خوشتری ماوە لە ژمارەی دەیەم دا دیتە بەرچاو ـــ

لە لە نجاما بیچارە و سەرلی شیواو ، بە لە ندامیکی چەماو ، پشتیکی شکاو ، شەقای ژیانم بە پایان گەیشت ، سیەری مەرگ لە سەرە خو روناکی ژیانی داپوشی ، پشت شکاو ، جەرگ سوتاو و هیر بەماو ما لە پیکم لە دل ها نە دەر و گوتم : خودایا بە اومیدی دیتنەوەی خوشبەختی ئەمەم بە پایان گەیشت هەر چەندی کەکردم رازی خوشبەختی نزانم بی هودە بو ، کوششم کرد خوشبەختی ببینمە وە بی سود بو ، آیا ئەرووی خاکا خوشبەختی آفەریدە نەکراوە ؟

آوازێك لە دەرگاهی آسمانی دا ئەدای دەی گوت : ئی شاك هەر جیگایەك خودای ئی بی خوشبەختیش لەوی یە ! لە ژیاندا چەندە خوشبەخت و دلشاد دەبووی ئەگەر لە هەموو کاتێك دا بتزانیبا بالا تر لە هەموو کەس چاویك هەیە دەبینی ، بی نیازێك هەیە نیازت رەوا دەکا ، گوێیەك هەیە دەبیسی ، بەخشندەیەك هەیە دەبەخشی ! چەند خوشبەخت دەبوی ئەگەر لە هەموو کارێك دا چاوی اومیدت بو آسمان بلند کردبا ، دەستی داوات بو بالا بردبا و بتزانیبا خودا هەیە ! ! ! .

کورد چی دەوی

۞ بەنا بە خودای مەزن ۞ هێمن ۞۞

آگری جەنگ داس کاوە : اوردووی آلمان کشاوە و بە شیرێوی گەڕاوە دوواوە : هیتلەری نازی لی تیك چو و لەشکری فرر بو : کارگاکانی لەرت و ئونا و کەشتکەکانی خاپور کران .

فروکەی لەبەر نەبری لی نەوت لەکەلك کەوت : تو بی بی زرووت و سەر بازی لەبەر بەفر و با رووت ماوە بەل : لەوە بە لە نجامی خام و زور : لەوە بە دووا روژی کەسیك کە بو خوشی ژیانی مەرولە نال بکات :

ئێستر بەو زووانە گیتی ئاهوەن دەبێتەوە، صلح و ئاشتی جێگای جەنگ و خوێن رێژی دەگرێتەوە و دنیایەکی وەک بەهاران بە اکەصد چەندان خۆشتر لە جاران دادەمەزرێتەوە.

و لەو سەرباز و ئەفسەرانەی کە ئەو ماوە دوور و درێژەدا ئاسایشتی خۆیان لە پێناو ئاسایشتی مردن دا بەخت کردووە و مەردانە لە بەرامبەر پەلاماری دوژمنا راوەستاون و گیانیان لە سەر بەرزی دەست داناوە و بۆ پاراستنی نیشتمانی خۆشەویستی خۆیان تێکۆشان: جێگای رەزم فری دەدەن و بەرگی بەزم دەپۆشن: و ئەو نەتەوە بچووک و بێ دەستەلاتانەی کە بێ سووچ و تاوان لە ئازادی بەش براو بێزو ولایان لە لایەن ئالمانی فاشیستەوە داگیر کراوە: لە بەدبەختی و چارەرەشی و ژێر دەستی و تەنگانە رزگار دەبن و دیسان دەکەونەوە فرێدانە و سەر لە نوێ ئازاد دەبنەوە بەهەر ئەمن دەبنەوە بە صاحبی تاج و تەخت طبل و آلا ـ.

ئیمەش ئەو کاتە بە هەڵ دەزانین و بەو دەولەتە دادگەرانە کە ئەسەر حقی میلەتە بچووکەکان هەگز دەوەنێکی زل و درر و شەرانی وەک ئالمان داهاتی وتەو پەناوەدا خۆ بێ هەژاران لاو چاک و تەوجیانی خۆیان بەرشتن دا «...» رادەگەیەنین».

کە کوردیش نەتەوەیەکی تاریخی و ئەمڕێتەیە: کوردیش خاوەنی مێژوویەکی پڕ افتخارە. کوردیش بە پێچەوانەی ئاوەری دوژمنەکانی کە بە وەحشی دەزانن لە تەمەددن بێبەش نیە کوردیش قەومێکی لێ قەوماوە و بەش خوراوە و بە پەیمانە پیروزەکەی «ئاتلانتیک» شامەیلی حالی ئەویشە: و ئێستا دەیەوی چەندی چاو لە دەست و ژێر چەپۆکی بێگانان نەبێ و لە بەندەگی و لە سارەت رزگار بێت و حقی مشروعی بە فیرو نەخوری.

وپرر بەدەم هاوار دەکا و دەڵێ: ئەی حکومە تەگەورە و دڵسوزەکان بەرەبینان پێم دابیت و نەجا تم بدەن

کوردی بە ناوبانگ

مەلا علی اشنوی - شیخانی

بە قەڵەمی س. م. ح. گرشاسب

بە حەلی خزدی ئەم ذاتە نسب و بە سراها نیمان وا وەگیر کەوتووە: مەلا علی کووری شێخ حامد کووری شێخ فتح الدین کووری شێخ محمد کووری شێخ طاهر کوری شێخ پیرمند کوری شێخ شهاب الدین کوری شێخ فتح الدین کوری شێخ نصرالله (لە ٨٥١ هـ ق لە دایک بووە) کوری شێخ فتح الدین کوری شێخ فخر الدین محمود (لە ٧٤٩ هـ ق لە دایک بووە) کوری شێخ فتح الدین کوری شێخ فخرالدین کوری شێخ یوسف (قبری لە کێریکدا هەڵکەوتووە لە روژ آوای بارانەبری وورمێ وە) کوری شێخ [illegible] (لە ٦٥٠ هـ ق مردووە قبری لە دێی ... وورمێیە) کوری شێخ محمد مشهور بە پیرمند کوران (قبری لە ... وورمێیە) کوڕی ئەمیر عمر شارەزووریە لە ١١٣١ هـ ق دا ژیاوە. تاریخی بوونی مردنی بە چاکی معلوم نیە وە لە دێی شیخان ئزراوە پیاو ... راناو لە علمی معقول و منقول و حسابدا زور بە ثروەت بووە. زبانی خوێندبوو تألیف و تدریس لە مدرسەی (شیخان) رابواردووە لە تصنیفانی ئەوەی کە وەدەست ئیمە کەوتووە دوو کتیبن: ١ـ شرح مەولانای کە لە لایەن مەلا علی قزلجی و کەمالە لە زانایانی کوورد حاشیەی لی کراوە و لە مصر بە چاپ گەیشتووە. ٢ـ شرح ... مختصرە لە هەمو ... بەرە مشهور بە ترکیبی شیخانی بە هێشتا چاپ نەکراوە. مەلا علی لە شیعرا خەط خوێش بووە ... ئەم دوو شعرەی دەرحق بەو کراوە.

فی حماله فی کل قلب شهرة ... حتی کان مداره الا هواء

والیل عبس قرة ... حتی کان معیبه الا فداء

چونکو لە هەوەڵی کاردا وەسیلە ... بە چاکی فراهم نەبو، ئەگەر ... لە عەیبی ... ئەوەیە لە ... و ... کە دێتە بەر چاو ببوشن.

بەشی پزیشکی

تیفوس

(چون پیاو لە توش بون رزگاری دە بیت)

آمرل . ٧ . م . نیرج ٢١٥

لە ژمارەی پیشوو دا باسی تیفوس (رەشە كەوتویی ـ گرانە تا) م بو كردن لەم ژمارەیە دا چەند دەستور یك بو توش نە بون بەم نەخوشیە بە یان دە كری .

هەر وەكو دە زانن تیفوس بە هوی (ئەسپی) پە یدا دە بیت بو یە پاك و خاوینی بە یەكە م وەسیلەی رزگار بوون لە مە ترسەی تیفوس دە زدیر د ریت ـ لە كاتیكا ئەم نەخوشیە لە جیگا یەك پە یدا بوو پیویستە واكینی ضدی تیفوس لە بە دە ن بدریت ئەم واكسینە تیزیكەی سالیك تا ئیری دە مینیت و دە بیتە هوی رزگاری لە تووش بوون .

خاوینی نەختە خەف و پیخەف دە بی زور زور بە چاكی را بگیری و چاوە دیری بكریت بە هوی دەكار هینانی « رونی خاكی » یا « آلكل كامفرە) پیش بە نیزیك بونەوەی « ئەسپی » بگرن تەئوریودیش لەم آمانجە پیاك دینیت تیفوس هەر وەكو دە زانن لە جیگای پر دانیشتوو : سەرباز خانە . گرتو خانە ، كارگا ، ایستگەی ریگای آسن و كەشتی پە یدا دە بیت بو یە لازمە لە وە ختی بلاو بونەوەی ئەم نەخوشیە لەو جورە جیگایانە و نیزیك بونەوەی نەخوشی خو بپاریزن .

دیاریی كۆمەڵەی ژێكاف بۆ لاوانی كورد

ژی سەرۆك و كوردو
كوردستان و هیوا !

لا اله الا الله محمد رسول الله

J. K

دیاریی كومەلەی ژ.ك
بو لاوەكانی كورد

١٩٤٢ – ١٣٢٢

خوینەرە بەرزەكان :

ئەم كتیبە بچوكەی لەپیش چاوتانە لەمەی ئامیلكەیە :

١- دیاریی مەلا محمدی كویی
٢- گول بژیریك لە دیوانی حاجی قادری كویی
٣- دستە گولیكی جوانو بونخوش لە باغی نیشتمان پەروەری هاتونە بەرهەم .

كومەلەی ژ.ك بو پیش خستن و سەرخستنی كورد لە شەقامی شارستانیتی (تمدن) دا بە هەمو هیز و توانای خوی تی ئەكوشیت تابە یارمەتی خوا رەگ وریشەی عەشیرەتو عەشیرەتبازی كەسەرچاوەی هەمو چارەرەشیو و بەسەر هاتیكی تالو كرینگ (سخت) ە بینینەدەر

ئەمە توماتجیكی (بهتان) زورزلە كە ایمە بلیین مەلا و شیخەكان بونە بەرهەلستی پیش كەوتنی كورد چونكو دیریك (تاریخ) بومان دەرئە خاكە ئەم دستەیە گەلی كاری باش و بەكەلكیان ئەنجام داوە و بوخزمەتی كوردایەتی تیكوشیون ! چون ئەبی بەدانیكی وەك مەلا ادریس بتلیسی بیژریت بەرهەلستی سەركەوتنی كورد ! یا مرمان نیە هیچ كوردیك خزمەتی ئەم پیاوە نیشتمان پەروەرەی لەبیر بچیت

لە نیو شیخەكانمانا جەنابی شیخ عبیدالله ، شیخ عبدالقادر ، شیخ سعید ئەبیندرین كە هەمو كوردیك ئەزانی ئەنیا لەپیناوی كوردایەتی داخویان ماندو كردوە تلەریان لەسەر داناوە

خلاصە لەنیو شیخەكانا پیاوی وەكو (شیخ یوسف شمس الدین البرهانی) ئەبینریت كە بەدستوری ئەم دانە كتیبكی زلی وەكو

(ابن حجر) كراوە بە كوردی داخەكەم وەكو ایمە نەكەوتوە .

بە واتەی كە وا حاجی قادر و مەلا محمد چون بەكوردا مشیخ و كولكە مەلاكان كە خویە ئوین ؟ [illegible]

[illegible]

كومەلەی ژ.ك هەرئەوان بە مسئول ئەزانیت .

• حەزئەكەی پیت بلیم چیە كوردی •
• مقالی وچاكی و جیوان مەردی •

١

دیاریی مەلا محمدی كویی

بەیارمەتی كومەلەی ژ.ك بو هەلسفی آغاوات و سەرداری عشیرەتەكانی كورد لەشیوەی نەقلی چاپ كرا

١٣٢٢

لەلایەن هەیئەتی نازەندی كومەلەی ژ.ك پیشكەشی هەمو لاوە نیشتمان پەروەرەكانی كورد ئەكریت .

٢

كوردە كاتیتر یكانە صاحب [illegible]
سنة الله فی الذین خلوا
[illegible] كوردان
[illegible]
[illegible] لە مەیدانا
[illegible] ملكی [illegible]
بیتە ژیر دستی ملتی كوردی
[illegible]
[illegible]
[illegible]
آە و نالە بو زیانە وەی ملت
[illegible] كوردان [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

٣

بسم الله الرحمن الرحیم

آرەزو

[illegible]

٥

لەگەل یەك بەد رەوشتو بەد نهادن
لە بوبە وا کەساد و بیمرادن
لە علم و معرفت رونن بەکلی
خەیالی خاوە لابان فکری ملی
حەسودن بویە بازاریان کەسادە
نە زانن بویە طاعەتیان فەسادە
لەسەر عەردی ئەوی کوردی زمان بی
لەلای وایە ئەبی سوك و نە زان بی
دە بی حەمال و گاوان و شوان بی
دەبی زەبیل و کەنناس وەیان بی
دەبی هەروش درێژو پانولول بی
دەبی هەر عاجز و گرز و مەلول بی
دەبی هەر بەندەبی . . و . . . بی
دەبی بیعلم و بی أملا و قەلەم بی
ئەوەند بیهوش و بیدین و نەزانە
لەلای وایە خدای وی ربحی بسانە

٦

مەلاکانیش لەحەقیان زور خەیانن
ئەوانیش هەر دەلەی گەوجو نەزانن
لەباتی باسی دین و رکنی ایمان
مەلا بویان ئەخوینی مدحی شیخان
ئەلی شیخی هەیە صاحب کرامت
تکانان بونەکا روژی قیامت
شەووروژی بەذکری خواخریکە
دیارە زور لەخدمت خوا نزیکە
گەلی جاران دەجیتە فەوقی عەرشی
ئەگەر حەزکا لەلای خوا دادەنیشی
خلاصە چەند خەرافاتیکی دیکە
مەلا نەقلی دەکا بەو فاك و فیکە
عەوامی قور بەسەروەك وائە زانن
جەنابی شیخ بەخزمی خوا ئەزانن
خصوصاً گەر ئەلین یسا . . . . .
جی وەهمیکی ئەدانە ذهنی عالەم

٧

ئەوانەی شیخیان لایسان خدایە
حسابی وان لەسەر توقی مەلایە
(مەلا) تو باسی خوایان بو بفرمو
و ها باشە لە بووان و لە بوتو
((قازانجی شیخەکانمان))
هەتا شیخی لە کوردستان بمینی
اومیدی زندەگانیت بی نەمینی
طریقی . . . . . و . . . .
بە بایدا رونەتو آهەنگی کوردی
هەمویان بونە صوفی و پیرو دەرویش
بە بەر مال و سەبیحەو رشتە و ریش
هەمو بیایش و بیکار و تەوەزل
وورگیان وەك ئەستور و سەلکەزل
لەوان و ئەرضروم تاحەددی جافان
تەوەللا بون لەعقل و علم و عرفان .

٨

بەوی شول و بەوی عقل و تەمیزی
حقق ئەوبی کورد نایەتە رەزی
بەریشی گرز و پرچی پرلە ئەسپی
بناغەی ئیشی کوردان چون ئەچەسپی
بە کەشکولو سووال و فقر و ذلت
حالە کاکی خوم تەشکیلی دەولەت
هەمو بیهوش و بیگوش و نەزانن
ادارەی ملك ودەولەت چون ئەزانن
امید وقەط نە بی کورد بیتە دەولەت
لەبەدبەختی ئەوبستا بونە سەلەت
ئەوەی زانایە ناو جەرگی بەلاسە
ئەوەی نەدانە نازانی چە باسە
جەنابی شیخ ئەلیت آخر زەمانە
قیامت .را دەبی هەربە و زووانە
ارادەی خوایە ایوە هەروە هابن
وەکو هاروت و ماروت بن سەرووبن

١٣

هەموی کەوتونە ژیردەستی فەرەنگان
جیاوجولان ئەنورن وەك پلەنگان
بیان نورن جیابان چون ئەکولن
هەتاکەی ایوە هەر بەو حال بەکولن
(خوری) و (مازو) و (کەتیرە) و (جەوت) و (گەلوان)
وەکو (سیچکە) و (بیشت) و (رون) و (هەزولن)
دەخیلو بم ئەکەن بیدەن لەدەستو
و الا وابزانن روحو دەرچو
هەتاکەی ئەبنە خاوەندی صەنایع
هەمو ئەعمای خوا ئەروا بەضایع
بەخورایی ئەچی خوری هەزیزتان
بەهاوین و بەهار پاییز و زستان
هەچونە خەفاو جایی خانان
اومیدم وایە ببنە خانی خانان
ئەگەر خواهیش ئەکەن خواو لیبیداری
هەچونە ئەکەن کان بو حوقە مازی

١٤

قماری قط مەکەن ایوە .و خداتان
دەنا بەرپلا ئەبی مال و منالتان
بەجی بینن ئەوەی واجب کرایە
بەوی ئەوعی کە مەطلوبی خدایە
ئەگەر بلە جاهلە باکور مەلابی
لە ئەحوالی امم بسا شارەزابی
• سەیاحەت کەن بچن بو سووەتستان [1] •
• بزانن چون بەخیرانی هەلستان •
• لەقەومی روس چەغلەیکی ئەکرد (چار) •
• هەموی زەهری ئەخوارد ملت بەناچار •
• لەبر (لەنین) هەلستاوەك دلیران •
• بناغەی ظلمی جاری کرد ویران •
• بنای نا دەم لەتیکی سوسیالیست •
• لەناوی برد بەجاریك ایمپرالیست •

[1] - ئەم شعرانەی لەبیو نوالیەکانا نوسراون لەلایەن بیژن نووسەری کومەلە هوتراونەوە.

١٥

• لەناو کومەل بەزوری دەر کرا (خان) •
• بە تیلا (بەگ) خرایە بەندو زیندان •
• بەمەحضی هەلگرانی بەیرەقی سوور •
• لەناو خەلکانەمانیتنەو شەرو شوور •
• ئەلەرزیت کاکی (آغا) وك بنی آو •
• کە آلای سوور و آلی دیتە بەرچاو •
• تەماشا کەن لە مەیدانی هەراوشەر •
• چلون سەربازی سور؛ آزاو دلاوەر •
• شەو و روژ بی‌روجان وانی ئەکوشن •
• لەجەبهەی شەر ئەلەی شەربەت ئەنوشن •
• بەفەرمانی ستالین : پیاوی شەرکەر •
• ئەدەن بەربلەمو ئەیروی هیتلەر •
• بەیانی بلبلی سوتا و لە بوگول •
• وەهانە بخویند بەدلسوزی لەسرچل •
لە دونیادا دەبی هەر کوردی بەد فەر
نەبیتە خاوەنی دەبهیم و ئەفسەر

١٦

وەزیر کەوتوو رەزیلی کلی ملت
بەلای لیدا زیانی وا بە ذلت
نە مان خویند و نەمان دیتو نەمان بیست
عەلە مداریك لەنیو کوردان هەلستیت
ئەتو ئەی مامە کوردە پیم بلی چیت؛
کەلاش خواری کراس دربلوکە وا چیت
کە بو قیج و لیچ ئەستورو ددان گر
کەتو کویرو کەررو کیرو سەلك خر
هەتادە مری بەخواری رای دەبویری
لە بەد بەختیو بەبی دەستیو فەقیری
بەجان و دل لەرەببی خوت ئەخوازی
زگت پڕ بی لە ئەستورك و پیازی
بە کوردی پیت بلیم ایشت شاوقە
دووای جی کەو نووی بەم کورکە لوقە
گەر بنی من لە بو تو یە و الا
تە ماعم پیت نیە حاشا و کلا

١٧

ئەتو چو نیك دەزی من هەر (مەلا) مە
ایتر بەسیە برام خەنمی کە لامە
من یەخەی خوالەبوبە دائەدرم
ایوە نابن بەهیج و من ئەبرم
دەبی من کە بفی چیم بە دونیابی
ئەوی من وا رەزیل و رسوابی
بی کەس و بیدەر و فەقیر و هەژار
بی سەر و سەرفەراز و بی سەردار
ئەوی ریگای لەکوردە کان کوری
لەعنەتی خورای لە ئەلحەد و کوری
ملتی کورد فەقیر و بەستە زمان
بەقسەی ئەوکەسانە چون خەلەتان
وا نەزانن کە عنصری کوردی
بە ذەلیلی بزیت و نامەردی
ئەوی کوردە چی گەورەو چی صغر
ابشکی . . . . . گویدریژی . . . . .

١٨

ئەوی کوردی لە نەسلی باب آدم
دەبی بارکیشی . . . . عەبەی . . . .
قوری کام جی بکرمەوە بو تان
بو برایانی جریرە و بوتان
خمی دونیا بکەین بە سەر خومان
بو هەزیزانی ئەرضروم و وان
ایوە هەر چەند کە قەومیکی زورن
فایدەی چی کە توخمی خو خورن
وا نەزانن کە کورد گەلی زیندون
من ئەبینم علی العموم مردون
وا وەزیر کەرتون بەبی دەسەلات
رەببی ئەو قەومە بوچی وای بەسەرات
باشی سلطان صلاح نەیوبی
زور ئەچو بو بەدەوری مەاکوبی
جی عەشیرەت چە ئەهلی شارستان
لە هەمو طول و عرضی کوردستان

١٩

بوئە بەخیرو نوکەری ئەمو ئەو
باری خەلکی دەبین بەروز و بەشەو
لەسەر ئەو حالە یەکتری ئەکوژن
خوینی یەکتر مثالی شیر ئەمژن
دەرحەقی یەک ئەوەندە زور ئەوەن
کەلەکەی یەک بە شیر و روەب ئەبرن
بەزگیك تیر بە دوزگان برسی
هیج لەجاکە و خەرایە نابرسی
جاهل و بی کەمال و شەری حضور
أبنضی خەلکی خوا فەقیر و فەخور
حەیفە بو غیرەتی (صلاح الدین)
ئەوکەسانەش بلین ئەمەش کوردین
حەز ئەکەی بیت بلیم جیە کوردی
عاقلی و جابوکی و جەوا نمەردی
عاصریکی لە ئەمروی . . . . . و . . . . .
صاحبی حەزم و رەزم و بەزم و کەرەم

٢٠

لاوەکان قەدری ئەصلی خو ئەکرن
پیرەکان بالەذاتا بەرن
خاصە ئەو بلاوەکانی مەکتەبی (کو)
دەبنە پشت و پەناهی ملتی خو
ایوە ئەولاد و جەرگ و ناوی منن
ایوە نوری گلینە چاوی منن
عومری خوتان مەبەن بە خورابی
تی بکوشن بە علم و آزابی

بو آگاداری و ووشاری لاوان

هەستە پیشکەوە ئەی لاوی کوردی
آگنت لە خوبی کاروان رابردی
بە نوری علم ریگا وە دەر خە
بە زوری باسکان بەری وە سەر خە
بە بالی علم بفرە وەک طەیران
بە قووەتی علم هەروبن بە حران

٢١

علمی طابیعەت علمی خدا بە
قالە و بە نولە گشتی گەوا بە
علمی حکایەت گەر کەلەکی هەبا
دەبوایە دونیا هەموی بوەبا
علمی کیمیات گەر بە خوینددورە
بە خوا نازانی خوا جی کردووە
ایمە پابەندی وەهەمو خەبالین
ایمە خەریکی کەریدە ججالین
علمی صەنایع لای ایمە نیە
گەر شتیک هەبی ئەویش قەولیە
بە ایر و ژاز بو شیریز و لورکك
نەتیجەی علمی کیمیاە بی شك
بە گلیکی سپی و بە آوی تری
دوشاوی شیرلت چون بو ئەکری
کاردوی وەك کیرد زبانت دەبری
بە ترش و سماق زەهری جون ئەبری

٢٢

علمیکی گەورە لە ناو کوردان بو
بە قسەی پروبوچ جون لە کیسمان چو
بە دەف و دەمبەک بەرەقص و سەما
علم و مەعریفەت لای کوردان نەما
بەخووا زور حەیفە حەیف و مەخابن
ملتی کوردی هەتاکەی وابن
جەهالەت بروا دەوری عیزقانە
کو ئەبلب بەری نورەی کورانە
ئەی لاوی کوردی نوری دوچاوم
قووەتی دلم جەرگ و هەناوم
باوانی بابم لاوانی مەکتەب
بە عەقل و عیرفان بە علم و ئەدەب
بە ئەخلاقی جاك بە دین و ایمان
بەریك و پیکی وەکو برایان
لەگەل یەکتری وەك روح و بەدەن
ایمتزاج بکەن بو عزی وەتەن

٢٣

ایوە بووەتن ئەولادی صولبی
خدا توفیقتان بدا بیارە بیبی
هیج فەرقو ناکەم لەگەل مەسعودی
خوا بو یاریزی لە چەنگ حەسودی
مجید و صلاح لای من وەك ایوەن
ایوەش برازان پیم باوەر بکەن

چلونی باوەری جاهلانی خەلەتاو

ئەلین باران بە ئەمری شیخ ئەباری‌ی
بە ئەمری «کن فکان» وەك ئەمری باری‌ی
خلاصە کائەیی ذەرراتی عالەم
جی افلاك و جی املاك و جی ئەنجوم (ئەنجوم)
بە ئەمری حەضرەتی پیرە دەوامی
حەیات و مەوت و تەرتیب و نظامی
(مەلا) گەر بیت بلی نابی وەهابی
ئەلین ئەو فاسقە بونە وەهابی

٢٤

ئەری ئەی شیخە پیسی بوری چلکن
ئەری ئەی وورك هەمانەی زار بوگن؟
ئەتو دەوواری چەرخی بی‌ستونی؟!
«ئەتو توقینەری چەشمە وعیونی؟!»
ئەری ئەی شیخە کوبری خواری مەجذوم؟
ئەتوی نایب هەنابی حی قیوم؟!
ئەری ئەی پیستە خوری لینك گوراوی؟
لەگەل ذەررانی عالم تیکەلاوی؟
ئەتو ممتازی رزقی مار و موری؟!
ئەتو انشا کنندەی نار و نوری؟!
بە حکمی تو ئەبی عفوی گوناهان؟
وەکو بابای ئەصارای خیوی غفران؟!
ئەوی عەفوی بکەی جیگای ئەعیمە!
ئەوی عەفوی ئەکەی مأوای جەحیمە؟!
هەمو عالم لە زیر فەرمانی تویە؟
حەیاتی توش؟ بە منتاك آردەجویە؟!

٢٥

ئەگەر ملكە هەمو ماڵكى خدايە
ئەگەر شيخە ئەگەر قطبە هە بابە
ارادە و قدرەتى خواى مِن تەواوە
چەحاجەتمان بە شيخنابى كراوە (مفتوح-روا)
بە ئەقطاب و بە ئەوتاد و بە ئەبدال
نەبوبە (آديسون) ئەى مەردى بەئتنال
لە علم و اختراعـا چسى وەدەر خست
بنورە ملتى خوى كو وسەر خست
بە علمى كيميا و و قووەتى نور
بە تەييارە و بە زيپلينو بە واپور
چاون قطبى ئەفيريان بى نيشان كرد
ربا و تەزويرى شيخيشيان عەيان كرد
موسلمانان لە جەنگ وان كورد ذليل بون
دە فەرمو شيخە شيتى گيژى مەجنون
بزانم تونەو يستاجت لەدەست دى !!
لە بەحر و بەرر و چول و شار ولادى

وەرن ئەى اومتى خيرالبريە
لە پاش تەقديمى اخلاص و تحيە
بە علم و عقل و هوش و فكر و عرفان
بە قەولى **مصطفى** و آياتى قورآن
بزانن ئەو قسانە پاكى پوچن
ئەگەر خوامان هەبى اقطاب بوچن
بەقەولى جاهلان خوتان مەكوژن
بە چاوى دل لە دونيايى بنورن
لەژير ئەرزى هەتا كوزوور و زەرو
لە مانگ و روژ هەتاكو مار و ميرو
بە كەمو كەيف و وەضع و چەندو چونى
بە ئەطوار و بە ئەدوار و سكونى
(گەلاويژ) چەند زەلامە چەندە دورە
(سوها) تاريكە ياخوزور بە نورە
هە يا چونە لەجى تەركيب كراوە
نطامى ئەو گەرانە چون دراوە

ئەگەرابى چونەكى ئەيكا ادارە
لەبوركى دبتە تەعداد و زمارە
بە غەيرى قودرەتى داداري جبار
بەغەيرى پادشاى خلاق و قهار
بە قطبيكى ضەعيف و فاتەوانا
ادارەى چون ئەبى ئەى مەردى دانا
ئەوەى لاى ايوە داوارى امورن
لە بەر دەستى خوا كەمتر لە مورن
كەسى ايمانى بەخوا و قودرەتى بى
چاون ئەو اعتقادەى دەچتە قەلبى

تسبيكت بوئە كەم چاكى بزانە
قبولى كە بەبى عذر و بەهانە
لەسەرزار و زمانان گەرچى سوكە
لە ميزانى حەقيقەت زور گرانە
بە خيرى خوت بە خەلكى راگەيينە
هەتا ظاهر بى ئەمو سرى نيهانە

٢٨

هەتا كو ئەهلى شار و دەشت و لادى
خەبەر داربن لە ئەحوالى زەمانە
بوخوت ئەحوالى لادى چاك ئەزانى
يەكى جوتيار بەكيكى بەرخەوانە
فلان آوديرە ئەويان عمرد ئەكيلى
شووانە ئەم ئەو بتريان سەبانە
خەريكى كار و بار و جوتو شولن
لە فيلى فيل كەران ناشارەزانە
مەلا ييكيان هەيە سندانى ليىدا
نەخويندەو و ئەحمەق و پوچ و نەزانە
وەكو كەر گرتە خوا دايم لەدى دا
بە ريشى پان ئەلەى مالمى جووانە
ئەويش بو شيخ وەكو كلبى معلم
بە دەم كەر ويشكى بوئەگرى لە لانە
ئەلى توبەى بكەن لاى شيخ بەگورجى
قيامەت رادەبى هەر بەو زووانە

٢٩

دەزو چيشتى لە بو شيخى دوورمست كەن
پلاو ساوار و شلەكينە وكە لاتە
بەمام كويخا بلين ئەسبابى ريكبى
لە بو شيخ شەو دەمينە ديوەخانە
كەنيزيك ساعەتى دو بو هە تاسى
لە بو پيلوان بەسە نورەى زنانە
زنى كويخاو ئەهالى دينە جەذبە
ايتر هاوار گريان و فغانە
لە پاش ئەو هايوهوى و تيكوتانە
دەلى ئەى قەوم وگەل كوكەن اعانە
مرێشك و هيلكە و چويشتير و كاورو
كەرە و ئەندوك و ساوار و هەمانە
گوريسو سيبەكو نانو دوكو مەشكە
جەوال و تورەكەو تيروك و خانە
لە ئەقدينە ش ئەوى حاضر بەدەستە
لە روپيە و چونە و چاريك و آنە

٣٠

هەموى حاضر بكەن بى خو خورادنن
دەخيرابن بە چوستيو عاقلانە
بەهەر نەوعى كە شيخ تەشريفى رويى
يەكى عاقل هەلئەستى لەو ميانە
ئەلى ئەى قەوم وگەل ايوە بەلەدنين
لەكيدو فيل و تەيرمنك و فسانە
ئەلام مەعلوم بووە بى شك و شبهە
بە آثار و بە تەتوار و نيشانە
تەمەى مەقصەدى شيخى زەمانە
لەئەم دەورە دراو و نانو . . . . . .

تەواو بو

نووسەرى كومەلەى ژ . ك بەبونەى
هەندى دەسكارى شعرەكانى ئەم ديارية
لە جەنابى مەلا محمدى كويى تكا داواى
چاوپوشين ئەكات
كوردستان – موكوريان – لاجان ١٣٢٢ – ١٩٤٣

خوينەرە بەرزەكان :
تكاتان لى ئەكەين دواى خويندنەوەى ئەم نامیلكەيە هەر هەستيكى (حس) بەرانبەر بە شيخ و مەلاكان لەدەروونتانا پەيابو هەرئەو هەستە دەربئوەى آغاو سەرادر عەشيرەتەكان بوخوتان پەياكەن چونكو بەپيى بەرآوەردىكى زور وورد كەايمە كردومانە هوى هەرە زلى دواكەوتنى كورد عەشيرەتو عەشيرەتبازيە نەك شيخەتى و مەلايەتى .

• ئەنبەلی کاری حیزو بی خیرە •
• دەستی ماند و لە سەرزگی تیرە •

٣

گول بژیریک

لە دیوانی حاجی قادری کویی
بلبلی نیشتمانی کورد

بە بارەی کومەلەی ژ • ك بو ور شیلای
آغاوات و سەردار عەشیرەتەکانی کورد
لە چاپ درا
١٣٢٢

بسم الله الرحمن الرحیم

بەسەرهاتی حاجی قادر بە کورتی

حاجی قادر کوری مەلا احمدە لەگوندی
• گورقەرەج • لە سالی ١٢٣٢ وی هجری
هاتوتە دونیا
ئەهلی زینی حاجی بە خویندن و
نیشتمان پەروەری لە شاری (کوی)
رابراوە لە دوراییدا چوتە ئەستەمبول
میوانی بەدرخان پاشا ئەبیت کورانی
بەدرخان پاشا بە دەستی ئەم پیاوە
نیشتمان پەروەرە پەروەر اون •

حاجی قادر گەلی شعری نیشتمانی و
غرامی هەبوە بەلام لەدەس دەرچوە
• غیرەتی ملی • کتیبێکی شعر بوە کە
حاجی بوخوی کویکردبوە لەکاتی مردنیا
بوله چاپدانی ئەم مجموعەیە زور تکانەکات
داخەکەم کەلەم خزینە هیژا (نفیس)
بە لەدەس چابی (عبدالرزاق بەگی
بەدرخانی) دائەبیت وەکو ئەزانن ئەم
ذاتە لەلایەن حکومەتی عثمانی محکوم
کراولە موصل خنکندبیان • خوالە هەمو
پیاوێکی نیشتمان پەروەر خوش بیت •
حاجی قادر لەتەمەنی (سن) هەشتا
سالیدا و ا تا لە سالی ١٣١٢ ی هجریدا
لە دونیا روبوە •

هەیئەتی ناوەندی (مرکزی) کومەلەی ژ • ك
ئەم سپیاریە پیشکەشی گیانی (روح) لاوی
رەحەتی م • ص • توس ئەندامی ژمارە ١٣
کومەلە ئەکات •

(ستایشتی خوا)

ئەی بی نەظیر وهەمتا : هەرتوی کە بەرقەراری
بی دار و بی دیاری ؛ بیدار و پایەداری
بوباغی هەردی بلغی : دەسملیەکەی خەزانی
بو مەزرەعی فەقیران : بلرانەکەی بەهاری
بو پلاشا نیشانی بوهەر سەوادی ئەعظەم
بی صەدر و شانشینی ؛ بی پەردە پەردە داری
جەببلری بی فتوری ؛ سولطانی بی قصوری
رمزراقی مار و موری ؛ آردیری دیمەکاری
فیروزە تەختی گەردون : مەصنوعی نەقشی تویە
یاقوت و لەعل روزە ؛ ئەستیرەکان دوراری
جی و مەکانی تویە ؛ بی جی و بی مەکانی
لەیل و نەهاری تویە ! بی لەیل و بی نەهاری
هەر ئەمری توە داوە : بو کفر و باری عالەم
هەر چەندەبی وەزیر و بی صەدر و کفر و باری

هەر کوردە لە بەینی کلی ملت
بی بەهرە لەخوێندن و کتابەت
بیگانە بە ترجەمەی زمانی
ئەسراری کتیبی غەیری زانی
بەکەر علما درشت و ووردی
ئەی خوێندووە هیچ دو حەرفی کوردی
ممکن نیە دەر بچی لەچەنگی
حەتتا رەقەم وخەطی فەرەنگی
صاحب کتیب و بەیانە هەر کەس
نایەن بی بووینە قەومی چرکەس
ملتی بی کتیب و بی نوسین
غەیری کوردان نیە لەرووی زەمین
(جور) چەقەدری هەیە لە نێو کوردان
غەیری لیدان و جوین وتی هەلدان
قەومی (جور) چاکە اتفاقی هەیە
کورد بی غیرەتیو نفاقی هەیە

صەحرالە ومردە ؛ شوقی خورشید وماهی تابان
دو جلریەن شەورو روز : بی مەحەل و عەملری
مەعلومە بوچی حاجی: مەدحت ئەکا بەکوردی
تاکەس ئەلی بە کوردی : نەکراوە مەدحی بلری

یا الهی بە آیەتی منزل
بە چوار یاری احمدی مرسل
بی نەوایانی مولکی کوردستان
هەرلە گلوانی تادەگاتە شوان
لەخەوی جەهل و مەستی وغەفلەت
بە خەبەر کەی بەنە غەبی رەحمەت
پاکی دەرچن لەکاری نابەحل
روی رافرینن بودەری ئەسفەل
حاجی یە : شعرەکانی وەک کاوە
روژی دەبینن درمرشی هەلداوە

(چەنگنە) ی ایرە بە وجودی کەرن
هەروەکو دوی ایەدەر بەدەرن
ایوە عاقلترن بە صەد مەنصەب
کورەکانیان دەنیرنە مەکتەب
ایستێکە آمرانی کوردستان
هەرلە (بوتانە) وەهەتا (بابان)
ئەم هەندوانی مەکتەبەن یەکسەر
کوردەکان بارەکەن وەکو • •
وادیارە هەتاکو دونیابی
کوردەکان حالیان دەبی وابی

لە کاران و شووانی کوردەکان بەک
بەسە بو لەشکری صەد کەرە دوایک
بەسەر کەردی شووانێک حاتەی طەی
بە قوربانی سەبانێک آلی بەرمەک
مریشکی ابوە صەبیادی شەهینە
ئەکن عونقا فروجە حاجی لەک لەک

٤١

شووانی میگەلی ابوە لەشەردا
وەکو قەسابە دوژمن میگەلی شەک
لەبەر حیزە بخویی و فاتەبایی
لە ژیری حیزی حیزان بوینە دوشەک
هەتاوەك آگری ژیرکان لەگەل یەك
ئەگەر توفان بی لەشکرتان بە پوشیك
لەکوێی کاوستوون بوبە کەریوی
لە سەرایوە وەهاشیر کیرموەك سەگ
صەلاجی ابوە ایستاکە سیلاحە
طەماعی گەورەنی بیجەك نەکەن ئەگ
کراوە انتخابی روشکە سوفی
لەدیوانی کەری بی‌نقطەیی شەك

تاریك نەکەون قەبیلی ئەکراد
هەر وادە بنە خەرابە : آباد
ئەنواعی ملل لە گەورەتا جوك
خەملیوە مالکی وەکو بوك

٤٢

یەك بەر کن و یەك زمان ویەك رەنك
بی غەیبەتو عەیبو عاروبی دەنك
دونیایە بەهەموادە خون و دەبەمن
هەر جونی مەرامیانە دەیکەن
هەر کوردن : گەرجی پاکی مەردن
پامالی زەمانە مەحوی کردن
هەر ماتە وەبی ئەواوو مەظلوم
وەك بوی خەرابەزار و مەشئوم
گەر باعیثی ئەم دەپرسی کامە
شەرطیکە کەبوهە مو تەمامە
ئەو شەرطە یەکلی اتفاقە
گەر مەرەمتو وان و گەر عراقە
صەد شیخ و مەلا و ئەمیر و خانی
پولنتی هەیشو ریندەکانی
لەولاوە ئەوان بە حیلە سازی
لەم لاوە ئەوان بەنە قلە بازی

٤٣

قوربان بەهەمو وولاتی دادا
تامولکو رەعییە پاکی‌فەوتا
یەکیان ئەی نودەکەی ئەیاف کرد
غەمیان ئەبو « کورد » ئەگەر هەمومرد
ادبا چاکە لیم ئەبن دەرهەم
لەم قسەو لەم حکایەتەی دەیکەم
خانەقا و شیخ و تەکیەکان یەکسەر
پیم ملین ئەفسیان چوە آخەر
غەیری تەعلیمی تەنبەلی کردن
جەمعی ئەملاك و پارەکو کردن
دەفنە پیك امتحانسان ناکەن
تی‌مەگەن زەمرەمانە تریاکەن
هەکی لی بدەن ئەگەر وەکوزەر
تی‌دەگەن رنگرن. وەپیار معبەر
دەخیلی شیخ و میخ مەبن ئەبەدا
هیچ کەس رزقی هیچ کەسی نادا

٤٤

ئەی خەربکی رموز و ناز ونیاز
ئەوروپا نەنی گەیوەتە اعجاز
قولەکەی (ایفەلی) لە ئەفلاکە
هەکسی ئەو گەر حوشی لەژیر خاکە
کورەی ئەم زەمینەیان پیوا !
خاطری توبی : جونە جەووی سەما
چینی بودا پەرستن ایستاکەش
گەبری بی‌دین و هیندووی رورەش
بوچی فەرموبەتی ئەبیبی ئەمین
(اطلبوالعلم ولو بالصین)
نیروی لەم حەدیثە فەرقی نیە
گەرمەلا ئەهیی فەرمودینی نیە
تووره فیری فەن بەچیتەلەوە
(کاور)ە یا (جو)؛ وەیا (هیندو)ە
لازمە خول بخوی وەکو پەرداش
هەمو قەرنیك دەگوری ئەمری مەعاش

٤٥

لەلبەلی کاری حیزو بی‌خیرە
دەستی مالدولە سەرزگی کیرە
ئەهلی جەنەت ئەشوان و کارانە
صاحبی فەننو علم و عرفانە
فائدەی گەر بدایە ذکر و دعا
دەبوە قارون گەدایی سەرریکا
هەرچی بی بەهرەبو لە کەسبی کەمال
بوتە دەرویش و مارگر وحەمال
صوفی گەر ئەشتە بولەذکری هەنلو
صەد نوویژی دە دایەکاسیك آو
اتحادی بە اتفاقی ئەنام
سویەرە بو حەوادثی ئەییام
کوردی ایمە ئەزان ویاش کەوتن
پیکەوە پوش و آگروتەوتن
خو ئەگەر دەستی یەکتری بگرن
وەك (سکەندەر) جیهان هەمو دەگرن

٤٦

...
ئەگەر کوردیك قسەی بابی ئەزانی
محقق دایکی حیزە بلوکی زانی(زناکار)
وەزە بابوت بلەم بلسی نیهانی
تفنن خوشە گەرچاکی بزانی
(صلاح‌الدین) و (نورالدین) کوردی
عەزیزانی (جزیری) و (موش) و (وانی)
(مهاول) (ئەردەشیر) و (دەیسەم) و(شیر)ە
(قباد) و (ماز) و (میری) و (ئەردەلانی)
ئەمانە پاکیان کوردن نهایەت
لە بەربی دەفتەری وون بون وفانی
کتیب و دەفتەر و تاریخ و کاغەز
بە کوردی گەر بنوسرایە زمانی

• بوناسینی ئەم حکمدارە کوردانە تەماشا کردنی کتیبی کوردستانی موکوریات « آترو پاتین » تالیفی سرنی موکوریانی گەلی زانیاری بەکەلك کەدایە دەستەوە — پیژەن

٤٧

مەلا و پیر و شیخ و پادشاهان
هەتا مەحشەردە مانلو نیشانی

خودەزانن سلالە بی ئەکراد
لیرەوە بگرە تادەگاتە (قباد)
هەمو عالم هەمو شیخ و میرن
زیرەك و زیرو ئەهلی تەدبیرن
وەسەطی بانی یازدە روژ ریەیە
پرلەرەش مال و خانە و دییە
بەدریژی لە (قاف) گەرا بوردن
تا بە (شیراز) و (اصفهان) کوردن
شاسوارن پیادەیەن آزان
برد نیشیان وەکو لکی مەیدان
جود و بە خشینیان لەلابلوە
خوینی مەیدانیان لەکن آوە
بە شجاعەت هەمو وەکو (روستەم)
بە سەخاوەت هەمو وەکو (حاتەم)

٤٨

لەوەفا سموئیل و اسماعیل
عەمدو پەیمانیان چیای قەندیل
کوردی شانامە پاکیان کوردە
کانی ئەم صافەکانی ئەووردە
لەشعرا زور گەرمت وەقەومنوە
رومیانیان چلون جوواب داوە
(حاجی) دەمریت لەداخ : هاوارە
کوردی بیچارە دەبنە آوارە

سنوری کوردستان

کوردە ئەزانی لەکوی ساکنە خزمانی‌تو
کوی‌کرە بوتو بلیم مەسکەنی قەومانی تو
کیوی‌ئروس وعقی حەوزەبی ئمسکە مەمرون
غەربیە تابەحری رەش سەرحەدی مەیدانی‌تو
بەحری رەش وئەردەهان آوی ئەراسە بزان
حەددی شمالە ئەمە کوزی سیجولانی تو

٤٩

ئەلوەندو گولی و وری تلسەری آوی فەراس
سەرحەدی روز هەلاتە جوگەو کیوانی تو
ئەمواز و کیوی حەمرین زمنکو وریەی نوسیە بن
بونەرەفی جەنوبە رەوضەیی رضوانی تو
داخلی ئەم سنورە دوازدە ویلایەت هەیە
دەلین دوازدە میلیونە نفوسی کوردانی تو
(حاجی) درویە اصلا نفوسیان نەنوسرا
دەگاتە بیست میلیون بنوسری خزمانی تو
خاکی جزیر و بوتان یەعنی وولاتی کوردان
سەد حەیف و سەد مەخابن دەیکەن بە . . .
وارمگەتان دەبە سربت عیلاتی جافو ملباس
کەر مشەرن لەگەرمیان مەسرەحە بچنە کوهستان
کاس کچ و هەنیوی شیرین بی رادەە کشین
هەوار ئەبینە بەرکی بەشمە دەخیل وآمان
مسجد دەبینە دەیرو نفوسیان مۆذن
(مەطران) دەبێتە قلسی مفتی دەبێتە (رهبان)

٥٠

هیچ غیرەتیک نەماوە صەدجار قەسەم بەقورآن
بەبیابی . . . . دەبینی یەك لەكوردان
سەرتان لەقور هەلینن وەرن حالمان ببینن
چونین لەدەستی ظلمی بیدینی دور لەایمان
واللە ثم باللە تاللە ئەم بەلایە
هەر هیندە بیدەزانن اقلیمی کردە توفان
توفانی آونیە خو دەرچی لەکیوی جودی
بەحری تفەنك و توپە انسانە بەحری عومان
ئەم قسە بەکە کردم ناگاتە چەند سالی‌تر
ئەم حالەتە دەبینن یەك یەك بە چاوی خوتان
کار ایستیکە وەهایە مەگەر خدا بەسوکی
تیکیان بدا وەالا دوورە لەعەقلی انسان
هەرچی وەکو بەیانم بو کردوون بە تەحقیق
پەیدا دەبن سەگانە کام قوربکەین بەسەرمان
لەم بەینە اتفاقی پەیدا بکەن بە مەردی
فەرقی نەبی شووان و جوتیار و میرگاوان

٥١

گەر هیچ نەبی بەاوبن تابع بەدەولەتی بن
ئیگلە چاکە دوژمن نەك دوژمنی لەخومان
رووی وەکو بنی موو کەس بشتی لی‌لەبەستی
کەوتونە داوی خویان بژمردە بون وحەیران
کوا والی (سنندوج) بەگزادەیی رەواندوز ؟
کوا حاکمان (بابان) میری (جزیر) و(بوتان) ؟
ئەو آیەتەی (فسیروفی الارض) خواکە فەرموی
اجرای دەکەن سەگانە بالنفس شاهی خوبان
کوا ئەو دەمەی کە کوردان آزادوسەر بەخوبون؟
سولطانی مولك و ملت صاحبی جەیش وعرفان
جوشیك بدەن وەکو هەنك تەدبیر بکەن! بیدەنك
ئەسبابی شەر پەیا کەن: توپ و تفەنك و(هاوان؟)
پارانەوە و توکل لەم عەصرە پارمناکا
تیرە دوعای جەوشەن پەیکانە حرزی مەیدان
بوچی؟ بەشیری ایمە یەعنی رەسولی ئەکرەم
هیچ ئەدعیەی نەزانی؟ روژی کە دەچوە مەیدان

٥٢

وەك (خیوە) و (بخارا) بەلاناروا بەهمت
دەفعی بکەن مشایخ دفعی بکەن مەلاتان
هەر شیخی کەوتە شوینی یەك دو کەسی‌رەش وروت
خەلقی بەسەگەر دەزانی خوی حەضرەتی سلیمان
یەکتان نەچونە گەردوش واتیدە کەن لە دونیا
هەر پادشاهی روم، و شاه عجم لە تاران
قطبی زەمانە خالد آوارە بو وەکو من
بی قەدر و قیمەت و شان بی‌خانەمان و بی‌نان
سەیف وقەلەم شەربکن لەم عەصرە دا دریغا
شیرم قەلەمتراشە کالا نیەتی قەلەمدان
مەسنەلیکی‌مەشهورە: گەر قوردەکەی بەسەرتا
ایکسیرە خاك و خوای دەرمالی گەورە مالان
ئەنیا ایمەوە هانین دیبا چەبی (مەم وزین)
حالیت دەکاچلونە ئەحوالیان سخندان
خوتان دەلین ئە گەرچی مەشهوری خاص و عامە
هەرریبوبەك گەرابی آزاترە لەشیران

٥٣

بنوارە سەعیو غیرەت ایستا لەناو ئەورووپا
خویان خەزینە دارن خویان وەزیرو سلطان
هەر دەبینی ئەهلی (سودان) هەستانەیی‌وەکوشیر
ایستیکە مستقلن مەحسودی کلی ئەدیان
(بولغار) و(صورب) و(یونان) هەم (ئەرمەنی) و (قەرەطاغ)
هەر بینیبان بەتەعداد نابن بەقەددی بابان
هەر یەکە مستقلن کلیکی دەولە تیکن
ساحیبی جەیش و رایەت ئەرکانی‌حەرب‌ولیدان
لایبقیانە (ئەرمەن) غیرەتکەشن لەبوخو
وەك ایمەنین لەگەل یەك دەعوا بکەن بەشیران
بوفەننو حەربوەنعەت؛ بو شە بطورە بطی ملت
دەینیرنە ئەورووپایە گەورە و بچوکی خویان
(حاجی) کەسیکە بیکەس بو ایوە قوردەپیوی
گوێی لی‌دەکەن ظەریفە نایکەن: بەلالەخوتان
ooo

٥٤

ئەو روژە بەئەسری حەبیبی مەننان
ئەو عالەمە پاکی بوبە توفان
دەمیلاری ئەما لەجینسی ذیروح
غەیری ئەمە چونە کەشتی (نوح)
ئەو روژە کەپشنە وەقتی مەعهود
وەستاوە لەسەر چیایەکەی (جوود)
هەرسی کوری کردیانە مەسکەن
ئەرجی و مەکانە مثلی گولشەن
ایستاکە جزیرە بی مەحابا
مەعمورەنی ئەورەلە لەدونیا
ئەولادی سەحیحیان بە بورهان
کوردن لەمەکانی جەددی خویان
سوکناکانی بلادی رەمی مەسکوون
بالجملە لەمە مورتەعیش بوون
بی تەرەفەبون مطیع و هەم دەنالی
هەم مەشرەبو و هەم لیبنس و هەم رەنگ

آیین و مەذاهب و رەسائل
واکردیە فیرقە و قەبائل
وەك خەلکی نەچونە مولکی ئەدنا
جی بلوکی خویانی کردە مەئوا (مأوا)
آری بەحەدیث و نصی قورآن
(حبوەتەن) دەلیلی ایمان
حلات نیە ئەصلە گوفتوگویان
مەوروونە لە دەوری جەددی خویان
ایستاکە کە واجب ماعەتی وان
ئەصلن بەنەسەب کەریم و شەجمان
مقلدی . . . . مطیع . . . .
مەحکومی خەمرات و حیزو دومن
رەسمیکی قەدیمە دەوری گەردون
خەصمی مجملیە هەم دەبی دون
(حاجی) ئەمنیش مثلی کوردان
کورتومە کەمەندی نەفس و شەیطان

٥٦

لەم حەبسی و کەمەندە فیکری دەرچوون
مومکین نیە من بەکم ئەوان دوون
مەوقوفە بەرروستەمی عنایەت
محتاجە بە همت وهدایەت
دەرچم لە ئەسیری مثلی (بیژەن):
رامی بو بە قوورەتی ئەهەمتەن
ئەی بی دەل و شەریك و تەنها
ما اعظم شأنك تعالی
تەعیین بکە روستەمی درایەت
توسەن بدە خسروی هدایەت
تا (کورد) و ئەمن لەدەستی دوونان
دەرچین هەر ئەتوی رەحیم و رەحمان
سلام‌اللە من کل یوم
لە ئەصحابانی صاحب غیرەت ودین
لەبی عاری: هەمویان کەوتە یادم
قسە و رەمزی برایی و اتحادم

٥٧

لەبەر دووری، لەئەقران و لە ئەمثال
لەکوردانم دەپرسی ضرب‌الامثال
لەبویەك ئەم دو ئەشعاری رەش ورووت
هەتا بەیدا بو روحم گەییە سەر لووت
دە فەرموری ئەم عەذابە بوچ دەکیشی
چەمەلزومە ئەگەر چاوت نەبیشی
قوری کوی کەم بەسەر خومالا غیرەت
خەوم نایە لەداخی مولکو ملت
ئەگەر وەك من خەبەردار بن لەدەولەت
لەحەیفان خودە خنکینن بەبی‌بەت
دوازدە میلیونە کوردستان نفوسی
بەقەولی ئەهلی تەخمینی کەنووسی
هەموان شیری بیشەن (حاتەم) ی جوود
لەشەردا کیوی (جوود) وبەحری‌مەحدود
وەلیکن فایدەی چی هەرج و مەرجن
لەدەعوا دادەگەل یەکتر بەمەرجن!

٥٨

لەکوییی گانو ستوون هەر چەند شیرن
وەکی کەر ویشك جاوآوا و کویزن
ئەوی ئەعلایە سەردەستەی شکارە
ئەوی ئەدنایە بەستەی زولفی یارە
ئەوی آزایە شانامەی دەخوینی
ئەوی مسکینە گەنم وجودە چینی
ئەمانەی بی‌شعور و گیژو ویژن
مطیعی مفتەخور و هەرزە بیژن
کوریکی وانیە هەستیتە سەربی
بزانی چون هەموکەس هاتە سەربی
بکاسەیری جەریدە و حالی ملت
کتیبی تازەوو تاریخی دەولەت
بزانی تاجی قەومە لە ئەطراف
سەرایا آگرە ئەطراف و ئەکناف
ئەگەر کاریك نەکەن لەم بەینە دازوو
وولاتت یاکی وەبزانە لە دەس‌چوو

٥٩

(بەدرخانی) بەسەر ناچن لە مەوبەش
لەهەر لاوە دەتان هارن وەکو آش
لەزیربیدا دەچن حەیف و مەخابن
کەدابن ایوە: دوژمنتان بە شابن
بەغەیری (رومی) و (انکلیس) و (رووسی)
بە بی حەددە ولەتن ناویان بنووسی
لەجیەی خویان هەلسناون بە غیرەت
لەدونیا ناوی خویان ناوە دەولەت
سەرا پا صاحبی سکە و سوپاهن
وەکو (جەم) خاوەنی تەخت وکلاهن
لە تەدبیری اموری مولکی خویان
شەریکن پینە جیو بازاریی و شووان
لەجوشین و خروشین وەك پلەنگن
بەمن چی کافرن یانە فەرەنگن
وەکو بیستو مە بودە فعی مەصائب
ئەوەی تەدبیر کردوە فکری صائب

٦٠

بکوربتن ویلایەت بینە ئەحباب
وەکو پیاویکی واحدبن لە هەربابب
لەمەو لاتوش وەها بیربینە سەرومی
لە (بوتان) تا (بەیات) و سەرحەدی (رمی)
ببینە یەك لە تەعلیم و لەنوسین
جل و بەرك و زمان و رەسم آیین

براخوشە ویستەکان وانی نەگەن ایمە
بەزمان خومانەوەها وارتان نەکەینی
بەلکو ئەمەدایکی نیشتمانەخوی‌هاویشتونە
باوەشی کومەلەی ژ.ك و ئەلی
ریکخەوون تاسەرکەوون.
تەواو بو

کوردستان‌موکوریان‌لاجان - خاکەلیوەی ۱۳۲۲-۱۹۴۳

« هەر ملتی لەلاوە حەلی خوی بەدەستەوە »
« کوردیك ئەگەر سەری هەلبنی دەلین بوتە سەرو‌ری »

۳

دەستەگولیکی جوان وبونخوش لەباغی نیشتمان پەروەری

بە یارەی کومەلەی ژ.ك بو بەهیز کردنی
هەستی نیشتمان پەرستی لەناو آغاوات و
سەردار عەشیرەتەکانی کورد لەچاپ درا

۱۳۲۲

پیشکەشی لاوە خوینبەوارو گەنجە دوورباکانی
کورد لەهەمو ناوچە یکی کوردستان ئەکریت

٦٥

بسم‌الله الرحمن الرحیم

(لاویکی کوردی موکوریانی لەئەمەن)
(۲۶ و ۲۷ سالیدا خاوەندی دلیکی)
(کە پەریسکەی نیشتمان پەروەری هەر)
(پەروونا کی ئەجیت ئەم هەلبەستانەی)
(خوارەوەی بونارەوین بەلام ویستویەتی)
(نیوی نەنوسین).

ستایشتی خوا وەکو حاجی‌قادر

ئەی بی مکان و تەنها خلاقی هەر مکانی
بی‌باب و ئەهل و ئەولاد بی‌مثل و بی نیشانی
دەرمانی دەردە داران خوشی دلی هەزاران
شوق و صەفای بەهاران ویشك وتەری خەزانی
رەحمی کە بی‌یە بەخشینیە حرو وەرت عەطایە
کەر بی‌یە زەجری عەبدیك هەرتارە دوجهانی

٦٦

ئەم روحی ملتی کورد پاکەو بەدین و ایمان
بوخوت حەبیر و بینا دانا و غەیب زانی
بوبابە کانی پیشوی دابوت جەلال و عزت
بوچ بی‌بە شونەشیبن آوارە بون کورانی
زیر دەستی کل ملت بی مال و حال و بابن
تینو بەخوینی یەکتر کەوتون بەناە وانی
بو خاطری جەلالت صفاتی بی‌مثالت
رەحمی بکەی بەکوردان هەر چون صلاح‌دەزانی

بو آغاواتی کورد

قسیکی خوش دەزانم پیتدەلیم ایمرو بەمزگینی
بەشەرطیکی بەکەی تالان و مالی‌شت للشعرفینی
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

٦٧

بە خالە و مامەو وکاک و براکە پیکەوە بدوین
خەیالی خلو وکە لای کو ئەدەمیمو یوز وئە دوینی
لەزیر یوی ملتی بیگانە نەیە عەدو شندەکار
حەیا و آبروی برات مرزینی • خولەی قەدری دەشکینی
سەرا سەر بەنی کوردان بە سراوە پیک تیو لوافت
نەکەمو (تکبر) لاەرە. لەم رقتەبە مویکی نەبینی
بە هاوەمان هانمە. روژی سەعادەتمان طلوعی کرد
دەبی لە سەلرەکە کوردی موسی • کوردی عربی
لەزیر دەستو چەبو کردوزمنی دخوبری وە دەفاپەدەبرچیت
سەلوەندا بەتو دەنوای ئەم کەراە پیک بی

٦٨

« دوای جەنگی واوردو کە جمهوریەتی
تورکیا ساز بو هکەیەک ئەبو د هکەی
سەرجەمری » دەمرا جەنای شیخ عبدالقادر
شەمزینی و سەد صەدی کوردیە. گەل مەدی
لەکمورە و هوداوانی کوردەدم هکەمەدا
هاکەکراو و ئەطیات آوەسین اسعا
« شیخ احمدی سرپل آوایی » کە پیاویکی
مناو باشکی بو کوردیانە ئەم شیەی سوارسوی
و ئەمبدانی ریگای سەرمستی کورد گیراوە •

ئەم آسمانە شینە کەوا بەرگی ماتەمە
ایجادی وا کراوە کە قبەی هەمو غەمە
باوانی مەرگە بەفرە کتن وەعدە نفخ سور
ئەو رو گرانی قاضی ئەرواحی عالەمە
سەرتیبی تیپی هەورە شەمال بو صەفی قتال
لەومنجەکی ئەرزەیە تەنیاومی ئەمە

٦٩

روژی سیابە روژو شەوی تارە چەرخی پیر
هەوری لەدودە آهە نەی وی هەمو غەمە
ئەم چەرخە کونە ملتینە کەی زنگی گرتووە
جەوری دەکابە خوینەکی سوورانی عەسیەمە
لەم ئەورنی بیستەی مەدەمیت بە خوینی کورد
زە نگی لەسەر نەهیشتووە هیشتاکە پی کەمە
مار ندراوە چەرخی ستەم ؛ ئەکاریە
ئەو ظلم و جەورە لسەنی هەرشین وزاریە
خلە بە خوینی کوردی شەلی هەمو زەمین
کولزاری خوینە غنچە صفت دل هەمو غەمین
هەوری شەفەت لە نموجی قەرەجدا مسلطە
شادی نە بو لەهیچ دلی دانەبی بەشین
عشر مثاڵە دمشتی شەمال کەربەلا صفت
غەمناکە لەم موسیبەتە سکانی حەوتە مین
اکثر لەوانە سیدن و هاشمی نەسەب
میراتی جدیانە شەهادت کە پی کەمین

٧٠

فەرمانی قەتلی عامی • کەمال • بی کە مالیە
مەقصودی مەحوی دینە لە اعدای ئەهلی دین
واحەسرەتا جرای اومیدم کوژایەوە
قەتلی محرمی لە شمالی برایەوە
•چەنگیز• •کەمال• ئەهلی کە مالشاهیدی دەدا
کوانی زەمان و عەسری •مەغول• ظلمی و اکرا
هەر بەو گوناهە دوژمنی دین مەحوی کردەوە
لەو جیو مەکانی کوردەکە بینی خداکرا
نصی حدیثە ئەرکی •••••• اسنە مەحکەمە
بەو ظلمە خبثی باطنیان بەر مەلاکرا
دل بە حری خوینە صوفی مەبرسە چەفایدە
تەعدادی ئاکری کەبلیم چەند خەطاکرا
هاوارە قەوی کورد وەرن روژی غیرەتە
نسبت بە ایمە ظلم و تعدی جهاکرا
عضەم ئەوەندە زورە دلم هیندە پر غەمە
سەحیالی ناطاقم لە غە مالاڵ و ئەبکەمە

٧١

•••

« ئەم قەصیدەی خوارەوە هونراوەی »
« مەمای (حسن سیف القضات) ە »
« کە یەکیکە لە پیاوە بیرە نیشتان »
« بەورەکانی موکوریان ئەگەر »
« پیرە میردی سلیمانی لیان »
« زوترە یت ایمە بەم سوانە تەلین »
« پیرە میردی سابلاغ » •

کوردینە تا بە کەی ایمە لەکیوان مثالی دیو
بیینو بچینو بو مە نەبی قط خدان و خیو
خەلکی هەمو لەباغ و لەشارانە کەیف خوش
ایمە بلاو بی سەرە ملوین لەدەشت و کیو
بو آسمان دەرونو لەبەحرا دەکەن سەفەر
هەر عەردە نیشتگامی مە سەنمانە وەردوشیو
ریەی وانە کەهکەشانو ریەی ایمە بەردەلان
جیەی وانە تەختو بەختو جیەی ایمەبەردوچیو

٧٢

رەشماڵە ماڵ و کەشك و پەنیرە مەتاعی مە
قەصرو سەرایی خەلکی دیە پر لەزیروزیو
بووانە هەرچی جوانە لەجیدی لەژن لەماڵ
هەر شاخ و داخە بومە کوری رەش کچی دزیو
زیر دەستی و اطاعەتی بیگانە تا بەکەی
شەرمە لە بومە هیندە بژین بی نیشان ونیو
مەغەوتی هەر معاملە محکومی هەرکەسی
شاهان بە مەحوی ایمە دە بەستن گری وگریو
کوردانی کوردەکان کە لەترسیان دەلەرزی ئەرض
کی بو لەشامی شاو لەمصر ش ببو خدیو (صلاح الدین)
کوردانی کوردەکان بەخدا روژی غیرەتە
دەست دەبنە خەنجەران و بیاوانە بیبنەنیو
بوچمانە ماڵ و سەر کە لەسەر سەروەری ئەچی
کور نابی قط بترسی لەزیندان و داروچیو
بی هەل گرن بکە بنی کەشەر بو مەشایی بە
دەست تیککرن درەفکە جەیلانە بچنەنیو

٧٣

ئەوزینی بەم ضەلالەتە بوچمانە چاوە کەم
بیسیەبن لەرزەی ئەجاتی وەتەن بابە نیرەمیو
سەر چونی ئەحت : رووینی سەرداری پیدەوی
خوشیە. لەم شەهادەتی شیخانە نیوبەنیو *
هەر ملتی لەلاوە حەقی خوی بە دەستەوە
کوردیکی گەرەری هەلینی دەلین بوتەسەربزاو
آزادی ؛ سەربە خوبی ؛ میری و گەورەیی
داوا دەکەین بەزار و زمان و ددان ولیو
تاکەی لە باغی خەلکی بەزیزی و بەمل کەچی
خوشە لەباغی عیالی چنینی هەنار وسیو
فکری لە حالی خوکەن و بگرین بەحالی خو
هەر بی سەریو عداوەتی خونانە دبتەراو
لا هەلدرا و وجەرگ براو و فرندراو
رامان دەدەن بەجاری لە هەوراز بونشیو

• ئەم شیعرە چاو کوزی و مناباتی « هکەی استقلال »
یی کورد لە ماتەوە

٧٤

هەر کەس کە بیری تولە وجی بابی خوی نەبی
ئەو بی بەشە لەکوردی دەری کەن نەیتیەنیو
هەرچی دەبی بەلایی حەق هەر حەقە حسن
بیتە لەریەی وەتەن غەی دەرکردن و چنیو

•••

« خالەمین کوری حاجی شیخ مصطفایە »
« سە بکر بە روتیە • بەکیکەلەلاوە »
« نیشتمان پەروەرەکانی کوردی موکوریانە »
« شیرەکانی هەمو کوردی بەتی(روت) »
« بەهوینەوە و زور حکەم ووتەی »
« بیگانەونەدا بەیری لەزیرەوە دەستەیکی »
« مەشهوری ئەم لاوە ئەنوسینە •

سەیری کویستانی خوشە قلبەی کەو
بودلیکی بەخەم دوچاوی بەخەو
ایستە کەی وەختی بلی چاو خەوە
سەر هەلینە بیینە هات و هەو

٧٥

هەمو دونیا گەبی بە دلخوای خوی
ایمە هەربلسی بزن و گیسك وزمو
سەیری کە وەك کەم جلون کەونیە
گیزی بیزیمك ورا تلە قاتی کەو
وەختە گیز بی لەناوی ئەم گیزە
وەختە بیسیەی لەهاتو جوی برتەو
دنیە کوتم وا صلاح نەیبوبی
بلکی خەلکی دەکلبە دمنگ وبەقەو :
• بوجی رەنجی منو بە ضایع‌دا •
• بوجی دا وەولکی خوبە‌گیتوبرەو •
• دوکە سن دمردی ایمە دمرمان‌کەن•
• بیاوی‌زوروزانو‌سواری‌دەست‌بەجلەو•
• هەستە ئی‌کوردە راکە (زینو) بە • ●
• دمی کە بە قسەی زەلام و توندوبتەو •

• زینو یانعەخز سوبسرا و جیگای جانەی طل
« صەالاسم » .

٧٦

• گەورەی ئەم کومە‌لە کە گوێەی‌بی نەدای•
• تف کە لەم مجلسەش هەلیوە بەشەو •
سواری ئەسپی طەبیەتی سوارم
قط نەلاواز دەبی نەبشنی جدەو
ملتم دمردەکاە دەس دوزەن
وەك بە ئەسپی بەکار و قوزو تەلەو
خالە کیان شەرت آ و دە برزینی
لە گەلی‌چاوی‌نوستوی‌خەو ! خەو(خەون)
وادە بینم دو کوردی دەس آیکدا
ئەم بەئەمیان دەلی ئەی‌دی بەئەو :
• بەهومیدی خدا و بیغەمبەر •
• بەدلی گەرم و چاوی سوررونەر •
• کوردەکان‌جیدی‌سەرنەوی‌نابن•
•هەرئەوەند نەختی بوخوآزابن•
چەند لە میژە ئەمن کە هەم جاونور
بوگەلی کوردەکانی بی‌کەس و زور

٧٧

کەی بە دلخوازی خودە گەن داخو !
خورەها کەن لە گورگ و بەستن کور
هیندە دەخوازمەی ئەوان دلەکەم
در زبت فرمیسکی چاوەکەم جور جور
گوبە و لەآوانی من بی آغلوات :
آخ بو چەند پیاوی زیرو سواری شور
ئەورە هامان بکالە توری • ••••
ئەم ئەجاتمان بدالە •••• نور
گەلی شیخ و مەلایەکان آتاکەی
بو عەوام جوان دە پیچنەوە سەروبور
ایستە مالیان دەخون بەمفت و خەزا
وەختی دیکەش لی‌یان دەکەن جل وجور
دستوانە و خەلکە هەل نەگرت تابو :
دین و دونیای ئەوان و خوشو کلور
نابینن وارە ذیل وەزیر کەو تون
فیردەبن والەوان دەکەن هەی گور !

٧٨

ایستیکەش پیاوی چابە نەجوەبجی
راست و یەکبن دروئە مینی لەگور
دەست بەچاوی خەوالو داینن
لوکە لەگوی بلیند بکەن سەری‌شور
ئەمەریەی راستی رزگاریە
لەبغض لەز گەکانی وامج وەور
(خال)ی خوو لیك دەکانە وەبوتن
دوست و دوزمن چە زیرەك وبیبور
پیاوە کانمان دەلین بەسەبرو دزی
• زن و منالیان بەزبر و هور
• بە امیدی خدا و بیغەمبەر •
• بە دلی گەرم و چاوی سورروتەر •
• کوردەکان جیدی سەرنەوی‌نابن •
• هەر ئەوەند نەختی بوخوآزابن •
بچوەلای کوردە کاکی زیرو زرینگ
چونکو جی‌کوردە دەست‌بتی سەرسینگ

٧٩

بی‌ی بلی (خالەمین) دەلی ئاکەی
گەنەو جوجان و بول جرینگ جرینگ
••••• و ••••• والە نیو کوردان
هەلو کەونوتە نیوی قاز و قورینگ
هەر در خوریکدە خەن لەبەرایوە
وەکو بو برینەوەی مەری دوبرانگ
هەر بینادیو بە توپ و بومبلران
بوخەنە بەر هجوم و بەر شیلینگ
زور چەتونە کەتی بکەن تاکو
لە بنانگویەو نەدەن بە باجو قولینگ
پیاوی دونیابی با خولایی بی
سوفیی شەو بی یاهە واخورانی گزینك
• سەر بەخونی • وەگیردە خەن هەردوك
یەك بە حیزە بخوبی و بەرینگە رینگ
پیشەبی بشینە و رەجلوکەت تا
کوری کەرو یشکو بو بیینە بلینگ

٨٠

شوینی‌وان پیاوە تی‌بو آزانی
بو ••• داندراوە گیزو کولینگ
ریککەوونبوخو جیدی‌ریك مەکەوون*
جوکی زل کولەوارە بی گویزینگ
بلوەرم بی بکەن کە بونکویە
هیندە دەگرم لە ایوە من بەربینگ
دوینی بلبل لەنیو گولان دەیکوت
چەند بەسوزیکی‌خوش ورینگەورینگ
• بە امیدی خدا و بیغەمبەر •
• بە دلی گەرم و چاوی سورروتەر•
• کوردەکان جیدی سەر نەوی‌نابن•
• هەر ئەوەند نەختی بوخو آزابن•

٭٭٭

• ریککەوون و اتا متفق بن؛ ریك مەکەوون:
وەشوین بەکتر مەکەوون

٨١

مالی کوردی هەزاری پر کور و کال
بە قوری گرتووە ھەمان وشال
کام هەمانە ! ھەمانەیی بەدرو
کیو شال ! شالی‌کونکەل ونیتال
جی‌ی‌هومیدنین ئەوانە بو هیچ‌کەس
ئەگەر ئەم کیژ کەل و کور ومندال
کە هەمو تارەبی دەگەن ! تازە
واخەریکن حەوا دەدەن بای‌بال
ئەوکچانەی کە دەستە دەستە درون
در فینن دلان بە چاوی‌کال
پیکەنین والە سەردم و لیویان
دیتو دمروا وەکووە نەوشەی آل
شوش وکیل گردن و بزن بلابك
شوخ و شەنك و لەبەردل ولیو آل
داوی باریکی بلسکی بسکیان
نەگری • کەی‌قباد • و • روستەم •ی زال

بیجگە لە کورانی کوردەکانی خو
بە هەمو کەس دەلین سروسیبال
ئەو کورانەی کە رو لە مەیدانن
وورد دەکەن‌توپی زل بە دەست وزوخال
وا بەسەر دوزمنا دەگرمینن
وەك لە کەرو یشکی هەل بکیشی تەمال
ئەو قسانەی کوتم لە جوی برسە
دەس لە ئەستوی دە دا دەکیشی وەبال
• بەهومیدی خدا و بیغەمبەر •
• بە دلی گەرم و چاوی سورروتەر•
• کوردەکان جیدی سەر نەوی‌نابن•
• هەر ئەوەند نەختی بوخو آزابن•

٭٭٭

٨٣

« ئەم پێنج شێعرە کیا ئەش مزراوەی قاضی ئەلەیە »

ئەی کوردی ستەمدیدەیی مەظلومی سیەچار
وەی میللەتی مەعصومەی بەد بەختی گرفتار
تاکەی لە خەوا ئاوا نەوو دوژمن هەمو بیدار ؟
تاچەندە بی هەر مەست بن و خەلق هەمو هوشیار ؟
خوتان نە کە ئەمەضحەکەیی مەحرەم و ئەغیار ؟
عالەم هەمو مەشغولی تەلاش و دەس و بردە
هەر ماتە بو خوی ؛ خەریکی زەدو خوردە
هەر کەس کە بوخو حاکمی خویەو کومەردە
مەحرومی هەمو حق و حقوق ملتی کوردە
ماتەم زدە و سوك و پەریشان و گرفتار
ئەو ملت و قەومانە لەمەو پیش کە زەبون بون
ئەو طایفە و طائفە ئەوساکە ! کەدون بون
ئەو خەلقە لەبەر جەهل و نفاق غەرقە بی خون بون
مەلسان لە خەوی غەفلەت و دارای فنون بون
ایستیکە هەمو یەک لەگن و شاه و حکمدار

٨٤

کوردیش ئەبی هەر عەبد و غلامی ئەم و ئەو بن
بی هوش و سراسیمە لە دوری خەلقی بەدەو بن
روژ نوکەری ئەغیار و شەویش حسەسی ئەوین
جاویان لەم ولەو بیت ئەمەئەوین ئەبە ئەوت
بی علم و جگر پارە و وەمەحزون و خەتە تیار
بەس طالبی تالانی یەکو کوشتنی یەك بن
بەس جاهل بی دەستی و دەس ئەستنی یەك بن
بەس مایلی فەوتانی یەکو مردنی یەك بن
مشغولی برایی یەکو ریك خستنی یەك بن
تو کومەل و یەك دەستە و یەك بن وەکو ئەغیار
ئەم جەهل و نفاق و سەفەهو(سەفاهت)دا لە تاکەی ؟
ئەم بی شەرمی خو خوری و غەفلەتە تاکەی ؟
ئەم بغض و شقاق و حەسەد ئەوز لەتە تاکەی ؟
بی فکری و سەر مەستی ئەم ملتە تاکەی ؟
تاکەی ئەبنە مەسخەرەیی عالەمی هوشیار ؟

٨٥

هەلسن لە خەوا خزمەدەمو چاو بشورن
چاونکی هەلینن لە چەپ و راست بنورن
پرسیکی لە یەك کەن لە چە ئەحوال و چە شورن ؟
ئەم عالەمە بوچ عاجز و بی کەیف و سرورن ؟
بوچی ئەکەن ئەم کوردە ئەقیرە هەمو هاوار ؟
ئەم دەنگ و هەراو نالەو شینە لە چەلایە ؟
ئەم آهی جگەر سوز و گریەنە لەچەلایە ؟
ئەم کشت جەزەعو ؛ کوشتن و ؛ برینە ؛ لەچەلایە ؟
سەرجاوەیی ئەم چەشمەیی خوینە لەچەلایە ؟
جی بی ئەبی ئەم شورش و غەوغایە لە ئەقطار ؟
ئەم دەنگە هەمو نالەیی کوردانە لەدەستەغەیر
ئەم شورە سەدای شیوەنی کوردانی لەدەستەغەیر
ئەم جەزەعە هەمو سوزشی کوردانە لەدەستەغەیر
ئەم خونە کەشتەخوینی شەهیدانە لەدەستەغەیر
ئەم نەعرە هەمو نەعرەیی کوردانە لەسەر دار

٨٦

واچاکە هەمو متحدو یەك دل و چابین
بو یەك ئەوەکو دەستە برا ئەمینی برابین
مردانە لەبو مەقصەدی یەك پشت و پەنابین
بەوشەرطە هەمو تابعی ئەحکامی خوابین
تاجلە رەهابین لەدەسی دوژمنی خونخوار
دوژمن لەهەمولا ! چی بە چەپداچی بەراسا
بو ملتی کوردی شەوو روژ وان لەهەلاسا
دایم ئەوەیان وا لە سەر و فکر و حەواسا
ریشەو رەگی کورد بینەدەر هەر لە ئەساسا
تاکو نەمینی یەك ئەفەری کورد لە ئەقطار
هەر کەس کە وتی «ئەم تەبەجەند» ئەبنە غلامی
تەسلیمی ئەکەن مال و سەر و جانی گرامی
بوی ئەبنە ثەنا خوان و دوعاگویی دەوامی
ئەی ملتی بیچارە عەجەب جاهل و خامی !
قەومیکی ئەواو بی زەر و بی سیم و نەزانکار .

٨٧

ە قەند ەی ئەم وەو بریە لەدەرمانی کوشەندە
بەس ئەفرە بخون هەر بە قسەی خوش و بەخەندە
ئەی بی خەبەران بەس بینە چاکر و بەندە
مەشهورە کەکە هتر نەبووە شەندە لەمەندە
روژی ئەبی بەم ە قەندە ە ئەبن ایوە گرفتار
ایوەبن وخوا ! وەرنەوە گشت گەورە و گیچکان
دەرکەن لە دلا جملە خەیالانی پەریشان
چەند چشتی هەیە واسطە بونە کەنی کوردان
وەك کبر و حەسەد ؛ بغضی یەکو قلتی عیرفان
اصلاحی بکەن تاکو بکوشین بە هاوار

٨٨

« ئەم شیرانەی خوارەوە لە ژمارەی یەکەی سالی چوارەمی گەلاویژدا بەناوی طاهر هاشمی : کرماشان چاپ کراون عنوانەکەی « من و پیاویك » . بەلام ایمە ئەیگورین » .

ماکەی دزی !

دزی ئەرك بکە ! • ئەی چی بکەم گەدام •
ئیکوشە بوخوت ! • ئەلین ناسزام •
لەبەر ئیکوشین ؟ • بەلی مەعلومە •
کوشش زور چاکە و خویری مەحرومە
قسەم بیبە ! • فرضا بیستم •
عەمەلی پیبکە ! • ناخوشە ویستم •
لای کی ؟ • لای آغام • بوچی ؟ • رقی دی •
لەچی ؟ • لەمەی خەلك شەوراحەت بنوی •
چاوت پیاویکە ؟ • یەکەم دزەوە •
هیوای بەچیە ؟ • زناریکە شەوە •

٨٩

داخو هەیەتی فکری شەربەستی ؟
• ئەوالله ئەکاەر حەزبە بەستی •
بەبەستی بوچی ؟ • چونکو دەغەلە •
مەقصودی چیە ؟ • فتنەی کومەلە •

ئەزانی مەعنای حەقیقەتی کورد بە مەزاقی خوی دزیو دەسوبرد

ئەو مربی ئە ؟ • وەها دیارە •
بوچەن ایشی تر ؟ • هەر بو ئەم کارە •
داخو هەیەتی فکری نیشتمان ؟
یا سەر بەخویی کومەلی کوردان ؟
• ئەخیر دزبازار آشفتەی ئەوی •
• تا ببری مالی گەدایان شەوی •
هەتالە مالی یەکتر بەد چاوبین
ئەبی چاو پر آو لیو هەلقر چاوبین
ئەر ایمە گوشتی خومان نە جاوین
هیچکەسی پیمان ! نالی خراوین

٩٠

ئەترسم ئەبی خەرابیمان چاك
بەم هیوایەوە ایچینە ژیر خاك

« مستر فاسوم میسیونی لوتریانی ئەمەریکی »
« لەسالی ١٩١٦ دا لەساباغ کتیبکی دەستوری »
« زمانی کوردی :
« A practical Kurdish grammar »
« داناوە ! بەراستی گەنجینە یەکی هیواو بەنرخە »
« وادەزانم کەوی یەکەم پیاویکی لە کوردستانی »
« مو کوریانا بە کوردی توصییتی ئەم ذاتەشریفە بە »
« مستر فاسوم کتیبەکەی لەسالی ١٩١٩ دا »
« لە ئەمەریکا چاپ کردوە کەلە سابلاغەوە »
« بو ایمەیان ناردوە لە سەرەتایەم جورەخوی »
« نووسیوە »
« . . . by L. O. Fossum Ph. D. »
« American Missionary . . . . . . »
« . . . . Author of a Hymn »
« Book and Editor of a monthly »
« newspaper, also in the Kurdish »
« language. »
« واتا ئەم کتبە دانراوە لەلایەن ل . او . »

٩١

« قاسوم، ف، د. ميبونى ئەمەريكى ... »
« دانەرى كتيبكى گورانيو لەچاپ دەرى »
« روژنامەيكى مانگانە بە زمانى كوردى » .
« وا زان ئەگرت ئەم روژنامەيەى لەسابلاغەوە »
« نوسيوە بوله چاپدان ناردويە تە ئەمەريكا »
« بەلام ئەئەم روژنامەيەو ئەكتيبى گورانيكەى »
« وەدەست ايمە نەكەوتوە » .
« ئەتەوەى كورد خذمەتىئەم پياوەگەورەيەى »
« هەرگيز لە بيرناچيت داخەكەم وينەى »
« مستر قاسومان وەگيرنەكەوت دەنا ليرەدا »
« چاپمان ئەكرد ـ مستر قاسوە لە لاپەرەكانى »
« دوايى دەستور ئەكە يا چەند گورانيكى »
« بەكوردى نوسيوە ايمە بەكيكيان لەخوارەوە »
« ئەنوسين » .

وەتەنى بابيرم؛ كوردستانى قەديم

كيوو شاخ و دەشتى؛ خوشن بودام
جىى دايك وبابمە؛ مالى خوشك و برا
هەر ئوزيكى و بەردىكى؛ بوم مرواريە
وەتەنى . . . . . . قەديم . . . . . . دلم

٩٢

وەتەنى مەحبوبى؛ كوردستانى بيند
ئەرضيە پر يادگارى؛ لەجحيلىمن
هەواى وى خوش وروناك؛ آوى سارد وپاك
شوانان بە هەزاران؛ سوحبەتانى چاك
وەتەنى . . . . . . قەديم . . . . . . دلم

قولكە؛ ئەشكەوت؛ دواى: هەروەبيرمدى
ليرەبوم بوراوى؛ لەوى بو شەرى
هەمو ئەوجنانە؛ رابوردوت ويستا
خەرابەم عەفو بكە؛ يارەب خداى گەورە
وەتەنى . . . . . قەديم . . . . . دلم
دەنگى زورنار دەهول؛ هەواى پردەكا
زموى؛ ميشە؛ بليندى؛ قول هەموييكەوە
دەخوينن بورقەومەى: كەلە نيويان دايە
لەبيرناچى زەحمەتو خەميان كيشاوە
وەتەنى . . . . . قەديم . . . . . دلم
٭٭٭

٩٣

خداى بلويتمالى، رحمن و رحيم
هەرچى چاك ولازمە، ليتطەلەب دەكەين
جاوت لەوە نەمبى، دايم زيلاى بكە
سلامەتى ورەحمەتى، هەميشە دەلەين
وەتەنى بابيرم كوردستانى قەديم
كيوو شاخ و دەشتى خوشن بودلم

« ئەم شعرانەى خوارەوە هەستە شعريكى »
« (عشان سارى عوالى) شاعرى عەرزى آذربايجانى »
« سوورەتەكە غربەى وطن بولوندا لەژمارەى »
« ٢٦ اوكتوبرى ١٩٤١ داچاپى كردووە »
« وله مو كوربانەوە بو ايمەيان ناردبو ايمەا »
« بيزمن بوسەرى كومەلە كردويەبە كوردى »

روز كە آوابو شەو تاريك داهات
داعيلو جانەومردەچن بو باغات
هەمو گياندارياك جيگەى خوى هەيە
هەر كەسەش مال و حالى خوى هەيە
ئەوا، زريان دى، هيچ كەس ناتوانى:
خوى لەبەر راگرى، توجيگات كوانى؟

٩٤

ايمرو كەزور كەس بەخوشى وشايى
بەكەيف و دەماغ بە دل نيسايى
دەهاتو چودان، دەخون لەدونيا
توش لەبەر سەرما، بەتاق و تەنيا
نالە جاورت دا دەبەستى فرميسك
بكريو بنالە هەزار (فقير)ى بى ميشك
زگت قورەى دى لەبرسان مردوى
جل و برگت نيە آخو تو زيندوى؟
روزنكى رەش و زيان لەوى رەشتر
لاقى پيخواست وەك رەزين، رەشتر
جەرگى لەت لەت بوبەكوى زوخال
لەروى ناچارى دەستت كرد بەسوال
كەتودە گرياى بە جاوى پرآو
زور كەس رابوردن ليت كردن سلاو
آە و نالەى تو، بيستى داروبەرد
بەلام هەر ئەى بيست كاكى دەولەمەند

٩٥

روزى روناكت لى بو بەدەيجور
فرميسكى چاووت بوتە خوينى سور
خوشلوى ناكەن بوبەريشانيت
بەلامن جى بكەم توبى نازانيت
ئەتونانت و پست بە دەنگو هاوار
شەپكەت كراسەر، بەزور واجبار
لەم دونيا فانيە كەوادبو دەروا
بە بەد بەختى بوى لە دايكت هەروا؟
هەزاران محنەت صد دەردوبەلا
بەسەرتو داهات بىى بوى مبتلا
خاوەن وەتەن بوى خوشبور وولاتت
مال و حالت بو چاك بو حەياتت
دوژمن بىى زانى غاريدا سەرت
تياك و بيكىدا هەمو كيشومرت
ايستابە آرزوى خوى نەسيبى خوى دازوى
بەنوش لەداخان دلت هەل بشكوى

٩٦

بەروت و قوتيو هەتا سەسلردى
هەرچى كەهەت بو لىيان ئەستاندى
بد بەختى هەزار بناسە دوسنت
دەبى بشزانى كى بو بەكوستت
آغا و خانەكان ئەلين: بو فەقير
ئەمن يەعنى «توربە» و «سيليندير»
ئەمن لەبەرتو واهاوار ئەكەم
بيم بلى دەردت مداواى بكەم
دەنا لەدونيا توشتدى مەينەت
تالى و ايش و زان ئەندوهو حەسرەت
دەردت چارەكەم بە شاخان بلى
بە خاكى پاكى نيشتمان بلى
هەلستان خەلك سەرياك لەخەوى
نابى هەزاران خەويان ليبكەوى
بەبار مەنى خوار بيهەمبەر ئەراوبو هيوامان
هەر هەمو كوردمان كەلكى لى ببينن

١٩٤

بەناوی خوای گەورەی بەرزی بێ هاوتا — J. K — بژی کوردو کوردستان و کۆمەڵەی ژ. ك

ڕۆژ ئەژمێری تایبەتی کۆمەڵەی ژ. ك بووەرزی ١٣٢٣ی ڕۆژیی ١٣٦٣-٦٤ی هجری و ١٩٤٤-٤٥ میلادیی

ئەمساڵی تازەیە لە هەموو ئەندامەکانی ژ. ك و هیوا و هەموو کوردێکی کە لە پێناو سەربەستی نەتەوەی کوردتی ئەکوشێ پیرۆز بێت

پەیامی کۆمەڵە بۆ دایکی نیشتمان

ئەی دایکی نیشتمان ! ایەلەئەوڕۆژی ڕابوو دووداوەمەمان پەرای کە ڕۆژگار کردنی تولەمیچ تالیە ناخۆشێکی ژین بەربنگی پێوە پەیامەتی یەزدان و ناردراوی خۆشەویستی ئەم پەیمانەشمان بەجێ کەیاندبو کەیشتن بەئامانجی پاکی خۆمان کۆششێکی زۆرمان کرد ڕولە ناخەلەو بارەبەرمستەکانت گەلی قورتو ئەگەرەی زلیان هێنایە پێش بەڵام یەزدان لانی حەتی بەرئەدا ئەم ئەبروە ئەگرسەمان بەرەو دوا کشاندەوە ئەوادەسان هاتوونە پێش نازانن کۆمەڵایە پەنجەی شێری ژیانی پێشەلانی کوردستانە گاڵەی بێ ناکرێت.

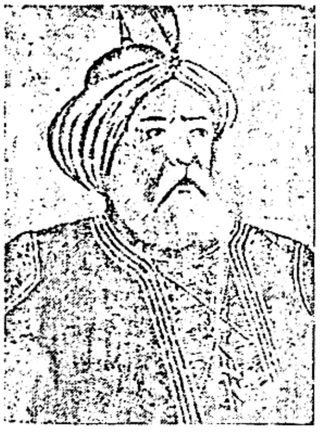

ئەو ئەمردووی ئەی صلاح الدینی ئەیوبی ئەسەب هەرازی ئەی شاهی میللەت کوردئەی فەخری عەرەب

ئەی دایکی نیشتمان ! والەسەرەتای ئەم ساڵەلەدا پەیمانت لەگەڵ ئەبەستین کەزۆر لە پاربەتێن و تاوتر کۆشش بکەین تابەیارمەتی یەزدان و ناردراوی گەورەی اسلام حضرتی محمد صلی‌الله علیه‌وسلم لەهەمو شوێنێکی نیشتمان رەگوریشەی نفاقو دوبەرەکی درەبهێنین ئەی دایکی نیشتمان! دلنیابە کۆمەڵەی ژ. ك هەرچی دەبێ بێ لەپێناو رزگاری تو بەهەمو هێزێکی یەزدان داویتیە کۆشش ئەکاهەر کەسێش بەربەرەکانی بکای کومان بزانی رسوای شاروبازێری کوردستان ئەکرێو تەیلی بەدناوی بودە. کونرێت ایتر بەنابە یەزدانی...

الله

بە یارمەتی و ناوی خوای بەرزو گەورەی بێ هاوتا

بژی سەرۆك و کوردو — J. K — کوردستان و هیوا

ڕۆژ ئەژمێری تایبەتی کۆمەڵەی ژ. ك

بۆ ساڵی ١٣٢٢

ساڵی ٦٣-١٣٦٢ هجری | پەیامێکی کۆمەڵە بو دایکی نیشتمان | ساڵی ٤٤-١٩٤٣ میلادی

ئەی دایکی نیشتمانی کوردی دڵنیابە !!

ئەندامەکانی کۆمەڵەی ژ. ك ئاڵەی دەروونی و سکاڵای تایبەتی تو بە هەمو ناوچەکانی کوردستانا بڵاو ئەکەنەوەو لاوەکان بو خزمەتی تو هان ئەدەن.

بەهەمو کوردێکی نیشتمان لەڕووەو ڕائەگەیێنن کەدونیای ایمرو دونیای شارستانیتی و تمدنە ئەومندی لەتوانایان دابیت بە بروسکەی زانست و خوێندەواری سەرەڕیەی پێش کەوتنی کورد ڕوناك ئەکەنەوە

پەیامی تو کەئەلەی سەرکەوتن لەڕێگەوتنایە بە گوێی هەمو دانیشتوکانی کوردستان ڕائەگەیێنن

☆((ڕۆژ ئەژمێری تایبەتی کومەڵەی ژ. ک))☆

ڕۆژی	جوزەردان - (جەوزا) ١٣٢٣	جمادی الاول - جمادی الثانی ١٣٦٤	مای - جون ١٩٤٤	بیرەوەری
شەممو	٦ ١٣ ٢٠ ٢٧	٤ ١١ ١٨ ٢٥	٢٧ ٣ ١٠ ١٧	
یەکشەممو	٧ ١٤ ٢١ ٢٨	٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٢٨ ٤ ١١ ١٨	
دوشەممو	١ ٨ ١٥ ٢٢ ٢٩	٢٨ ٦ ١٣ (٢٠) ٢٧	٢٢ ٢٩ ٥ ١٢ ١٩	
سەشەممو	٢ ٩ ١٦ ٢٣ ٣٠	٢٩ ٧ ١٤ ٢١ ٢٨	٢٣ ٣٠ ٦ ١٣ ٢٠	
چوار «	٣ ١٠ ١٧ ٢٤ ٣١	ج٢ ٨ ١٥ ٢٢ ٢٩	٢٤ ٣١ ٧ ١٤ ٢١	
پێنج شەممو	٤ ١١ ١٨ ٢٥	٢ ٩ ١٦ ٢٣	٢٥ جون ٨ ١٥	
هەینوو	٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٣ ١٠ ١٧ ٢٤	٢٦ ٢ ٩ ١٦	
ڕووداو		٢٠- لەدایک بوونی حضرتی فاطمە علیها السلام		

دێتە بیرت ئەگەر لە دایک بووی — تو دەگریایو خەلکی پێدە کەنین
[illegible] — [illegible]
هەژار - ٢٠

☆((ڕۆژ ئەژمێری تایبەتی کومەڵەی ژ. ک))☆

ڕۆژی	پووش پەر - (سەرەتان) ١٣٢٣	رجب - شعبان ١٣٦٤	جون - جوولای ١٩٤٤	بیرەوەری
شەممو	٣ ١٠ ١٧ ٣١ ١٤	٣ ١٠ ١٧ شعبان ٢٤	٢٤ جوولای ٨ ٢٢ ١٥	
یەکشەممو	٤ ١١ ١٨ ٢٥	٤ ١١ ١٨ ٢٥	٢٥ ٢ ٩ ١٦	
دوشەممو	٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٢٦ ٣ ١٠ ١٧	
سەشەممو	٦ ١٣ ٢٠ ٢٧	٦ ٠١٣٠ ٢٠ (٢٧)	٢٧ ٤ ١١ ١٨	
چوار «	٧ ١٤ ٢١ ٢٨	٧ ١٤ ٢١ ٢٨	٢٨ ٥ ١٢ ١٩	
پێنج شەممو	١ ٨ ١٥ ٢٢ ٢٩	١ ٨ ١٥ ٢٢ ٢٩	٠٢٢٠ ٢٩ ٦ ١٣ ٢٠	
هەینوو	٢ ٩ ١٦ ٢٣ (٣٠)	٢ ٩ ١٦ ٢٣ ٣٠	٢٣ ٣٠ ٧ ١٤ ٢١	
ڕووداو	٣٠- سەرساڵی گۆواری نیشتمان	١٣- لەدایک بوونی حضرتی علی کرم الله وجه ٢٧- جیژنی معراج	٢٢- هجومی ئەڵەمانیا بوسەر روسیا ١٩٤١	

شای ئەنبیا محەمدی مختار و سەروەرە — سەر حەلقەیی نیبووەتو مەحبوبی داوەرە
لەوح و قەلەم لە خاڵو خەتی وی ئەنادەکەن — عەرشی بەرین لە نووری جەمالی منەووەرە

☆((ڕۆژ ئەژمێری تایبەتی کومەڵەی ژ. ک))☆

ڕۆژی	خاکە لێوە - (حەمەل) ١٣٢٣	ربیع الاول - ربیع الثانی ١٣٦٤	مارس - آپریل ١٩٤٤	بیرەوەری
شەممو	٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٢٩ ٧ ١٤ ٢١	٢٥ ابریل ٨ ١٥	
یەکشەممو	٦ (١٣) ٢٠ ٢٧	٢ع ٨ ١٥ ٢٢	٢٦ ٢ ٩ ١٦	
دوشەممو	٧ ١٤ ٢١ ٢٨	(٣) ٩ (١٦) ٢٣	٢٧ ٣ ١٠ ١٧	
سەشەممو	(١) ٨ ١٥ ٢٢ ٢٩	٢٥ ٣ ١٠ ١٧ ٢٤	٢١ ٢٨ ٤ ١١ ١٨	
چوار «	٢ ٩ ١٦ ٢٣ ٣٠	٢٦ ٤ ١١ ١٨ ٢٥	٢٢ ٢٩ ٥ ١٢ ١٩	
پێنج شەممو	٣ ١٠ ١٧ ٢٤ ٣١	٢٧ ٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٢٣ ٣٠ ٦ ١٣ ٢٠	
هەینوو	٤ ١١ ١٨ ٢٥ —	٢٨ ٦ ١٣ ٢٠ —	٢٤ ٣١ ٧ ١٤	
ڕووداو	١- جیژنی نەورۆز و سەرساڵ ١٣- سیزدە بەدەر	٣- وەلادەتی حضرتی عمر ١٦- وەلادەتی حضرتی ابوبکر رضی الله عنهم		

کومەڵەی ژ. ک بو خزمەتی بەتەوەی کورد بنیاد نراوە بەیارمەتی خوا و پێغەمبەر و کوششی گەنجە وور باو زیرەکەکانی خوی
هەر کورێکی کورد [illegible]

☆((ڕۆژ ئەژمێری تایبەتی کومەڵەی ژ. ک))☆

ڕۆژی	بانەمەر - (ئەور) ١٣٢٣	ربیع الثانی - جمادی الاول ١٣٦٤	آپریل - مای ١٩٤٤	بیرەوەری
شەممو	٢ ٩ ١٦ ٢٣ ٣٠	٢٨ ٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٢٢ ٢٩ ٦ ١٣ ٢٠	
یەکشەممو	٣ ١٠ ١٧ ٢٤ ٣١	٢٩ ٦ ١٣ ٢٠ ٢٧	٢٣ ٣٠ ٧ ١٤ ٢١	
دوشەممو	٤ ١١ ١٨ ٢٥	٣٠ ٧ ١٤ ٢١	٢٤ مای ٨ ١٥	
سەشەممو	٥ ١٢ ١٩ ٢٦	ج١ ٨ ١٥ ٢٢	٢٥ ٢ ٩ ١٦	
چوار «	٦ ١٣ ٢٠ ٢٧	٢ ٩ ١٦ ٢٣	٢٦ ٣ ١٠ ١٧	
پێنج شەممو	٧ ١٤ ٢١ ٢٨	٣ ١٠ ١٧ ٢٤	٢٧ ٤ ١١ ١٨	
هەینوو	١-٨ ١٥ ٢٢ ٢٩	٢٧-٤ ١١ ١٨ ٢٥	٢٨ ٢١ ٥ ١٢ ١٩	
ڕووداو				

على المرء ان یسعی لما فیه نفعه و لیس علیه ان یساعده الدهر !

پیاو لەسەری لازمە بوشتێکی قازانجی تیابی تێبکوشێت بەلام بەوی نیە رووژگار یارمەتی بدات

((روژ ئەژمیری تایبەتی کومەلەی ژ.ك))

روژی	رەشەمە ـ (حووت) ١٣٢٣					ربیع الاول ـ ربیع الثانی ١٣٦٤					فیبریوەری ـ مارس ١٩٤٥					بیرەوەری
شەممو		٥	١٢	١٩	٢٦		١٠	١٧	٢٤	«٢٠»		٢٤	٣	١٠	١٧	
یەك شەممو		٦	١٣	٢٠	٢٧		١١	١٨	٢٥	٣		٢٥	٤	١١	١٨	
دوشەممو		٧	١٤	٢١	٢٨		«١٢»	١٩	٢٦	٤		٢٦	٥	١٢	١٩	
سەشەممو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٦	١٣	٢٠	٢٧	٥	٢٠	٢٧	٦	١٣	٢٠	
چوار «	٢	٩	«١٦»	٢٣		٧	١٤	٢١	٢٨		٢١	٢٨	٧	١٤		
پینج شەممو	٣	١٠	١٧	٢٤		٨	١٥	٢٢	٢٩		٢٢	١	٨	١٥		
هەینوو	٤	١١	١٨	٢٥		٩	١٦	٢٣	٣٠		٢٣	٢	٩	١٦		
رووداوان	١٦ــ روژی بنیادی چابخانەی ژ.ك					«١٢» جیژنی لەدایك بوونی حەزرەتی محمد صلی‌الله علیه وسلم لەهەمو مسلمانان بەتایبەتی کوردەواری خومان پیروزبیت «٢٠» لەدایك بوونی حەزرەتی عمر رضی‌الله عنه										

هەرچەندە کە یەك میللەتی مەعنووا نەجیبن — ئەفسوس و ئەئەسەف کە بریندار و نەخوشن
لەم زوورەی ئازادیو ئاسایشو شادی — هەر کورنەکە مەحرومە هەمو بێ‌بەشو توشن

روژ ئەژمیری تایبەتی کومەلەی ژ.ك

روژی	خاکەلیوە ـ فروردین ١٣٢٢					ربیع الاول ـ ربیع الثانی ١٣٦٢					مارس ـ آوریل ١٩٤٣					بونوسینی جتی پیەویست
شەممو		٦	١٣	٢٠	٢٧		٢٠	٢٧	٤	١١		٢٧	٣	١٠	١٧	
یەك شەممو		٧	١٤	٢١	٢٨		٢١	٢٨	٥	١٢		٢٨	٤	١١	١٨	
دو شەممو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	١٥	٢٢	٢٩	٦	١٣	٢٢	٢٩	٥	١٢	١٩	
سە شەممو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	١٦	٢٣	٣٠	٧	١٤	٢٣	٣٠	٦	١٣	٢٠	
چوارشەممو	٣	١٠	١٧	٢٤	٣١	١٧	٢٤	ع ٣	٨	١٥	٢٤	٣١	٧	١٤	٢١	
پنج شەممو	٤	١١	١٨	٢٥		١٨	٢٥	٢	٩		٢٥	آوریل	٨	١٥		
هەینو	٥	١٢	١٩	٢٦		١٩	٢٦	٣	١٠		٢٦	٢	٩	١٦		
ووچان	١٣ دەی خاکەلیوە سیزدە بەدەر															

ئەحوالی ئەم زەمانە لەکایەی منال ئەچی — دونیایەکی چە پوچەلە لە زەرفی بەتال ئەچی
لەم باغە هەردەمە کەئەکامیوەیەك ئەلی — ئەم کونە گومەزەلە دوکانی بەقال ئەچی

روژ ئەژمیری تایبەتی کومەلەی ژ.ك

روژی	بانەمەر ـ اردی‌بهشت ١٣٢٢					ربیع الثانی ـ جمادی الاول ١٣٦٢					آوریل ـ مەیە ١٩٤٣					بونوسینی جتی پیەویست
شەممو		٣	١٠	١٧	٢٤ ٣١		١٨	٢٥	٣	١٠ ١٧		٢٤	مەیە	٨	١٥ ٢٢	
یەك شەممو		٤	١١	١٨	٢٥		١٩	٢٦	٤	١١		٢٥	٢	٩	١٦	
دو شەممو		٥	١٢	١٩	٢٦		٢٠	٢٧	٥	١٢		٢٦	٣	١٠	١٧	
سە شەممو		٦	١٣	٢٠	٢٧		٢١	٢٨	٦	١٣		١٧	٤	١١	١٨	
چوارشەممو		٧	١٤	٢١	٢٨		٢٢	١٩	٧	١٤		٢٨	٥	١٢	١٩	
پنج شەممو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	١٦	٢٣	ج ١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٦	١٣	٢٠	
هەینو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	١٧	٢٤	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٧	١٤	٢١	
ووچان																

نەقس و کەمالی خەلقی جهان بایەخی نیە — هەردوکی بێ‌شکە ـ کە بەدەستی زەوال ئەچی
کە روژ ئەبی بە ئەسیری ظلامی شەو — کە بەدری کاملە کە بەدەردی هلال ئەچی

✿((روژ ئەژمیری تایبەتی کومەلەی ژ.ک))✿

روژی	خەزەلوەر ـ (عەقرەب) ١٣٢٣					ذیقعده ـ ذیحجه ١٣٦٣					اوکتوبر ـ نووامبر ١٩٤٤					یادەوەری
شەممو		٦	١٣	٢٠	٢٧		١٠	١٧	٢٤	ذیحجه		٢٨	٤	١١	١٨	
یەکشەممو		٧	١٤	٢١	٢٨		١١	١٨	«٢٥»	٢		٢٩	٥	١٢	١٩	
دوشەممو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٥	١٢	١٩	٢٦	٣	٢٣	٣٠	٦	١٣	٢٠	
سەشەممو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٦	١٣	٢٠	٢٧	٤	٢٤	٣١	«٧»	١٤	٢١	
چوار «	٣	١٠	١٧	٢٤		٧	١٤	٢١	٢٨		٢٥	نوامبر	«٨»	١٥		
پینج شەممو	٤	١١	١٨	٢٥		٨	١٥	٢٢	٢٩		٢٦	٢	٩	١٦		
هەینوو	٥	١٢	١٩	٢٦		٩	١٦	٢٣	٣٠		٢٧	٣	١٠	١٧		
رووداو						٢٥ـ وەدەرکەوتنی پیغەمبەر صلی الله علیه و سلم لەمەدینە بو دەامین حج ١٠ـ ھ					٧ یاشلاێی ٣٠ەورەی اوکتوبر ١٩١٧ ـ ٨ دامەزینی اردوی هاوپەیمانان لەباکووری آفریکا					

ئەی میللەتی کوردی شەرمنی خومە فروشن　　تا بەرگ و لباسی سەفەری مردن ئەپوشن
بو یەمەتی آزادی بو ئەحمیلی شەرافەت　　روحم بە فیداتان لەهەمو لاوە بکوشن

✿((روژ ئەژمیری تایبەتی کومەلەی ژ.ک))✿

روژی	سەرماوەز ـ (قەوس) ١٣٢٣					ذیحجه ـ محرم ١٣٦٣ ـ ١٣٦٤					نووامبر ـ دیسامبر ١٩٤٤					یادەوەری
شەممو		٤	١١	١٨	٢٥		٨	١٥	٢٢	٢٩		٢٥	٢	٩	١٦	
یەکشەممو		٥	١٢	١٩	٢٦		٩	١٦	٢٣	محرم		٢٦	٣	١٠	١٧	
دوشەممو		٦	١٣	٢٠	٢٧		«١٠»	١٧	٢٤	«٢»		٢٧	٤	١١	١٨	
سەشەممو		٧	١٤	٢١	٢٨		١١	١٨	«٢٥»	٣		٢٨	٥	١٢	١٩	
چوار «	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٥	١٢	«١٩»	«٢٦»	٤	٢٢	٢٩	٦	١٣	٢٠	
پینج شەممو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٦	١٣	٢٠	٢٧	٥	٢٣	٣٠	«٧»	١٤	٢١	
هەینوو	٣	١٠	١٧	٢٤		٧	١٤	٢١	٢٨		٢٤	دیسامبر	٨	١٥		
رووداو	١٠ جیژنی قوربان ١٩ شەهادەتی حضرتی عثمان رضی الله عنه ٣٥ه ـ ٢٥ خەلافەتی حضرتی علی کرم الله وجه ٣٥ه ـ ٢٦ شەهادەتی حضرتی عمر رضی الله ٢٣ه ـ ٢ خەلافەتی حضرتی عثمان رضی الله عنه ٢٤ه										٧ • پەلاماری جاپان وهاتنە شەرری ئەمەریکا •١٩٤١					

ئەو شەربەتە شیرینەکە آزادیە ئیوی　　اندامو ئیو فرصەتە یەک جرعە بنوشن
بو راحەتو آسایشو آزادیو حورری　　ئەوعی بەشەری دەس بەئەمەو نیزە بەدوشن

روژ ئەژمیری تایبەتی کومەلەی ژ.ک

روژی	خەرمانان ـ شەهریور ١٣٢٢					شعبان ـ رمضان ١٣٦٢					اوت ـ سپتامبر ١٩٤٣					بونوسینی چتی پیەویست
شەمو		٥	١٢	١٩	٢٦		٢٦	٣	١٠	١٧		٢٨	٤	١١	١٨	
یەک شەمو		٦	١٣	٢٠	٢٧		٢٧	٤	١١	١٨		٢٩	٥	١٢	١٩	
دو شەمو		٧	١٤	٢١	٢٨		٢٨	٥	١٢	١٩		٣٠	٦	١٣	٢٠	
سە شەمو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٢٢	٢٩	٦	١٣	٢٠	٢٤	٣١	٧	١٤	٢١	
چوارشەمو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٢٣	٣٠	٧	١٤	٢١	٢٥	سپتامبر	٨	١٥	٢٢	
بنج شەمو	٣	١٠	١٧	٢٤	٣١	٢٤	رمضان	٨	١٥	٢٢	٢٦	٢	٩	١٦	٢٣	
هەینو	٤	١١	١٨	٢٥		٢٥	٢	٩	١٦		٢٧	٣	١٠	١٧		
روداو	٢ی خەرمانان هاتنی اوردوی سور بو آذربایجان و کوردستان					١ی برای کوردی مالدار ١ی مانگی رمضان هات زەکاتو سەرفطرەی خودتەوا بدە										

دونیا هەناسەییکە نە چوبیو نە هاتبی　✿　حالیکە بوی ئەچی کە لە عالەم بە حال ئەچی
بلقی سەرآوە کاکە جهان تی بفکرە تو　✿　بو کەس نەبو بە حال و نە بو کەس لە مال ئەچی

روژ ئەژمیری تایبەتی کومەلەی ژ.ک

روژی	رەزبەر ـ مهر ١٣٢٢					رمضان ـ شوال ١٣٦٢					سپتامبر ـ اکتبر ١٩٤٣					بونوسینی چتی پیەویست
شەمو		٢	٩	١٦	٢٣.٣٠		٢٤	٢	٩	١٦/٢٣		٢٥	٢	٩	١٦/٢٣	
یەک شەمو		٣	١٠	١٧	٢٤		٢٥	٣	١٠	١٧		٢٦	٣	١٠	١٧	
دو شەمو		٤	١١	١٨	٢٥		٢٦	٤	١١	١٨		٢٧	٤	١١	١٨	
سە شەمو		٥	١٢	١٩	٢٦		٢٧	٥	١٢	١٩		٢٨	٥	١٢	١٩	
چوارشەمو		٦	١٣	٢٠	٢٧		٢٨	٦	١٣	٢٠		٢٩	٦	١٣	٢٠	
بنج شەمو		٧	١٤	٢١	٢٨		٢٩	٧	١٤	٢١		٣٠	٧	١٤	٢١	
هەینو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٢٣	شوال	٨	١٥	٢٢	٢٤	اکتبر	٨	١٥	٢٢	
روچان						یەکەی شوال جیژنی رمضان										

خو لابدەن لە باری گرانی حقوقی خەلق　✿　بنوارە هەلگری کە لە (فیلە)ی حەمال ئەچی
بونەفمە خواشناسی، عبادەت ریابی‌یە　✿　ئەقوای ئەم زەمانە بەنرخی وەبال ئەچی

روژ ئه‌ژ میری تایبه‌تی كومه‌له‌ی ژ. ك

روژی	پوش په‌ر ـ تیر ١٣٢٢					جمادی‌الثانی ـ رجب ١٣٦٢					زوئن ـ زونیه ١٩٤٣					بونوسینی چتی پیه‌ویست
شه‌مو		٤	١١	١٨	٢٥		٢٢	٢٩	٦	١٣		٢٦	٣	١٠	١٧	
یه‌ك شه‌مو		٥	١٢	١٩	٢٦		٢٣	٣٠	٧	١٤		٢٧	٤	١١	١٨	
دو شه‌مو		٦	١٣	٢٠	١٧		٢٤	رجب	٨	١٥		٢٨	٥	١٢	١٩	
سه شه‌مو		٧	١٤	٢١	٢٨		٢٥	٢	٩	١٦		٢٩	٦	١٣	٢٠	
چوارشه‌مو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	١٩	٢٦	٣	١٠	١٧	٢٣	٣٠	٧	١٤	٢١	
پنج شه‌مو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٢٠	٢٧	٤	١١	١٨	٢٤	زونیه	٨	١٥	٢٢	
هه‌ینو	٣	١٠	١٧	٢٤	٣١	٢١	٢٨	٥	١٢	١٩	٢٥	٢	٩	١٦	٢٣	
روچان																

ئه‌و نه‌ونه‌مامه سیبه‌ری دوینی له ناز ئه‌كرد — ایمرو له آگرایه له چیاكه و چه‌وال ئه‌چی
بی‌لیوه ئه‌م جهانه ته‌ماشا كه (نه‌ی‌زمن) ی — بیناى كویره ئه‌فصه‌حی عه‌ینی له‌لال ئه‌چی

روژ ئه‌ژ میری تایبه‌تی كومه‌له‌ی ژ. ك

روژی	گه‌لاویژ ـ مرداد ١٣٢٢					رجب ـ شعبان ١٣٦٢					زونیه ـ اوت ١٩٤٣					بونوسینی چتی پیه‌ویست
شه‌مو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٢٠	٢٧	٥	١٢	١٩	٢٤	٣١	٧	١٤	٢١	
یه‌ك شه‌مو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٢١	٢٨	٦	١٣	٢٠	٢٥	اوت	٨	١٥	٢٢	
دو شه‌مو	٣	١٠	١٧	٢٤	٣١	٢٢	٢٩	٧	١٤	٢١	٢٦	٢	٩	١٦	٢٣	
سه شه‌مو	٤	١١	١٨	٢٥		٢٣	شعبان	٨	١٥		٢٧	٣	١٠	١٧		
چوارشه‌مو	٥	١٢	١٩	٢٦		٢٤	٢	٩	١٦		٢٨	٤	١١	١٨		
پنج شه‌مو	٦	١٣	٢٠	٢٧		٢٥	٣	١٠	١٧		٢٩	٥	١٢	١٩		
هه‌ینو	٧	١٤	٢١	٢٨		٢٦	٤	١١	١٨		٣٠	٦	١٣	٢٠		
روچان	٢٥ـجی گه‌لاویژ جیژنی سه‌ رسالی كومه‌له‌ی ژ. ك					٢٧ ی رجب جیژنی معراج ١٥ ده‌ی شعبان جیژنی برات										

هه‌ر ناله وا له بورجی جه‌لالا وه‌كو هلال — هه‌ر مانه و ائه كونجی مه‌لالا له‌نال ئه‌چی
بازاری ده‌هره قیمه‌تی ئه‌شیا به جیگه‌یه — میشی گه‌یشته رووی نگاری له‌خال ئه‌چی

روژ ئه‌ژ میری تایبه‌تی كومه‌له‌ی ژ. ك

روژی	جوزه‌ردان ـ خرداد ١٣٢٢					جمادی‌الاول ـ جمادی‌الثانی ١٣٦٢					مه ـ زوئن ١٩٤٣					بونوسینی چتی پیه‌ویست
شه‌مو		٧	١٤	٢١	٢٨		٢٤	ج٣	٨	١٥		٢٩	٥	١٢	١٩	
یه‌ك شه‌مو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	١٨	٢٥	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٦	١٣	٢٠	
دو شه‌مو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	١٩	٢٦	٣	١٠	١٧	٢٤	٣١	٧	١٤	٢١	
سه شه‌مو	٣	١٠	١٧	٢٤	٣١	٢٠	٢٧	٤	١١	١٨	٢٥	زوئن	٨	١٥	٢٢	
چوارشه‌مو	٤	١١	١٨	٢٥		٢١	٢٨	٥	١٢		٢٦	٢	٩	١٦		
پنج شه‌مو	٥	١٢	١٩	٢٦		٢٢	٢٩	٦	١٣		٢٧	٣	١٠	١٧		
هه‌ینو	٦	١٣	٢٠	٢٧		٢٣	٣٠	٧	١٤		٢٨	٤	١١	١٨		
روچان																

اقبال و شوی تابع علم و جهل نیه — ری كه‌ونه (باز)ی ایمرو سبه‌ینی له‌(دال) ئه‌چی
ئه‌یوانی (جه‌م) كه‌هه‌م ده‌ی كه‌یوان بو مده‌تی — ایمرو به به‌ستی خانه‌خرابه له‌چال ئه‌چی

روژ ئه‌ژ میری تایبه‌تی كومه‌له‌ی ژ. ك

روژی	پوش په‌ر ـ تیر ١٣٢٢					جمادی‌الثانی ـ رجب ١٣٦٢					زوئن ـ زونیه ١٩٤٣					بونوسینی چتی پیه‌ویست
شه‌مو		٤	١١	١٨	٢٥		٢٢	٢٩	٦	١٣		٢٦	٣	١٠	١٧	
یه‌ك شه‌مو		٥	١٢	١٩	٢٦		٢٣	٣٠	٧	١٤		٢٧	٤	١١	١٨	
دو شه‌مو		٦	١٣	٢٠	١٧		٢٤	رجب	٨	١٥		٢٨	٥	١٢	١٩	
سه شه‌مو		٧	١٤	٢١	٢٨		٢٥	٢	٩	١٦		٢٩	٦	١٣	٢٠	
چوارشه‌مو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	١٩	٢٦	٣	١٠	١٧	٢٣	٣٠	٧	١٤	٢١	
پنج شه‌مو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٢٠	٢٧	٤	١١	١٨	٢٤	زونیه	٨	١٥	٢٢	
هه‌ینو	٣	١٠	١٧	٢٤	٣١	٢١	٢٨	٥	١٢	١٩	٢٥	٢	٩	١٦	٢٣	
روچان																

ئه‌و نه‌ونه‌مامه سیبه‌ری دوینی له ناز ئه‌كرد — ایمرو له آگرایه له چیاكه و چه‌وال ئه‌چی
بی‌لیوه ئه‌م جهانه ته‌ماشا كه (نه‌ی‌زمن) ی — بیناى كویره ئه‌فصه‌حی عه‌ینی له‌لال ئه‌چی

روژ ئەژمێری تایبەتی کومەڵەی ژ.ك

روژی	خەزەڵوەر ـ آبان ١٣٢٢					شوال ـ ذیقعدە ١٣٦٢					اکتبر ـ نوامبر ١٩٤٣					بونوسینی چتی پیەویست
شەمو		٧	١٤	٢١	٢٨		٣٠	٧	١٤	٢١		٣٠	٦	١٣	٢٠	
یەك شەمو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٢٤	ذیقعدە	٨	١٥	٢٢	٢٤	٣١	٧	١٤	٢١	
دو شەمو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٢٥	٢	٩	١٦	٢٣	٢٥	نوامبر	٨	١٥	٢٢	
سە شەمو	٣	١٠	١٧	٢٤		٢٦	٣	١٠	١٧		٢٦	٢	٩	١٦		
چوارشەمو	٤	١١	١٨	٢٥		٢٧	٤	١١	١٨		٢٧	٣	١٠	١٧		
پنج شەمو	٥	١٢	١٩	٢٦		٢٨	٥	١٢	١٩		٢٨	٤	١١	١٨		
هەینو	٦	١٣	٢٠	٢٧		٢٩	٦	١٣	٢٠		٢٩	٥	١٢	١٩		
روچان											٨ی نوامبر جیژنی هەرای گەورەی اکتبر ١٩١٧ سووەتستان (روسیە)					

بانگێکی تر لە غەیبەوە ایستاکە هاتە گوێم ✿ هێندە زولالە دەنگی لەدەنگی (بلال) ئەچی
آخر زەمانە هەستنە بی تا بدەن حساب ✿ لوقمەی حەرامی دوینی بەنرخی حەلال ئەچی

روژ ئەژمێری تایبەتی کومەڵەی ژ.ك

روژی	سەرماوەز ـ آذر ١٣٢٢					ذیقعدە ـ ذیحجە ١٣٦٢					نوامبر ـ دسامبر ١٩٤٣					بونوسینی چتی پیەویست
شەمو		٥	١٢	١٩	٢٦		٢٨	٦	١٣	٢٠		٢٧	٤	١١	١٨	
یەك شەمو		٦	١٣	٢٠	٢٧		٢٩	٧	١٤	٢١		٢٨	٥	١٢	١٩	
دو شەمو		٧	١٤	٢١	٢٨		ذیحجە	٨	١٥	٢٢		٢٩	٦	١٣	٢٠	
سە شەمو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٢٤	٢	٩	١٦	٢٣	٢٣	٣٠	٧	١٤	٢١	
چوارشەمو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٢٥	٣	١٠	١٧	٢٤	٢٤	دسامبر	٨	١٥	٢٢	
پنج شەمو	٣	١٠	١٧	٢٤		٢٦	٤	١١	١٨		٢٥	٢	٩	١٦		
هەینو	٤	١١	١٨	٢٥		٢٧	٥	١٢	١٩		٢٦	٣	١٠	١٧		
روچان						١٠ـ ذیحجە جیژنی قوربانی										

کوردە ئەزانی لە کوێ ساکنە خزمانی تو ✿ کوێ کرە بوتو بلیم مەسکەنی قەومانی تو
کێوی ترو سو عمقی حەوزەیی ئەسکەندەرون ✿ غەربیە تا بەحری رەش سەرحەدی مەیدانی تو

روژ ئەژمێری تایبەتی کومەڵەی ژ.ك

روژی	بەفرانبار ـ دی ١٣٢٢					ذیحجە ـ محرم ١٣٦٢ ـ ١٣٦٣					دسامبر ـ ژانویە ١٩٤٣ ـ ١٩٤٤					بونوسینی چتی پیەویست
شەمو		٣	١٠	١٧	٢٤		٢٧	٤	١١	١٨		٢٥	ژانویە	٨	١٥	
یەك شەمو		٤	١١	١٨	٢٥		٢٨	٥	١٢	١٩		٢٦	٢	٩	١٦	
دو شەمو		٥	١٢	١٩	٢٦		٢٩	٦	١٣	٢٠		٢٧	٣	١٠	١٧	
سە شەمو		٦	١٣	٢٠	٢٧		٣٠	٧	١٤	٢١		٢٨	٤	١١	١٨	
چوارشەمو		٧	١٤	٢١	٢٨		محرم	٨	١٥	٢٢		٢٩	٥	١٢	١٩	
پنج شەمو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٢٥	٢	٩	١٦	٢٣	٢٣	٣٠	٦	١٣	٢٠	
هەینو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٢٦	٣	١٠	١٧	٢٤	٢٤	٣١	٧	١٤	٢١	
روچان						٩ و ١٠ی محرم عاشورا ـ تاسوعا					٢٥ی دسامبر جیژنی لە دایك بونی حەضرەتی عیسی یەکەمی ژانویە نوئل سەرسالی مسیحی					

بەحری رەشو ئەردەهان آوی ئەراسە بزان ✿ حەدی شمالە ئەمەسە گوزی بیجولانی تو
ئەلوەندو گولی وورمی تاسەری آوی ئەراس ✿ سەرحەدی روژهەلاتە جوگەرو کێوانی تو

روژ ئەژمێری تایبەتی کومەڵەی ژ.ك

روژی	ریبەندان ـ بەهمن ١٣٢٢					محرم ـ صفر ١٣٦٣					ژانویە ـ فوریە ١٩٤٤					بونوسینی چتی پیەویست
شەمو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٢٥	٣	١٠	١٧	٢٤	٢٢	٢٩	٥	١٢	١٩	
یەك شەمو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٢٦	٤	١١	١٨	٢٥	٢٣	٣٠	٦	١٣	٢٠	
دو شەمو	٣	١٠	١٧	٢٤		٢٧	٥	١٢	١٩		٢٤	٣١	٧	١٤		
سە شەمو	٤	١١	١٨	٢٥		٢٨	٦	١٣	٣٠		٢٥	فوریە	٨	١٥		
چوارشەمو	٥	١٢	١٩	٢٦		١٩	٧	١٤	٢١		٢٦	٢	٩	١٦		
پنج شەمو	٦	١٣	٢٠	٢٧		صفر	٨	١٥	٢٢		٢٧	٣	١٠	١٧		
هەینو	٧	١٤	٢١	٢٨		٢	٩	١٦	٢٣		٢٨	٤	١١	١٨		
روچان						٢٠ صفر ـ اربعین										

ئەهوازو کێوی حەمرین زەنگارو رای نوسیبەین ✿ بو تەرەفی جەنوبە رەمز شەبی رضوانی تو
داخلی ئەم سنورە دوازدە ویلایەت هەیە ✿ دەڵێن دوازدە میلیونە نفوسی کوردانی تو

روژ ئەژ میری تایبەتی کومەلەی ژ. ك

روژی	رەشەمە ـ اسفند ١٣٢٢					صەفەر ـ ربیع الاول ١٣٦٣					فوریە ـ مارس ١٩٤٤					بونوسینی جتی پێویست
شەمو		٦	١٣	٢٠	٢٧		ع١	٨	١٥	٢٢		٢٦	٤	.١١	١٨	
یەك شەمو		٧	١٤	٢١	٢٨		٢	٩	١٦	٢٣		٢٧	٥	١٢	١٩	
دو شەمو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٢٦	٣	١٠	١٧	٢٤	٢١	٢٨	٦	١٣	٢٠	
سە شەمو	٢	٩	١٦	٢٣		٢٧	٤	١١	١٨		٢۴	٢٩	٧	١٤		
چوارشەمو	٣	١٠	١٧	٢٤		٢٨	٥	١٢	١٩		٢٣	مارس	٨	١٥		
پێنج شەمو	٤	١١	١٨	٢٥		٢٩	٦	١٣	٢٠		٢٤	٢	٩	١٦		
هەینو	٥	١٢	١٩	٢٦		٣٠	٧	١٤	٢١		٢٥	٣	١٠	١٧		
روجان						١٢دەی ع١ـ جێژنی مولودی پێغەمبەری گەورەی اسلام صلی الله علیه وسلم					٢٣ی فوریە جێژنی سازبونی اوردوی سوری سووەت					

حاجی درویە اصلا نفوسیان نە نوسرا ☆ دەگاتە بیست میلیون بنوسری خزمانی تو

•گوتەی حاجی قادری کویی بلبلی نیشتمانی کورد•

☆((روژ ئەژمیری تایبەتی کومەلەی ژ. ك))☆

روژی	بەفرانبار ـ (جەدی) ١٣٢٣					محرم ـ صفر ١٣٦٤					دسامبر ـ جینوەری ١٩٤٤ ـ ١٩٤٥					بیرەوەری
هەینوو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٦	١٣	٢٠	٢٧	٤	٢٢	٢٩	٥	١٢	١٩	
شەممو	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٧	١٤	٢١	٢٨	٥	٢٣	٣٠	٦	١٣	٢٠	
یەك شەممو	٣	١٠	١٧	٢٤		٨	١٥	٢٢	٢٩		٢٤	٣١	٧	١٤		
دوشەممو	٤	١١	١٨	٢٥		٩	١٦	٢٣	٣٠		٢٥	جینوەری	٨	١٥		
سێشەممو	٥	١٢	١٩	٢٦		«١٠»	١٧	٢٤	[illegible]		٢٦	٢	٩	١٦		
چوار »	٦	١٣	٢٠	٢٧		١١	١٨	٢٥	٢		٢٧	٣	١٠	١٧		
پێنج شەممو	٧	١٤	٢١	٢٨		١٢	١٩	٢٦	٣		٢٨	٤	١١	١٨		
رووچان						١٠ـ شەهیدبونی حضرتی حسین علیه السلام ٦١ هـ					جینوەری سەرەسالی میلادی ١٩٤٥					

حەزقیل و فراتیم وشەمر یاو شمر تل — دوورندە صفت ئەعرە دەکێشن دەخروشن

ترفکرە تەمامی میلەلی شەرقی بو غەربی — سوەزدە، ئەدوەکو آگرو وەك كورە بەجوشن

☆((روژ ئەژمیری تایبەتی کومەلەی ژ. ك))☆

روژی	ریبەندان ـ (دەلو) ١٣٢٣					صفر ـ ربیع الاول ١٣٦٤					جینوەری ـ فیبریوەری ١٩٤٥					بیرەوەری
شەممو		٧	١٤	٢١	٢٨		١٢	١٩	٢٦	٣		٢٧	٣	١٠	١٧	
یەك شەممو	١	٨	١٥	٢٢	٢٩	٦	١٣	٢٠	٢٧	٤	٢١	٢٨	٤	١١	١٨	
دوشەممی	٢	٩	١٦	٢٣	٣٠	٧	١٤	٢١	«٢٨»	٥	٢٢	٢٩	٥	١٢	١٩	
سێشەممو	٣	١٠	١٧	٢٤		٨	١٥	٢٢	٢٩		٢٣	٣٠	٦	١٣		
چوار »	٤	١١	١٨	٢٥		٩	١٦	٢٣	٣٠		٢٤	٣١	٧	١٤		
پێنج شەممو	٥	١٢	١٩	٢٦		١٠	١٧	٢٤	[illegible]		٢٥	فیبروەری	٨	١٥		
هەینوو	٦	١٣	٢٠	٢٧		١١	١٨	٢٥	«٢»		٢٦	٢	٩	١٦		
رووچان						٢٨ـ شەهادەتی حضرتی حسن علیه السلام					٢٠ـ تەسلیم بوونی اوردوی ئەلەمان لەستالینگراد ١٩٤٣					

دەستی منوداریی رەئیسانی عەشایر — لای خوکە هەمو عاقل و دارندەیی هوشن!

عیللەت چە وا اوە کە بێ فکرو خەیالن؟ — حیکمەت چە واساکت و بێ دەنگ و خەموشن؟

☆((روژ ئەژمێری تایبەتی کومەڵەی ژ . ک))☆

روژی	خەرمانان ـ (سونبولە) ١٣٢٣	رمضان ـ شوال ١٣٦٣	آوگوست ـ سپتامبر ١٩٤٤	بیرەوەری
شەممو	٤ ١١ ١٨ ٢٥	٦ ١٣ ٢٠ ٢٧	٢٦ ٢ ٩ ١٦	
یەکشەممو	٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٧ ١٤ «٢١» ٢٨	٢٧ ٣ ١٠ ١٧	
دوشەممو	٦ ١٣ ٢٠ ٢٧	٨ «١٥» ٢٢ ٢٩	٢٨ ٤ ١١ ١٨	
سێشەممو	٧ ١٤ ٢١ ٢٨	٩ ١٦ ٢٣ شوال	٢٩ ٥ ١٢ ١٩	
چوار «	١ ٨ ١٥ ٢٢ ٢٩	«٣٠» ١٠ «١٧» ٢٤ ٢	٢٣ ٣٠ ٦ ١٣ ٢٠	
پێنج شەممو	٢ ٩ ١٦ ٢٣ ٣٠	٤ ١١ ١٨ ٢٥ ٣	٢٤ ٣١ ٧ ١٤ ٢١	
هەینو	٣ ١٠ ١٧ ٢٤ ٣١	٥ ١٢ ١٩ ٢٦ ٤	٢٥ سپتامبر ٨ ١٥ ٢٢	
رووپیان	(٣) ـ وەفاتی حضرتی فاطمە علیهاالسلام ١١ـ ه ١٥ـ وەلادەتی حضرتی حسن علیه السلام ٣ ـ ه ١٧ ـ وەفاتی حضرتی عائشە رضی الله عنها ٥٨ ه ٢١ ـ شەهادەتی حضرتی علی کرم‌الله‌وجه ٤٠ ـ ه «١» جیژنی رمضان		١ ـ هجومی ئەلەمانیا بوسەر پولونیاکە لەمجەنگەی ئێستای پێهەڵ آیسا «١٩٣٩»	

تو نوری مقتبس لە خداو نوری مەه لە روژ — ئەو ویچووە لە رووژی ئەزەلدا مقدەرە

ئەووەل شەوی شەبیهی بروی تو بە سێت — پاشان لەرووت مەنەوەرە وەختی مدەوەرە

☆((روژ ئەژمێری تایبەتی کومەڵەی ژ . ک))☆

روژی	رەزبەر ـ (میزان) ١٣٢٣	شوال ـ ذیقعدە ١٣٦٣	سپتامبر ـ اوکتوبر ١٩٤٤	بیرەوەری
شەممو	١ ٨ ١٥ ٢٢ ٢٩	٥ ١٢ ١٩ ٢٦ ٣	٢٣ ٣٠ ٧ ١٤ ٢١	
یەکشەممو	٢ ٩ ١٦ ٢٣ ٣٠	٦ ١٣ ٢٠ ٢٧ ٤	٢٤ اوکتوبر ٨ ١٥ ٢٢	
دوشەممو	٣ ١٠ ١٧ ٢٤	٧ ١٤ ٢١ ٢٨	٢٥ ٢ ٩ ١٦	
سێشەممو	٤ ١١ ١٨ ٢٥	٨ ١٥ ٢٢ ٢٩	٢٦ ٣ ١٠ ١٧	
چوار «	٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٩ ١٦ ٢٣ ٣٠	٢٧ ٤ ١١ ١٨	
پێنج شەممو	٦ ١٣ ٢٠ ٢٧	١٠ ١٧ ٢٤ ذیقعدە	٢٨ ٥ ١٢ ١٩	
هەینو	٧ ١٤ ٢١ ٢٨	١١ ١٨ ٢٥ ٢	٢٩ ٦ ١٣ ٢٠	
رووپیان				

نوربان لە «سەدرە» صدرنشینی مقەررەی — ئەو مە ستەدوو مقامە لەبەر تو موتەررەرە

ئەمری خدا لە بو مەلەوانی جەنابی تو — وردی صەفی مەلایکە تاروژی مەحشەرە

ئەندامێکی تازە لەشاری «ژ ک»

☆((روژ ئەژمێری تایبەتی کومەڵەی ژ . ک))☆

روژی	پووش پەر ـ (سەرەتان) ١٣٢٣	رجب ـ شعبان ١٣٦٤	جون ـ جوولای ١٩٤٤	بیرەوەری
شەممو	٣ ١٠ ١٧ ٢٤/٣١	٣ ١٠ ١٧ شعبان ٢٤	٢٤ جوولای ٨ ١٥/٢٢	
یەکشەممو	٤ ١١ ١٨ ٢٥	٤ ١١ ١٨ ٢٥	٢٥ ٢ ٩ ١٦	
دوشەممو	٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٢٦ ٣ ١٠ ١٧	
سێشەممو	٦ ١٣ ٢٠ ٢٧	٦ «١٣» ٢٠ (٢٧)	٢٧ ٤ ١١ ١٨	
چوار «	٧ ١٤ ٢١ ٢٨	٧ ١٤ ٢١ ٢٨	٢٨ ٥ ١٢ ١٩	
پێنج شەممو	١ ٨ ١٥ ٢٢ ٢٩	١ ٨ ١٥ ٢٢ ٢٩	«٢٢» ٢٩ ٦ ١٣ ٢٠	
هەینو	٢ ٩ ١٦ ٢٣ (٣٠)	٢ ٩ ١٦ ٢٣ ٣٠	٢٣ ٣٠ ٧ ١٤ ٢١	
رووپیان	٣٠ ـ سەرساڵی گ(ە)واری نیشتمان	١٣ ـ لەدایک بوونی حضرتی علی کرم‌الله وجه ٢٧ ـ جیژنی معراج	٢٢ ـ هجومی ئەلەمانیا بوسەر روسیا ١٩٤١	

شای ئەنبیا محمدی مختار و سەرومەرە — سەر حەلقەیی نیووەنو مەحبوبی داوەرە

لەوح و ئەلەم لە خاڵو خەتی وی ئەنادەکەن — عەرشی بەرین لە نووری جەمالی منەووەرە

☆((روژ ئەژمێری تایبەتی کومەڵەی ژ . ک))☆

روژی	گەلاوێژ ـ (ئەسەد) ١٣٢٣	شعبان ـ رمضان ١٣٦٤	جوولای ـ آوگوست ١٩٤٤	بیرەوەری
شەممو	٧ ١٤ ٢١ ٢٨	٨ «١٥» ٢٢ ٢٩	٢٩ ٥ ١٢ ١٩	
یەکشەممو	١ ٨ ١٥ ٢٢ ٢٩	٢ ٩ ١٦ ٢٣ ٣٠	٢٣ ٣٠ ٦ ١٣ ٢٠	
دوشەممو	٢ ٩ ١٦ ٢٣ ٣٠	«٣» ١٠ ١٧ ٢٤ رمضان	٢٤ ٣١ ٧ (١٤) ٢١	
سێشەممو	٣ ١٠ ١٧ ٢٤ ٣١	٤ ١١ ١٨ ٢٥ ٢	٢٥ اوگوست ٨ ١٥ ٢٢	
چوار «	٤ ١١ ١٨ (٢٥)	٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٢٦ ٢ ٩ ١٦	
پێنج شەممو	٥ ١٢ ١٩ ٢٦	٦ ١٣ ٢٠ ٢٧	٢٧ ٣ ١٠ ١٧	
هەینو	٦ ١٣ ٢٠ ٢٧	٧ ١٤ ٢١ ٢٨	٢٨ ٤ ١١ ١٨	
رووپیان	٢٥ ـ جیژنی سەرساڵی کومەڵە	٣ ـ لەدایک بوونی حضرتی حسن علیه السلام ١٥ ـ جیژنی بەرات	١٤ ـ امضای میثاقی آتلانتیک لەلایەن میستەر چەرچیل و سەرەک روزوەلت ١٩٤١	

ئەی سەییدی بەشەر شەوی «اسری» مەقامی تو — ئەرزی حضورو بارەگەی «قدسی» ئەتومرە

ئەسویری ئەوجەمالی دل آرای مبارەکت — روژی ئەزەل لەلەوحەیی قدرەت مصەووەرە

بەڵگەنامەکانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان

KOMELHEY J. K. | کومەڵەی ژ. ک.

Idarey Nawendy | ئیدارەی ناوەندی

Jimare 444 | ژمارە ٤٤٤

Berwari 28 December 1944 | بەرواری ١٣٢٣ ... ١٩٤٤

بژی کوردو کوردستانی گورە!

معظّم سووەت اتفاقنین گنرال کونسولی ـ تبریز شهریندە

احتراملا عرض اولنور بومکتوبین ضمیمەسندە پارتیامزین لرفندان

سووەت اتفاقنین خارجی ایشلر کومیسیری جناب مولوتف یولداش عنوانینە

یازیلمیش بیرمکتوب تـقدیم و اونین مقصدە یتیرمە سینی خواهش ایدیرك

" ژ ـ ك " پارتیانین مرکزی ادارەسی طرفندان

(Remz – رمز)

Heyety Nawendy J. K.

KOMELHEY J. K. | کومەڵەی ژ. ک.

Idarey | ئیدارەی

Jimare | ژمارە

Berwari 19 | بەرواری ١٣

بژی کوردو کوردستانی گورە!

معظّم سووەت اتفاقنین گنرال کونسولی ـ تبریز شهریندە

حرمتیلە بومکتوبین ضمیمەسندە پارتیامزین حقیندا ایستە دیغنیز معلومات

تقدیم اولنور ـ " ژ ـ ك " پارتیانین مرکزی ادارەسی طرفندان

(Remz – رمز)

بیزیم پارتیا تشکیلاتین تاریخچەسی ـ بیزیم تشکیلاتین اساسی ۱۹۳۸ ـ نجی ایلین ایمون آیندا قویولوب

ایکن ایران حکومتین مراقباتی آلتیندا چوخ آز فعالیت اولوردی چونکی البتان بیری اولماسا یدی هیچ بیر

کیمسەیە عنایت تکالیفی اولوردی ایندیدا بیتاهدر ـ ۱۹۳۹ نجی ایلین مای آیندا عراق کوردلری بیزا یلە علاقە

ساخلماغ ایستەدیکلرینی بیلدیردیلر همان آیدا بیزیم پارتیا دان بیر نفر عراق ـ ایران سرحدینە گیدەرك

عراق کورد افسرلرین ایکیسی ایلە گوروشوب ایکی ارقەدن فعالیتین آرتیرمگنە قرار ویریلمیشدر اجلاسدە غیر

نتالی کورد لردەندا ایکی نفر وار ایمیش افسرلرین بیری یمین (فایق امین) خیانتی نتیجەسندە عراق حکومتی

او اجلاسین دانیشیق لرینە خبردار اولمیشدر سعد آباد معاهدەسنی نظرە آلاراق ایران حکومتینە دا بـ

بیلدیریلمیشدر ایران کوردستان پارچاسندا ایران حکومتی طرفندان احتیاطلر باشلاندی ایران شنا بی طرفیندان

قوشون حصەلرینە فرمان چیخدی کورد عسکرلرە استخبارات و مهم حصەلردە ایشی ویریلماسون بو احتیاطلرین تعلیمیندە

بوتون ایران کوردستان پارچاسیندا عراق دولتەسنە گیتماغە مانع اولماغا حکومت طرفندان تهدید اولوند بیلەلر

اوتلاریین آراسندا بیزیم پارتیا عضولرینە چوخ وارایدی ـ حکومتین بو طالبەیە وعدالتسیز عملی پارتیامیز

ایچون کسگین بیر حربە اولدی تبلیغاتیمیزین دایرەسنی گنیشلندیردی اما خلقین حکومتە نفرت بسلە مگلری

حکو متعاقبینە هربیر حرکتە امکان ویریردی

۱۹۳۹ ـ نجی ایلین یای فصلیندە ایران دا ... سووەت حکومتنین اوردولاری ایرانین شمالی سرحدلریندە

یغیشمە و ایران گیلماغ خیالیندا اولمالری شایعەسی وارایدی ایران حکومتنین عسکری احتیاطلاری دا بو

شایعەنی تصدیق ایلیردی بیزیم پارتیا ایچون بو بویوك مژدە ایدی لیکن حیاتە گیچرلمەدی

مالیە ادارەسندە عالی فکرلی بیر آدام سووەت اتفاقی حکومتی بارەسندە یاخشی وگنیش معلوماتی

وارایدی او بیزە بومعلوماتی ویرەرکن بیزیم امیدلریمیزی جلب ایتمیشدر ـ او یعنی مومانلرد بیزی سووەت

اتفاقنین ایراندەکی سیاسی مأمورلرایلە مربوط ایتمگە دان دیبردی اما حکومت اونون بارەسندە تیز طلنمین

اوا و بسها بسادراپونینـدان اوزاق ایلەدیلر

بوانثادە ایرانین وزارت جنگ و وزارت داخلە طرفندان بیزیم پارتیا نین تشکیلاتنی کشف ایتمگە

گوستریشلر ویریلمیشدر مهاباد دا ایران قوشونی حصەسنین پولکوتیکی بانك ملی باجیسی واسطەسیلە مهاباد اهالی

سندان بیر نفرە بوسمتی اونلرا ایچون کشف ایتمگ و مقابلیندە پول آلماغی تکلیف ایتمیشدر او آدام بیزیم پارتیا

میزین عضولر یندان ایدی بیزە خبر ویردی اوندان سونرا پارتیا مزین احتیاطلری باشلاندی هوا ساعد اولانـدا

داغلاردا وشهیدە مسجدلردە پارتیا مزین اجلاسی اولوردی

حکومت طرفندان بیزی تعاقب ایتمگ وبیزیم احتیاطلار بیز ۱۹۴۱ ـ نجی ایلین مای آیندە دن

چیکدی ۱۹۴۱ نجی ایل مایین ۷ ـ سندا مهاباد (شهربانی) ادارەسی طرفندان آلتی نفر حبس اولوندیلار اونلرین

آراسندا پارتیامزین اوچ عضوی وارایدی اونلاریین ایو لارین تفتیش ایتمگدە ندا حکومتین الینە بیر سند گیچمەدی

بیزیم اعضالر قزیل اوردو ایرانە گیلماغندە ن اورمیا و مهاباد شهرلریندە حبسدا قالدیلار تهران قزیل اوردو

ایرانا گلەرلریندە ساخلانمیشلر آداملار بوراخارکن اونلردا آزاد اولدیلر

زیرا اوردو مهاباد شهرینە گلمەسی مناسبتیلە پارتیامزین طرفندەن ... ایلە یازیلمیش بیر

بیاننامە یراد ... او بیاننامەدە پارتیامیزین اوردونی ... آزاد ایدە ... اوردو ...

معلوم اولان کیمی تزیل اوردونون ایرانه ایرامه سندن سونرا فاشیستلر علیهنه مبارزه آپاران تشکیلاتلاریمیزدان بیری ده بیزیم پارتیادیر

قزیل اوردو ایرانه گیرمه‌سیندن سونرا پارتیامزین علیهنده اولان ایران حکومتی ضعیف اولان پارتیامزین علیهنه بیر اقدام ایلیه بیلمورده یلکن عشایر آغالاری ایران حکومتینه شوق ایله ایران حکومتینین الینه بوبوک ثروت ویردیلر - ایران حکومتی آغالارین الی ایله قوه‌تلنمیش گوره‌رک بول - قند ویره‌رک اونلاری بیزیم علیهیمزه قالدیردی ۱۹۴۲ سنه‌سی ایلینین سنتیابر آیینده پارتیامزین عضولریندن ۳ نفر عشایر آغالاری طرفیندن مهابادده حبس اولنوب پارتیا اعضالارین اقدامی نتیجه‌سینده بیر ساعتدان سونرا بوراخیلدیلار - بو آغالارین علیهنه اونلارین اقداماتین تیاغین سد ایتمک ایچون "میکروبین خدی ی ثورنیندادر" جمله‌سینده ن استفاده ایده رک عشایر گنجلرینی پارتیامزه جلب ایتدیک بو دستور اجرا اولونان‌دان سونرا گیتدیکجه آغالار ضعیفلندیلر ایندی هیچ آز آغالاردان بیزیم علیهیمزه اقدام ایلیه بیلر لر اونلار ایندی آدلارین بو مکتوبه ضمیمه اولان ورقه‌ده سیزه تقدیم ایده ریک

بیزیم پروغرامیمیز - گنیش پروغرامیمزی قباغدا ان بوراده خلاصه‌سینی عرض ایتمگ ایسته ریک "بیزیم پروغرامیمز بوتون کوردستان پارچالارینی بیرلشدیرمگ - کورد خلقینی ثورگه لر اسارتیندان آزاد ایتمگ و مدنیت‌دا لمینه وخالقلره خدمت ایتمگدان عبارتدر".

پارتیامیزین شعبه‌لری - پارتیامیزین شعبه‌لری ایران ایله عراق کوردستان پارچالاریندادر عراقدا (حه‌لبجه) و (سلیمانی) شهرلرینده و ایراندا (اشنو) - (نقده) - (بوکان) - (سردشت) و (کرمانشاه) شهرلرینده مرکزی اداره لرمیز وار - بونلاردان ایکی اداره اردن شورالرینه تابع بوراده فرعی اداره لر آچیلار - کرمانشاه اداره مرکزیلری مکتوبه گوره (لورستان) رایونینا مامور تعیین ایدیلمیشدر اوندان سونرا ثانه خبر گلمیوبدر بوندان باشقا ایران وعراق کوردستان پارچالاریندا خوی کندلری و آیری شهرلرده و شهرلرده عضولریمیز حجدار سازه لیگده رئانیه (اورمیا) کوردلر ی رایونینا مامور گونده رمگه (اشنو) اداره سیزه - تکلیف ویرلیب و فوق الماده مامورلر گتمیشدر

ایستانبولدان باشقا کوردستان پارچالاریله رابطه‌میز - عراقده بیزیم تشکیلاتین اداره لرینده ن باشقا کورد خلقینیز منفعتینه - ایشلین بیر تشکیلات "هیوا" (امید دبیمکدر) آدلی بیر پارتیا وار اونین عضولریندان نیچه‌سی بیزیم عضولریمیزله ایله موبوا اولا اوپارده‌ده نامه‌سی گوندهریبانه رای عضولریمیزین لرندان بوغوسر رسمی رابطه‌لری رسمی واسکه تشکیلاتین رابطه‌سینه چه ویریلمیبدر - اونلارینده پروغرامیمیزین اساسی ماده لری بیزیم سر و پروغرامیمز ایله بیردیر اختلاف فقط تعویت لریانده و اداره سیستیمینده‌دیر

"حه‌لبجه" شهرینده شورای اداره‌میزین مکتوبینه گوره تازه لیگده عراق کورد گنجلری طرفیندن بیر کمونیست تشکیلاتی تورمامیشدیرلار علاقه ساخلاماقی بیزیم پارتیا تدوینه نماینده گونده رمک ایسته یرلر بوندا تیزلیگده ایجاد ایتدی (حه‌لبجه) مرکزی اداره‌میزه کتبی وتریب ویرمیشدیر

ایراندا هم بو تشکیلاتی ایداره لرندان ویم بیرایله علاقه‌دارلاری "هیوا" تشکیلاتیندان سوریه ده - او رادورد تاریخ تشکیلاتی ایله موجود اولان غیر رسمی رابطه‌میز رسمی رابطه ده چورمه خواهش اولونوبدر

کوردستاندا فاشیستلر ایله سایه‌سی - کوردستاندا فاشیستلر تشکیلاتی تازه آز کن معلوم اولان فاشیستلر هر سوره ایچون قباغدا برای ایشدا فاشیستلرین بوتون اعضالارین اسما ایدرلر بوسو بیدار استفاده ایده رک - بیزیم مرکز ایله بیجا واسطه‌لری ارندالار مجتمعه رسماً باجدار

بیزیم پارتیامیزین قورولوشی - پارتیامیزین تازه عضولری قدیم عضولر طرفیندن تقدیم ایدیلیر تازه عضو هر بیر حیثه ن ضمانت ایدیلیر

پارتیاده گیچمیه ماتدا اولان - ایشمیز اولماسان - پارتیا پروغرامینی قبول ایده ن پارتیانین ترلرینا مالی اولان - آیری بیر سیاسی تشکیلاتلار ایله علاقه‌دار اولماسان (علاقه‌دار اولان صورتده پارتیایه خبر ویرمه‌لیدر ... اولسا ترک علاقه یا خود پارتیالار علاقه‌سینه چه ویریله جکدر) آدام پارتیانین عضوی اولا بیلر ... هر بیر تازه اعضا پارتیایه وفادار قالماسی ایچون مقدس قرآن حضوریندا آند ایچیر آندینده پارتیانین سرلرینی هیچ کیمسه یه (آتا وآنا سنه‌دا) دیمیه‌مگ - پارتیانین گنیشنامه‌سینه وار قوه‌سینی صرف ایتمگ - اورتده اولان اسرلری اجرا ایتمگ - پارتیانین اجازه‌سی اولماسا آیری پارتیا یا خود سیاسی آداملار ایله علاقه‌دار اولماسان - پارتیا و پارتیا عضولرینین هر بیر ایشده منفعتین رعایت ایتمگ ایچون تعهد ایدیلیر

پارتیانین مرکزی کومیته‌سی و اداره‌سی مهاباد شهرینده‌در - پارتیا اولقندان کوردستانین هر بیر رایونینده شورای اداره لر آچیلیر رایونلارده اولان پارتیا عضولر بوتون ایشلرینی بو شورای اداره لره راجع ... هر رایونندا شورای اداره لره تابع ۵۰ نفر اعضالی (که‌ته‌له) آدینده فرعی اداره لر اولاجاق - هر بیر فرعی اداره بیرقسمته بولنور - بو بالاجا بولمه لر / فرعی اداره لر / شورای اداره لر / و پارتیانین مرکزی اداره سینین - تشکیلاتی مشابه‌دور - رهبرلرینین رئیس ده اولوری - سکرتیر ی - مشاوره هیئتینین صدر ی - خزنه‌دا ری و مشاوره هیئتی اولاجاقدر بوتون ایشلر مشاوره ایله حیاته کیچیریلیر.

پارتیانین داخلی ایشلرینده عضولر آراسندا موجود اولان اختلافلر تشکیلاتمزین مشاوره هیئتی لر فندان حل اولونور

پارتیا نین اساسنامه‌سینده شورای اداره لر ... رایونلاریندا قونفرانسلاری و اونلارین نماینده لری پارتیانین مرکزینده عالی مشورت مجلسلاری اولاجاق بو قونفرانسلاردا گچن ایلین هر بیر عملیاتینه یکون وورولوب تازه ایل ایچون ایشن پروغرامی تعیین اولونور

پارتیا ... اعضالارین خارجده کی امتیازلار و وطنداشلارینه باخمایاراق پارتیانین ایچریسندا عضولر فقط یالنیز بیر بیریندن اوستون وممتاز اولا بیلمزلر

پارتیا عضولری هر آیدا ان آز ۱۰ ریال پول پارتیانین خزنه‌سینه ویرمه‌لیدیرلر اوندان باشقا مستطیع اولان عضولر اوز قوه لرینه گوره اعانه ویریرلر آنمیش پوللار مقابلینده رسمی قبض ویریله جک

معاصر سوویت اتفاقی حکومتیندان پارتیمیزین آرزولاری - بیزیم پارتیا سوویت اتفاقی حکومتی قونسلخانه‌سیندان ۱۳۹ - نجی ماده‌سینده دانیشان آرزولاری شاعید کیمی ایلیر

١ - پارتیامیزی رسمی صورتده تانیماق

٢ - پارتیامیزین گنیشنامه‌سینه یاردیم ایتمگ

٣ - ایران قونونلارینین مهاباددا گیرمه‌سینده ن مانعت ایتمگ

٤ - عشایر آغالارینه پارتیامیزه اطاعت ایتمگ یا خود بیزیم نفوذ منطقه‌میزده ساکت اوتوروب ایشلره قاریشماماقلارینه قزیل اوردونون قوماندانلارینه گوستریش ویرملی و آغالارا دیمک

٥ - فنی وسائلا استفاده ایدیب بیزیم احتیاجیمیزی رفع ایتمگ

٦ - پارتیامیزین کافی اولان اندازه‌ده گنیشنامه سنده ن سونرا سردشت / بوکان / ساوجبلاغ / مهاباد نقده / اشنو و اورمیا کوردلار رایونلارینین ایرانین اداری حکومتی تشکیلاتیندان تمیزلنمه‌سی -

- ٤ -

ویرما، واتم اولان مساعدتلاری ایتمک

٧ ـ بومنطقه‌نی آزاد کوردستان آدلاندیرمق و ایران – عراق و سوریه کیمی و عالم کوردلاریندان بیر موستقل حکومت تأسیسینه سعی ائتمک، و بیر بیرلشدیریلمیش آدو پارلمنتلری بونلاردا بو تازه حکومتین اداره و اقتصادی پروتسیپلرینی اجرایه سالماق

٨ ـ متفق سوویت اتفاقی حکومتی، کونستیتوسیاسینین ١٤ ـ نجی ماده‌نین " ب " قسمتی بوموقتی حکومت حاضرده حیاته کئچیرمه‌سینی و اونی بوبوک سوویت جمهوریتلر اتفاقینین فاردلئلیـ عضویتینه قبول ایتمک

٩ ـ کوردستانین آیری پارچالار و قسمتلرینی آزادایتمکده متفق سوویت حکومتی کمک، میلتلری ایتمک

١٠ ـ بوتون بو ایدئالارین حیاته کئچیرمه‌ سینده بویوک سوویت حکومتی ارتشداشی بیزه ایکی ویل خود اونو تاریخ سنتلر ویرمک

انسانیت و مدنیت آدینا متفق سوویت اتفاقی حکومتیندن خواهیش ایدیر و امیدواردیر تورکلر ضعیف مادار کیمی کورد خلقینده بوم حکومتین عالم شمول عدالت و فیضیندن محروم اولماسون. ـ .

یاشاسین ضعیف ملتلرین طرفدار اولان متفق سوویت اتفاقینین حکومتی

یاشاسین ضعیف ملتلر بن مهربان دواهی، سرکرده‌سی عزیز مارشال استالین

یاشاسین کورد خلقی، سوویت جمهوریتلر اتفاقی تاریخی هسنده

" ژ ـ ک " پارتیاسینین مرکزی اداره‌سی طرفینده‌ن

—

١٩٤٣ ـ نجی ایلین مای آیینین ١٢ ـ نده دهـ پارتیا میزخارجی بیر حکومت ایله مربوط دکادر اوکون " مایم نامه‌سی " آدلانان داغدا ٢٥ عضوده‌ن مرکب اولاراق اجلاسیندا پروقرامیمیزی متفق سوویت اتفاقی حکومتینین کونستیتوسیاسی ایله مقایسه ایدیب قبول ائتدیک، قرارچیخاردیلمیشدیر بوقرار دا پارتیامیزین بیرجه سوویت حکومتی ایله علاقه‌دار اولماغی و مقصدیز الده ایدیلمه‌سی ایچون مرسیر عضوین جالیشمه‌سینی تاکید اولونمشدور بوتاریخدن سونرا بیزیم زورنالین (نیشتمان) ایلک نمره‌سی چیخدی اونمره‌دا و اوندان سونرا پارتیامیزین هرسیر بوراخیلیشیندا بوقراریز حیاته کئچیرمه‌سیندان اوتوری پارتیامیزین سون درجه‌ده متفق سوویت اتفاقی حکومتینین تالرینجاب ایتمک جالیشما و صداقت ایله ملکی آیدینجه کوروتور

٢٣ / ١٢ / ١٩٤٤
١٣٢٣

متفق سوویت اتفاقینین تبریزده کونسوللیغینا

پارتیامیزین فعال و عقیده اوغروندا جانیندان اعضالاریندان بیر نیجه‌سینی تانیتماغ ایسته میدیز اونلاری آشاغیدا سیزه تقدیم ایدیرم

١ ـ قاسم قادر زاده	مهاباد ده	قوجادر
٢ ـ علی ریحانی	"	"
٣ ـ عبدالرحمن کیانی	"	گنج
٤ ـ منات کریمی	"	"
٥ ـ محمد یاهو	"	"
٦ ـ محمد داشاد	"	"
٧ ـ صدیق حیدری	"	"
٨ ـ محمد امین شرفی	"	"
٩ ـ رحمن ایلخانی زاده	بوکان ده	"
١٠ ـ عبا س حقیقی	"	"
١١ ـ رحمن شرفکندی	"	"
١٢ ـ مامند قادری	نقده دا	قوجا
١٣ ـ مجید خسروی	"	گنج
١٤ ـ محمد قادری	اشنو دا	"
١٥ ـ ناصح	سقزدا	"
١٦ ـ محمد سعید حافظی	کرمانشاه دا	"
١٧ ـ لا هرهاشمی	"	"
١٨ ـ عثمان دانش	سلیمانی دا (عراق)	"
١٩ ـ قادر دباغی	"	" سه‌قز
٢٠ محمد سعید ملا علی	همه‌وایردا "	"
٢١ ـ غنا ء غلامی	سردشت دا	"
٢٢ ـ محمدامین شیخ الاسلامی	مهاباد ده	"

" ژ ـ ک " پارتیاسینین مطبوعات مدیری

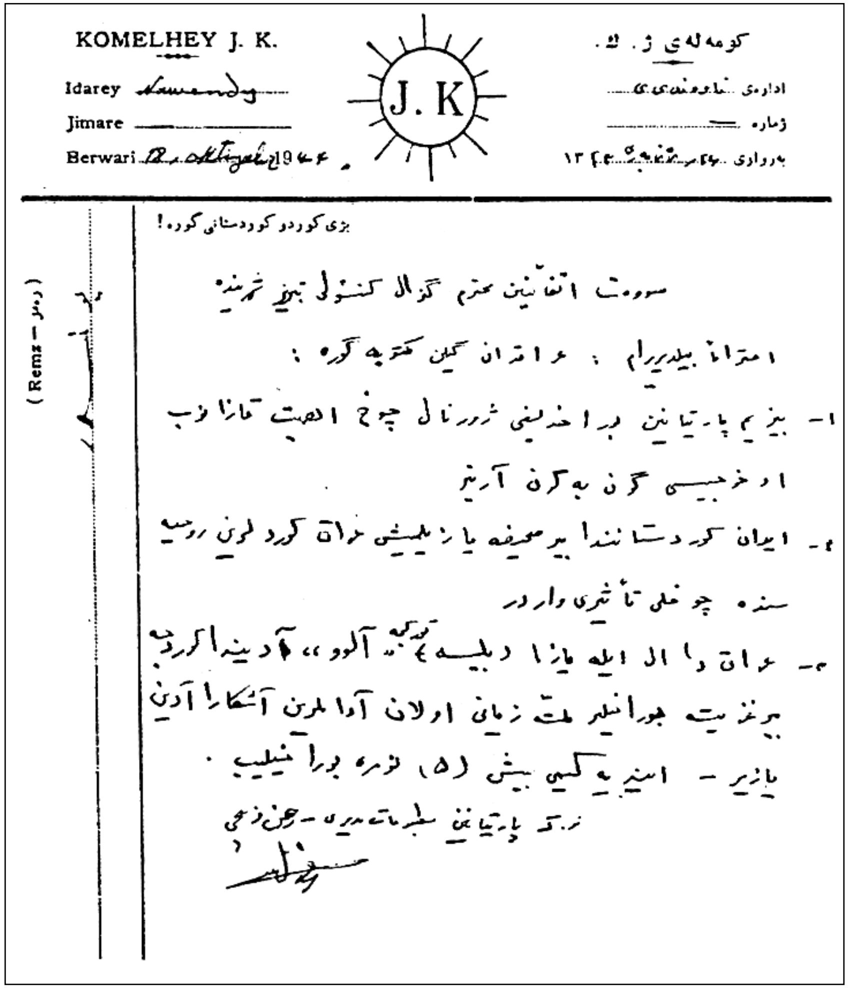

KOMELHEY J. K. | J. K. | کومەڵەی ژ. ک.

Idarey ________ | ادارەی ________

Jimare ________ | ژمارە ________

Berwari ________ 1944 | بەرواری ________ ۱۳۲۳

بژی کوردو کوردستانی گورە!

(Remz – رمز)

سوویت اتفاقنین محترم ژنرال کنسولی تبریز شهرنده

احتراماً بیلدیریرم : عراقدان گلن مکتوبه گوره :

۱- بیزیم پارتیانین عراقده‌کی ژنرال‌ال چوخ اهمیت ... اوخچیسی گرن بوگون آرتیر

۲- ایران کوردستانندا بیر صحیفه یازیلیشی عراق کوردلرینی روحیه‌سنده چوخلی تأثیری واردر

۳- عراق دا ال ایله یازیلیر ... آلوو ، آدینه اکردیه برغزیته ... جوانلیر ملت زمانی اولان آدالرین آشکارا آدین یازیر – اسنیه کیمی بیش (۵) نومره بورا گلیب .

ژ. ک. پارتیانین ... مدیری – ...

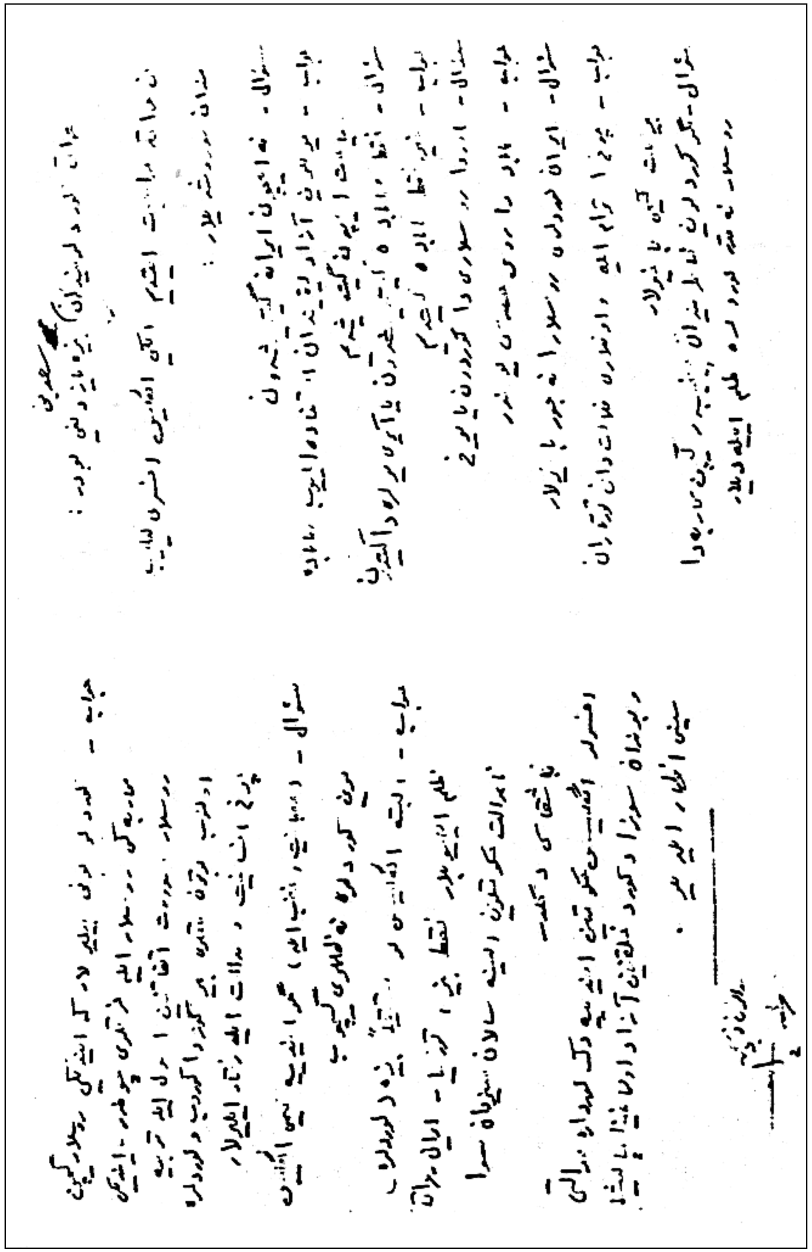

KOMELHEY J. K.

کومەڵەی ژ. ک.

J. K

Idarey ....

Jimare ....

Berwari 5 [illegible] 1944

ئیدارەی ....

ژمارە ....

بەرواری ....

بژی کورد و کوردستانی گورە!

منظم سوویت اتفاقنین گزال کنسولی - تبریز شهرنده

حرمتله بیلدیریرم :

(Remz – رمز)

KOMELHEY J. K.

کومەڵەی ژ. ک.

J. K

Idarey ....

Jimare ....

Berwari 19

ئیدارەی ....

ژمارە ....

بەرواری ....

بژی کورد و کوردستانی گورە!

(Remz – رمز)

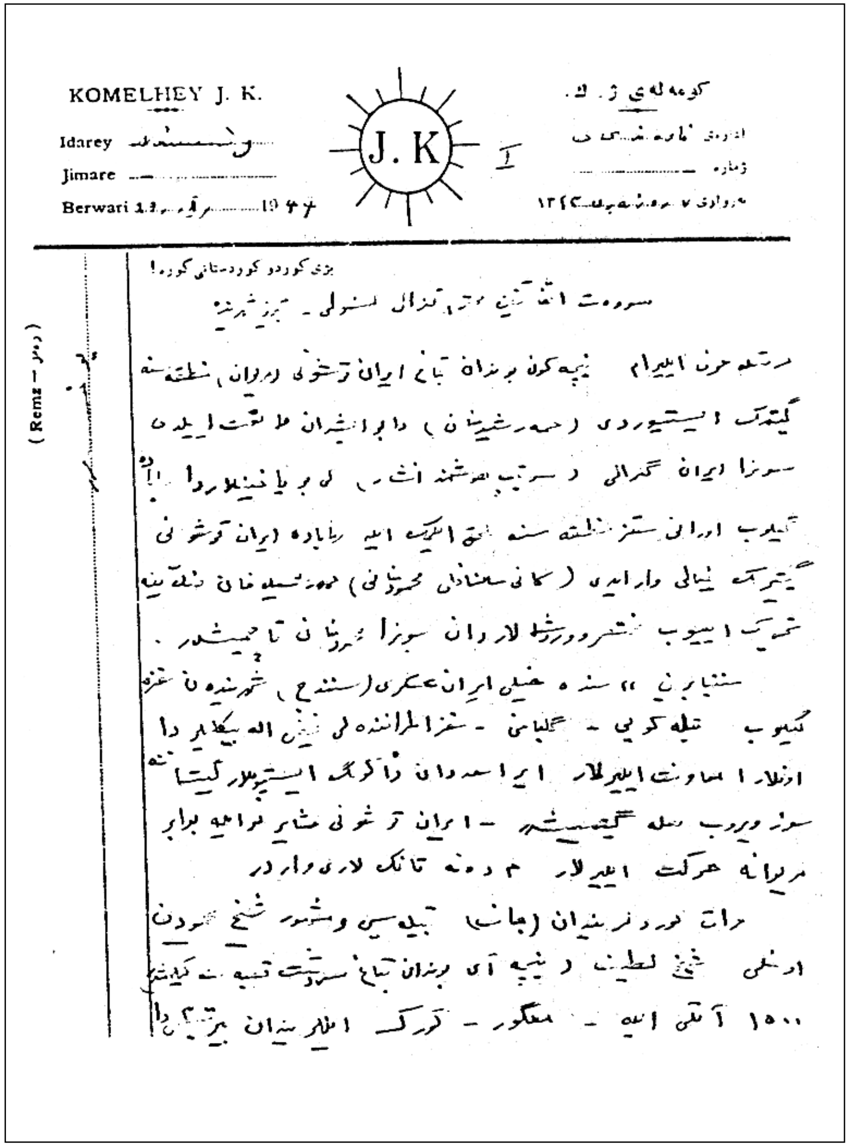

KOMELHEY J. K. — کومەلەی ژ. ک.

Idarey ...... — ئیدارەی ......

Jimare ...... — ژمارە ......

Berwari 13 ...... 1944 — بەرواری ۱۳٤۲

بژی کورد و کوردستانی گەورە!

(Remz — رمز)

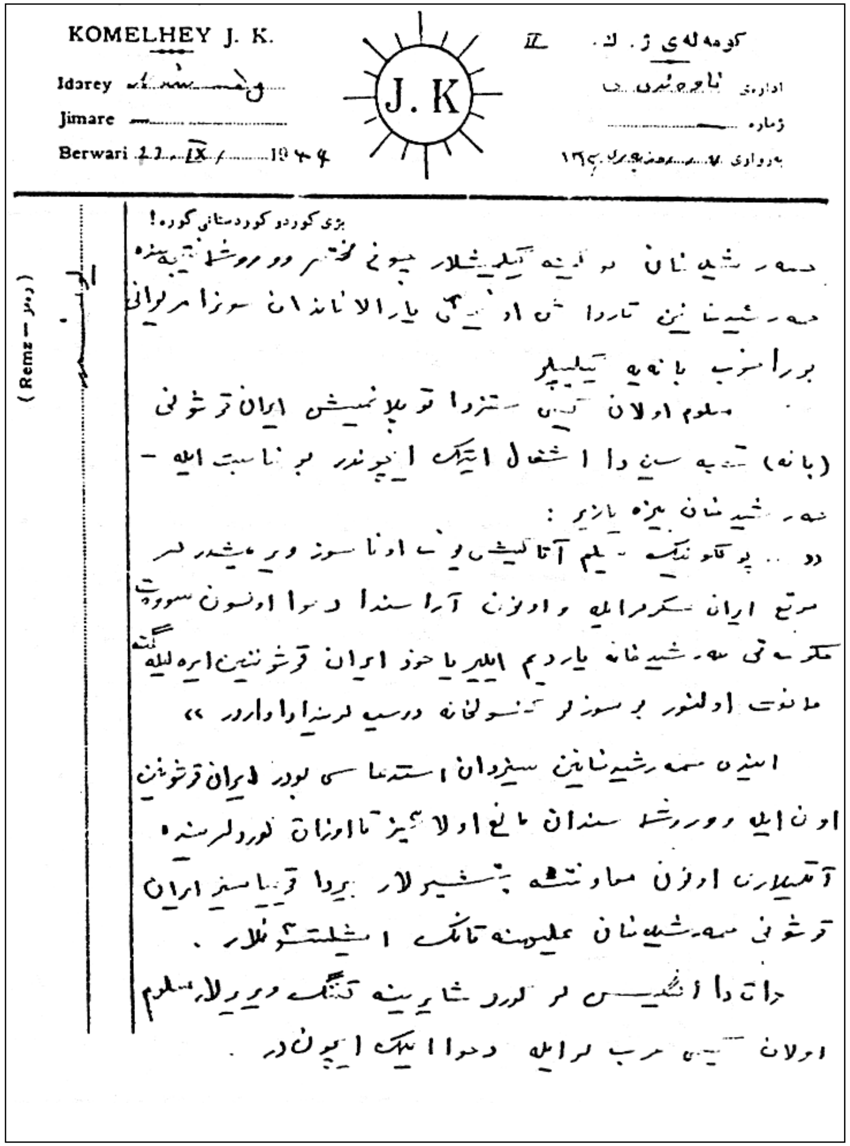

KOMELHEY J. K. — کومەلەی ژ. ک.

Idarey ...... — ئیدارەی ......

Jimare ...... — ژمارە ......

Berwari 22. IX. 1944 — بەرواری ۱۳٤۲

بژی کورد و کوردستانی گەورە!

(Remz — رمز)

III

KOMELHEY J. K.

Idarey [illegible]

Jimare

Berwari 2 IX 1944

J. K

کومه‌له‌ی ژ. ک.

(Remz – رمز)

بژی کورد و کوردستانی گوره!

[illegible]

شرکت پارتیانی مطبوعات مدیری [illegible]

[illegible]

II

[illegible]

1944

I

[illegible]

KOMELHEY J. K.

Idarey Nawendy

Jimare

Berwari 2 X 1944

J. K

كومه‌له‌ی ژ. ك.

ئیداره‌ی ناوه‌ندی

ژماره

به‌رواری ١١ ره‌زبه‌ری ١٣٢٢

(Remz – ره‌مز)

بژی كوردو كوردستانی گوره!

سوویت اتفاقنین محترم جنرال قنسولی – تبریز شهرنده

سیزدن آلدیغیم اجازه موجبنجه بیزیم یولداشمز انگلیس قونسولی اله
(رضائیه – مهاباد) سیاحتنده مراجعت ایلدیکلری سوزلری گوروشوب.
حمه رشید خان – هرحالده اوردوی آراسنده ووروشماغه احیون داشینشدن
انگلیس قونسولی دیمشدر که سیز (ایران کوردلری) مراقاکی
کوردلرین واعتقاده لری دگشدیب سوویت حکومتنه طرف چکمیسیز
ایندیدا (بانه) سیزه تأثیرم دا دگل سوویت کنسولخانه سنه
مراجعت ایتملی سیز
تهراندان مراجعت ایده‌ن یولداشلریمیزدن بیری دییر :
ایران پارلمانی وکیللرمیزدن بیر صنعت سیاسیلیسنده که مهاباد
منطقه سنن شاربا شیخی لرایله برابر سنندج راپرندان
رضائیه اطرافلرنی کورد شارلر منطقه سنه گلیب

[illegible]

KOMELHEY J. K. — کومەلەی ژ. ك.

Idarey Namendy — ئیدارەی نامەندیی

Jimare — ژمارە

Berwari 2/7/1944 — بەرواری ۱۱ ی ... ۱۳۲۳

J. K

(Remz — رەمز)

بژی کورد و کوردستانی گورە!

سیاحت ایلیوب کورد عشایر باشچیلریله دانیشیلار

(نقطه لیگده مقصودلری مجهول در)

مهاباد دان آلدیغیم خبره گوره دا بو ننیه گون ع... مهاباد

عشایر باشچیلری د قرەنی آغا مامش - عبدالله آغا منگور

- بایز آغا گورک - تاثی گلد) رئیسلریه دارر دان تهرانه

گیده جکلر.

ژ.ک پارتیاسنین مطبوعات مدیری عبدالرحمن ذبیحی

KOMELHEY J. K. — کومەلەی ژ. ك.

Idarey Namendy — ئیدارەی نامەندیی

Jimare — ژمارە

Berwari 21 Sentiyabr 1944 — بەرواری ۵ ی رەزبەر ۱۳۲۳

J. K

(Remz — رەمز)

بژی کورد و کوردستانی گورە!

سوروت اتفاقینین معتمد گنرال کنسولی - تبریز شهرنده

احترام ایله بیلدیریرم: پارتیانینی پروغرامی ترجمەسی و ایندیه دک یرایشلنش غزیتەسینی نومرەلری تیانچه تقدیم ایلیشم پارتیانین مرکزی ده دوشەندەن گلمیش تازه خبرلری سزه ایرگ ایستەرم -

١- بیزیم تشکیلاتیزین شعبەسی کرمانشاه (ایران) سلیمانیه (عراق) شهرلرینده تازه لیکدا آچیلمیشدر.

٢- سلیمانیه داکی پارتیانین شعبه سندان گلین مکتوبه گوره حالا کوردگنجلری نزم غزیتەسینی (آزاد یازماغه و سوروت اتفاقینی ... اولدیغی ایچون) چوخ مراقلانیرلار و هر بیر نسخه سینی ٥٠ - ٦٠ نفر اوخور نسخه سی بیر دیناردان (١٤٠ ریال) چوخ ساتلیر

٣- سلیمانیه شعبه مزیزدان غزیته مزی داخا سوروت اتفاقینی ... یازمانی و سوروت حکومتینی حقنده چوخلی معلومات ویرمانی خواهش ایدیرلر

٤- بغداد دا انگلیس سفارتخانه سی طرفندن ده لگی گیتی ... تازه دنیا نینی سی ... آدینده ٤٨ صفحه یا خود ٩٦ صفحه دا کوردجه بیر ژورنال

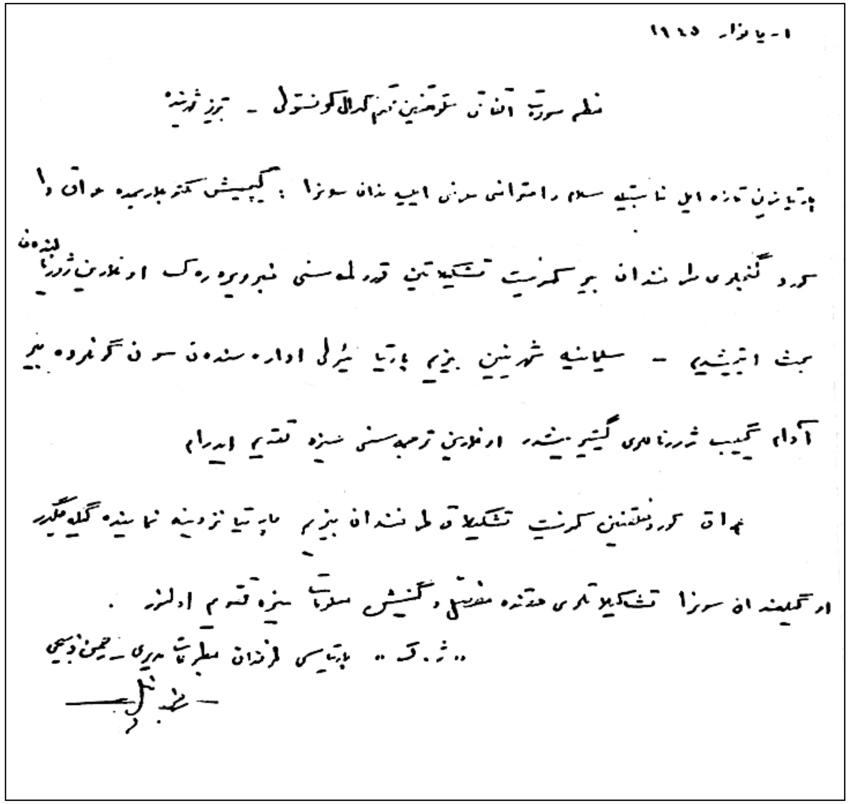

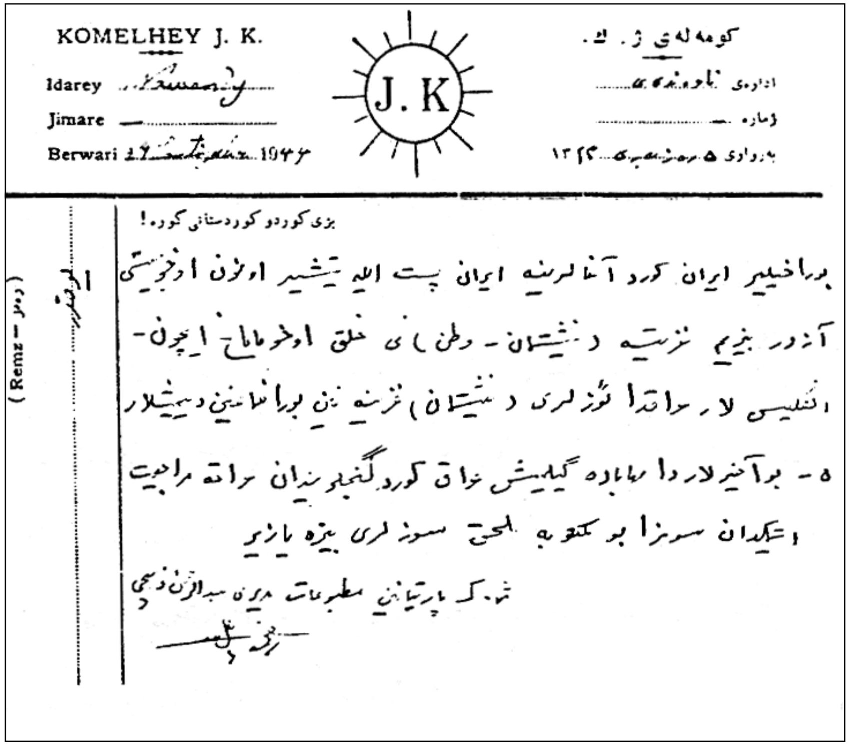
KOMELHEY J. K.
Idarey
Jimare
Berwari
J. K
(Remz – رمز)

Komaley J.K.	J.K.	کومەلەی ژ۰ك —
Idarey............		ادارەی —
Zimare............		ژمارە —
Berwari.........19		بەرواری —

بژی کورد وکورد ستانی کورە !

بوجنابی زعیم آزادی ملامصطفی بارزان ۰

بەناوی هەمکلەکی کومەلەی ژ۰ك کەکەي ٦ — خ اوا لە باشي زانین دنکو باسی شورشی آزادی مقدسی ایوە ام مخابرة اکیهە وە همومان وایە بە تفصیل هەمر ولامان بدەنە وە ۰

١ — لە بهشی هەموشستهك تبریکي زعیم ولشکری آزادی کورد ستان دەکین — کە زال بوە بەسەر د وژمن دا — ۰

٢ — بواهەری کە ایمە اوعاتقە جوانەی کە برامبری ایوە مانهە یە وشعوری برایەتي کورد ایەتي یکەتي بارمە تیکی عملی وفعلی بی ولیة ام معلوماتەی خوارە ورە بزانی — ۰ جونکە خومان تقدیری موقفی امە دەکین برامبر بە مسئولیت سیاستي دول — ۰

٣ — بواعثی ئەوەرەی ایوە جیە آیا ادعای آزادی کورد ستان عراق دەکین ویاخود آزادی هەموکورد ستان ککیتي وە ضمنا کورد ستان تورکیا — ۰

٤ — موقفي ایوە برامبر سیاستي اجنبي لە عراق واجیە واکرهاتولە طرەف ام سیاستە تهدید ویاخود اقناع کران ئەوەرە راوە وەستینن ویاخود دوام دەکن — ۰

٥ — رای ایمە ایە کە ئەوەرەی مقدسی ایوە ناویکی عمومی وربگریە یعنی ادعای ازادکردنی هەموکورد ستان بکن وە بوامە دەبي هەموکوردی کیتي بە مشورەت تعاونتان لەکەل بکا. وزیر قیادتی ایوە لشکریکی کوردی لە هەمو کوردی کیتي تنظیم بکریە بواوشدەبی آما دەلن بوحضوربون لە عقدی مأتمریك لە حالی حاضرلە ایوە وهەئلن تي استشارە ایوە وهەئلنتی استشارەی ایمە تنظیم بکریە وجیکاو زمان تعین بکریە برام مأتمرە جی لە

عرض عراق حی لە عرض کورد ستاني ایران لەم مأتمرە وا دە موعالیی کورد بە شکلی بیجانکی ملی تعین دەکریە وە لە طرەف هەمومان امضا دەکریە — ولەم مأتمرە دا تشکیلاتي عسکری کورد تعین دەکریە واجباتي هەمولایەك لە ئەوەرەی ملی تعین دەکریە — ۰

٦ — بی ویستە موقفی حربی خوتان لەکەل موقفی حربی دوژمن بومان مفصلا وهە وقت تعین بفرمون لەکەل موقفی عشائری کوردی عراق برامبریە ایوە ۰

٧ — بو آزادبونی کورد تنها دەبی سیاستی یەك لە دولی معظمة لەکەلمان بی زیە رای ایمە امدولە تە دەولتی شورەوییە رای ایوە بو خصوصیە جیە جونکو نابی علی الحیاد بین لەکەل دەمودەولتان — ۰

٨ — لە هەمو موحیم تر بی ویستە بە دورە تیکی مستعجل استشهادی خوتان بیان بکن بە خصوصی رای انکلیس برامبر بە ئەوەرەی ایوە وکونترکویان لەکەل ایوە جیە جونکی ایمە ازانین بە تعلیق نابی انکلیس لەم ئەوەرە یە دابی دەخل بی — ۰

٩ — ایوە زعیمکی آزاد بەرستن هین ئەبی مکافحي ظلم اەکن بوهشرەتی خوتان — وەکوردی ایران بە روحی برایەتي کورد ایەتی زور اشتیاقی هەیە بوموفق بونی ایوە بهرجی نوعیك بیە — ۰

وآما دەیە بربارمەاپ ایوە بە کوهرەی مسامحەی ظروفي سیاستی مملکتمان وەکە ام سوالانە اکین مقصودمان ایە کە تامین بارمە تیکی زورکە ورە بوایوە بکین — وحرکتی مبارەکی ایوە بکە بە حرکتی ملی عمومی تاکولە تاریخ دا امفخرە بوایوە تسجیل بکریە لە لایەن — هەئلنتي شواری شاری ٦ — خ —

بەڵگەنامە ڕووسییەکان

وتووێژی سەرکونسوڵی سۆڤیێت لە ورمێ حەسەنۆڤ
لەگەڵ ڕێبەرێکی یەکێک لە هۆزەکانی کورد

٩ی سێپتەمبەری ١٩٤٢ کوڕی یەکێک لە سەرۆک هۆزەکانی کورد لە هۆزی "دێبۆکری" بەناوی قاسمی ئیلخانی زادە هاتە لام و ڕای گەیاند کە لە مهاباد ڕێکخراوێکی نهێنی کوردیان پێک هێناوە. کە ئەو و زەبیحی و ڕەحمانی و مەناف کەریمی و هەندێ ئەندامانی سەرکردایەتی ئەم ڕێکخراوەن. ئەم ڕێکخراوە گۆڤارێکی تایبەتی خۆی هەیە و ئۆرگانی ناوەندی ئەم پارتییە یە کە تا ئێستا چەند ژمارەیان بڵاو کردۆتەوە ناوبراوی ئاگەداری دانی دەسەڵاتدارانی ئێران بووە و نیشانەوە ناساندنی ئەم ڕێکخراوە و هەروەها دۆزینەوەی تیپۆگرافیەکەیان تا ئێستا بێ ئەنجام بووە. مەبەستی ڕێکخراوی ئێمە گەیشتن بە سەربەخۆیی و ئازادی کوردستانە. ئیلخانی زادە (وتی ئێمەش دەمانەوێ کە قوتابخانە و چاپەمەنیمان بە زمانی خۆمان هەبێت و بەڕێوەبەرایەتی کوردیمان هەبێت. بەلام ئێمە بێ یارمەتی دەرەوە زەحمەتە بگەینە مەبەستی خۆمان. کوردەکان لەو باوەڕەدان کە دۆستی گەلانی بچووک لەوانەش گەلی کورد یەکێتی سۆڤیەتە. لەبەر ئەوە ئێمە ئازادی بۆ کوردمان لە دەستی یەکێتی سۆڤیەت دەوێت لەبەر ئەوە ئێمە داوا لە کونسوڵی سۆڤیەت دەکەین کە داواکارییەکانمان بگەیەنێتە دەوڵەتی یەکێتی سۆڤیەت و ئێمە دەمانەوێ کە سۆڤیەت کوردەکان لەژێر باڵی خۆی بگرێت و بۆ ئازادی کوردستان یارمەتیمان بدات.

منیش لە وەلامدا وتم کە ئێستا یەکێتی سۆڤیەت لە شەڕدایە و دەرفەتی لێکۆڵینەوەی ئەم پرسیارانەی نییە. ئیلخانی زادە وتی کە لەم باوەڕەوە تێدەگات، بەلام لەبەر ئەوەی کە شەڕ خەریکە کۆتایی دێت و بەم زووانە وتووێژی ئاشتیانە دەست پێ دەکات و داخوازی ئەوەیە کە دەوڵەتی یەکێتی سۆڤیەت لە سەر دامەزراندن و مەبەستی ئەم ڕێکخراوە ئاگادار بکاتەوە. لەبەر ئەوە گەلی کورد هیوای بە یەکێتی سۆڤیەت هەیە.

منیش وتم کە داواکارییەکانی ئەو ئەگەیێنمە دەوڵەتی خۆمان.
لە وەلامی پرسیاری من کە ئایا ئەو ڕێکخراوەیە چ بەرنامەی هەیە؟ ئیلخانی زادە وتی بەڵێ و بەڵێنی پێدام کە نوسخەیەکی بەرنامەکەیان بۆ بنێرێت. ١٣ی سێپتەمبەر بوو دووهەم جار ئیلخانی زادە هاتە لام لەگەڵ محەممەد حەسەنی زەبیحی. نوسخەیەک لە پڕۆگرامی پارتییەکەی خۆیانی بە زمانی کوردی بۆ هێنام / وەرگێڕاوە ڕووسییەکەی پێشکەش دەکرێت / زەبیحی وتەکانی ئیلخانی زادەی

دووپات کردەوە و وتی کە ئەم ڕێکخراوە نزیکەی دوو ساڵە پێک هاتووە و ناوی پارتی ژێکافە و بە مانای "پارتی ژیانەوەی کوردستانە".
زۆربەی ئەندامانی ئەم پارتییە لاوانی پێشکەوتوخوازی کوردستانن و نزیکەی هەزار و دووسەد ئەندامی هەیە ژێکاف بە تەواوی ڕێکخراوێکی نهێنییە و تا ئێستا شەش ژمارە گۆڤاری "نیشتمان"ی دەرکردووە. زەبیحی پێنج ژمارەی لەم گۆڤارەی پێ دام. "نیشتمان" لە تەواوی کوردستان بڵاو دەبێتەوە. بەلام ئینگلیسەکان بڵاوبوونەوەی ئەم گۆڤارەیان لە عیراق قەدەغە کردووە. زەبیحی هەروەها وتی کە ئەم ڕێکخراوە زۆرتر لە کوردستانی ناوەندی چالاکی دەکات و ئەگەر ئێمە دژ نەبین دەیانەوێ نوێنەری خۆیان بنێرن بۆ عیراق و باکووری کوردستان بۆ پێک هێنانی ڕێکخراوی ئەم پارتییە.
منیش لە وەلامدا وتم کە ئێوە بۆ خۆتان ئەم پارتییەتان دروست کردووە و خۆتان دەبێ بەڕێوەی بەرن و کاری خۆتان بێ. زەبیحی وتی کە دەیانەوێ بە دەستووری ئێمە ئیش و کار بکەن و لەبەر ئەوەیە کە داوا لە ئێمە دەکات. کە لە بەڕێوەبردنیان دەست بەرۆیانەوە نەگرین. منیش لە وەلامدا وتم کە ئەم پارتییە ناناسم و دەبێ لە پێشدا لێکۆڵینەوەی لە سەر بکەم. پاشان زەبیحی ڕای گەیاند کە کوردەکانی عیراق و ئینگلیس لە سولەیمانییە ڕۆژنامەی کوردی دەردەکەن و بەبێ پارە بەخۆڕایی لە ناو خەڵکدا بڵاوی دەکەنەوە. لەم دوایانەدا دەوڵەتی عیراق بڵاوکردنەوەی ئەم ڕۆژنامەیەی بەبۆنەی لە لایەن کوردەکانەوە قەدەغە کردووە. بەلام ئەو ڕۆژنامەیە کە لە لایەن ئینگلیسەکانەوە دەردەچێت بە پۆستەکانی کوردستان. ئینگلیسەکان لەم ڕۆژنامەیە لە سەر ڕووداوەکانی شەڕ و هەروەها سەرکەوتنەکانی خۆیان لە بەرەکانی شەڕ مشت بڵاو دەکەنەوە هەروەها دەنووسن کە ئینگلیسەکان دۆستی هەرە نزیکی گەلانی بچووکە و هەمیشە یارمەتی ئەو گەلانەی داوە و ئەدات کە بۆ سەربەخۆیی خۆیان تێ دەکۆشن. لە سەر داواکردنی من زەبیحی بەڵێنی دا کە نوسخەیەک لە ژمارەکانی ئەو ڕۆژنامەیە کە ئینگلیسەکان بە زمانی کوردی دەری دەکەن بگەیەنێتە دەستمان (1)

سەرکونسوڵی یەکێتی سۆڤیەت لە تەورێز حەسەنۆڤ

لە راپۆرتی مالسیموف، م باڵوێزی سۆڤیەت لە ئێران ١٣/١١/١٩٤٤

بەپێی راپۆرتی هاوڕێ حەسەنۆف کە لەگەڵ قاسمی ئیلخانی زادە سەبارەت بە پارتی ژ.کاف هەیبووە وا دەردەکەوێ کە ئەم پارتیە تا هاتنی سوپای سۆڤیەت بۆ ئێران لە دانک بووە. /دیارە دەبێت پارتی ئازادیخوازی کوردستان بە. هەروەها / چالاکترین ئەندامانی بریتین لە ئیلخانی زادە نەبیهی و وەهابی بلوریان. پارتی ناوبراو پارتێکی ناسیونالیستیە و لوقاری نیشتمان ورگانی ئەم پارتیەیە کە بە نهێنی لە تەوریز دەردەچێت

ئەرکی ئێمە بەرامبەر بەم پارتیە ئەوە دەبێت کە بە وردی لێکۆڵینەوەی زیاتری لەسەر بکەین و هەروەها ریبەرەکان و ئەندامانی چالاکی بناسین و لە ئیش و کاری ریبەرایەتی و ئاڵ و گۆڕ کردنیان دەست تێوەرنەدەین. و لە راپۆرتی داهاتوودا زیاتر لەسەر ئەم پارتیە ئاگادارمان بکەنەوە: (٢)

وتووێژی سەرکونسوڵی سۆڤیەت لە تەوریز حەسەنۆف گ. م لە ریکەوتی ٢٦ی نەیابری ١٩٤٤ لەگەڵ ئەندامانی کۆمیتەی کوردی ژ.کاف

نەبیهی ئەندامی کۆمیتەی ژ.کاف رای گەیاند کە کۆمیتەکەیان کاری زۆری لەناو کوردەکان کردووە و بەدەرکردنی بەیاننامەیەکی تایبەتی بە زمانی کوردی سەبارەت بە ئیمتیازی نەوتی ئێران بە سۆڤیەت رەخنەی لە هەڵوێستی دەوڵەتی ساعید گرتووە. و لە لایەن ٩ ملیۆن گەلی کوردەوە داوای دانی ئیمتیازی نەوتی باکووری ئێران بە سۆڤیەتی کردووە. ئەم بەیانە لە ناوچەکانی کوردستان ناوەندی بڵاو کراوەتەوە. لە مەهاباد کاریکاتۆرێکی هیتلەر و ساعیدیان کێشاوە و لە خیابانی سەرەکی هەڵیان واسیوە کاریکاتۆرەکە وا کێشراوە کە هیتلەر بە تەلەفۆن بە ساعید سەرۆک وەزیرانی ئێران دەستور دەدات کە ئیمتیازی نەوتی ئێران بە یەکێتی سۆڤیەت نەدرێت.

پارتی ژ.کاف تێلێگرامێکی بە ئیمزای ٢١٣ نەفەر لە پیاو ماقووڵ و ناسراوەکانی کوردی ناردووە بۆ مەجلیسی ئێران و رۆژنامەکانی تاران و داوا دەکات کە ئیمتیازی نەوتی ئێران بدرێتە یەکێتی سۆڤیەت. لە زۆر گوند و ناوچەی کوردستان بۆ ئەم مەبەستە میتینگیان پێک هێناوە

هەروەها لە ریکەوتی ١٠ی ئابی ئەمساڵ میتینگێکی سێ هەزار نەفەری لە شاری مەهاباد لە لایەن ژ.کافەوە پێک هێنرا. لاوێکی کورد ئەندامی ژ.کاف بە ناوی محەممەد رەوی لە بەشداربووانی میتینگ کردووتی: برایانی خۆشەویست و ئاغایانی بەرێز

بە بۆنەی بەشداریکردنتان لەم میتینگەدا سوپاستان ئەکەم. ئەمڕۆ دەبینم خەڵک بە بەختەوەری دەژین گەلی کورد کێشەی زۆری لە پێشەوەدایە ئێمە باسیان ناکەین بەڵام بێگومان تەنیا لەسەر یەکێک لەو کێشانە دەدوێم. ئێستە بەرامبەر گەلی کورد کێشەیەکی گەورە راوەستاوە. کە دەمەوێ بۆتانی روون بکەمەوە. ئەویش کێشەی نەوتە، هەروەک دەزانن لەم دواییانەدا دەوڵەتی یەکێتی سۆڤیەت داوای دەرهێنانی نەوتی باکووری ئێرانی لە دەوڵەتی ئێران کردووە بەڵام دەوڵەتی ساعید ئەم پێشنیارەی رەت کردووەتەوە و چارەسەرکردنی ئەم پرسیارەی هێشتۆتەوە بۆ دوای شەڕ. دەوڵەتی ساعید بیانوویەکی بێ‌بنەما و هەڵەسەنگێندراوی هەڵگرتووە لەبەر ئەوە دەوڵەتی یەکێتی سۆڤیەت لە ماوەی ٢٦ ساڵ چاکەیەکی زۆری بەرامبەر بە گەلی ئێران کردووە. وەک دەزانن سێ ملیۆن کوردیش لەم خێر و بێرەکە ئەوانیش بەشداربوون. لە ماوەی ئەم سێ ساڵەی دواییشدا دەوڵەتی یەکێتی سۆڤیەت هەمیشە چاکەی بەرامبەر بە گەلی کورد کردووە کە هیچ کوردێکی پاترۆیەت ناتوانێت فەراموشی بکات. کێ لە ئێوە ئەوەی لەبیر ئەچێتەوە کە کوردەکان لە ماوەی دەسەڵاتداریەتی رەزاشا لە ژێر چ چەوسانەوەیەک بوون؟ هیچ مافێ بە کورد نەدرا و رێزی هیچ کوردێکی ناودارایان نەدەگرت و ئازاریان ئەدان. دوای هاتنی سوپای سۆڤیەت بۆ ئێران کۆتایی بە گوێرەوەری و هەژاری گەلی کورد هات.

لە ماوەی دەسەڵاتداریەتی ساعید ناحەقی زۆر بەرامبەر بە کورد کراوە. شاری بانە و گوندەکانی دەوروبەری سووتان براکانمان بێ خانوو و ماڵ مانەوە و ناچار کران هەڵوەدای شاخەکان بن. ئەمە سەرەتای هەڵوێستی ساعید بەرامبەر بە گەلی کورد بوو و ئێمە نابێ ئەمە لەبیر بکەین. ئێستاش ساعید بە نەدانی ئیمتیازی نەوتی ئێران بە سۆڤیەت دەیەوێ قەیرانی ئابووری لە وڵات دروست بکات. کە هەموو چەشنە دەکری بڵێین دەبێتە هۆی هەژارتر بوونی بارودۆخی ئابووری گەلی ئێران بە تایبەتی ٣ ملیۆن کوردی ئێرانیش بە دواوە دەبێت

دەوڵەتی ئێران دەترسێت کە ئیمتیازی نەوت بە دەوڵەتی سۆڤیەتی بدات لەبەرئەوە دەزانێت
کە دوای شەڕ دۆستایەتی و نێوان گەلی ئێران و سۆڤیەت زیاتر بەهێز ئەبێت. ئاستی کولتوری
ئێران ئەسڵەن پێ دەدرێت و ئەوکاتە داوای مافی خۆیان دەکەن. وەک ئاشکرایە دوای
هاتنی سوپای سور بۆ ئێران و دوای بەستنی پەیمان نێوان ئێران و سۆڤیەت و ئینگلیس دەوڵەتی
ئێران نایەوێت کە دانیشتوانی ئێران لەگەڵ سوپای سۆڤیەت تێکەڵاویان هەبێت،
گەلی کورد بەتایبەتی لەناو گەلی ئێران چی تر دەسەڵاتداریەتی ساعید قەبوڵ ناکات و نایەوێ
کە سەرۆکی دەوڵەتی ئێران بێت و پەیوەندی ئێران و یەکێتی سۆڤیەت هەڵتێک بچێت.
گەلی کورد باش دەزانێت کە ئەگەر ئیمتیازی نەوت بدرێتە یەکێتی سۆڤیەت کوردی هەژار دەتوانن
لەوی کار بکەن و زانیاری و پرۆفیسی بۆ خۆیان وەدەست بێنن و لە باری کولتوریەوە بەرەو
پێش بچن. کوردەکان باش دەزانن کە یەکێتی سۆڤیەت دۆستی هەرە نزیکی گەلانی بچوکە
و بۆ گەیشتن بە مافی خۆیان یارمەتیان ئەدات. لەبەرئەوە ئێمە بە ئەرکی خۆمان دەزانین
کە بە هەموو توانا و ڕێگایەکەوە لەم بارەوە یارمەتی و هەوڵ بدەین تاکو دەوری یەکێتی
سۆڤیەت لە ئێران زیاتر بەهێز بکرێت لەبەرئەوە بەهێزبوونی یەکێتی سۆڤیەت بەرژەوەندی ئێمەیە

سڵاو بۆ بەرزی یەکێتی سۆڤیەت
بژی کورد و کوردستان
نەمان بۆ ساعید و ساعیدەکان

دوای قسەکردنەکان بڕیارنامەیەک لەلایەن بەشداربووانەوە پەسەندکرا سەبارەت بە هاتنی فەهیمی
بۆ کوردستان زەبیحی ڕایگەیاند کە فەهیمی چووەتە بانە و هەمامیان و میاندوئاو
و لە ٢٣ی مانگی ڕابردوو هاتە مەهاباد. فەهیمی لە سەرچاوی بە ئەفسەری ئێرانی قولی کەسایی کۆبوەوە
قولی کەسایی پێشتر لە مەهاباد خزمەتی کردوە و لوای بە فەهیمی وتووە کە ڕووسەکان بۆ مەهاباد ڕێگەی
تێ داوە لەبەرئەوە ڕووسەکان کوردەکانیان فێرکردوون کە ناخۆشی بۆ دروست بکەن
کاتێک فەهیمی هاتە مەهاباد سەرنجی کاروبار و جوڵانەوەی ڕووسەکانی لە کوردستان ئەدا، فەهیمی
لە مەهاباد چاوی بە هەموو سەرۆک هۆزەکانی کورد کەوتوە و پێی وتوون کە دەوڵەتی ئێران

دەسەڵاتی پێ داوە کە لەگەڵیان وتووێژ بکات و پەیوەستەکانیان (داخوازەکانیان) بزانێت و
هەروەها داواکاریەکانی دەوڵەتی ئێرانیان پێ ڕابگەیەنێت بۆ ئەوەی گەلی کوردیش لەگەڵ گەلانی
تری ئێران بۆ سەربەخۆیی و پاراستنی ئێران پێکەوە هەوڵ بدەن
پاش ئەوە فەهیمی ڕایگەیاندووە کە لەوانەیە دوای گەڕانەوەی ئەو بۆ تاران بۆ ئەم مەبەستە کۆمیسیۆنێک
لەلایەن دەوڵەتی ئێرانەوە بنێرنە کوردستان. لە وەلامدا سەرکردە کوردەکان ڕایان گەیاندووە کە ئەوانە
خزمەتیان کردووە و ئامادەی خزمەت کردنیش بە دەوڵەتی ئێران دەبن.
سەرکردەکانی کورد داوایان لە فەهیمی کردوە کە دەوڵەتی ئێران نرخی توتن بەرز بکاتەوە و بەهرەکانی
نرخی شەکر و چای کەم بکاتەوە و لە باتی ئەوەی ئەو دانە ئەفسەرانەی لە کوردستان ئەیانگرن پیاوەکانیان
پێ بدات. فەهیمی بەڵێنی پێ داون کە ئەم پرسیارە لە تاران چارەسەر بکات. کۆمەڵەی ژ.ک
نامەیەک بە فەهیمی ئەدات کە تێیدا داوای مافی نەتەوایەتی کوردەکانی بەم جۆرەی خوارەوە
کردوە:
دوای بیست ساڵ دیکتاتۆری واتە پاش ئاگۆستی ١٩٤١ دەوڵەتی ئێران بە دونیای ڕاگەیاندووە کە لە
ئێران کۆتایی بە دیکتاتۆریەت هاتوە و دیموکراتیەت لە ئێران جێگیر بووە. ئەم ڕاگەیاندنە بۆ سیاسیون
گەلی کورد لە ئێران زۆر هەواڵی شادی هێنەر بوو. گەلی کورد وای ئەزانی کە لە ئێران کۆتایی
بە دەورەی لەسەرچەوسانەوە و پێلانی ئێران هاتوە و کوردەکان دەتوانن بە ئاسانی لە ئازادیەکان
وەرگرن.
وەک لە ڕۆژنامەکانی تاران دەردەکەوێت ئەم هەموو بەڵێنانە بە درۆ دەرهاتن و نەتەنیا کوردەکان
بەڵکو گەلانی ئێرانیش ئازادی دیموکراتیکیان بەدەست نەهێنا بە بۆنەی هاتنی شوێنەوە و بە
کەلک وەرگرتن لەسەر ئەم فرصەتە بۆ کوردستان داواتان لێ دەکەین ئەم داخوازانەی کوردەکان
بنێرن بە مەجلیسی ئێران:
١- زمانی کوردی لە کوردستان ببێت بە زمانی ڕەسمی
٢- فێرکردن لە قوتابخانەکان و هەروەها نوسین لە دام و دەزگاکانی دەوڵەتی لە کوردستان
بە زمانی کوردی بێت
٣- بەلایەنی کەمەوە دوو ساعەت لە شەو و ڕۆژدا بەرنامەی ڕادیۆی تاران بە کوردی بڵاو بکرێتەوە.

٤ - لە سەر دوو پرسیار /داواکاری/ یەکەم دەبێ مەجلیسی ئێران بڕیاریان لەسەر بدات ئەم داواکاریانە
تەنیا بە تایبەت بە کاک شەوە. دوای بڕیاری خیابانی دووهەم دەبێ کێشەی کورد بە جێگیرتیە بەدەست
و ئێمە هیوادارین کە لە کۆنفرانسێکی ئاشتی دا کێشەی کورد چارەسەر بکرێت.
لە گەڵ ئەمەی دەوڵەمەندی ئێران بە ناوی تولاپی و سڵاحی هاتبوون بۆ مەهاباد کە لە ماڵی قازی و چەند
جیا جیا چاوپێکەوتن و وتووێژیان لە گەڵ کوردەکان هەبووە. ئەمەی هەروەها بە کوردەکانی وتووە کە دەوڵەتی
ئێران وەک هاوڵاتیانی تری ئێران سەیری کوردەکان دەکات. و کوردەکان ئەوەی هەموو داواکاریەکانی
دەوڵەتی ئێران جێبەجێ بکەن. ئەمەی لە گەڵ ئەفسەرانی ناو براد حەوێتوندی قەوام قەلا و سەرداری ماڵی
کەریم ئاغای کردووە. لەوێش ئەمەی وتووێژی لە گەڵ سەرکردەکانی کورد هەبووە. ئەمەی یاسای نوێ
/ قانونی اساسی / یەکێتی سۆڤیەتی بڵاوکراوەتەوە دەبینێت کە لە لایەن پارتی ژێکافەوە بڵاو
کراوەتەوە. ئەمیش دەڵێت کە لە مادەی یەکەمی یاسای بنەڕەتی یەکێتی سۆڤیەت نوسراوە
دەسەڵات لە یەکێتی سۆڤیەت لە دەستی کرێکار و جوتیارە و ڕووی لە داشتیوان کردووە و وتویەتی:
تەواو بکەن ئەم دەوڵەتە بەرژەوەندی کێ دەپارێزێت. ئێوە لەم دەوڵەتە چی دەتوانن بکەن
زەبیحی هەروەها وتی کە شتێکی سروشتیە ئەمەی بەپێی یاسای خۆی قسە دەکات لەبەرئەوە
بەپێی یاسای سۆڤیەت سەروەک دەعوز و جوتیارەکان ناتوانن هیچ بکەن. ئەگەر بتوانن ئەوا
ژێکاف لە ناو دەبەن.
لە کۆتایی دا زەبیحی وتی کە بڵاوکردنەوە و بیرەی ڕای بەشتی و کاری کۆمەڵە بەدەر کردنی نامیلکە و گۆڤاردا
پێویستی بە تیپۆگرافیکی دەستی هەیە و داوای لە ئێمە کرد کە ئایا ئێمە ناتوانین هاوکاری بکەین
و تیپۆگرافیکی گەورە تۆزی لە ڕێگای نوێنەری تجاریەوە بۆ بفرۆشین. منیش وتم کە بەراستی ئەوە شتێ
ئێمە توانای جێبەجێکردنی ئەم داواکاریەمان نییە ③
سەرکونسوڵی یەکێتی سۆڤیەت لە تەوریز حەسەنۆف.

راپۆرتی کونسوڵی ڕەزائیە سۆڤیەت لە کۆمیساروف لە ١٩٤٦

ڕێکخراوی هەرە جیدی کە بانگەوازی ئەمبارت بۆ سەربەخۆیی کوردستان دەکات کۆمەڵەی ژێکافە.
ئەرەجی بڵاوکراوە ئێمە زانیاریێکی ئەوتۆمان لە سەر ئەم ڕێکخراوە کە جوبیئەمەی کە باس دەکرێت
پێشتر کراوە.
ڕێکخراوەکانی ئەم پارتیە لە زۆربەی شار و گوندەکانی کوردستان هەیە هەروەها لە تاران
و تەوریزیش ڕێکخراوی هەیە. نیشتمان ئۆرگانی کۆمەڵەیە کە لە چاپخانەی لە تەوریزدە ڕێکخراوە چاپ دەبێت و تا
ئێستا شەش ژمارەی دەرچووە. لە نیشتمان دا وتاری نیشتمان پەروەری دەنوسرێت
کە داوای یەکگرتنی کوردان بۆ ئازادی و سەربەخۆیی و پێشکەوتن دەکات. هەروەها لە
نیشتمان دا لە سەر شۆڕشی سۆڤیەتی ئۆکتۆبەر وتار دەنوسرێت و وێنەی لینین و ستالین و قارەمانەکانی
کوردی سۆڤیەت کە لە شەڕی جیهانی دووەم دژی داگیرکەرانی ئەڵمان بەشدارییان کردووە بڵاو دەکاتەوە
نیشتمان خۆیان دەنوسن. ئەندامانی ڕێبەرایەتی کۆمەڵەی ژێکاف
ژێکاف ڕێکخراوی لاوانی پێک هێناوە. ئەندامانی ڕێکخراوی لاوان ئیبراهیمیان، میرزا [illegible]
[illegible] لە قازی [illegible]، مەحموودیان
و سولتانیان و هتد. کۆمەڵە لە دژی ئاوروپا کردند و هەوڵ ئەدا [illegible]
بڵاوکردنەوەی کورد. ئەم ڕێکخراوە بە هەموو توانای خۆیەوە بەدەستی پشتیوانی دەکات
ئێمە بۆ [illegible] بەدەست بهێنێت. دەکرێ بڵێین کە زۆربەی سەرکردەکانی کورد کە باسی
سەربەخۆیی کوردستان دەکەن " دەڵێن کە سەربەخۆیی کوردستان تەنیا بە یارمەتی یەکێتی سۆڤیەت بە دەست
دێت و لەم کارەش ئەوانە ئامادەی هەموو چەشنە هاوکارییەک لە گەڵ یەکێتی سۆڤیەتن و دەڵێن
لە سیاسەتی کۆلۆنیالیستی ئینگلیز تەنیا دەبێ چاوەڕێی کۆیلایەتی کوردان بکرێت. بەڵام ئەم
وتانە پێ دەچێ بە بەستنی گلاوەیان بە دواوە نییە. کوردەکان بە قازانجیانە
لە گەڵ ئێمە لە ئاشتی دا بژین. ئەوانە دەیانەوێ خۆیان لە پشت ئێمە شاردراوە (بشارنەوە)
بەڵام هیچ کاتێک سەرکردەکانی کورد بە دڵسۆزییەوە لە گەڵ ئێمە نابن و تا سەر هاوکاری
لە گەڵ ئێمە نابێت. سەرکردەکانی کورد لە سەرکێشە سەرەکییەکان (بریتیەکان)
و تاجرەکانی (الخطات سەرنوشتساز) زیاتر کەیدەوە پێیان لە گەڵ ئینگلیزەکان

وە سەربەخۆیی کوردستان لای ئەوانە بە مانای بەس بە کردنی ئەو سەروسامانە بێ کە
لە چوارساڵەوە دا پێک هاتوە و هەروەها دیانەوێ کە ئەم سەروسامانەشیان بپارێزن وکەمتر
لە بیریانەوە بە کاری گەلی کورد بیر ئەکەنەوە. بە گازانجی شێخلیسەکانیشە کە کوردەکان بە دروشمی
سەربەخۆیی کوردستان خۆیان بە تێروە ببەستن و بەم جۆرشە شکۆکانیان لە سەر
خۆیان لابەرن. بەم جۆرشە ئەوانە بە باشتری ئەزانن لەوەی کە خۆیان مشارتەوە لە
لایەکەوە دەیانەوێ ئێرانییەکان بەم جۆرشە دژی شێخەکان ببەن. ئەم پرسیارەش
سەرنجی وپێویستە لێکۆڵینەوەیەکی خۆی لە سەر بگیرێت (٤)

راپۆرتی کەمیا رۆف بەڕێوەبەری سەرکونسوڵی سۆڤییت
لە ورمێ لە سەفەرێکی بۆ مەهاباد لە ڕێکەوتی ٢٨ ــ ٣٠ ئیاری ١٩٤٤

پاش گەڕان بە ناو شاردا لەگەڵ ئاغای مستەفا سوڵتانیان چاوپێکەوتنم هەبوو. ئەو دەست
ساڵ تەمەنێتی وخۆی وەک نوێنەری شورای شار ناساندومن. ناوبراو بازرگانە و یەکێک
لە ئەندامانی سەرکردایەتی کۆمەڵەیە کە بۆ سەربەخۆیی کوردستان خەبات دەکات. لە وتووێژ لە
گەڵ ناوبراو (سوڵتانیان) وتی: کۆمەڵەی کوردە لە دوو ئەندەر پێک هاتوە بە تەمەن ئەرنیشیان
ئیبراهیمی ئیبراهیمیانە وجێگری میرزا عەلی ریحانیە. بۆ یەکەوەندنا گرتن لەگەڵ ئەوسەرە میرزا رەحمانی
زەبیحی دیاری کراوە. عەلی ئاغای ئەمیر ئەسعەد و قەرەنی ئاغای مامەشیش لەگەڵ دەستەڵاتدارانی
ئێرانی دژی کۆمەڵەن وهەوڵی لە ناوبردنی ئەدەن بۆیە کۆمەڵە بە نهێنی ئیش وکارەکانی دەبات
بەڕێوە. ڕێکخراوی کۆمەڵە لە زۆر شاری ئێران (لە سەقز و سەردەشت و سنە و تەورێز و شنۆ ورەزائیە
وتاران وهتد) داهەیە و هەروەها لە عێراقیش داهەیە. ڕێکخراوی لاوانی کورد دامەزراوە کە
ناوەندەکەی لە مەهابادە. کۆمەڵە گۆڤار (گۆڤاری) خۆی هەیە کە ناوی نیشتمانە وله تەورێزەوە دەر
دەچێت و هەنگێکی لە جۆرەی کەس نازانێت وتا ئێستا سێ ژمارەی دەرچووە. سەبارەت
بە کاری موجەمەدوتی کە سیاسەتی دیاری نەکراوی گرتوەتە بەر، بارەتی کۆمەڵەی ژێکاف ئەڵێت
وله هەمان کاتیشدا لەگەڵ ئێرانیەکان هاوکاری دەکات وهەوڵ دادا بۆ لای کێشانی کوردەکان بە

لای دەوڵەتی ئێراندا وهەروەها ئازاردان و دواکەوتن بە دوای ئەندامانی کۆمەڵە لە نێو
خۆشەویستەکانی هەموویان چالاکتر ئەبن. هۆشەنگی ئەفشار کە لە فەرماندەی لەشکری بەهی ئێرانە.
وهەوڵ ئەدات کە بە هیچ شێوەیەک نەهێلێت مەهاباد سەربەستیەوە وکوردەکان
ناچار دەکات کە لەگەڵ بەرداوایەتیەوە بە پێچەوانەی ژێکاف کە دەیەوێ مەهاباد سەربەستیت
هوشەنگی ئەفشار لە سەردەشت سەجاتی عەجەمپور و ٢٠ کوردی چەکدار داوای بەشداری کردن
لە ڕێکخراوی کۆمەڵە دەستگیر دەکات وسەروسامانیان زەوت دەکات.
ڕیحانی لایەنگری دانی ئیمتیازی نەوتی ئێران بە ئەمریکا سۆڤیەتە و باسی ڕێک کەوتنی فتینگ
لە مەهاباد و دەرکردنی بەیاننامەی کوردەکانی لەم بارەوە کرد کە پشتیوانیان لێ کردووە.
ئەمیر ئەسعەد ئامادەی ئیمزا کردنی ئەو تێلگرامە کە لە لایەن کوردەکانەوە نێردراوە بۆ دەوڵەتی ئێران و رەخنە
لە دەوڵەتی ئێران ئیرادە نەبووە و پشتیوانی لە دەوڵەتی ئێران کردوە. ئیبراهیمیان لە کاتی
هاتنی فەهیمی چاوی پێ ئەکەوێت و وتووێژی لەگەڵ کردوە، وتی کە فەهیمی پرسیاری زۆری لە سەر
نزیکبوونەوەی کورد و سەربەخۆیی کوردستان هەبووە. بەڵام ئیبراهیمیان لەم بارەوە شتێکی
بە فەهیمی نەوتوە.
بە چاوخشاندنێکی خێرایی بە مەهاباد دا بەوە گەیشتم کە ئەم ناوچەیە بایەخێکی زۆری هەیە.
بێگومان ئەبێ کە شێخەکان و ئێرانییەکان بایەخی زۆری پێ ئەدەن. ئێمە زۆر کەم هاتووچۆی
ئەو ناوچەیە دەکەین و فەرمانبەری پێویستمان بۆئەوە بەستەرخان نەکردوە. نەتەنیا ئێمە
ناتوانین دەوری ببینین بەڵکو ناشتوانین ئاگاداری ڕووداوەکانی
ئەوێ بین (٥)

کومسیا رۆف

یادداشتی سەفەری ماتویێف کونسوڵی سۆڤیێت بۆ مەهاباد

لە ڕێکەوتی ١١ و ١٢ی یانوری ١٩٤٥

کاتژمێر ١١ی بەیانی گەیشتینە ئەوێ لە مەهاباد کۆمەڵەی پەیوەندییەکانی سۆڤیێتستانییە. کە چوینە (مەرکەزی ثقافی)
لای فەرمانداری مەهاباد ئاغای سەرهەنگ [illegible] کەلام وتی کە قازی محەمەد و لیرە نییە وچوە بۆ تاران
و دروستکردنی کۆمەڵەی پەیوەندییەکانی سۆڤیێت بە بێ ئیجازەی قازی محەمەد نەچەمەتە لە لایەن [illegible] ناوبراوەوە
من لە لایەن کاربەدەستانی سەرەوە لەم بارەوە هیچ دەستورێکم پێ نەگەیشتووە.

لە سەر داخوازی تاجرێکی کورد چوینە مالی محەمەد دلشاد. کە ناوبراو خۆی بە ئێمەوە زۆر نزیک دەزانێت.
بە ڕوێکی خۆشەوە پێشوازیان لی کردین. محەمەد دلشاد زۆر شارەزای پارتی ژ.کاف وە هەڵوێستی
ئێمەی پرسی کە ئایا باشتر نییە دەستی بەجیتە ڕیزی ژ.کافەوە. ئێمەش لە وەلامدا تمان
کە ئێمەوە لە ئێمە باشتر شارەزای ئەم پارتییە چا لە بەرئەوە دەبێ خۆی لە سەر ئەم پرسیارە
بڕیار بدات. بۆ ئیوارەکەی ئەم نوێنەرانەی ژ.کاف هاتنە لامان؛

١- ئیبراهیم ئیبراهیمیان - تاجر
٢- مستەفا سولتانیان =
٣- عەلی ڕیحانی =
٤- ئەحمەد [illegible] ناهی =
٥- محەمەد دلشاد لە هەموویان گەنجترە باوکی تاجر
٦- خەلیل خوسرەوی تاجر
٧- قازی قاسمی

ناوبراوان ڕایان گەیاند کە پارتی ژ.کاف لەم دوایانە زۆر پەرەی سەندووە. ئێستا نوێنەرانی
هەموو خێل و هۆزەکانی کورد خەریکن دێنە ڕیزی ژ.کافەوە. سەرۆکەکانی کورد دژی ژ.کاف
ئەجولێنەوە وەهەر دەیانەوێ گەلی کورد لە ژێردەستی حکومەت ڕاگرن وبیانچەوسێننەوە
بۆیە زۆربەی دانیشتوانی کوردیش لایەنگیری لە ژ.کاف دەکەن.

لە چاوپێکەوتنی ناوبراوان لە گەڵیان داوای ئەم شتانەیان لی کردین؛
١- لە ڕێگای ڕۆژنامەکانەوە ئاگادار کراونەتەوە کە کۆمەڵەی پەیوەندییەکانی سۆڤیێتی ئێران لە شارەکانی تر دامەزراوە و زۆر حەز دەکەن کە ئەم ناوەندەش هەروەها لە مەهاباد بکرێتەوە
٢- بۆ پەرەپێدان بە شێوەکاری و پەروەردەی ژ.کاف لە ناو دانیشتوانی کورد پێویستیان بە دەرکردنی گۆڤار و ڕۆژنامەی کوردی هەیە بەلام ئەوان ئەم ئیمکاناتەیان نییە لەبەرئەوە
ئەم داوایە لە ئێمە دەکەن کە بۆ بەدەست هێنانی تیپۆگرافی یارمەتیان بدەین.

٣- داوای ڕێکخستن و کردنەوەی بەرنامەی ڕادیۆیی بە زاراوەی مەهابادی واتە ئەو زاراوەیەی کە کوردەکانی عێراقیش تێ ئەگەن و لە موسکۆ ئەم بەرنامە ڕادیۆییە بلاو بکرێتەوە
٤- بۆ ڕزگاربوونی گەلی کورد لە ژێر چەوسانەوەی سێ دەوڵەتی ئێران و عێراق و تورکیە وەهەروەها یەک گرتنیان لە دەوڵەتێک یارمەتیان بدرێت
لە سەر پرسیاری ئێمە سەبارەت بە نوێنەرایەتی ڕێکخراوی پەیوەندییەکانی کولتوری ناوبراوان وتیان کە
گونجاوترین و باشترین فرد بۆ ئەم کارە قازی محەمەدە کە ئێستا لە تارانە. ئێمە پەیڕەوی
کۆمەڵەی پەیوەندییەکانی کولتوری وهێندێ چاپەمەنی و لیتراتوریان پێ دان و بڕیار نەخستنی کۆمەڵەی پەیوەندییە
کانی کولتوری تا گەڕانەوەی قازی محەمەد و ئامادەیان بکرن. سەبارەت بە بلاوکردنەوەی پرۆگرامی
ڕادیۆیی ئێمە پێیان وت کە هەوڵ ئەدەین لەم بارەوە یارمەتیان بدەین بەلام سەبارەت بە
تیپۆگرافیا پێمان وتن کە زەحمەتە. سەبارەت بە ڕزگاربوونی کوردەکان ئێمە وەلاممان
دایەوە کە وەختی هێنانەکایەوەی ئەم پرسیارە نییە وهیچ بەلێنێک ئێمە ناتوانین لەم بارەوە
بدەین. ئەوانە دەبێ پێش هەموو شتێک هەوڵ بدەن کە بە زووترین کات کۆمەڵەی
پەیوەندییەکانی کولتوری ڕێک بخەن و لە ڕێگای ئەوەوە پەیوەندییەکانی دۆستایەتی پەرەوە بچێت.

بۆ بەیانی کاتژمێر ١٢ ئێمە بۆ جاری دووهەم چوینە لای فەرمانداری مەهاباد سەرهەنگ [illegible]
کەلام. ناوبراو وتی کە من پەیڕەوی کۆمەڵەی پەیوەندییەکانی کولتوری سۆڤیێتم لە گەڵ ئێران خوێندۆتەوە
بەلام بە داخەوە تاوەکو ئێستا دەستوور لە ڕەزائییەوە بۆ ڕێکخستنی ئەم ڕێکخراوە
ناتوانم بەم کارە هەستم. ئێمەش بەلێنمان پێ دا کە لەم بارەوە لە گەڵ ئوستانداری
ئوستانی چوار و تەورێز قسە بکەین. پاش ئەوە چونی سەردانی بازاڕی مەهابادمان کرد.

راپۆرتی شەریفوف بەرپرسی کۆمەڵەی پەیوەندییەکانی کولتووری سۆڤییەت
لەگەڵ ئازەربایجانی ئێران

لە رێکەوتی دووەمی فێورالی ١٩٤٥ عەورەحمانی زەبیحی و قاسمی ئیلخانی زادە هاتنە لام و داوایان لێ کردم کە ئیجازەیان بدەرێتی رێکخراوی پەیوەندییەکانی کولتووری لەگەڵ سۆڤییەت لە کوردستان دروست بکەن و سەربەخۆش بێت. کاتێک ئەمن پرسیارم بۆ جەنابی عەورەحمانی زەبیحی روون کردەوە وپێم وت کە ئێوە ناتوانن پێشنیاری ئەوتۆ قەبووڵ بکەن زەبیحی وتی:
«ئەگەر ئێمە لە قێلی ئەم رێکخراوە یەک بشێن و ناوی لێ بنێین رێکخراوی پەیوەندییەکانی کولتووری لەگەڵ سۆڤییەت». لە وەڵامی پرسیاری من کە بۆچی ئەوانە نایانەوێ ناوی لێ بنێن «کۆمەڵەی پەیوەندییەکانی کولتووری ئێران لەگەڵ سۆڤییەت» زەبیحی وتی: «ئێرانییەکان ئێمەیان خۆش ناوێت و رێزمان لێ ناگرن و بە چاوێکی خراپ و سووکەوە سەیرمان دەکەن لەبەر ئەوە کە ئێمە حەز ناکەین ناوی لێ بنێین بەشی پەیوەندییەکانی کولتووری سۆڤییەت و ئێرانی پێوە بێت بەڵکو ناوی باشترە لە بەشی یا لقی کۆمەڵەی پەیوەندییەکانی کولتووری سۆڤییەت بێت».
من جارێکی تر هەوڵم دا بۆ زەبیحی روون بکەمەوە کە بۆچی ئێمە پێشنیار دەکەین ناوی پەیوەندییەکانی کولتووری ئێران لەگەڵ سۆڤییەت پێوە بێت لەبەر ئەوەیە کە ئێران دەوڵەتێکی دۆستە و ئەمە نابێت ئینکار بکرێت بە پێچەوانە ئێمە ئەو پەیوەندییە کولتوورییانەی کە دروست دەکەین هەرچی بڕوات دەبێ بەهێزتر بکرێت.
بەکارهێنانی وشەی «ئێران» ئەمجارێک هەم زەبیحی و هەم ئیلخانی زادەی قەڵس و توورە دەکرد. ووتی «ئەگەر دەوڵەتێکی وەک سۆڤییەت کە سوپاکەی شکستی بە لەشکری ئەڵمانیا دەهێنێت و لە ئێران بترسێت دەبێ دانیشتوانی بەدبەختی کورد کە زۆر بە زەحمەت دەتوانرێت لە سەد یەکی دانیشتوانی خوێندەوار و بە کولتووری تیا بێت دەبێ چ بکات». زەبیحی وتی کە ئێمە چارەڕەشترین گەلێن کە هیچ کەس هیچ یارمەتییەکمان نادات. منیش وتم بۆچی وا دەڵێی جەنابی زەبیحی؟ ئایا سوپای سووری ئازای ئێمە کەم قارەمانی بۆ گەلی کورد هێناوە کە ژمارەیەک لە هۆزەکانی کوردی لە رادەوە بۆ سەرەیچ

سۆڤییەتی خوێنیان! زەبیحی وتی زۆر راستە دەڵێی و کەس ناتوانێت ئینکاری بکات بەڵام بۆچی ئەوانە یارمەتیمان نادەن؟ منیش پرسیارم کرد وەک چی؟ ئەویش وتی:
بۆ وێنە ئێمە چووینە لای هاوڕێ حەسەنۆف و داوای تیپۆگرافیمان لێ کرد کە زۆر پێویستمانە بەڵام تا ئێستا هیچی نەکردووە. ئامێرێکی بەلاش/بێ پارە/ ناماناوێ وتەنانەت ئامادەین نرخەکەشی بە زێڕ بدەین و بە لیستانی پێدەدەین کە کەس لەم بارەوە ئاگادار نابێت.
پرسیارم کرد تیپۆگرافیتان بۆچی چییە؟ لە وەڵاما وتی:
بۆ ئەوەیە کە گۆڤار و رۆژنامە و لیتراتووری تری پێ چاپ بکەین. و لە ناو دانیشتوانی کورد بڵاوی بکەینەوە. ئەگەر بێتو تیپۆگرافیمان پێ بدەن لە جێگایەکی وای دادەنێین باڵداریش بەسەریدا نەفڕێت.
منیش بەڵێنم پێ دان کە لە سەر تیپۆگرافی و وتووێژی هاوڕێ حەسەنۆف لەم بارەوە لەگەڵ زەبیحی روونم بکەمەوە کە چۆن بووە. لە وەڵامی پرسیاری من کە کێیان بۆ سەرۆکی کۆمەڵەی پەیوەندییەکانی کولتووری لەگەڵ یەکیەتی سۆڤییەت دیاری کردووە. زەبیحی وتی: «بڕیاری ئەوە جەنابی قاسمی ئیلخانی زادە. بەرێز ئیلخانی زادە مرۆڤێکی زۆر بە کولتوور و خوێندەوارە و زمانی عەرەبی و فارسی و کوردیش دەزانێت و خوێندەواری لە مەدرەسەی کۆنی کوردی وەرگرتووە. ئەمجار من پرسیارم لە بەرێز ئیلخانی زادە کرد و لێم پرسی ئایا ئامادەیە ببێتە سەرۆکی لقی کۆمەڵەی پەیوەندییەکانی کولتووری سۆڤییەت لەگەڵ ئێران لە مەهاباد؟ لە وەڵاما وتی کە ئامادەیە ببێتە سەرۆکی بەشی کۆمەڵەی پەیوەندییەکانی کولتووری سۆڤییەت لە مەهاباد.
منیش وتم داوات لێ دەکەم کە بە وەرگرتنی کە من ناوی دەبەم ناوی بنووسێت. لە کۆتایی چاوپێکەوتنەکەدا بەڕێز زەبیحی و ئیلخانی زادە داوای ئەوەیان کرد بە زمانی ئازەری و کوردی بۆیان لێ کردم و دەیانەوێ کە ئاگاداری ژیانی کوردەکانی سۆڤییەت بن.
منیش بەڵێنم پێ دا کە ئەوەی هەوڵی خۆمی بۆ ئەم مەبەستە بە رێگای /انجمن سراسری روابط فرهنگی شوروی/ بدات (٧)

شەریفوف تەوریز ١٩٤٥/٢/٦
ژمارە ٦٨

له یادداشته‌كانی ئه‌شوموف ١٨ ی مارتی ١٩٤٥

له كاتی گه‌رانه‌وه‌م له ته‌وریزه‌وه بۆ ورمێ له ژێر ... چاوم به عومه‌رخانی سمكۆ كه‌وت . عومه‌رخان ده‌ڵی كه ئه‌ركی ... هه‌ستی كورده‌كانه و ده‌یه‌وێ هه‌ندێ سه‌رۆك هۆزی كورد كه دژی ئێرانن یه‌كه‌وه ... بكاته‌وه و بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ش ده‌یه‌وێ ... هاوكاری ده‌كات . عومه‌رخان زۆر سه‌رسامی یه‌كێتی سۆڤیه‌تی كرد وتی ئه‌وی له هه‌موو ... رادیۆی جیهان بووه و له هێز و ... سۆڤیه‌ت ... و ... ده‌ربڕی كه یه‌كێتی سۆڤیه‌ت له ... بۆ سه‌ربه‌خۆیی ... یارمه‌تیان بدات .

٢٧ ی مارتی ١٩٤٥ چاوم به ناوباناكی كورد شێخ عه‌بدوڵڵا كه‌وت وتی ئه‌ركی سه‌ره‌كی ... كرده كورده‌كان و ناسراوه‌كانی كوردستانه سه‌ربه‌خۆیی بۆ كوردستانه و بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ش هه‌وڵدانێكی زۆر بۆ یه‌ك گرتنی گه‌لی كورد له ده‌وروبه‌ری پارتی ژیكاف به‌ڕێوه ئه‌چێت . ئێستا زۆربه‌ی كورده‌كان ئه‌ندامی پارتی ژیكافن . هه‌روه‌ها كارێكی زۆر بۆ یه‌ك گرتنی كورده‌كانی عێراق و ئێران و توركیه ده‌كرێت . به ده‌ستووری ژیكاف /له عێراق/ ... له ڕێگای ... وه بۆ ... و جیا لاكردنی كورده‌كانی توركیه نێردراون بۆ توركیه به‌ڵام ناوبراوان له لایه‌ن كاربه‌ده‌ستانی توركیه‌وه ده‌ردرێن و هیچ هه‌واڵێكیان تا ئێستا نه‌زانراوه .

شێخ گوایا ناوه‌كانیان نازانێت . له‌سه‌ر كرده‌كانی بزوتنه‌وه‌ی كورد له عێراق الشیخ ناوی مه‌جید به‌گ ... عێراق و ئه‌ندامێكی ... پرۆفیسۆری ... برد . هه‌روه‌ها ناوی میرزا ئیبراهیم حاجی قادر حه‌سه‌ن ئاغای كوڕی مه‌حموود ئاغا له هۆزی دێبوكری كه ئێستا له ته‌وریزه داده‌نیشێت هه‌روه‌ها ناوی ... برد كه ... له‌گه‌ڵ كونسوڵی سۆڤیه‌ت هه‌یه برد . ئه‌وانی تر ئه‌و نازانێت له‌سه‌ر ئه‌وه ... پارتی ژیكاف ... .

له باره‌ی قازی محه‌مه‌ده‌وه شێخ عه‌بدوڵڵا وتی كه ... ژیكاف ... ده‌كات . له‌م ڕۆژانه شێخ عه‌بدوڵڵا له‌گه‌ڵ قازی محه‌مه‌د و پیاوه ناسراوه‌كانی تری كورد ... داوه كه له نێوان كورده‌كانی ناوچه‌كانی سه‌رسنووره‌كانی ئێران و توركیه ... و به ... نێوان هێزه‌كانی

كورد و هه‌روه‌ها ... كۆتایی بێنن . سه‌ركرده‌كانی كورد بڕیاره هه‌ركه‌سێك له ناوچه‌ی ... نه‌ ... . هه‌روه‌ها باسی عومه‌رخانی شكاك ... بڕیاره ... . به كۆتایی هاتنی ... گه‌وره ... و ئه‌م ... مولوتوف ... ئه‌م ده‌سته ... بڕیاره داوای ... كێشه‌ی كورد له كۆنفرانسی سان فرانسیسكۆ بكه‌ن .

شێخ عه‌بدوڵڵا ئه‌یڵی ... ژیكاف ... كه ... ژیكاف ده‌سه‌ڵاتی به‌ناو براو داوه كه له‌نێوان داشتیوانی كوردی ناوچه‌كانی نزیكی سنووری ئێران - توركیه كار بكا . له ... ژیكاف داوا له كونسوڵیه‌ت ... شێخ عه‌بدوڵڵا ... ئێستا ... له‌گه‌ڵ ... پاشا ... ١٩٤٥ ... كه موڵكداری گه‌وره‌ن هاته لایان ... كورده‌كان ... وتی ... دوایانه كورده‌كان ... پارتی ژیكافه‌وه . سۆكایه‌تی ... پاپاخه‌كان ده‌كه‌ن ... نێوان كورده‌كان و ... دروست بكه‌ن ... كردنی داشتیوانی ... نێوان كورده‌كان ... پاپاخه‌كان ... بكێشێت ... كوردان .

... ماڕتی ئه‌م ساڵ ... ١٥٠٠ ... تێدا ... پارتی ... ده‌نووسن . ناوبراو ... كورده‌كان ... پارتی توده‌ی ئێران و ... كوردان كردووه .

... له كورده‌كان ... كه‌وت كه كورده‌كان ... پارتی توده ... ده‌ركه‌وت كه ... ئازاد ... پارتی ژیكاف كه ده‌چنه گونده‌كان ... ده‌روست كردوه و ئه‌ندامانی پارتی ژیكاف ... پارتی ... ده‌كه‌ن و ... به زۆر ...

لە ناو ئەو دانەی کە بە زۆر ناچاریان دەکەن بچنە ریزی ژ.کافەوە ئەندامانی تودەشیان تیایە.
ژ.کاف دەیەوێ کوردستان سەربەخۆییەک ببینێت.

٨ی ئاپریلی ١٩٤٥ سەرنووسەری رۆژنامەی «کەیوان» ئەنساری⊗ لە چاوپێکەوتن لە گەڵما وتی کە لەم ماوانەی دواییەوە لە عێراق نوێنەرانی کوردەکانی عێراق سەید تەها هاتووەتە کوردستانی ئێران و سەبارەت بە یەکبوونەوەی کوردی ئێران و عێراق لەگەڵ قازی و چەند کەسی دیکە چاوپێکەوتنی هەبووە. هەروەها سەید تەها چووەتە سەقز و بوکان و مەهاباد و لاهیجان و پاشان گەڕاوەتەوە ماڵی. ئەنساری وتی کە سەید تەها حزبی بڵاوبوونی زۆری لە عێراق هەیە. شێخ سەعید عەبدوڵڵا ئەفەندی کە خاڵەیەتی(?) شێخ ئەولیا عامیدی برای و شێخ ئەحمەد لە متار(?) لە ناو سنوری ئێران خزمەت دەکات / بەڵام پەیوەندی لەگەڵ سەید تەها نییە و بە چاوێکی خراپەوە تەماشای چالاکی سیاسی برای خۆی دەکات. بە وتەی ئەنساری کوردەکان بە پشتیوانی ئینگلیز ناویان باسی سەربەخۆیی کوردستان بکەن و بە بڕیاری سەید زیاد الدین بەم کارە هەڵدەستن. ئەم سیاسەتەی ئینگلیز کە ئەوانە بە دەوڵەتانی بچووک دابەشیان دەکەن لە رابوردووشدا ئاشنایە. ئەنساری وتی کە ناوبانگی(?) بە بڕوای قازی محمد سەدری قازی بگرێت لەبەرئەوە قازی بۆخۆی چووەتە تاران و چاوی بە سەید زیاد الدین کەوتوە و هەڵوێستی بەرەو خراپی گۆڕاوە.

ئەنساری وتی ئینگلیزەکان دەیانەوێ ئافرەتێکی(?) نوێنەرانی بۆ کۆنگرەی سۆڤیێت لە ئێران بشکێنن و تواناکانی ئەنساری دەیەوێ لە سەر ئەم سیاسەتی ئینگلیس لە رۆژنامەکەی خۆی پەردە لە سەر لابات. ⑧ سەرکونسوڵی سۆڤیێت لە ورمێ ئاشوموف.

⊗ لە سەر ئەنساری بڕوانە لاپەرەی دوایی

⊗ئەنساری خەڵکی لە تەوریزەوە دژی کوردەکان لە رۆژنامەکەی خۆی زۆر جار لە گەڵ نوێنەرانی سۆڤیێت بە تایبەتی کونسوڵی سۆڤیێت چاوپێکەوتنی هەبووە. ناوبراو ئەو دەنگ و باسانەی کە لە لایەن دەزگا جاسوسییەکانی ئێران و ئینگلیزەوە پێدراوە تاکو بیانخاتە لای سۆڤیەتییەکان. هەندێ جار باسی خراپی ئینگلیزەکان دەکات تاکو شکی لێ نەکرێت و تەنانەت خۆیشی بە دژی ئینگلیز ئەناسێنێت بە سۆڤیەتییەکان. ئەنساری خەڵکی تەوریزە کاتێ بە سۆڤیەتییەکان رائەگەیەنێت کە کوردەکانی مەهاباد چەکێکی زۆریان کۆکردووەتەوە و زۆربەی لە رێگای عێراقەوە بۆیان دێت ئەم راگەیاندنانەی ئەو دەبێتە هۆی ئەوەی کە جێگری بەرپرسی رۆژهەڵاتی ناوەراستی شالیاری دەرەوەی سۆڤیێت سیچیف بە ناردنی نامەیەک بۆ کونسوڵەکانی سۆڤیێت لە تەوریز و ورمێ زانیاری وەها بالوێزی سۆڤیێت لە تاران لە ٢٤ی ئاپریلی ١٩٤٥ داوای لێکۆڵینەوە و روون کردنەوەی لەم هەواڵەی کردووە.

ئەنساری لە لایەن دەسەڵاتدارانی ئێرانەوە بۆ هەڵبژاردنی مەجلیسی دەورەی یازدە کاندید و پشتیوانی لێ دەکرێت ⑨

پێویستە ئەوەش بڵێین کە ژ.کاف نە فارس نە عەجەم و ئازەری و عەرەب و ئەرمەن بە ئەندام وەرناگرێت بە پێی پەیڕەوی ناوخۆی ژ.کاف کەسێک بە ئەندام وەرئەگیرێ کە بە رەچەڵەک کورد بێ

بەڵام دیارە ئەنساری و پاشان تودەییەکان و فیرقەییەکان هیچ تاوانێکیان نەبووە کە بچنە ناو ژ.کافەوە خەڵکی لەم کردەوە ناڕەوا ئاگادار نییە.

کونسولی سوڤیێت هەروەها لە راپورتێک دا لە رێکەوتی ١٥ ئابی ١٩٤٥ دەنووسێت کە بەرژەوەندی
خۆجێی ئێران کەوتوەتە نێوان دوو ئاگر [illegible] نێوان پارتی تودە و بزووتنەوەی کورد بۆ سەربەخۆیی
کوردستان. بەڵام ئەوانە زیاتر لە هەمووی لە بزووتنەوەی کورد دەترسن. هێندێ جار ئاماژە
بە ناوبانگی کۆمەڵەی [illegible] دەڵێن کە سەید زیائەدین بە دەستووری خاوەنەکەی یارمەتی پەرەسەندنی
بزووتنەوەی کورد ئەدات و دەبێتە هۆی ژێکاف و تودە دژی یەک راوەستن.

ژێکاف بۆ بەرەنگاری سوپاکانی پاش کۆتایی هاتنی بە سەرکەوتنی جەنگی دووهەم کە لەوانەیە دوای دەرچوونی
سوپای سوور هێرش بکاتە سەر کوردستان بۆ بەرەنگاری دوژمن خۆی ئامادە دەکات و لەم
راپورتەدا دەڵێت:

بەپێی ئەو هەواڵانەی کە پێمان گەیشتووە عومەرخانی شەریفی، تاهیرخانی سمکۆ، قوتاس ئاغای
عەبدوی، عەباس فەتەکی، تەیمورخان و شوکری ئاغا گوایا لە لایەن ژێکافەوە دەستوریان
پێدراوە کە شەش هێز کە ژمارەی هەر هێزێک ٥٠٠ نەفەر دەبێت پێک بێنن.
جگە لەوە لە هەر گوندێک تاقمێکی [illegible] وەردەگرن. ئەم هەواڵانە هێشتا بە تەواوی
روون نەکراوەتەوە. هەمیشە پێی ئەیش وتاریکی کۆمەڵەی ژێکاف لەم رۆژانە لە بەریتانیاوە بەر
کەکۆمەڵە جیاوەری کۆتایی هاتنی بەکاری کۆبوونەوەی سان فرانسیسکۆ دەکات کە
گوایا دەبێ کێشەی کوردیش تێدا باس بکرێت (١٠)

لە راپورتی کونسولی سوڤیێت لە ماکۆ

لە بەهاری ئەم ساڵ واتە ١٩٤٥ هێندێ لە سەرۆکە هۆزەکانی کورد لە ناوچەی ماکۆ دەستیان بە دروستکردنی رێکخراوێکی
سیاسی بۆ کوردەکان کردووە. یەکەم رێکخراوی سیاسی ئەم ناوچەیە رێکخراوی نهێنی پارتی کۆمەڵە بوو کە لە ناو هۆزی
شکاک دروست کرا.

لە مانگی مارتی ئیسماعیل عومەرخانی شەریفی لەگەڵ سەرۆک هۆز و خێڵەکانی کورد لە گوندی زەنەگ سەر بە ناوچەی
شاپور/ گوندی زەوی دەشت هی عومەرخانە/ کۆبوونەوەی هەبووە و لەسەر پێویستی پێکهێنانی رێکخراوێکی کۆمەڵە
قسەی کردووە و ئاگاداری کردبوونەوە کە نهێنی دروستبوونی ئەم رێکخراوە بپارێزن. لە پێکهێنانی ئەم
رێکخراوەیە دوو نەفەر لە ناسراوی کورد کە لە تەورێزەوە هاتوون بەشدار بوون. عومەرخان ناوی ئەو دوو
نەفەرەی نەبردووە. عومەرخان وتویەتی/ هەروەها ئەمیش لە تەورێزەوە ئەم هەواڵەمان پێ گەیشتووە/ کە ئەم
رێکخراوەیە بە ئاگاداری و پشتیوانی دەوڵەتی یەکێتی سوڤیێت پێک هاتووە و بۆ ئیسپاتی ئەوەش
وێنەی لینین و ستالینیان وەک سیمبول و رەمزی تێکۆشەکانی پارتی کوردی پیشان داوە.

دوای ئەوەی کە بەشداران بەڵێنی پێکهێنانی ئەم رێکخراوەیان داوە عومەرخان لەگەڵ ئەوانەی کە لە تەورێزەوە
هاتوون پێشنیاری سوێند خواردنیان بە بەشداران کردووە. بەپێی ئەم بڕیارەدا بەشداران بەجۆر
داهاتوو لە سەر قورئان بە دەنگەوە رایانگەیاند:

١- سوێند ئەخۆم بە قورئان خۆفرۆش نەبم و نەکەومە ژێر کاریگەری دەوڵەتانی تورکیە و ئێران و عێراق
٢- بە بەرژەوەندییەکانی گەلی کوردەوە وەفادار بم
٣- بە باجی تەواوی دەستوورەکانی پارتی کۆمەڵە جێ بەجێ بکەم

بەشدارانی ئەم کۆبوونەوە بریتی بوون لە ١- مەحمەد قوتاس ئاغا سەرکردەی تایفەی عەبدوی /
٢- تاهیرخانی سمکۆ / — — عەوودوی /
٣- حەسەن تیلو / — — دیری /
٤- موراد برو / — — نیسانی /
٥- شێرو ئیسماعیل / — — پسکا /
دوای ئەوە عومەرخان پێیان ئەڵێت کە رێکخراوی کۆمەڵە لە ناو تایفەکانی خۆیان پێک بێنن کە لە

لایەن بەشداربوانەوە پەسەند کرا.

مەبەست و ئەرکەکانی پارتی

مەبەستی پارتی گەیشتن بە سەربەخۆیی کورد کە کوردەکانی ئێران و عێراق و تورکیا و سوریاش بگرێتەوە.

ئەرکەکانی پارتی

١- کۆتایی هێنان بە ڕاو و ڕووت و دژایەتی شۆڤ

٢- یەک خستنی تەواوی کوردەکانی ئێران و عێراق و تورکیا

٣- کێشەی سەربەخۆیی دەولەتی کوردی بخرێتە بەردەستی هاوپەیمانەکان /سۆڤیەت و ئینگلیس و ئەمریکا/

لە سەر وەرگرتنی ئەندام لە پارتی کوردا

پارتی هەول ئەدات زیاتر خەڵکی خوێندەوار بخاتە ڕیزی خۆیەوە. وەرگرتنی پیاوەکان بۆ ناو پارتی دەبێ بە تاکە تاکە /ئینفرادی/ بێت و داوای لێ بکرێت:

١- پێویستە بە پرسی ڕێکخراوی ناوچە سوێند بخوات

٢- ئەندامی وەرگیراو لە پارتی دەبێ کوردی ڕەسەن بێت / واتە هەم لە دایکەوە و هەم لە باوکەوە/

٣- ئەندامی وەرگیراو لە پارتی دەبێ گەلی کوردی خۆش بوێت و ڕێز لە عادات و ڕسوماتی کورد بگرێت

٤- ئەندامی پارتی دەبێ پارە پەرەست نەبێت و خۆی بە پارە نەفرۆشێت و بەم چەشنە ناموسی کورد بپارێزێ

٥- ئەندامانی پارتی دەبێ ئابوونەی ئەندامێتی بدەن دە ڕیال لە مانگێک دا. دەولەمەندەکان دەتوانن جگە لە ئابوونە هێندێ یارمەتی دراویش بدەن بە پارتی

پرنسیپەکانی ڕێکخستنی ڕێکخراوەکانی پارتی

١- ڕێکخراوی پارتی لە ناو تایفە و تیرەکاندا دەبێ لە لایەن سەرکردەکان یا گەورەکانیانەوە بەڕێوە بچێت و بە نهێنی کێشی بکەن

٢- ڕێکخراوەکانی پارتی کە ٦٠٠ تا هەزار ئەندامیان هەیە دەبێ پێویستە یەک کۆمیتەیان هەبێت زیاتر لە هەزار ئەندام دەبێ دوو کۆمیتەیان هەبێت

٣- ڕێکخراوێک کە ژمارەی ئەندامانی ئەگەر لە شەش سەد نەفەر کەمتر بێت کۆمیتەیەک تێدا هەبێت و بەڕێوەبەرایەتی ئەم بەشەی ڕێکخراو دەبێ لە لایەن گەورەی تایفەوە بێت کە ئەویش دەبێ دەستیار و سکرتێری هەبێت

٤- ڕێکخراوی پارتی دەبێ لە سەر پرنسیپی سەنتەرالیزم بێت و بڕیارەکانی سەرکردەکانی پارتی لە ناوەندەوە دەبێ بە بێ ڕا جێبەجێ بکرێت

٥- ناوەندی نهێنی خۆی هەیە و لە نووسینەکانیدا تەنیا ناوە نهێنیەکە دەنووسێت

بەم چەشنە ڕێکخراوی نهێنی پارتی کۆمەڵە لە ناوچەی شاپور لە ناو کوردەکانی هۆزی شکاک لە ناو تەواوی [illegible] تایفە و تیرەکانی کورد بە بەشداری هەموو پیاوەکان دامەزرا

عومەرخان و هاوکارەکانی لە نێوان مانگی ئەیلول - سێپتامبر چەند جار نوێنەرانی خۆی ناردوەتە لای سەرۆک کەنیکانی کوردی ناوچەی ماکۆ بۆ یەک هێنانی ڕێکخراوی پارتی کۆمەڵە و کۆنترۆڵ کێشی و کاریان. وەڵامی ئەم بارەوە کونسولی [illegible] لە تەورێز و با [illegible] ئەمان لە تاران ئاگادار کردەوە.

لە هەر حاڵ و ئێستەش لە [illegible] تێکەڵیان دا لە گەل نوێنەرانی کورد هەموو کاتێک پێمان [illegible] ڕاگەیاندوون کە کێشەی یەک هێنانی سەربەخۆیی کوردستان ڕێگای لێ بە وێشەوە خستە.

ئەمە ئامۆژگاریمان کردوون کە پەیوەندی بە ڕێکخراوە دیموکراتیەکانی ئێرانەوە بکەن و بەم چەشنە دەتوانن جگە لە مافە دیموکراتیەکان بۆ گەلی کورد. ئەوانە بەڵێنیان دا کە گوێ ڕابگرن ئامۆژگاریەکانمان بن. بەم چەشنە عومەرخان نەیتوانی لە ناو کوردەکانی ناوچەی ماکۆ پارتی کۆمەڵە پێک بهێنێت

لە سەر پارتی دیموکراتی کورد

لە نیوەی یەکەمی مانگی ئۆکتۆبری ئەمساڵ بە پێشنیاری هێندێ کوردی مەهاباد چەند گروپێکی دەست پێشخەر بۆ دروست کردنی پارتی دیموکراتی کورد هاتن بۆ ناوچەی ماکۆ و خۆی. ئەم گروپانە دەستیان بە دروست کردنی پارتی دیموکراتی کورد کرد و بە پێی و گردنەوەی بەیاننامەی داوایان لە خەڵک کرد کە ناوی خۆیان لەم پارتە بنووسن و ئامادەی هەڵبژاردنی نوێنەرانی خۆیان بۆ بەشداری کردن لە کۆنگرەی پارتی دیموکراتی کورد لە مەهاباد بن

ئەو دەستە نوێنەرانەی کە لە باکۆ بوو بەشداریان کردن لە کۆنگرەی پارتی هەڵبژێردران بریتیین لە شێخ عەبدولقادر عومەر ئاغای خالیدی، عەبدوڵلا ئاغای حاجی قارەمان، حەسەن ئاغای حاجی تیلو، عومەر ئاغای ئەمیری.

لە شاپوورەوە: عومەرخانی شەریفی، عەباس فەتتاک، قوتاس فەرەجی، عەبدوی عەبدول سوفی شێرانی، شێرو پیس ئاغا، تاهیرخانی سمکۆ، حەسەن تیلو، مورادە بیسالی و مەلا مەجید.

ناوبراوان دوای گەڕانەوەیان لە کۆنگرە دەستیان بە ڕوونکردنەوە لە ناو تایفە و تیرەکانی کورد کرد کە زۆر چالاکانە بوو وشەیەکیش نییە کە لە ناو کوردەکان خۆشیەوار کەن. بەڵام کوردەکان هەموویان لە سەر دروست بوونی ئەم پارتە ئاگادار بوون و خۆیان بە ئەندامی ئەم پارتە دەزانن بەبێ ئەوەی وەرگرتنی ئەندامیەتیان ڕێک بخەن.

سەرۆک هۆزەکانی کورد / دەستەی نوێنەران / کە لە کۆنگرە گەڕاونەتەوە بەباوەڕی گرداوی خۆیان وتوویانە کە پارتی دیموکراتی کورد بە ئاگاداری و پشتیوانی دەزگاکان وکاربەدەستانی یەکیەتی سۆڤیەت پێک دێت. زۆرکورد بە وشەیەکی ئەوە پێشتووە کە کورد لەگەڵ ڕووسەکان یەک دەگرن. لە ناو زۆربەی تایفەکانی کورد لە ناوچەکانی ماکۆ و خۆی کوردەکان بە بۆنەی پێک هێنانی پارتی دیموکراتی کوردەوە دەستیان بە شایی و هەڵپەڕکێ کردووە.

تا ئێستا ئەوانەی کە لە پارتی دیموکراتی کوردی لە ناوچەی ماکۆ و خۆی ناویان نووسیوە دەگاتە ٨٠٠٠ نەفەر

ڕێکخراوەکانی ناوچەی هەشتادانە مەزراون بیش وکاری ڕێکخستن وەرەو بەشەبیری لاوازە بەرێوەدەچێت سەرۆکە کوردەکانی ناوچە لە بیش وکاردا ناشارەزان و تا ئێستا لە ناوەندەوە کەس نەهاتوە بۆیان.

تا چەند کورتە بەرەستی ماکۆ وخۆی هەوڵیان دا جیاوازی و دژایەتی نێوان کوردەکان و خۆتیارە ئازەریەکان ناوچە دروست بکەن و بڵاویان کردووەتەوە کە گوایە کوردەکان چەک داوا دەکەن وهێرش دەکەنە سەر جوتیارەکانی ناوچە. بەڵام ئەم دەنگۆ و باسانەی بێ ئەنجام بوون و کوردەکان دەڵێن کە ئێمەی کورد دۆستی تەواوی ئازەربایجانیەکانین !! ئێمە تەنیا دوژمنی ئەوکەسانەین کە جیاوازی دەخەنە ناو کورد و ئازەری. (11)

ڕاپۆرتی کونسوڵی سۆڤیەت لە ڕەزائیە ١٩٤٥

پارتی ژێکاف لە سەرەتادا لە ئێران پاشان لە عێراق پێک هات، ڕێبەرانی پارتی ژێکاف دەڵێن کە ئەم پارتە لە تورکیە وسوریەش هەیە بەڵام ئاگاداری تەواو تا ئێستا نەکراوەمان لەم بارەوە نییە.

مەهاباد ناوەندی پارتی ژێکافە کە کۆمیتەی ناوەندی لە ١١ ئەفەرو ٥ ئەندامی پالێوراو پێک هاتوە. شانەکانی ژێکاف لە شارۆچکەکانی کوردستان دامەزراون. ژمارەی ئەندامانی ژێکاف دەگاتە ٦٠ (شەست) هەزار ئەفەر. مەبەستی پارتی ژێکاف بریتیە لە تەواوی گەلی کورد لە باری سەربەخۆیی ڕامیاری و ئابووریەوە ئاگادار بکاتەوە.

ئابوونەی ئەندامیەتی ژێکاف دە ڕیاڵە مانگانە هەر ئەندام بەپێی توانایی خۆی ئەتوانێ زیاتر یارمەتی پارتی فەرمابدات. هەر بۆیەش زۆربەی سەرچاوەی داهاتی پارتی لەم یارمەتیانەوە بەدەست دێت. ئەرچی پارتی ژێکاف لە سەرانسەری کوردستان بە ئاشکرا دەستی بە چالاکی کردوە بەڵام وەک پارتی نهێنییە. هەرچەندە یەکێ پارتی بوونەوە ئاشکرا نییە ناوی نهێنی خۆیان هەیە و ناوی سروشتیشیان بۆ هەڵدەبژێرن. بیروڕای پارتی زیاتر لە بەرنامەی پارتی هیوا / لە عێراق / وەرگیراوە بەڵام زۆربەی بۆچوونەکانی بەرنامەی ژێکاف سۆشیالیستیتره.

هەندێک لە پیاوە بە ناوبانگەکانی کورد بۆیەی مەبەستی جیاوازەوە چوونەتە ڕیزی پارتی ژێکافەوە،

١- هەندێک لەبەر بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان / لە پێشەوەی هەموویان ئابووری / تاکو تەواوی ئیمتیازانە کە دەدرا بە ئەندامانی ژێکاف لە باری کشت وکاڵ و بازرگانی و هتد بپارێزن

٢- هەندێکی تریان لەبەر ترسە و مەبەستەی کە سیمای یەکیەتی سۆڤیەت بۆخۆیان ڕاکێش بکەن لەبەرئەوە وا بیردەکەنەوە کە ژێکاف بەپێی مەبەستی سەرەکی خۆی کە سەربەخۆیی کوردستانە هیوا و پشتیوانی بە سۆڤیەتە.

٣- گروپی سێهەم کە زۆرترینە لەبەر ئەوە هاتوونەتە ڕیزی ژێکافەوە تەنیا لەبەر هەستی پاتریۆتی (نیشتمانپەروەری) یانە. وا لەو باوەڕەدان کە ئەم پارتە ڕزگاریکەری هەموو کوردستانە.

بەو پێیەی هێشتا لە کوردەکان پارتی ژێکاف کە لە کوردستانی ئێران پێک هات لە سەر بنچینەیەکی
پتەو و بە پاڵپشتی سیاسەتێکی هیچ دەوڵەتێکی بێگانە بەڕێوە بچێت
ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی ژێکاف لە پیاوە ناودارەکانی مەهابادن کە وەک ئاشکرایە هیچ باوەڕی
زۆریان بە سەرۆک هۆز و خێڵەکانی کورد نییە. پارتی ژێکاف ئاڵای سەربەخۆیی بۆ کوردستان
دروستکرد کە بریتییە لە سێ ڕەنگ و ڕەنگەکانیش بە پێچەوانەی ئاڵای دەوڵەتی ئێران دە(نووسرێت)
ڕەنگی سوور لە سەرەوە و پاشان سپی و لە خوارەوە سەوز و لە ناوەندیشی هەتاو کێشراوە.
هەروەها ئەندامێک کە دێتە ڕیزی پارتی ژێکافەوە پێش ئەوەی وەربگیرێت دەبێ بە قورئان و ئاڵای
نەتەوایەتی سوێند بخوات کە خیانەت بە نهێنییەکانی ناکات و نهێنییەکانی پارتی دەپارێزێت.
ئەندامانی وەرگیراو هەرگیز لە ژمارەیەک کە (بوی دیاری دەکەن) بە مەبەستی پاراستنی ناوی نهێنی
بۆ جیا دەنێن. لەم دواییانەدا پارتی ژێکاف توانیویەتی لە ڕێگای چاپەمەنی بچووک بە بێ هەژمار
ڕێناس بکرێت و چاپەمەنییەکانی پارتی لە مەهاباد دابەش بکاتەوە.
دەسەڵاتدارانی ئێران لە هەموو لایەکەوە هەوڵیان دا کە پارتی ژێکاف لە ناوەوە تێک و پێک بدات
و بە کڕینی هێندێک سەرۆک هۆز و خێڵ کە سوود دەبینن جیاوازی بخەنە نێو ڕیزەکانی پارتی.
کە هێندێکیان بۆیان چوو بە سەر چوونە خوارەوە دوژمنایەتی پان ئێرانی ...
بەگ وەهەروەها ئێستا ... وتەیان هێناوە ... ئاغای ...
قازی ... هەروەها ... سەرۆکە کوردەکان لە سەر زەوی و زار و
دەست بە سەرداگرتن یاخود لە کاتی فرۆشتنی ...
زۆرتر دەدەن و بە وانی تر بە پێچەوانە.
وەک ڕامان ئەندە دەسەڵاتدارانی ئێران چارەسەری کێشەی کورد تەنیا بە چەک کردنی کوردەکان
دەزانن. دەسەڵاتدارانی ئێران بایەخێکی زۆر دەدەنە مەهاباد لەبەر ئەوە مەهاباد ناوەندی
سیاسی کوردانە و لەوێ کێشەی سەربەخۆیی کوردستان باس دەکرێت و دیاری دەکرێت.
دەسەڵاتدارانی ئێران ئەهەوڵیان سەرجێ بۆ قایم کردنی خۆیان لە مەهاباد بەناوە هەروەها کە نە پاسەوانی
سوپای ئێران تێپەڕنە لەوێ. ئەوانە هەوڵیان ئەدا مەهاباد لە کوردستانی چوارەم (ڕۆژئاوا) جیا

لە بنەوە و بێ لە ناوچەیەکی تایبەت سەربەستانە و ڕاستەوخۆ لە ژێر دەسەڵاتی (تابع) تاران
بێت. مەبەستی دەسەڵاتدارانی ئێران لەم کردەوەیە ئەوەیە کە ئەم ناوچەیە لە ناوەندی
سیاسی کوردان لە ژێر کاریگەری ناکۆر (سۆڤیەت) بە تەجرەبە و ئیرادەی خۆیان.
زۆربەی کوردەکان لەم کارانە بێزارن دەسەڵاتدارانی ئێران بۆچی جیا کردنەوەی ناوچەکان بڕیار دەدەن
بەڵام کە بە ناسراوەکانی کورد بە لێیان کە لەگەڵ کە لایەن لکاندنی مەهاباد بە سنە نە
موافەقەت بکەن. دەسەڵاتدارانی ئێران توانیان بە لێنی هێندێک سەرکردەو ناسراوی کورد وەک
قەرەنی ئاغای مامەش ... ئاغای ... ئاغا ...
ئاغای فەیزوڵڵا و هێندێکی تر دەست بێنن. لەم بارەوە ئەوانە هێندێک ناوداری کورد وەک قارنی ...
عومەرخانی شکاک و نوری بەگ و تەیمورخان هێنارە و هەتا بە هەڵپەسانەوەی بزووتنەوەی جیاخوازانە
و بایەخی بوون و باشی کردنی کوردەکان لە دەسەڵاتدارانی ئێرانی تاوانبار دەکەن.
تەواوی کوردە ناودارەکان زۆر و زوو بیروباوەڕی خۆیان بەلای ئەولایە بە زۆرتر هەر بێت ئەگۆڕن (دەگۆڕن)
لەبەر ئەوەیە کە ناتوانن لە سەر لایەنێکیان ... سۆڤیەت حیساب بکرێت وەهەروەها دروست
بایە کە سەرکردەکانی پارتی ژێکاف وەستاوانە بە ئاراستەی بووژاندنەوەی خۆیان کە ...
وەرگرتن بە دەستووری موسکۆ ئیمانی ئەبووبەوە پەیوەندیان لەگەڵ پارتی ژێکاف
گۆڕیوە. و لە چاوپێکەوتنەکاندا لەگەڵ ناسراوەکانی کورد ئیمە بە شێوەیەکی پارێزانە (احتیاط) ... تیمان
ئەپاندوون کە بیروباوەڕی سەربەخۆیی بۆ کوردستان ... وا یە کە کاتی خۆی ...
ڕێک نییە لەبەر ئەوە ئەم بیروباوەڕە زۆرتر دوژمنانی گەلی کورد پشتیوانی دەکرێت
وەهەروەها ئەوەشی کە فتر لە هەموو لایەک بۆ ئازادی و سەربەخۆیی ڕاستەقینەی گەلی کورد ...
بە مەبەستی باشترکردنی ژیانی گەلی کورد ئیمە بیرکە و توخرازەکانی پارتی ژێکاف پێشنیار دەکەین بۆ ...
... کورد لە چوارچێوەی ... ئێران لە سەر بنچینەیەکی دیموکراتیانەی وەکات هەوڵ بۆ
کوردەکانیش زۆرجار لە لایەن سەرکردەکانی پارتی ژێکافەوە دروشمیان لەگەڵ کراوە و پارتی بەرە بەرە لە پێش
چاوی خەڵک دەکەوێت. پارتی ژێکاف بە بڕیاردانی تایبەتی هەڵوەشایەوە و ئەندامانی
سەر لە نوێ چوونە ڕیزی پارتی تازە دروست کراو واتە پارتی دیموکراتی کوردستانەوە (١٢)

ئاشوموف
عەلی ئەکبەروف

بەشێک لە راپۆرتی نێردراو لە ئێرانەوە بۆ کۆمیتەی ناوەندی
پارتی کۆمونیستی (بەلشەویکی) یەکێتی سۆڤیێت هاوڕێ گ.م
دیمیتروف سکرتێری کۆمیتەی ناوەندی لەسەر روداوەکانی کوردستان
و پارتی ژیکاف (١٢ی ئۆکتۆبری ١٩٤٥)

روژنامەی باختەر لە رێکەوتی ٢٥/٧/١٩٤٥ دەنوسێت کە لە کوردستانەوە هەواڵی ناخۆش و دڵ تەزێن دەگات بەڵام ناگەنە لای نوێنەرانی مەجلیس. کار گەیشتوەتە ئەو جێگایەی کە باندەکانی حەمەوودگانی سانانی شمشێریان بەرووی براکانی خۆیان هەڵکێشاوە و سوپای شاهەنشاهیش توپ و تفەنگی تیژی خۆیانی بەکار هێناوە. ئەم روداوانە بەدوای ئەو هەرا و هوریایەیە کە پارتی ژیکاف دروستی سەربەخۆیی کوردستانی هەڵگرتوە و هەروەها داسەپاندنی حەبیبی موحیبت بە نوێنەرایەتی کوردستان لە کوردەکانی زۆر نارازی کردوە.

روژنامەی گێهان لە رێکەوتی ٢١/٧/١٩٤٥ سەرگوتەکەی لەسەر نامەیەک کە لە لایەن پارتی ژیکاف نێردراوە بۆ چاپەمەنیەکانی ئێران بڵاو کردوەتەوە و پارتی ژیکاف لە لایەن دانیشتوانی کوردستانەوە داوا لە مەجلیس دەکات کە نوێنەرایەتی حەبیبی موحیبت پەسەند نەکات لە بەر ئەوەی ئەو کوردێکە کە براسیی هەڵنەبژاردوە وە هەڵبژاردنی بە فرت و فێل و دەستێوەردانی ئەفسەرانی لەشکری ئێران لە کوردستان بەرێوەچووە. لە بەیانەکەی ژیکافدا هاتوە (ئەگەر بێتو نوێنەرایەتی ئەو کابرایە واتە حەبیبی موحیبت پەسەند بکرێت بۆ دانیشتوانی کوردستان دەرئەکەوێت کە مەجلیسی ئێران نایەوێ هیمنی و ئاوەدانی لە کوردستاندا هەبێت).

گێهان لە درێژەی وتارەکەی دا دەڵێ: لە دانەیەک بەشی پەرۆشەوەی دانیشتوانی کورد ئەزانێ مانای «سەربەخۆیی» چی یە. لەسەردەمێ ئێستادا کاتێک تەنانەت گەلانی گەورە و فرە نەتەوە هەوڵی یەکگرتن ئەدەن و پشتی یەکتر ئەگرن ئایا دەکرێ باوەر بە وشە بکرێت کە هێندێ خەڵک لە هۆزە رەسەنەکانی ئێران دەیانەوێ لە رەگ و ریشەی خۆیان جیا ببنەوە. باشە ئەوانە بۆ کوێ دەرۆن؟ ئەگەر ئەوڵاتی ١٥ ملیونی ئێران لە چاو دەوڵەتە زلەکانی جیهان دەورێکی بچووک دەبینێت ئەگەر بێتو ئەو هۆز و خێڵانە جیا ببنەوە چی یان لێ ئەکەوێتەوە کوا چی یان بەسەرهات بۆخارا و خوارەزم و گەنجە و تفلیس، کوردستانی تورکیە و بلوچستانیش کە لە ئێران جیا بوونەوە؟

پاشان روژنامەکە دەنوسێت (کۆمیتەیەکی وا (ژیکاف) کە بەو چەشنە باسی دەکەن لە کوردستاندا هەبوونی نیە وە ئەگەریش هەبێ ئەندامەکانی تەنیا چەند جاسوسێکی وەلاتانی دەرەوەن. ئەم کردەوە ناپاکانەیش هەروەها ئیشی هێندێ کەسە کە لە ناوەندی (تاران) دانیشتوون. هێندێ سیاسەتمەداری نارازی و نەزان، بەرتیل خۆر و پیلانگێر کە لە تاران دانیشتوون هەر ئەوانەن کە خەڵکیان لە خۆ سانەوە و بۆ خنکاندنی ئازادی بۆ هەموو کارێک ئامادەن. کابرایەکی سەرهەنگ یاوەرانی پێ خۆش بوو کە حەبیبی موحیبت بە نوێنەرایەتی کوردستان بنێردرێتە مەجلیسی ئێران. بەڵام ئەو چی ئەگەر کوردەکان ئەم کابرایەیان ناوێت؟

نە دەوڵەت و نە مەجلیسی ئێران بە روشتی دانیشتوانی خۆیان و ئەگەر نوێنەرایەتی موحیبت پەسەند نەکراوە ئەویش لەبەر ئەوە نی یە کە دانیشتوانی کوردستان نایانەوێ بەڵکو دوژمنی موحیبت لە مەجلیسی ئێران زۆرن وەگەڵ ئەوەش ئەوانەی کە لە مەجلیسی ئێران کۆ دەبنەوە هیچ جیاوازێکیان لەگەڵ موحیبت نی یە.

کۆمیتەی کوردی «ژیکاف» لە ١٩٤٢ لە عیراق بە دەست پێشخەری هێندێ کوردی دیموکرات بۆ یەک گرتنی هەموو هێزە دیموکراتیکەکانی بەشەکانی کوردستان پێک هاتوە. پارتی ژیکاف عیراس گیری پارتی هیوا بووە و رادیکاڵیەکانی دەرئەبەن و داشناککانی پێوە بە پارتی هیوا ماوەیەکی دور و درێژ سەرکردایەتی بزووتنەوەی کوردی کردوە. وەلەم ساڵانەی دوایی بەهۆی نزیک بوونەوەی ئەم پارتیە بە کۆنەپەرستان و بە تایبەتی بە لایەنگری کردن لە فاشیزم و پشتیوانی کردن لە سیاسەتی بەرەوەی پارتی ناسیونال سوسیالیستی ئالمان ئافرەتیەتی لە دەست داوە.

جیاوازی پارتی ژیکاف لەگەڵ هیوا ئەوە بوو کە لە خەبات دا بۆ سەربەخۆیی کوردستان هەڵوێستی زور دوور پەرێزانەی (محافظانەی) گرتە بەر. وە ئەم کێشەیەی بە دەست پێکردنی هێندێ داواکاری کوردەلایەتی و کولتوری و بە گشتی ریفورم لە کوردستان هێنایە پێش. ژیکاف لە بەرنامەی خۆی دا ئەم شتانەی دەست نیشان کردوە. پارتی ژیکاف هەروەها رای ئەگەیەنێ کە خەبات دژ بە ئالمانیای فاشیست و کۆنەپەرستی نێو نەتەوەیی بە ئەرکی سەرشانی خۆی دەزانێ و لەم خەباتە پیرۆزەیش دا پشتیوانی لە گەلانی ئازادیخواز دەکات.

هەروەها کۆمیتەی ژیکاف بۆ جێبەجێ کردنی داخوازەکانی سیاسی و ئابوری و مافی کوردانی هەموو پارچەکانی کوردستانی لە بەرنامەی خۆی دا چەسپاندوە.

لەلایەکی ترەوە ژێکاف رای ئەیاندەوە کە ئامادەیە لەگەڵ هەموو رێکخراوە دیموکراتیەکانی ئەم وەلاتانەی
کە کوردیان تیایە بەرەیەکی هاوبەش پێک بێنێت بە مەرجێک کە ئەوانە مافی کوردان بەرەسمی
بناسن . پرۆگرامی مینیمومی کۆمەڵەی ژێکاف ئەم داخوازیانەی خوارەوەن .
ریفۆرمی ئەرزی - دەست بەسەر داگرتنی تەواو زەمینە (ئەرز) دەوڵەتیەکان و موقوفەکان
و فیئۆداڵەکان و بەش کردنی ملاشیان بەسەر زەحمەتکێشان و جوتیاران و ئاژەڵداران .
ئەو زەوی و زارانەی بەر جوتیارانە کە لەلایەن دەزگاکانی دەوڵەتی و فیئوداڵەکانەوە بە شێوەیەکی نا
یاسایانە دەستیان بەسەردا گیراوە . بۆ پێشکەوتنی بازرگانی و پیشەسازی لە ناوچە کوردنشینەکان
ئەوی پێویستی هەوڵدان بەدەریت ، دابین کردنی مافی زەحمەتکێشان - جوتیاران و ئاژەڵداران و
پیشەسازان . خەبات دژی فیئوداڵەکان و دەسەڵاتی هۆزی و خێڵەکی خانەکان و دەوڵەتی
ناوەندی . بۆ پێش خستنی کاروباری لەش ساخی و فێرکردن و بارهێنان و سەرئەنجام
تێکۆشان بۆ دیموکراتیزە کردنی رادیکالانەی ژیانی کۆمەڵانی کوردان ئەو بەری هەوڵدان بەدەریت
لە ماوەی ١٩٤٤ - ١٩٤٣ کۆمیتەی ژێکاف زۆر چالاک نەبوو زیاتر خەریکی مشتومڕ و کاری رێکخستن
وئەندام وەرگرتن لە ناوچەیی و توێژەکانی دانیشتوی کوردستان بەتایبەتی لە باکور - رۆژهەلاتی
عیراق و ناوچەکانی رۆژئاوای ئێران بووە . ناوەندی چالاکی ژ-کاف لە ئێران کوردستانی
موکریە کە پایتەختەکەی شاری مەهابادە و لە لایەن کورەپیشکە و تۆخوازەکانەوە بەسەرکردایەتی
قازی محەمەد و براکەی سەدری قازی کە نوێنەری مەجلیسی ئێرانە بەڕێوە دەچێت
رێکخراوی کۆمیتەی ژ-کاف لە مەهاباد کە لە کۆتایی ١٩٤٣ دامەزرا بەشێوەیەکی بەرپلاو
وزور لە ناو دانیشتوانی کوردنشینی کرد و سەرکەوتنی زۆری بەدەست هێنا . لە کوردستانی
موکریدا - لە ناوچەکانی سەردەشت، بۆکان و مەهاباد بەپێی سەرچاوەکان یەک لەسەر حەوتا
لە سەدی دانیشتوانی پێگەیشتوو لەرێزی ئەم پارتیەدان . بەپێی سەرچاوەیەکی تر ئەندامانی
پارتی ژێکاف لە کوردستانی موکری ٣٠ - ٢٣ هەزار نەفەرە . کۆمیتەی ژێکاف لە مەهاباد
ئۆفیسی تایبەتی و بەیانیەی و ئاگاداری و چاپەمەنی تر بلاو ئەکاتەوە، کە لە ناو کوردەکانی ئێران
لایەنگرێکی زۆرن . رێکخراوی شانەکانی ژێکاف لە هەموو کوردستاندا لە ماکووە تا
ناوچەکانی لورستان و بەختیاری بلاو بووەتەوە . بەپێی ئەو ئاگادارییانەی کە هەمانە

چالاکی ژێکاف لە ناوچەی سەرهەڵدا و رابەریەکانی کوردستان لە ١٩٤٤ وە دەستی پێکردووە و لە
سەرەتای ئەم رووداوانە ژێکاف توانیویەتی زۆربەی ناودار و نیشتمانپەروەرەکان پێشکەوتنخوازەکانی
٥ کوردستان یەک بخات .
لە بەیاننامە و راگەیاندنەکانی ژێکاف زۆرجار دژی سیاسەتی کۆنەپەرستانەی دەوڵەت راوەستاوە.
بۆ وێنە لە پاییزی ١٩٤٤ ژێکاف بەناوی کوردەکانی ئێرانەوە داوای لاچوونی دەوڵەتی کۆنەپەرستی
ساعید و دانی ئیمتیازی نەوتی باشووری ئێرانی بە یەکیەتی سۆڤییەت کرد . پارتی ژێکاف هەروەها
لەگەڵ پارتی تودەی ئێران و رێکخراوە دیموکراتیەکانی تری ئێران دژی سیاسەتی کۆنەپەرستانەی
دەوڵەتی ئێران هاودەنگی خۆی دەربڕی و چالاکانە لە ناوچە کوردنشینەکان بەرامبەر بە کار
بەدەستانی کۆنەپەرستی ئێران راوەستاوە . ژێکاف هەروەها دژی دار و دەستەی سەید زیائەد
الدین و هاوکارەکانی لە یەکیەتی هۆزەکانی ئێران " داتحادیە عشایر ایران " کە هێندێ سەرۆک
هۆز و فیئوداڵی کوردیشی دەگرتەوە و هەبوونی پارتی ژێکاف یان بە لاوە باشی پێ راوەستاوە .
وێنەیەک کە لێرە دا پێویستە باس بکریت کۆبوونەوەی رۆژانی ١٩/٤/١٩٤٥ و ٢٢/٤/١٩٤٥ لە
دەوروبەری مەهاباد بە بەشداری هێندێ فیئوداڵ و سەرۆک هۆزی کورد پێک هاتووە . پرسیاری
هەرەگرنگ کە لەم کۆبوونەوەدا لێکۆڵینەوەی لە سەر کراوە چۆنیەتی دەمکاوە هەڵگرتن لە خەبات
دژی پارتی ژێکاف و پێشگیری لە پەرەگرتنی ئەو پارتیە
پارتی ژێکاف لە خەباتی سیاسی خۆیدا تاکتیکی جۆراوجۆر بەکار دێنیت بۆ وێنە ئەگەر لە لایەکەوە ئەندامانی
چالاکی ژێکاف سەدری قازی کە نوێنەری مەهاباد لە مەجلیسی ئێران رەخنە لە هەڵسوکەوتی
سوپای ئێران و ژاندارمەری لە کوردستان دەکات و کوردەکان بە نیشتمانپەروەری ئێران
ناو دەبات و ستەمدا لەگەڵ کوردە سیاراستیەکانی تر سنوریان بۆ دادەنێت لەلایەکی ترەوە
لە لایەن براکەیەوە قازی محەمەد کە سەرە داری مەهابادە چالاکی تر روو ئەدات بۆ وێنە
لە ئایاری ١٩٤٥ لە شاری مەهاباد دەستەیەکی چەکداری بە سەرکردایەتی محەمەد ئاغا کە ژمارەیان
دەگاتە ٥٠ نەفەریک دەخات کە هەڵ و بەرگێکی سوپایی یەک شکڵیان (او نیفورم) لەبەرە
لە کراسی خاکی و پانتولی ئاوی (شین) لەبەر دەکەن و بۆ پاراستنی شاری مەهاباد و
بۆ پێشوازی کردن (سکاڵای رێزگرتن) لە نوێنەرانی هاوپەیمانەکان دیاری کراون . ئەم دەستە
چەکدارە کوردە بە چەکی سەردەم چەکدار کراون و دەورەیەکی ئامادەیی بە بولەیان دیوە

هەروەها لە هێندێ شوێن لە سەر ڕێگاکان بۆ ناو شاری مەهاباد لە بازگەوە واتە لە ناوچە
وڵاتی لەشکری کوردستان بە دەستووری قازی محەممەد ڕێگا بەستراوە بوون بۆ ئەوەی ئەگەر هەموو
جوڵەی سوپای ئێران بەرەو مەهاباد ببێ پێشگیری لێ بکەن.
لە ڕێکەوتی ٩/٥/١٩٤٥ بە بۆنەی سەرکەوتن بەسەر فاشیزم و لەناوچوونی هیتلەر و لە مەیدانی ناوەندی
شاری مەهاباد ئاڵای سوور هەڵکرا و لە سەر بینای کۆمەڵەی پەیوەندییەکانی کولتووری سۆڤیەت
لە مەهاباد ئاڵای نەتەوایەتی کورد هەڵکرا بە دەستی دەسەڵاتدارانی خۆجێی کورد ئەم کردەوەیە نیشانە
ئەوەیە کە کوردەکانی مەهاباد ئامادە نین چیتر دەسەڵاتداریەتی دەوڵەتی ئێران قەبووڵ بکەن.
ژێکاف بە پێی ئەو پرۆگرامە بەرنامەی کە هەیبوو گروپ و تاقمی جیاجیای سیاسی تایبەت لە سەر
ڕێگای ژێکاف کە سەربەستی سەرەکی سەربەخۆیی کوردستان و ئێستاکوشە بەرەستی پێ تەگەرە
دروست دەکەن و پڕوپاگاندەیان ئەجوڵێنەوە. بۆ وێنە لە سەرەتای ١٩٤٥ دوای ئەمانەوە
ئەهێنی (شالیاری بەرپەستی ئێران) لە کوردستان بۆ تاران دەوڵەتی ئێران دەستی بە ناردنی چای
وشەکر و مانۆفاکتۆر بۆ دانیشتووانی مەهاباد کرد. کە لەلایەن موجەوەری بەڕێوەبەرایەتی عالییەی
مەهاباد حوسێنی زەرگەری کە لە هەمان کاتدا ئەندامی ژێکافە بەش دەکرێت. زەرگەریش هێندێ
لە وشتەکەی بە ڕێگای بەرتیل وەرگرتنەوە دادیە بە هێندێ سەوداگەر و خزمی خۆی کورد. کاتێک کە
ئەندامانی مەهاباد ئەم ستوورەدا لەم بارەوە لێکۆڵینەوە بکرێت زەرگەری بە پشتیوانی عەزیزخان
لە هێزی ئاژاوە لە ڕێکەوتی ٢/٥/١٩٤٥ لە شاری مەهاباد میتینگێک ڕێک دەخەن و کاربەدەستانی
حکومی ئێران یان لەم بارەوە تاوانبار دەکەن و بەشدارانی میتینگەکان داوا دەکەن بینای ئەندامانی
و پۆلیس تێکشکێنە بدەن. لە کاتی تێکشکاندنیدا ٥ پۆلیس و یەک ئەفسەری کورد
دەکوژرێن. پاشان هێندێ سەرۆک هۆزی کورد بەشی شەکر و چا و مانۆفاکتۆری خۆیان ٥٠ زیاتر
لە عەزیزخان داوای شەکر دەکەن. عەزیزخانیش پڕوپاگاندەی دژی دەوڵەت کە ئەو و
حوسێنی زەرگەری بە دەستووری ڕووسەکان کاریان کردووە.
لە کۆتایی ئەیلوولی ١٩٤٥ ئەفسەرەکان بۆ پێشاندانی فیلمی سینەمای دینە مەهاباد دەستەیەکی کورد
مەهابادی بە بەرد دائەگیرێ تا بیرابستەوەی (سینەماچییە) سینەماکە پێشکەشی لە شاری
دانی فیلمەکە دەکەن.

سەرەتای هێندێ ئاڵۆزی ئەوتۆ کە دەستیان نەدایە پەیوەندی نێوان ئەندامانی ژێکاف بەڵام بەشتێ
ئەم پەیوەندییە نەبووەتە ناتەواوەتی سیاسەتی گشتی ئەم پارتییە نەبوو دەبێت. چالاکی ژێکاف
بۆ ڕێک خستنی شانەی پارتی تودەی ئێران لە ناوچە کوردییەکان زۆر ڕێگای هەموار کردووە.
بۆیە پارتی تودە توانی لەم دواییەدا توانیویەتی چەند شانەی خۆی لە باکوور و ڕۆژهەڵاتی ئێران لە سەر
سنووری تورکیە - ئێران لە ماکو و مەهاباد و ناوچەی شکاکان ڕێک بخات. ڕۆژنامەی
ئازادەکان لە ڕێکەوتی ٢٢/٧/١٩٤٥ لە سەر ڕێکخستنی کۆمیتەی پارتی تودە لە کوردستان واتە
لە ناوچەیەی کە کوردەکان ڕاپەڕیون بڵاوی کردەوەتەوە. ئازادەکان باسی بەیاننامەی کۆمیتەی خۆجێی
پارتی تودەی ئێران بۆ دانیشتووان ئەوی دەکات کە تێدا تودە باسی چەوسانەوە و هەژاری گەلی کورد
دەکات و داوا لە کوردەکان دەکات کە ببنە ڕیزی پارتی تودەوە و لە ڕیزەکانی تودە یەک بگرن
و دژی کۆنەپەرستی خەبات بکەن. و بە پێی هەواڵی ئینتەلیجێنس بەرەی
چالاکی ژێکاف لە عێراق لە ژێر سەرکردایەتی مەلا مستەفادایە و
پەرەی سەندووە. لە سەرەتای ١٩٤٥ کۆمیتەی ژێکاف لە ناوچە کوردنشینەکانی باشوور - ڕۆژهەڵاتی تورکیە
هاوسنووری ئێران و عێراق دەستی بە ڕێکخستنی شانەکانی خۆی کرد.
زۆربەی ئەندامانی ژێکاف لە عێراق و تورکیە هەروەک لە کوردستانی ئێران [illegible]
توجار و بازرگانی بچووک، پیشەساز و کوردی ئاسایی و ئازادیخواز و جووتیاران. هەروەها هێندێ
لە هەرە پێشکەوتووەکان فیشۆدالەکانی کورد دینە ڕیزی ژێکافەوە. چالاکی ژێکاف لە عێراق
و تورکیەدا چالاکی پارتییە کوردییەکانی ئەوی پێ بوەتەوە لە ڕێگاوە و لە یەک بەرەدان بۆ وێنە
لە کوردستانی عێراق گروپی ڕزگاری کوردستان هەیە کە لە سەرەتای ١٩٤٥ دەستی هاتوە لەگەڵ پارتی
ژێکاف شانبەشانی چالاکی دەکەن. گروپی ڕزگاری کوردستان چالاکی خۆی
لە ناوچەکانی باکووری عێراق لە ژێر دروشمی یەکگرتنی کورد و کوردستانی گەورە و ئازادی و سەربەخۆیی بۆ کوردستان
خەبات دەکات. سەرکردەکانی هەروەها چالاکی تری ئەم پارتییە هەروەها پڕوپاگاندەشی ئاگادا
نیە بەڵام دەتوانێ زیاتر لە سەرڕشتی و کاری ڕزگاری کورد سەر بە پارتی کۆمۆنیستی عێراق ٧
بووبێ. ئەم پارتییە مادەیەکی لە هەولێر دامەزراوە. و لە ناو کرێکارانی کوردی دانیشتووی کەرکووک و
موسڵ و کارگەکانی نەوتی عێراق و هەروەها لە ناو ئازادیخواز و جووتیاران و ڕووناکبیرانی کورد لە

لە ناوچەکانی باکووری عیراق و ناوچەکانی [illegible] تورکیە نزیک بە سنووری عیراق چالاکی دەکات.

ئەم پارتە هەروەها لە هەولێر و کەرکووک و بارزان و سولەیمانیە و بادینان شانە و ڕێکخراوی هەیە

لە بەشی کوردی پارتی کومونیستی عیراق "کە گۆڤاری حزبی بڵاو دەکاتەوە بە ناوی یەکێتی تێکۆشین داهەیە تا ئەیلولی ١٩٤٥ چوار ژمارەی ئەم گۆڤارە یان دەرکردووە و هەر ژمارە یەکیشی ٢٤ لاپەرە یە. زۆربەی وتارەکانی ئەم گۆڤارە ڕەنگدانەوەی باری ئابووری زەحمەتکێشانی کورد لە عیراق و ناوچەکانی باشوور و ڕۆژهەڵاتی تورکیە و هەروەها خەباتی گەلی کورد دژی چەوسێنەران و هەردولانیان بو سەربەخۆیی ملی دەکاتەوە بە شێکی زۆر لە نووسینەکانی بانگەوازی خەڵک بو [illegible] لە ناوبردنی بیرە نەبەرەکانی [illegible] دەکەن بەکاریەتی و هەروەها پشتیوانی لە نەتەوە یەکگرتووەکان و بە تایبەتی یەکێتی سۆڤیەت لە خەباتیان دژی کونەپەرستانی جیهانە. گۆڤارەکە بە زمانێکی ئاسایی و ساکار و تایبەت بە زۆربەی زەحمەتکێشانی کورد [illegible]. لە لاپەرەی یەکەمی گۆڤارەکە ئەم بانگەوازە بو خوێنەران بەم جۆرەی خوارەوە نووسراوە: دە کاتێک دە [illegible] بیدەن بە براکانی خۆتان بیدەن بە کرێکاران و جوتیاران و سەربازان و بیدەن بە خوێندەوارانی تر [illegible] خوێنەران بیخوێننەوە بو نەخوێندەواران تاکو ئەوانە هەموو بزانن چون دەژین و تێبگەن چ گورەوە ڕێک دەبن و چون پارتی کومونیست دەیەوێ یارمەتییان بدات و ڕێگاکارییان بکات.

پەروەردەی بەشی کوردی پارتی کومونیستی عیراق" کە لە ژمارەی ٣دا ئورگانی یەکێتی تێکۆشین بڵاو کراوەتەوە کە پێشکەشتان دەکرێت زۆربەی بەندەکانی بە تایبەتی لە ئاستی ڕێکخراوی ئەرزی و خەباتی دژی کونەپەرستالە گەل پێوەندی پارتی ژێکاف وشە بە وشە یەک دەگرنەوە. فاکتەکانی سەرەوە کە باس کران تەرحی تەواو نین بەلام دەرفەتی ئەوە دەدەن کە پێشکەش کرێ چەند ئەنجامێکی گشتی بگرین.

١- ڕووداوەکانی سەرەتای ١٩٤٥ لە کوردستانی ئێران هێندە بووە سەلاتدارانی ئێرانی متر سیایەتی بکات ... بەڕێوەچوون ... تایبەت کراوە. ئەمە کە بولە ناو بردنیان سووپایێکی زۆر بە پشتیوانی تۆپخانە و هێزی هەوایی تایبەت کراوە. ئێرانی [illegible] لە ناو بردنی ئەم بزووتنەوەیە دراوەتە دەستی سەرکردەی ئەرتەشی سووپای ئێران.

٢- هەر کەسی کار بە دەستانی ئێران لە جیابوونەوەی ناوچە کوردەکان هەر لە سەرەتای ئەمانا دەکێشا تورسی

ڕەزاشا ناوچەکەی ئاشتیا کونترۆڵ کردووە و بەکردەوە ٥ ساڵی ئێران لە ناوچەکەدا نەهاوە.

٣- ئەم شەڕی گەورەی هێزی چیناییەتی لە گەڵ هێزی ئەتەوایەتی، بزووتنەوەی کورد ڕەنگێکی دیموکراتیانە و سۆشیالیستی بە خۆوە گرتووە. و ئەوەی ئەم شەڕە ئەمەکان کەم بووەتەوە.

٤- سەرچاوەی زۆربەی دەستەوەییەکە بزووتنەوەی کورد لە کوردستانی عیراق و تورکیە وەک کوردستانی ئێران پەرە دەستێنێت و بە هێزە (نەتەوایەتی)

٥- گروەکانی کومەڵە سەرەتای ئەو هەموو کە ئەو گوێی و کەم و کوڕی و هەڵەکانی کە هەیەتی توانیویەتی زۆربەی کومەڵانی خەڵک لە دەوری حزبەکە کوبکاتەوە.

٦- کول نەدانی ژێکاف و بەردەوام بوونی لە خەباتدا هەروەها نزیکبوونەوەی لە گەڵ هێزە پێشکەوتووەکانی ئێران و عیراق و تورکیە، پشت بەستن بە جوتیاران و کاسبکارانی کورد، پشتیوانی کردنی ڕوون و ئاشکرای ژێکاف لە ئەلانی ئازادی خوازی دیموکرات خوازی لە هێشە وە ی هەموو یارمەتی یەکێتی سۆڤیەت زیاتر بووە تەهدی ئەم شەڕکردن و بە هێز بوونی

(١٣)

ویلچینیسکی لە لایەکی ترەوە دەنووسێت ژێکاف بڕیاری دا بووکە ئەگەر بزووتنەوەی کورد
لە کوردستانی عێراق بەردەوام وبەرە بستێنێت پشتیوانی لێبکات. بەلام دەرلەوەرچەخت
بووکە ھا سووسانی ئینگلیس بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ نفوزیان کردە ناو پارتی ژێکاف
وبۆیان دەرکەوت کە نێوان کوردەکانی عێراق بەسەرۆکایەتی بارزانی و ھێزە دیموکراتییەکانی تری کوردی ئێرا
نی ھەیە ،
ئینگلیزەکان توانیان بەسەرۆکایەتی ڕاستەوخۆی پالکۆنێک گێنگ کە ڕاوێژی سیاسی ئینگلیز لە کەرکوک
و موسڵ دەبێت بە تێکدانی پارتی ژێکاف بکەن و توانیان باڵی ڕاستی ژێکاف کە لە
فیئۆدال و تاجرەگەورەکان پێک ھاتوە دژی باڵی چەپی ژێکاف ھان بدەن، ھەروەھا
باڵی ڕاستی ژێکاف داوا دەکەن کە پارتی ژێکاف وازلە سیاسەتی دژی ئینگلیسی خۆی
بێنێت وە لە پارتی تودەی ئێران دوربکەوێتەوە. باڵی ڕاستی ژێکاف لەم وەختەدا دژی
باڵی چەپی پارتی ژێکاف بەسەرۆکایەتی زەبیحی بوماوەیەکی کورت بلوکی کیان لەگەڵ ناسیونا
لیستەکانی ڕاستڕەوی ئازەربایجان کەھەولیان ئەدا ھەرلەیەکەم ڕوژی دەستکە
کردنی بزوتنەوەی نەتەوایەتی لە ئازەربایجان ئێران پیشان بدەن کە گوایا ناوچە کوردییە
کانی باکوورو ڕۆژئاوای ئێران ((دەرەلەکوێنەوە)) ھی ئازەربەکان بووە. ھەر ئەم تاقمە
بالە ڕاستەی ژێکاف بووڕێک خستنی ڕێکخراوی ژێکاف لەناوشۆکاکەکان زەبیحی
دەشیرین بوئەوناوچەیە. ناسیونالیستە ڕاستڕەوەکانی ئازەری بەتایبەتی نوێنەرانی کونە
پەرەست و ناسراوی مەجلیسی ئێران وەک سەرتیپ زادە و خەلعەت بەری وزۆر
نالیستەکەسەروی تەبرێزی کە لە مەبەستەکی سەفەری زەبیحی ئاگادار دەبن توانیان
بەیارمەتی کونەپەرەستانی ئێران زەبیحی بگرن و بەتاوانی چالاکی دژی دەوڵەتی ئێران
وپارچەپارچەکردنی وەلات موحاکەمەی بکەن. دووەمین ھەڕەسی لەئاستی سەرکردایەتی
ژێکاف بوو بەھوی ئەوە کە بزوتنەوەی کوردستان (کوردەلە) ناوەندەی کە لە نیوەی دووەمی
ساڵی ١٩٤٥ ھەڵگیرسابوو بەبێ سەرکردایەتی بمێنێتەوە. (١٤)

کاپیتان ویلچینیفسکی کە لە سەردەمی شەری جیھانی دووەمدا لە ناوچەی موکریان بووە
لەسەر پارتی ژێکاف دەنووسێت: جیاوازی پارتی ژێکاف لەگەڵ پارتە کوردییەکانی تر ئەوەیە
کە ئەم پارتە خەبات بومافی کورد لە ھەموو پارچەکانی تری کوردستان دەکات، جیاوازییەکی
تری ئەم پارتە ئەوەیە کە ئەم پارتە ئامادەیە لەگەڵ تەواوی پارتە دیموکراتییەکانی ئەم وەلاتانە
وات ئێران وعێراق وتورکیا بەرەبەست بێت. ھەنگاوی یەکخستنی کوردستان بەپێی بەرنامەی
ژێکاف ئەکەوێتە پلانی دووەمەوە پاش کوتایی ھاتنی شەر. یەکگرتنی تەواوی کوردەکان
لە دەوڵەتێکی یەکگرتوودا بەدی ھاتنی خودموختاری بوکوردەکان لەچوارچێوەی تورکیا
وئێران وعێراق وە جێگیربوونی دیموکراسی لەم وەلاتانەدا بەدی دێ. دوای پێک ھاتنی ڕێکخراوی
ژێکاف ئەم پارتە توانی زوربەی لایەنگرانی چەپ و پێشکەوتووی بزوتنەوەی کورد لە ئێران
عێراق بھێنێتە ژێر ڕکێفی خویەوە. کومیتەی ناوەندی ژێکاف لەمەھاباد و ھەروەھا ڕێکخرا
وەشانەی لە عێراق و بەتایبەتی لە سولیمانی ھەبوو.
لە ساڵی ١٩٤٤ ئەم پارتە ترکیبی بیست بەیانی دەرکردوە کە ناوەرۆکەکەیان دژی ئینگلیز
بووە و بووبەھوی بێزاری ئینگلیسەکان. بەلام ئینگلیسەکان توانیان بەشێکی زور لە باڵی
ڕاستی ئەم پارتە بەلای خویان ڕابکێشێت. لەبەرئەوەی ئەبووە بەرنامەی پارتی ژێکاف
وھەروەھا ئاکتیکی بوودوای شەڕ لەناو کومەڵە گیروگرفتێکی زورلەسەر ئینگلیس پەیدا دەبێت
ئەوش ئەوە دەبێت کە ئایا ئینگلیس دوستی کوردە یا دوژمن وئایا سیاسەتی ئینگلیز
لەڕوژھەڵاتی ناوەڕاست بوئەوی کورد قازانجی ھەیە یا زەرەر. ئەوە بووکە ئەم گیروگرفتە لە نیوە
دووەمی ساڵی ١٩٤٥ بووبەھوی لێک بلاوبوونەوەی ئەم پارتەیە. ئەم لێک بلاوبوونە
فاکتی گیرانی سکرتێری ئەم پارتە زەبیحی بەدوادا بوو کە لە کاتی گەشتەکەیدا بولای کوردە
باکور - ڕوژئاوای ئێران لە تەرزەکانی سەرەزائیەلە لایەن پولیسی ئێرانەوە گیرا. پولیس چاپخانەی
پارتی ژێکافی بەزەبیحیەوە گرتوە کە دەبێتە ھوی تاوان بارکردنی زەبیحی ھەروەھا بەرامبەر
دژی دەوڵەتی ناوەندی وکاربەدەستانی ئێران دەیانەوێ ناوبراو دادگایی بکەن. شتێکی ئاشکرا
ترکە ساڵێکە لە زیندانی تاران دایە. دەنگووباسی زور لەسەر ئەوە ھەیە کە پادەچێ گرتنی
زەبیحی لەلایەن پولیسی ئێرانەوە بەتەحریکی باڵی ڕاستی ژێکاف بیت بوئەوەی بەم جۆرەش لە
ڕەقیبی باڵی چەپی ژێکاف ئازاد ببن.

- کونسولی ئینگلیس کوک لە کرماشان لە ڕێکەوتی ٩ی یانوری ١٩٤٣ لە چاوپێکەوتنێکدا لەبارەی
بە پارتی کۆمەڵە دەڵێ:
ئەم پارتیە لە لایەن شەریف خانەوە دروست کراوە. ناوبراو لە ١٩٢٠ەوە لایەنگری ئینگلیس
بووە بەلام ئێستا لە بەرلینەوە کار بۆ ئاڵمانیەکان دەکات. بە وتەی کوک کۆمەڵەی ژێکاف
پشتیوانی لە ئاڵمانیەکان دەکات. کوک هەروەها وتی کە داواکاری کوردەکان بۆ سەر
بەخۆیی مشتێکی بێ مانا و بۆشە (بێ ئەساسە). (١٥)

- ماتوێیف . ف کونسولی سۆڤییەت لە تەورێز لە سەرەتای فەبریوەری ١٩٤٥ بۆ کوردستان دەنووسێت کە فەهیمی داوای لە خەڵک کردوە کۆتایی بە میتینگ و خۆپیشاندانەکانیان
بهێنن و لەبەر
ئەوەی کە ژێکاف / بوودانی نەوتی ئێران بە یەکێتی سۆڤییەت / ئەرکی حستوە
ئەوە ئەم کردەوە دژ بە دەوڵەت یانە هیچ تەحەمول ناکرێت (١٦)

- دەوری پارتی تودە لە کوردستان زۆر کەم بوو، تا ڕادەیەک ئەوێش لە بەر سەرپۆشتی گوندایەتی ناوچەی
کوردستان بوو. ستروکتوری کۆمەڵایەتی کۆنسێرڤاتیڤی پاتریارخالی کۆمەڵگای کوردەواری کۆسپێک
بوو بۆ بۆچوونی کۆمۆنیستی تودە لە دوای. هەروەها هەندێک لە کوردەکان لە ژێر دەسەڵاتی ڕاپەری سەرۆک
عەشیرەتەکانی خۆیان بوون ئەیان نەدەهێشت پارتی تودە شانەکانی خۆی لە ناوچەکان دامەزرێنێت
سەرکردە کۆنسێرڤاتیڤ و ناسیۆنالیستەکانی کۆمەڵە ((هەروەها چاوی بینینی تودەیان نەبوو
وتەنیا هەندێکی کەس هەوڵی هاوکاریان لەگەڵ تودەیان دەکرد. (١٧)

- لە ڕاپۆرتێکی کونسولی سۆڤییەت لە ورمێ ڕێکەوتی مارتی ١٩٤٥ دەڵێت کە عومەرخان ڕێکخراوی
پارتی ژێکاف لە ناوخێڵی شکاک دادەمەزرێنێت و ڕای وایە کە ئەم پارتیە بە ئاگاداری و
پشتیوانی سۆڤییەت دروست کراوە بۆ ئەوەی داوای ژێکاف عومەرخان ئەوێستێ بۆ ناوی
هۆزەکانی کوردی ناوچەی ماکۆ دەکات بەڵام دەڵێت کە ئەمان هەشت ئەوێش لە ئەنجامی
هەوڵدانی بێ وچانی سەرکونسولی سۆڤییەت لە ماکۆ ئەم هەوڵ دانەی عومەرخان
سەری نەگرت. (١٨)

- ماتوێیف باڵوێزی یەکێتی سۆڤییەت لە ئێران ئا. یاکوبووف لە نامەیەک بۆ سەرکونسولی
یەکێتی سۆڤییەت لە ورمێ دەنووسێت کە: لە ڕێکەوتی ١٣ی ئاگۆستی ١٩٤٢
١- دەستووری هاوبەی مولەتۆف سەبارەت بە کێشەی کورد بەبێ چەند و چوون جێبەجێ بکرێت
(ئەم دەستورە لە گۆڤاری ئەرشیف ژمارە ١١ بڵاوکراوەتەوە)
٢- لەبەر ئەوەی کە زۆربەی دانیشتوانی ناوچەی ڕەزائیە ئازەربایجانین دەبێ بایەخی سەرەکی پێوە
مشکێش و کار لە ناو دانیشتوانی ئازەری بێت
٣- لە ئێستاوە سەرنجی زیاتر بدرێتە ڕێکخراوی کۆمەڵە (ژێکاف) و زانیاری زیاتر لەسەر ئەندامانی
سەرکردایەتی و بەشێکی ئەندامانی تری کۆمەڵە. (١٩)

سەرچاوەکان

١- ئارشیوی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیای فیدراتیڤی/ ف ٠٩٤/ ئۆ ٣٠/ د ٥ ٦/ پ ٣٤٨/ ل ٤٩
٢- ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ / ف ٠٩٤/ ئۆ ٣٠/ د ٦٦/ پ ٣٤٨/ ل ٥٦
٣- ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ / ف ٠٩٤/ ـ ـ ـ ـ / ل ١٢٤-١٢٦
٤- ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ / ف ٠٩٤/ ئۆ ٢٩/ د ١٩٦/ پ ٣٣٢/ ل ١٧،١٨
٥- ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ / ف ٠٩٤/ ئۆ ٣١/ د ٧٠/ پ ٣٥٤/ ل ١٢،١٣
٦- ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ / ف ٠٩٤/ ئۆ ٣٠/ د ٦٥/ پ ٣٤٨/ ل ٢١،٢٢
٧- ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ / ف ٠٩٤/ ئۆ ٣١/ د ٦٤/ پ ٣٥٤/ ل ٧٩،٨٠
8- ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ / ف ٠٩٤/ ئۆ ٣١/ د ٧٠/ پ ٣٥٤/ ل ٨٧-٩٢
٩- ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ / ل ١٠١
١٠- ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ ـ / ٩٧، ١١٩
١١- ڕاپۆرتی کونسولی سۆڤییەت لە ماکۆ ل ١١٣-١٥٢ ساڵی ١٩٤٥
١٢- ئارشیوی وەزارەتی دەرەوەی ڕووسیای فیدراتیڤی/ ئۆ ٣٠/ د ٣٢٧/ پ ٣٦٩/ ل ٥١-٥٤

١٣- ئارشیوی ئەمنی هەڵگرتن و لێکۆڵینەوەی دیکۆمێنتەکانی کۆماری ئەرمینیا ف ١٧/ئۆ ١٢٨/د ٤٤/ل ٧٢-٧٩
١٤- ـــ ـــ ـــ ف ١٧ / ئۆ ١٢٨/د ١٧٥/ل ٢٠
هەروەها بڕوانە کتێبی ویلچیڤسکی. ئۆ ـ ل (ئ بزووتنەوەی نەتەوایەتی کورد تبلیس ١٩٧٦ ل ٢٥٠
١٥- ئارشیوی وەزارەتی دەرەوەی روسیای فیدراتیفی/ف ٠٩٤/ئۆ ٢٩/ب ٣٤٢/د ٦٧/ل ٢٩
١٦- ـــ ـــ ـــ /ف ٠٩٤/ئۆ ٣١/د ٦٤/پ ٣٥٤٩/ل ٢٢٢
١٧- بڕوانە کتێبی رەزا قودسی ئێران لە سەدەی بیستەم موسکو ١٩٩٤ ل ١٧٢
١٨- ئارشیوی وەزارەتی دەرەوەی روسیای فیدراتیفی/ف ٠٩٤/ئۆ ٣٧/د ٦٥/پ ٣٥٩٥
١٩- ـــ ـــ ـــ /ف ٠٩٤/ئۆ ٣١/د ٧٠/ب ٣٥٤/ل ٢٥،٣٢

لاپەڕەی ٢٤٥ی کتێبی ارشاد المذنبین، وەرگێڕانی عەزیزی زەندی

(٢٤٥)

آشکرادکا ❋

تواو بو کتیب ارشاد المذنبین ده ساوجبلاغ مکری داده سنه ١٩٢٦
میلادی دا مطابق ٧ مانگ شوال سنه ١٣٤٤ محمدی ٤٣
که ترجمه کراوه له زبان انگلیسی بسبب فقیر عاصی میرزا
عزیز زندیه مشهور ، به المانی هرچند ده اکثر
مطالبدا مطابق تورات وانجیل شرح وتعلیم
پی داوه له قبیل بعضی آیات قرآنی
واشعار وتێزه که مجبور بویین
به زیاد کردن وان بو اثبات
حقیقت او کتێبه هتا کو عموم
گنا حکات استفاده
یکی چاک لی بکن

وێنەکان

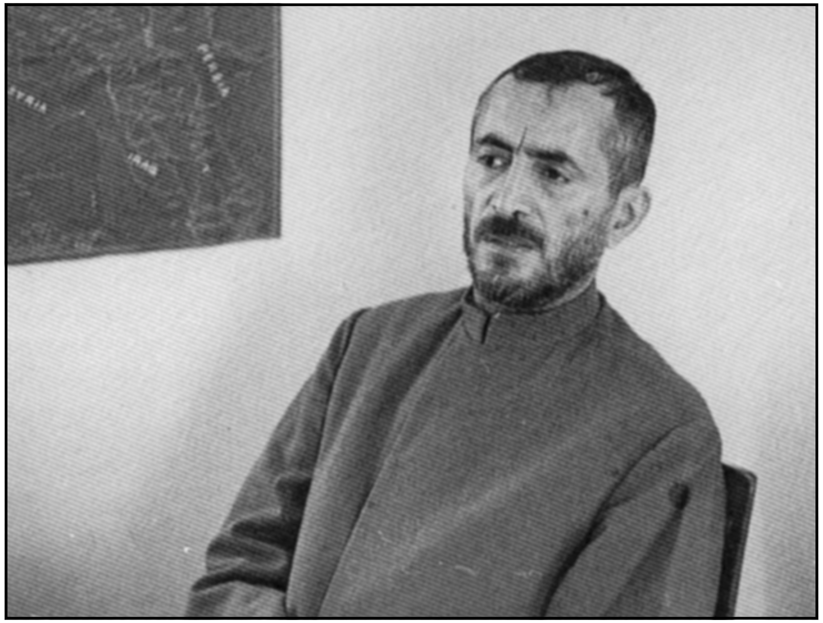

پێشەوا قازی محەمەد

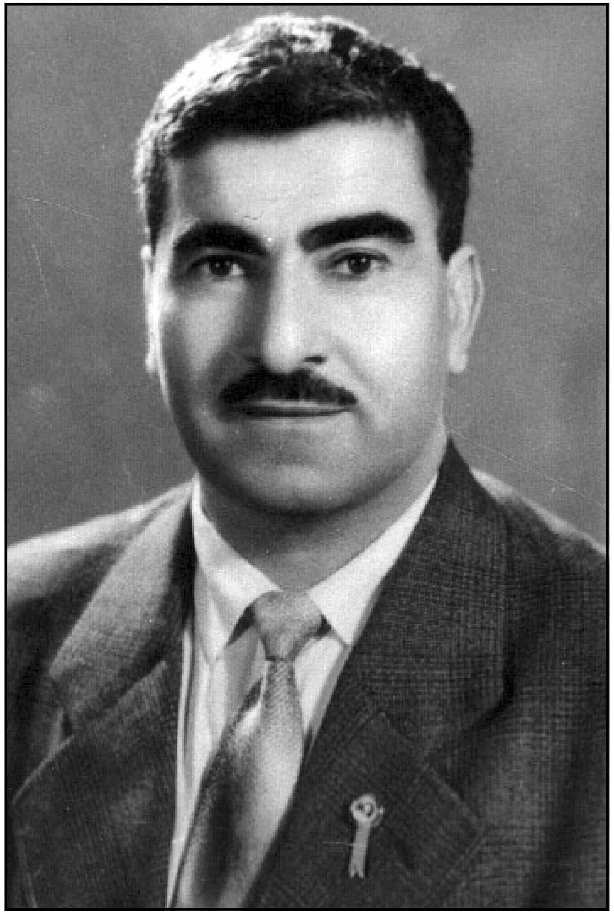

مستەفا بارزانی

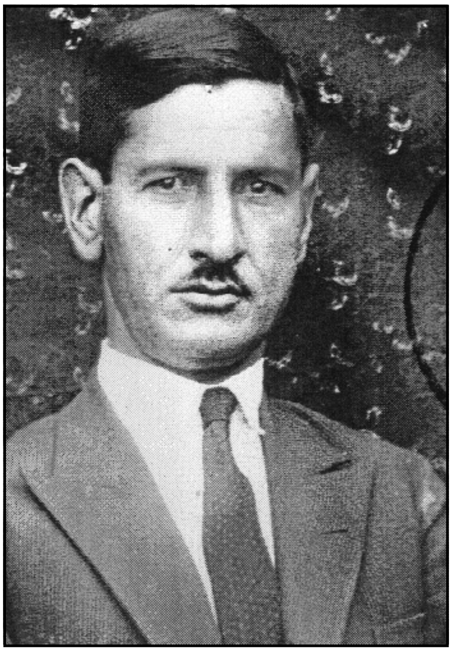

عەزیزی زەندی دامەزرێنەری کۆمەڵەی
ڕزگاریخوازی کوردستان

حوسێنی فروهەر دامەزرێنەری کۆمەڵەی
ڕزگاریخوازی کوردستان و کۆمەڵەی ژ.ک و
سەرۆکی کۆمەڵە و سەرهەنگی کۆماری کوردستان

عەبدولڕەحمانی زەبیحی دامەزرێنەری کۆمەڵەی
ژ.ک و مودیری ڕاگەیاندنی ژ.ک و لێپرسراوی
پەیوەندییەکانی ژ.ک لەگەڵ کاربەدەستانی سۆڤیەت

قاسمی قادری قازی دامەزرێنەری کۆمەڵەی
ژ.ک و ئەندامی لێوەشاوەی ژ.ک

هێمن ئەندامی لێوەشاوەی کۆمەڵەی ژ.ک و
کۆماری کوردستان و شاعیری نەتەوەیی کورد

هەژار ئەندامی لێوەشاوەی کۆمەڵەی ژ.ک و
کۆماری کوردستان و نووسەر و شاعیری
نەتەوەیی کورد

مەلا عەبدوڵڵای داودی دامەزرێنەری کۆمەڵەی ژ.ک لە ڕیزی پێشەوە دانیشتووە و
ئەندامانی کۆمەڵە لە پشت سەری ڕاوەستاون

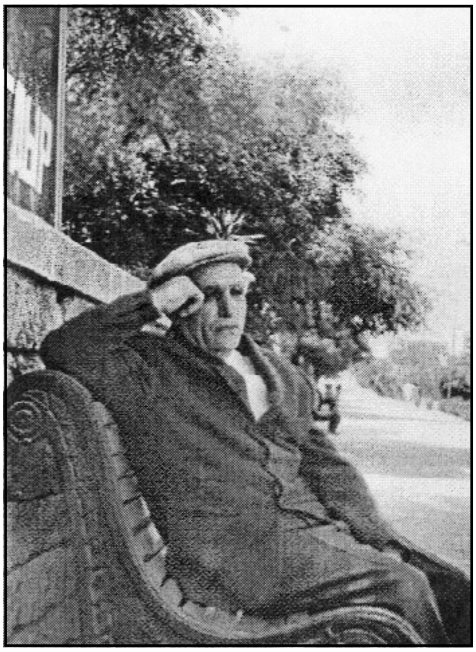

محەمەدی ڕاتبی ئەندامی کۆمەڵەی ژ.ک و
لێپسراوی پێشمەرگەکانی چاوەدێری
شانۆی دایکی نیشتمان

سەرلەشکر فەزڵوڵڵا هومایونی فەرماندەی
لەشکری چواری کە کوردستانی داگیر کردەوە

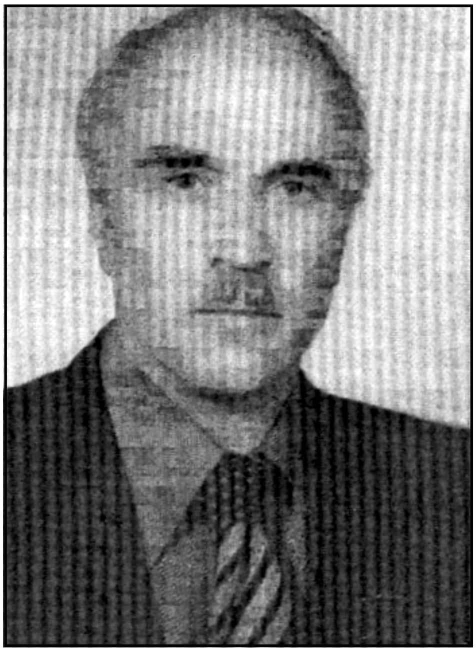

غەنی بلوریان سەرۆکی سازمانی جەوانانی ژ.ک
نەخشی سەرۆک کۆمار و پێشمەرگەی هەبووە لە
شانۆی دایکی نیشتماندا

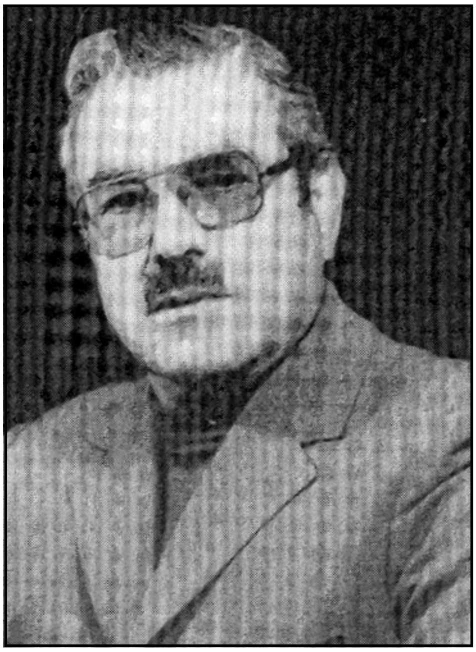

عەبدوڵڵا حەکیمزادە نەخشی نوێنەری تورکیە و
پێشمەرگەی هەبووە لە شانۆی نیشتماندا

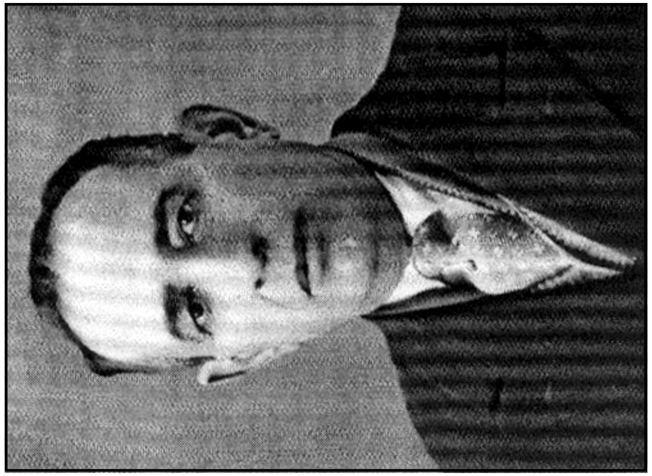

عەبدوڵلای نەهری ئەندامی ژ.ک نەخشی دایکی نیشتمانی هەبووە لە شانۆی دایکی نیشتماندا

سیروسی حەبیبی (داڵی) نەخشی فریشتەی هەبووە لە شانۆی دایکی نیشتماندا

ڕیزی ناوەکان

ئا

ئا. ل. ب (ناوی نهێنی) 153
ئاتاکیشی ئۆف 74
ئارچیڤ ڕۆزڤێلت 6. 10. 12
ئازاد وەتەن 78
ئاسف 75. 76
ئا.ی. ویشینسکی 58. 59
ئەبولقاسمی سەدری قازی 124. 172
ئوسکارمان 17
ئەحمەدی ئیلاهی 126. 138
ئەحمەدی خانی 17. 111
ئەحمەدی ساڵحیان 130
ئەحمەدی کا خدری 169
ئەسعەد 72. 73. 74. 75. 77. 109. 113. 113. 130. 172
ئەسکەندەر 133
ئەسفەندیار بزرگمهر 27
ئەفشار پەنا 5. 111
ئینتسابی 78
ئیحسان نووری پاشا 19. 146. 147
ئیدەن 58. 59. 60. 62. 64
ئیبراهیمی ئیبراهیمیان (نەوجەوان) 31. 47. 109. 126. 138

ب

بابەکری سەلیم ئاغای پشدەر 73. 77
باقرۆف 135. 136. 137. 164
بایز ئاغای گەورک 126
برایم ئاغای ئەدهم 170
برایمی حاجی قادر 159
بەحری بەگ بەدرخان 18
بهروز طیهرانی 30

پ

پاشا خانی قەرەپەپاخ 78
پیرۆت ئاغای ئەمیر عەشایری 170
پێشەوا قازی محەمەد 15. 34. 37. 39. 84. 127. 128. 129. 134. 172

ت

تاهیر خانی سمکۆ 43. 168. 169
تەمەر خان 72. 169

ج

جافر سوڵتانی هەورامی 19
جەعفەر ئاغای کەریمی 109
جەعفەر پێشەوەری 174
جەواد موفرەد 7

ح

حاجی ئەمینی توجاڕ 69. 77
حاجی بابا شێخ 172
حاجی خەسرەوی 27. 30
حاجی سەید عەبدوڵلای ئەفەندی 169
حاجی قادری کۆیە 7. 25. 81. 82. 119. 132
حاجی وتمان 169
حامیدی حەمە تایر بەگی جاف 37
حامیدی مازوچی 32
حوسێنی فروهەر (زێرینگەران) 26. 27. 30. 31. 32. 33. 110. 112
حوسێنی بەخشی 7
حوسێنی مکایلی 30. 33
حەبیبی موحیب 70. 71. 73. 141
حەسەن سەیف القضات 119
حەسەن ئاغای حاجی تێلو 43. 168. 169
حەسەنی قازی 7. 114
حەسەنی ئەرفەع 5. 14. 118. 127

حەسەنی قزلجی 13. 37
حەسەن ئاغای کوڕی مەحموود ئاغا 159
حەسەنی قازی 7
حەسەنۆف 23. 29. 55. 73. 87. 94. 95. 96. 103. 115. 125. 142. 163
حەسەن هەنارە 169
حەمە هەتیو 19
حەیدەر ئەکتای 58

خ

خالد عزیزی 10. 12
خالید بەگ 90
خانی لەپ زێرین 17
خەلیل 19
خەلیلی خەسرەوی 126. 138
خەلیلی فەهیمی 47. 109. 144
خاڵەمین 115. 119

د

د. ئەرگون ئای باس 146
د. ئەفراسیاب هەورامی 5. 7
د. ئەمیر حەسەنپوور 7
د. جەماڵ نەبەز 8
د. سادق شەرفکەندی (سعید بدل) 19
د. عەبدولڕەحمانی قاسملوو 9. 12
د. عەزیزی زەندی 7. 8. 9. 11. 27. 30. 31. 32. 33. 34. 106
د. کەماڵ فوئاد 18
د. قادری مەحمودزادە 40. 130. 131
د. میلیسپو 76
دوبسۆن 90

ر

ڕ. بولارد 59. 61. 62. 63
ڕەحمانی غەنی پوور 70

ڕەحمانی ئیلخانی زادە 55
ڕەحمەتی شافعی 171
ڕەزا شای پەهلەوی 124
ڕەژدی (٣٤) 66
ڕەسوڵ نەغەدەیان 32
ڕەشید عەبدولقادر 157
ڕەشیدی عەلیزادە 170
ڕەشید بەگی هەرکی 72
ڕەفیق حیلمی 151
ڕەفیق چالاک 82

ز

زنار سلوپی (قەدری جەمیل پاشا) 146
زەینەلعابدین 146. 147
زوبێد 169

س

ساعید 141. 142. 143. 144
ساڵح حەیدەری 157
سریعولقەلەم 96. 110. 113
سلێمان ئاغای کاک هەمزە 170
سمایل ئاغای سمکۆ 19. 21. 91
سمایلی پیرۆزێ 133
سورەییا بەدەرخان 146. 147
سوڵتان سەلیمی عوسمانی 16
سوڵتان موڕادی چوارەم 16
سۆفی شێرانی 168
سەدیقی حەیدەری 31. 55. 130
سەدیقی خاتەمی 130

سەدیقی سیاسەری 130
سەرتیپ درخشانی 77
سەرتیپ هوشمەند ئەفشار 69. 73. 74. 77
سەرلەشکر هومایونی 172. 174
سەرهەنگ عەتاری 129
سەرهەنگ غەفاری 172
سەلیم ئاتاکیشیێۆڤ 74
سەید تاهری هاشمی 115. 119
سەید ڕەزا 19. 21
سەید عەزیزی شەمزینی 64
سەید عەبدوڵڵای زەکی 130
سەید محەمەدی سەمەدی 9. 10. 12. 64. 136
سەید محەمەدی سەید نیزامی (سەید پیرە) 109
سەید عەلی ئەسغەری کوردستانی 25
سەیفوڵڵای نانەوەزادە (سەهبا) 30
سیچیێۆڤ 92
سەیف اللّە خان 69. 77
سیروس حەبیبی (داڵی) 132
سیسیل ج. ئیدمۆندس 16. 147

ش

شا تەهماسبی ئەوەڵ 16
شا سمایلی سەفەوی 16
شا سەفەبییەدینی سەفەوی 16
شا عەباسی سەفەوی 17
شەریفۆڤ 139
شێخ ئەحمەدی بارزانی 20
شێخ حەسەن 169
شێخ حەسەنی شەمسی بورهانی 171

شێخ سەعیدی پیران 19. 21. 82
شێخ عەبدولقادری گەیلانی 82. 168
شێخ عەبەیدوڵڵای نەهری 17. 18. 21. 64. 82. 158. 159
شێخ عەبەیدوڵڵای گەیلانی 159
شێخ مەحمودی حەفید 20. 21. 31. 37. 73. 74. 88. 91. 147. 163
شێرۆ پس ئاغا 168. 169
شێری سمایل 43

ع

عوسمانی دانش 56
عومەر خانی شەریفی 42. 159. 165. 168. 169
عومەر جانی جەلالی 169
عومەر ئاغای خالیدی 168
عومەر ئاغای ئەموی 168
عەباسی حەقیقی 55
عەباس ئاغای فەنەک 169
عەبدولڕەحمانی زەبیحی 9. 11. 13. 29. 31. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 56. 64. 65. 77. 88. 89. 94. 95. 96. 103. 104. 118. 125. 130. 139. 140. 142. 159. 163
عەبدولڕەحمانی کەیانی 31. 55
عەبدولڕەحمانی شەرەفکەندی (مامۆستا هەژار) 32. 35. 37. 38. 39. 55. 64. 79. 115. 121. 134. 148. 153. 154
عەبدولقادری دەباغی 10. 55. 56
عەبدوڵڵای ڕۆشنفیکر 32
عەبدوڵڵای ئیسحاقی 38
عەبدوڵڵای قازی 135
عەبدوڵڵا گۆران شاعیر 85
عەبدوڵڵای مینە خاڵندی 110
عەبدوڵڵا ئاغای ملان 169
عەبدوڵڵای حەکیمزادە 130. 133

عەبدوڵڵای نەهری 132. 133
عەبدوڵڵای قادری 170
عەبدوڵڵای خانە خەمیر 110
عەبدولسەمە محەمەد 157
عەبدەوی عەبدول 168
عەزۆ 169
عەزیز خانی کرمانج 110
عەزیزی فەرهادی 130
عەلی ئەکبەرۆف 71. 106. 145. 161
عەلی عەبدوڵڵا 157
عەلی قازی 124
عەلی ڕیحانی 31. 55. 109. 126. 134. 138
عەلی کەریمی 38. 39
عەلی مەحمودیان 31
عەلی مەولەوی 130. 131
عەلی ئاغای دێبوکری (ئەمیر ئەسعەد) 73. 109. 130
عەولائای مەنگوڕ 72. 126

غ

غەفوری مەحمودیان 11. 30. 31. 33. 34. 72. 106
غەنی بلوریان 13. 26. 113. 130. 131. 132. 164

ف

فایق ئەمین 26
فروغی 63
فەتاحی غوەڵامی 56
فەخری 169
فەقێ تەیران 17
فەهد گردوانی 22. 158

فەرهاد شاکەلی 15

ق

قادری حامیدی 133
قازی قادر 39
قازی خدری شنۆیە 135
قاسمی ئیلخانی زادە 23 .95 .134 .139
قاسم ئاغای زەرزا 169
قاسمی قادری قازی 31 .35 .36 .39 .40 .55 .64 .138
قانعی شاعیر 148 .149
قوڵی خانی بوزچلو 78
قۆیتاس مەمەدی 168 .169
قەرەنی ئاغای زەرزا 169
قەرەنی ئاغای مامەش 5 .72 .73 .109 .111 .112 .113 .126
قەوام السلطنە 175 .176

ک

کاک هەمزەی شنۆیە 169 .170
کریپسۆ 58 .60 .62
کۆمیساریۆف 41 .70 .94 .96 .103 .125 .126 .136
کەریم ئاغای کەریمی 109
کەریم تۆفیق 157
کەریم حسامی 9 .12 .13 .38 .134 .148
کەریمی یاهو 30 .33
کەماڵ فەوزی بەگی بتلیسی 90
کەیومەرسساڵح 129
کی 169

گ

گ.م. دیمیترۆف 48 .71 .73 .87 .110 .141 .145 .154 .155

م

مائۆیف 126
ماجید بەگ 159
مارف حەتەم 133
ماژۆر عەبدوڵلائۆف 111 .113 .140
مالمیسانژ 146
ماکسیمۆف. م 23 .99 .103
مام حوسێن 170
مام ڕەسوڵی قالویی زەندان 33
مامەندی قادری 55 .170
محیەدین ماوارانی 133
موراد نەپسانی 168
موسا خانی زەرزا 169
مەحمود لەوەندی 146
مەحمود مەلا عیززەت 13
مەحمود خانی کانی سازان 73 .74 .75
مەجید خەسرەوی 55
محەمەد 142
محەمەد ئەمین ئاغای پیرۆتی 169 .170
محەمەد ئەمین شێخ السلامی (هێمن) 49 .56
محەمەد ئەمینی شەرەفی 55 .109 .138
محەمەد دڵشادی ڕەسوڵی 31 .36 .55 .126 .133 .138
محەمەد ڕەزا شای پەهلەوی 124
محەمەد ڕەشید کوڕی قادر (حەمە ڕەشید خانی بانە) 76 .77
محەمەد حوسێن خانی سەیفی قازی 124 .134 .170 .172
محەمەدی قادری 55
محەمەد سەعیدی حافدی 56
محەمەد سەعیدی مەلا عەلی 88

محەمەدی سەلیمۆکە 133
محەمەدی شاپەسند 13
محەمەدی یاهو 31. 55
محەمەدی نازمی 32
محەمەدی نانەوازادە 30. 31
محەمەدی ڕاتبی (حەمەی مەلودی) 26. 30. 130. 133
محەمەدی فاروقی 33
مستەفا کەماڵ (ئاتاتورک) 18. 19. 23
مستەفا سوڵتانیان 31. 94. 96. 109. 125. 126. 138
مستەفا جەنەتی 133
میقدات مدحت بەدرخان 18. 21
مۆلۆتۆڤ 23. 26. 41. 45. 58. 59. 60. 61. 62. 70. 82. 93. 98. 102. 108. 159
موراد برو 43
مەسعود بارزانی 137
مەلا شێخ عیزەددینی حوسێنی 37
مەلا جەلالی حوسێنی 37. 38
مەلای جەزیری 17
مەلا ڕەحمانی پێشنماز 128
مەلا خەلیلی گۆڕەمەڕێ 19
مەلا عەبدوڵلای داودی 30
مەلا قادری مودەریسی 10. 64
مەلا محەمەدی کۆیی 7. 81. 118
مەلا محەمەدی جوانرۆیی (ئیبراهیم مەحمود) 37
مەلا مەجید 168
مەلا مستەفا بارزانی 20. 128. 129. 151. 155. 157
مەمەد قۆتاس ئاغا 43. 168. 169
مەنافی کەریمی 55. 134
میدیە زەندی 8. 34. 35

میسداڵ 124. 132
مینۆرسکی 24

ل

لازارێڤ 13
لینین 174

ن

نافع 55
نافع یونس 157
نوری بەگی بەگزادە 72. 135
نوری محەمەد ئەمین 157
نەوشیروان مستەفا ئەمین 38
نیکیتینکۆڤا 59

و

ویلیام ئیگلتن جۆنیر 6. 9. 11. 12. 135

ه

هاشمۆڤ 71. 78. 106. 145. 157. 158. 161
هوگسۆن 58
هەمزە ئاغای نەڵۆسێ 135
هەمزە ئاغای مەنگوڕ 111
هەمزەی قاوەچی 33
هیرودۆت 147

ی

یوسف ستالین 147
یونس ڕەئوف (دڵدار) 14

ناوەڕۆک

چەند ڕاوبۆچوون دەربارەی چاپی یەکەمی کۆمەڵەی ژ.ک 5

چەند وتەیەک دەربارەی کۆمەڵەی ژ. ک 6

سـەرەتا 16

دامەزرانی ژ. ک 21

ناوی تەواوی کـۆمـەڵەی ژ. ک 28

دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان 30

ستروکتوری کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان 41

ئامانجی کۆمەڵەی ژیانەوەی کوردستان 45

شێوەی ئەندام وەرگرتن و ژمارەی ئەندامانی کۆمەڵە 53

ژ. ک و دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان 58

ژ. ک و دەوڵەتی داگیرکەری ئێران 69

ژ. ک و بریتانیای مەزن 85

ژ. ک و یەکێتیی سۆڤیەت 90

چالاکییە سەرەکییەکانی کۆمەڵە 108

چەککردنی شارەبانیی مهاباد 109

گۆڤاری نیشتمان 114

وەرگرتنی قازی محەمەد بەئەندامەتیی کۆمەڵە 124

بە ئەندام وەرگرتنی سازمانی جەوانانی کورد 130

شانۆی دایکی نیشتمان 132

سەفەری دەستەی نوێنەرایەتیی کورد بۆ ئازەربایجان 134

کۆمەڵەی پێوەندییەکانی فەرهەنگی سۆڤیەت 138

میتینگ و خۆپیشاندانەکان 141

هەڵکردنی ئالای کوردستان 145

پێوەندی کۆمەڵە بەکوردی بەشەکانی تری کوردستانەوە 151

دامەزرانی حیزبی دیمۆکرات و هەڵوەشانی ژ. ک 160

پاشکۆ:

نیشتمان ژمارە ٧، ٨ و ٩ 177

دیاریی کۆمەڵە بۆ لاوان 206

ڕۆژژمێری تایبەتی کۆمەڵە بۆ ساڵی ١٣٢٢هـ - ٤٣-١٩٤٤ز 231

ڕۆژژمێری تایبەتی کۆمەڵە بۆ ساڵی ١٣٢٣هـ - ٤٤-١٩٤٥ز 238

بەڵگەنامەکانی ژێکاف 247

وەرگێڕاوی بەڵگەنامە ڕوسییەکان 271

وێنەکان 313